

22/2019

Март
March

DOCENDO

DISCIMUS

JOURNAL

DIPLOMACY

DIPLOMATIC
INSTITUTE

СПИСАНИЕ

ДИПЛОМАЦИЯ

ДИПЛОМАТИЧЕСКИ
ИНСТИТУТ

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
REPUBLIC OF BULGARIA

МИНИСТЕРСТВО НА ВЪНШНИТЕ РАБОТИ
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Дипломатическият институт не се идентифицира с авторските мнения. Всички настоящи публикации изразяват само и единствено позициите на своите автори.

The Diplomatic Institute does not take collective positions. All publications herein represent only the views of their authors.

Главен редактор

Доц. д-р Здравко Попов

Редакционна колегия

Таня Михайлова, директор на ДИ
Билиана Дечева, началник-отдел в ДИ
Силвана Цокова, началник-отдел в ДИ

Дизайн на корицата

Пейо Колев

София, 2019

Editor in Chief

Assoc. Prof. Zdravko Popov, PhD

Editorial Board

Tanya Mihaylova, Director of DI
Biliana Decheva, Head of Department at DI
Silvana Tsokova, Head of Department at DI

Cover Design

Peyo Kolev

Sofia, 2019

Съдържание

15 ГОДИНИ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ

Поздравителен адрес от Екатерина Захариева, заместник-министър
председател и министър на външните работи на Република България5

ИНТЕРВЮ

Интервю с Бисерка Бенишева в рамките на проекта „Национален архив от
спомени за процеса на присъединяване на България към Европейския съюз“7

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ

Многогодишната финансова рамка 2021-2027 г. –
политическото послание за бъдещето на Европейския съюз
проф. д-р Инериг Шикова 23

Изборите за Европейски парламент през 2019 г. – ключов фактор
за състоянието на Съюза
гл. ас. д-р Гергана Радоикова 34

Интегрираният подход на ЕС при кризи и конфликти и
изграждането му с използване на постиженията от всеобхватния подход
доц. д-р Дончо Дойчев 42

Отношенията Европейски съюз - Иран в контекста на
Съвместния всеобхватен план за действие
Мария Пеева 52

ДВУСТРАННО СЪТРУДНИЧЕСТВО

История на приятелството и сътрудничеството.
100 години дипломатически отношения между България и Финландия
проф. Венелин Цачевски 68

Украйна и България: задачи и роля на първите дипломатически
отношения през 1918 г. за създаване на междудържавни отношения
Ирина Матияш 80

България по индийския „Път на коприната“. Една комуникативна
парадигма в 21 в.
Ивелина Ватова 98

РЕГИОНАЛНИ ВЪПРОСИ

Ислямът в Турция
Петър Воденски 111

Диалогът Белград - Прищина
Мартин Колев 121

БЪЛГАРИЯ – КАНДИДАТ ЗА ЧЛЕНСТВО В ОИСР

Опитът на страните от Вишеградската четворка 135

ПЛАТФОРМАТА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО „16+1“

Доклад от международната конференция
„Платформата за сътрудничество „16+1“ – пътят напред“ 145

Contents

15TH ANNIVERSARY OF THE DIPLOMATIC INSTITUTE

Congratulatory address by Ms. Ekaterina Zaharieva, Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs of Bulgaria	155
---	-----

INTERVIEW

Interview with Bisserka Benisheva in the framework of the „National archive of memories of the process of Bulgaria's accession to the EU“	157
--	-----

EUROPEAN UNION

The 2021-2027 Multiannual Financial Framework – a political message about the future of the European Union <i>Prof. Ingrid Shikova</i>	173
--	-----

The 2019 elections to the European Parliament – a crucial factor in the state of the Union <i>Asst. Prof. Gergana Radoykova</i>	183
---	-----

The EU integrated approach to crises and conflicts and its development on the basis of the comprehensive approach <i>Assoc. Prof. Doncho Doychev</i>	190
--	-----

European Union - Iran relations in the context of the Joint Comprehensive Plan of Action <i>Maria Peeva</i>	199
---	-----

BILATERAL COOPERATION

A history of friendship and cooperation. 100 years diplomatic relations between Bulgaria and Finland <i>Prof. Venelin Tsachevski</i>	214
--	-----

Ukraine & Bulgaria: mission and role of the first diplomatic relations in establishing the inter-state relationship in 1918 <i>Iryna Matiash</i>	225
--	-----

Bulgaria on the Indian 'Silk Road'. A communication paradigm in the 21st century <i>Ivelyna Vatova</i>	240
---	-----

REGIONAL ISSUES

Islam in Turkey <i>Peter Vodenski</i>	252
--	-----

The Belgrade - Pristina dialogue <i>Martin Kolev</i>	261
---	-----

BULGARIA – A CANDIDATE FOR MEMBERSHIP IN OECD

Sharing the V4 countries' experience	275
--	-----

THE „16+1“ COOPERATION PLATFORM

Summary of the international conference „Advancing „16+1“ Cooperation Platform – the Way Ahead“	283
--	-----

Поздравителен адрес по повод 15-годишнината на Дипломатическия институт

*Уважаеми гами и господа,
Ваши Превъзходительства,
Уважаема госпожо Михайлова,*

За мен е удоволствие да ви приветствам по такъв празничен повод, какъвто е отбелязването на годишнината на Дипломатическия институт. Всички вие, които присъствате днес на това тържество, сте свързани с историята и практиката на Института, защото ако не сте били негови възпитаници, то със сигурност сте били преподаватели, участвали сте в негови инициативи, събития, проекти или сте наблюдавали развитието му през 15-годишната му история.

Дипломатическата ни служба е изправена пред важни предизвикателства и пред постоянно нарастващи изисквания за нейното ефективно функциониране. Променящата се и много динамична международна среда изискват повече и всеобхватни умения от всеки един български дипломат. Това означава, че кадровото планиране и квалификационно развитие трябва да се подчиняват на тези реалности. На Дипломатическия институт е вменена голяма отговорност при подбора и особено при подготовката на дипломатите и другите представители на дипломатическата ни служба.

От перспективата на днешния ден, 15 години след създаването на Дипломатическия институт, бих казала, че неговият институционален авторитет, професионално позициониране и квалификационна роля са доказани и заслужаващи уважение. Ролята на Института в сферата на професионалната квалификация е безспорна, тя се развива и смятам, че това ще продължи и в бъдеще. Бих открила тук неговия принос в подготовката на екипа на българското председателство на Съвета на ЕС, успешно състояло се през тази година. Не по-малко важна е ролята му и при изграждане на публичния образ на дипломатическата служба чрез лекциите на видни политически и експертни личности, конференции, издания и събития. Предполагам, че всеки в тази зала познава списание „Дипломация“, което Институтът издава вече 10 години и което се утвърждава като своеобразна платформа за представяне на различни позиции и тези по актуални външнopolитически въпроси от дневния ред на България, Европа и света. Заслужава внимание и международната активност на Института и неговият стремеж и конкретни постижения в подкрепа на външната политика на България. Целенасочената политика на сътрудничество и съвместни проекти с гържавите в Югоизточна Европа и Черноморския регион го превърнаха в ефективен инструмент на публичната ни дипломация.

15-годишнината е момент на своеобразна равностетка, но е подходящ по-

Вод да се погледне и в перспектива за нови възможности и посоки на развитие.

Уважаеми гами и господа,

Позволете ми в края на моето приветствие да се обърна с благодарност към всички, които са дали своя принос за изграждането на Дипломатическия институт, за неговото развитие и утвърждаване. Приветствам и всички възпитаници и лектори на Института, за които днешният ден е празник.

Обръщам се и към екипа на Дипломатическия институт с благодарност за всеотдайната работа и с пожелание за още много професионални успехи!

Екатерина Захариева
Заместник министър-председател по правосъдната реформа
и министър на външните работи на Р България

София, 24 октомври 2018 г.

„Национален архив от спомени за процеса на присъединяване на България към Европейския съюз“

Уважаеми читатели,

Присъединяването на България към Европейския съюз е ключовото събитие от началото на XXI век, което за десетилетия напред ще определя процесите, протичащи в страната, както и нейните взаимоотношения с другите страни в цял свят. След повече от десет години то все повече се възприема като естествена гаденост. Мнозина дори не допускат, че изобщо не е било сигурно, че е било вероятно да се забави с години... И това е само част от „голямото неизвестно“ относно процеса, отвел към членството на България в ЕС, в който са участвали личности, институции, правителства, експертни екипи на национално и на общосъюзно равнище, правителства, партии.

Поради това незнание към днешна дата продължават да не се разбират механизмите и процесите, които дават съдържанието на европейската интеграция, а – съответно – неразбирането се превръща в сериозна бариера пред възможността ефективно и пълно да се възползваме от всички преимущества, които членството в ЕС ни предоставя. Незнанието е и много благоприятна почва, на която избуяват заинтересовани, тенденциозни мнения, включително и евроскептицизъм с опасни социални последици.

Това са основните причини, поради които по инициатива и с цялостната институционална подкрепа на Дипломатическия институт и с ресурсите на проект „Жан-Моне Център за високи постижения“ към Катедра Европеистика на СУ „Св. Климент Охридски“, съвместно с Европейския институт-София (в рамките на проект по програма Еразъм+), бе създаден Национален архив от спомени за процеса на присъединяване на България към Европейския съюз. Тези лични спомени влизат в дълбочината и сложността на протеклите исторически процеси, разкриват неподозирани, но ключово важни аспекти на мотивацията, ценностните ориентации и поведенческите модели, без които историческият успех на страната ни не би станал възможен. За тях обаче няма и следа в официалните документи в държавните архиви. Не на последно място, оценките и мненията на участниците в процеса са изключително важни и защото разкриват особената човешка страна (и цена) на историческите събития и техните резултати.

Ето защо се обърнахме към личностите, които имат пряк и съществен принос към успеха на европейската интеграция на България – премиерите, вице-премиерите, министрите и техните заместници, ръководителите на дирекции „Европейска интеграция“, експертите – участници в работни групи при преговорите, дипломатите. Събраните досега спомени, организирани като полу-структурирани „живи“ интервюта, следващи условия „общ гръбнак“

на въпросник, възлизат на над 800 страници, а към тях има и приложения – документи, снимки, филмов материал и други свидетелства за процеса.

Архивът е достъпен на интернет страницата на Дипломатическия институт, като предстои да бъде публикуван и в дигитално издание. Правейки го обществено достояние, се надяваме, че той ще предизвика заслужен интерес сред българската и международната общественост, и сме убедени, че освен гражданската, ще има и дългосрочна академична употреба.

Оставяме вратата на проекта отворена: всеки, който смята личния си принос към успеха на присъединяването на страната към ЕС за съизмерим с този на интервюираните досега участници, е добре дошъл на следващ етап да сподели и своята гледна точка, а в настоящия брой на списание „Дипломация“ представяме първото по азбучен ред – към момента – интервю.

Интервю с Бисерка Бенишева

Г-жо Бенишева, кой е най-яркият Ви личен спомен от процеса на подготовка на България за членство в Европейския съюз?

Не мога да посоча само един спомен. По-скоро ще спомена моменти на голямо възбуждане и моменти на голямо разочарование.

Моментите на голямо възбуждане, за мен лично, са от декември 1992 г., когато парафирахме Споразумението за асоцииране на България. Тогава едва ли не се почувствах като че ли току-що са признали България. Другият сходен възбуждащ момент пак беше през декември, но през 1999 г. в Хелзинки, когато получихме покана за започване на преговорите за еврочленство.

Що се касае до моментите на разочарование, те бяха през 1997 г., когато Комисията публикува становищата по молбите за членство на страните от Централна и Източна Европа и препоръча започване на преговори с шест страни, а с другите шест страни, между които и България, не препоръча. Това беше много разочаровашо. За всички, които бяхме работили по въпросника на Комисията, по всички структури на Споразумението за асоцииране – комитет, подкомитети, Съвет за асоцииране и т.н. – за всички нас в този екип това беше много тъжен ден. И вторият момент на разочарование беше през 2002 г., когато Европейският съвет в Лаакен взе решение да приключи преговорите с десет от преговарящите страни и да продължи преговорния процес с България и Румъния. Това са ми най-ярките спомени, при които съм изпитала лично възбуждане.

А някоя интересна случка да Ви идва наум?

Конкретна случка... От 1992 г. в Брюксел – помня шампанското, което водехият преговорите от страна на Европейската комисия предложи на българската делегация. Бяхме 15-ина души от българска страна, дошли за парафирането и края на преговорите, а той вдигна тост и каза: „Вие заслужихте Вашата чаша шампанско!“

След седем кръга преговори бяхме постигнали асиметрично (в полза на България) отваряне на пазара за промишлени стоки в рамките на 10-годишен период, договорили бяхме разширен пазарен достъп за така наречените „чувствителни“ сектори – търговията с текстил, стомана и селскостопански стоки. Да не забравяме, че към този период Европейската общност беше, в общи линии, митнически съюз и обща селскостопанска политика с госта протекционистична търговска политика – мита, квоти, количествени ограничения. По-нататъшното задълбочаване на интеграцията – Договорът от Маастрихт за създаването на Европейския съюз – тепърва предстоеше да се случи.

И още един случай, пак с шампанско, през 1999 г. В Хелзинки – след като през нощта, някъде към един-два часа, приключи заседанието на Европейския съвет и излязоха заключенията, българската делегация беше приготвила каса шампанско, за да отбележи този така тържествен момент. Това усещане – да си част от екип... (екипите бяха различни през 1992-ра и 1999-та, аз просто имах привилегията да бъда част от целия процес)! Усещането, че се постига нещо, което е важно за България, което е национална цел на твоята държава, е много възбуждащо!

И заслужава шампанското!

Според Вас какво трябва да се знае за пътя на България към Европейския съюз, а все още не се знае?

Връщайки лентата назад, се връщаме в периода преди мобилните телефони и интернетът да бъдат основно средство за общуване. Връщаме се в края на 90-те години на миналия век и мисля, че това десетилетие, последното десетилетие на 20-ти век, бе белязано от този дух в Европа – дух на обединение, и в същото време, от войните в Югославия.

То бе отбелязано и със задълбочаване на интеграцията вътре в Европейския съюз, защото през 1992 г. бе подписан Договорът от Маастрихт, после следва Договорът от Амстердам. Тоест, това са едни десет години, наситени с много събития – вътре в Европейския съюз; мирните конференции за бивша Югославия; донорските конференции; стартирането на трите етапа за изграждане на еврозоната; Шенгенското споразумение... Всичко това се е случило през последното десетилетие на миналия век, започнало през 1990 г. с обединението на Германия, с решенията през 1994 г. от Европейския съвет в Есен да стартира процесът на разширяване към страните от Централна и Източна Европа, подписали Споразумение за асоцииране. Едно десетилетие на важни събития: четвъртото разширяване с Австрия, Швеция и Финландия, но и референдумите – референдумът в Дания, който отхвърля Договора от Маастрихт, референдумите в Швейцария, която подава молба за членство, и в Норвегия, която завършва преговори за членство и не влиза в ЕС след референдум.

Тоест, когато говорим за членството на България в Европейския съюз, трябва да си дадем сметка най-вече колко много енергия – политическа, физическа, човешка, интелектуална, е инвестирана в този процес. Някак си не бих казала, че не се знае, но по-скоро се приема за даденост: „Да, през 2007-ма влязохме в ЕС, участваме, сега ще бъдем и председатели...“. Въобще, изглежда като че

ли „винаги сме си били там“. Това е много добре, но всъщност исторически не беше така. Много усилия бяха необходими. Много! И то от страна на България... Всички правителства работиха по членството на България, всички политически сили. Аз не знам в други страни да е имало такъв политически консенсус за постигане на национална цел, както беше в България през целия този период.

Към момента на началото на преговорите имаше ли ясна визия за целите на присъединяването на България към ЕС или по-скоро идеята беше да не изоставаме от останалите бивши соц-страни?

Целта „членство“ България формулира още през 1990 г., с решение на Велико народно събрание. Тоест, тази цел – България да стане член на Европейския съюз, е определена от българската политическа класа, независимо от това другите наши партньори как са решавали и как са напредвали.

Беше ни трудно, много дълго преговаряхме за това още в Европейското споразумение за асоцииране да се запише, че крайната цел на асоциирането е членство в Европейския съюз. А по това време Европейската общност все още не беше готова. Разбира се, започваше подготовката за еврото, за Маастрихтския договор... Тоест, Съюзът беше насочен към себе си и още не мислеше за разширяването. И все пак в нашето Споразумение постигнахме именно това – крайната цел на България (макар че искахме да е споделена, да е двупосочна цел) да бъде членството, което беше така важно. И през 1994 г., вече с решенията на Европейския съвет в Есен, които формулира и критериите (икономически, политически и за приемане на законодателството), се взе решението тези страни от Централна и Източна Европа, които желаят това, да станат членки на Европейския съюз. Подаването на молбата за членство, на 14 декември 1995 г., е съпроводено с един меморандум, в който България заявява защо иска да стане член на ЕС. Заявяваме, че членството в ЕС е стратегическа цел от национален интерес, изразяваме своята привързаност към ценностите на ЕС, дефинирани в Договора, стремежа си да развиваме добросъседски отношения, да участваме активно в регионалното сътрудничество, за да дадем своя принос към мира и стабилността в Европа.

Когато вече откривахме преговорите за членство през февруари 2000 г. (може би в архива на Външно министерство се пази „Opening Statement“ на тогавашния министър Надежда Михайлова и, ако го намерите за целите на това изследване, ще бъде добре – да се знае какво е заявила България още през 2000 г. относно стартовата си позиция, с която влиза в преговорите за членство) – тогава във Външно министерство и не само, и в Министерския съвет, се работеше много... много, много часове работа, бих казала, за това да се формулира още на този етап с каква стартова позиция ние влизаме в тези преговори.

Спомням си, че още тогава заявихме, че споделяме целите на Икономическия валутен съюз, че приемаме законодателството по вътрешния пазар, защото това законодателство е *conditio sine qua non* и не подлежи на дерогации, преговори и преходни периоди, че желаем да се присъединим към Шенгенското пространство. И ако намерите в архива на Министерството „Opening Statement“, ще бъде добре, за да се отговори точно на въпроса „Как тръгна България към

тези преговори?“. Защото сме стартирали с официално заявена позиция.

Имаше ли някакво устойчиво разделение на труда в екипите, работещи по подготовката за членство – например, тези в София, за разлика от тези в Брюксел, или разделение на експертно равнище, или по някакъв друг начин?

Не смятам, че е имало нещо като „разделение на труда“. По-скоро имаше нива на формулиране на позиция или вземане на решения по позицията на България. Към Министерския съвет се създаде Съвет по европейски въпроси, който имаше експертно ниво, което формулираше [конкретното съдържание на позициите], и политическо ниво – министрите, за да може, след експертите, на политическо равнище да се взимат решения, когато България поема ангажменти. Така че по-скоро бих казала – не разделение на труда, а стриктно спазване на йерархията на вземане на решения.

По отношение на разделениято между София и Брюксел – по това време нашето представителство в Брюксел не беше много голямо. Министерствата започваха да изпращат своите представители в Мисията към Европейския съюз (след членството ни тя стана Постоянно представителство). Всъщност като български дипломат в Брюксел аз заминах през 1993 г. – след подписване на Споразумението за асоцииране – и тогава за пръв път се създаде отделно дипломатическа мисия към Европейската общност. Преди това българският посланик в Белгия представляваше България в Европейската общност и в НАТО. Така че в първата мисия бяхме шест души дипломати заедно с посланика – основатели на първата дипломатическа мисия на България към Европейската общност. И постепенно съставът започна да се увеличава. Ето сега, за председателството [на Съвета на ЕС] разбирам, че са аташирани в Брюксел почти 100 души. Това вече си е едно цяло министерство в Брюксел. Но тогава не беше така. И основният фокус на работата беше сътрудничество на екипите в София с дипломатите в Брюксел, които бяха и пряката връзка с Европейската комисия. Все пак говорим за един период, когато България и Брюксел все още се опознаваха. Заради Студената война и Желязната завеса не знаехме достатъчно едни за други и Мисията в Брюксел имаше тази огромна задача да съдейства при формирането на позиция по политиките – селскостопанската, търговската, преговорите, които страните членки водеха; България да бъде „в темпо“, да бъде своевременно информирана и да може да реагира.

От този период пак имаше един момент, в който бяхме разочаровани. Това беше през 1995 г., когато Европейската общност прие списък на трети страни, чиито граждани трябва да притежават виза за влизане на територията на Европейския съюз. Този списък много ни озорчи по това време.

Спомням си как имахме разговори в Комисията и попитахме един началник-отдел във „Вътрешен пазар“, който отговаряше за „Свободно движение на хора“, на нашия въпрос: „Защо България е в този списък? България е страна, асоциирана към Европейския съюз, влязло е в сила споразумението...“, ни изгледа много изненадано. Той за първи път чуваше, че България е асоциирана към Европейския съюз.

Сериозно ли?

Абсолютно сериозно! Бяхме като попарени...

Но аз искам само да илюстрирам, че това е периодът, когато се опознавахме. И когато аз направо го попитах в прав текст: „А защо ни включихте [в този списък]?“, той каза: „Не знам. Никои не се обади за вас.“

В списъка на страните, чиито граждани не беше нужно да притежават виза, влизаха много задморски територии на големите страни членки, които нямат статута на асоциирана страна, какъвто имаше България по силата на Европейските споразумения. Но гражданите на тези задморски територии попадаха в списъка [на страни] без визи, а България беше в този списък – за необходимост от виза...

Просто за нас никои не се е сетил?

Да, той беше много откровен... ужасно откровен в разговора си с нас! Да!

Защо, според Вас, по някои преговорни глави преговорите приключват за по-малко от година, а по други се проточват над три години?

Това зависи от обема европейско законодателство, разпределен в тези преговорни глави. Несъмнено, тези законодателни области, които изискват значителен финансов ресурс – не, за да се приеме законодателството, а за да се приложи – изискват по-дълъг период на преговори, за да може да се уточни дерогация или преходен период.

Примерно, „Околна среда“, във всичките ѝ аспекти – въздух, вода, отпадъци, опазване на природата – беше много тежка глава. Не по-малко тежка беше главата „Транспорт“, също с различните видове транспорт. Ангажиментът да се транспонира европейското законодателство в националното трябваше да бъде разположен във времето. Всъщност всичко онова, което можеше, трябваше да се направи до датата на членство (индикативната дата за членство). А когато се преценяваше, че периодът трябва да е по-дълъг, вече преминавахме във фазата на преговори за преходния период, защото той е период за прилагане на европейското законодателство след датата на членство. И там, където се касаеше за такива тежки области и изискващи много допълнително финансиране, се напрегваше трудно...

Давам примера с „Околна среда“, защото европейските екологични стандарти са много високи. Европейският бизнес трябва да спазва тези стандарти и по никакъв начин не искаше да се съгласи на дълги преходни периоди за новите страни членки, които ще дадат сравнително преимущество на техните индустрии спрямо тогавашните страни членки. След това се направи едно изследване... Доколкото си спомням, Световната банка направи едно изследване върху Полша, според което, ако трябваше да се въведе екологичното законодателство на Европейския съюз без преходни периоди по околна среда, беше необходима някаква сума, която се равняваше на три пъти brutния вътрешен продукт на Полша. И възникна въпросът: „Кой ще го финансира?“. Естествено, трябваше да се намери някакъв баланс, който всъщност беше компромисът по отделните законодателни актове – преходни периоди между 7 и 10 години, за да може да

се позволи едно прогресивно въвеждане, което да не налага финансов шок нито върху Европейската общност, нито върху страната кандидат.

По подобен начин дълги бяха и преговорите по свободното движение на работници и отварянето на пазарите за свободно движение на капитали. Като от страна на страните кандидати, главно от Централна и Източна Европа, искането беше за до десет години преходен период за свободното движение на капитали във връзка с придобиването на земя от чужденци. Тоест, отварянето на пазара за работници, отварянето на пазара за капитали между Общността и между страните кандидати, беше обект на дълги преговори. В крайна сметка, компромисът беше седемгодишен преходен период за отваряне на пазара за работници и седемгодишен – за отваряне за свободно движение на капитали, в частност – покупката на земя. Просто исках да илюстрирам защо някъде отнема по-кратко, а някъде – по-дълго.

А как се изработваше на практика позицията на България по дадена преговорна глава? Кои бяха преките участници в изготвянето на позицията?

Позицията на България се изработваше в работните групи от секторните министерства, като броят на работните групи съответстваше на броя на преговорните глави. И всяко министерство знаеше по кои преговорни глави председателства работната група и кои други министерства са членове на тази работна група, за да се изработи национална позиция, а не ведомствена позиция. Така че изработването на позиции тръгваше на експертно ниво в работните групи, след това минаваше през Съвета по европейски въпроси и Министерския съвет и, когато се изработи позицията, чак тогава се изпращаше в Брюксел. Вече в Брюксел, Мисията я връчваше на Комисията. Европейската комисия от своя страна представляваше насрещна позиция на Европейския съюз, т.е. на страните членки. Така че ставаше една размяна на писмени позиции между ЕС и страната кандидат.

А изготвянето на българската позиция имаше ли връзка с Националния план за развитие на страната?

В цялата Централна и Източна Европа, току-що започнала да въвежда пазарната икономика, имаше едно голямо подозрение към гумата „план“, когато от Брюксел Европейската комисия се обърна към страните кандидати и поиска от нас (всичките страни кандидати) да си направим Национален план за развитие, защото вече сме една свързваща се икономическа единица и икономическото развитие на целия континент трябва да върви равномерно. Та, въпреки съпротивата срещу гумата „план“, се подготви Национален план за развитие, подготви се Национална програма за хармонизация на законодателството. Даже имаше нещо... много смешно, защото това беше т.нар. „National Programme for the Adoption of the Acquis“, абривиатурата NPAА. Чиновниците, които работеха по отделните сектори на тази програма, когово си говореха: „Какво стана с NPAА-а?“ (енпиейей-а). Това беше много смешно и никои друг не разбираше какво е това „NPAА-а“... Но така или иначе, Националният план за развитие, Националната програма за приемане на законодателството бяха

основните структурни документи, рамкови документи, на основата на които се изработваха позициите.

А имаше ли министри, независимо от кой кабинет, които виждаха в членството на България в Европейския съюз свой личен политически приоритет?

Интеграцията на България е процес, продължил 15 години – започнал през 1992 г. и приключил през 2007 г. Сигурно можем да изброим колко кабинета са се сменили по пътя. Както споделих, екипът, който работеше по европейското направление, независимо от това кой го е оглавявал, винаги се е радвал на политическа подкрепа. Тоест, не би могло в един-единствен човек да се фокусира такъв приоритет, защото това е членство на цялата държава. Това е национално усилие. Няма как да е усилие на един човек.

Но аз бих искала да отбележа динамиката, която получи процесът, по времето на министър-председателя Симеон Сакскобургготски – добре известен в Европа. Била съм с него на заседания на Европейския съвет, където българският министър-председател свободно преминаваше от един език на друг, познаваше се с всички държавни и правителствени глави. Все пак преговорите са и дипломация – в тях го има и този елемент на взаимно доверие... взаимно познание... И мисля, че този период даде голямо ускорение на процеса на присъединяване на България.

Спомням си също испанското председателство, когато в рамките на шест месеца България затвори преговорите по седем глави, защото темпото на отваряне и на затваряне на преговорните глави не се задаваше толкова от нас, колкото се основаваше на преценката на нашата степен на готовност, която преценка се правеше отвън. И на тази преценка вече влияят различни фактори. И аз мисля, че факторът Симеон Сакскобургготски оказа положително влияние върху темпото.

А имаше ли разлика в начина, по който главните преговарящи Александър Божков, Владимир Кисьов и Меглена Кунева водеха преговорния процес?

Г-н Божков... беше главен преговарящ в началото на преговорния процес. След него главен преговарящ беше г-н Владимир Кисьов, заместник-министър на външните работи и... главен преговарящ до 2001 г., когато Симеон Сакскобургготски спечели изборите. Тоест, върху г-н Божков и г-н Кисьов – като главни преговарящи – падна основната натовареност по откриването и стартирането на преговорите за членство.

Аз си спомням как с г-н Кисьов пътувахме от столица на столица, за да представим какво е направила България, за да паднат визите, което беше едно голямо усилие. След това вече, когато г-жа Кунева пое като главен преговарящ, беше периодът на завършване на преговорите. Да, по пътя имаше пак трудни моменти за решаване, най-трудният – затварянето на глава „Енергетика“.

Така че не мога да... [правя преки сравнения]. Просто всеки един от тях е дал сърцето си в преговорния процес, но не като личен актив, а като част от един голям екип, работещ за членството на България.

Имаше ли някоя конкретна страна членка, на чиято подкрепа да сме разчитали?

Знаете ли, в този период страните кандидати много си помагаша една на друга. Аз съм била при колегите във Варшава, при колегите в Будапеща, които затворили вече някои преговорни глави, споделяха с България някои особености и трудности. Просто мога да кажа, че в този период имаше една солидарност. Въпреки на пръв поглед да е изглеждало като едва ли не съревнование „кой по-напред“, ние просто споделяхме много помежду си.

Страните членки също са ни подкрепяли... Тогава се учреди инструментът „twinning“, който даваше възможност администрации на страни членки да се свържат към администрации в страните кандидати, за да могат да пренесат своя опит, който новата страна кандидат да използва в подготовката си, и това беше хоризонтално упражнение. Гърция много ни подкрепяше в преговорите. Прибалтика имаше своите адвокати в лицето на Северния фланг, Централна Европа имаше своите адвокати в лицето на Германия и Австрия, а Югоизточна Европа (тогава само България и Румъния) се радвахме пък на подкрепата на южния фланг – Гърция, Италия... Франция традиционно си е адвокат на Румъния, Испания... Испания много ни подкрепяше! Испания страшно много ни подкрепи, така да се каже, на финалната права, когато вече напредвахме към края на преговорите.

А по какъв начин? С позицията си или по-скоро с някакви конкретни съвети, които получихме?

Най-вече със своето председателство, тъй като в ръцете на председателството на Съвета е Конференцията по разширяването и всяко председателство правеше график колко глави ще се отворят с всяка една от страните кандидати на основата на докладите на Комисията за напредъка. Прибалтика дръпна много напред при шведското председателство, а ние направихме голяма крачка със седем затворени глави при испанското председателство. Тоест, по-скоро става въпрос за политическа воля.

Казахте, че страните кандидатки много сме си помагали помежду си. Можете ли да откриете някоя, от която активно сме черпили ноу-хау?

Страната кандидат, която беше най-добрият преговарящ, беше Унгария и всъщност унгарците договаряха и преходните периоди. Те бяха, така да се каже, „front-runners“. И вече веднъж като е създаден прецедентът, се пренася и към останалите страни. Полша е една голяма страна и малко по-бавничко напредваше – въвеждането на законодателството отнемаше повече време. Така че Полша, като най-голямата от източноевропейските страни, заведе ритъма на разширяването (то не можеше да стане по-бързо, докато Полша не е готова), а Унгария заведе дизайна на преговорните позиции.

А чия съпротива се налагаше да преодоляваме по време на преговорния процес?

Мисля, че този дух на обединение на Европа доминираше процеса. Едва ли не

между страните, поемащи ротационното председателство, имаше съревнование кой ще тласне процеса на разширяване по-напред.

Но има и обективни обстоятелства. Обективно обстоятелство е финансирането на процеса... Защото, с влизането в ЕС, общата селскостопанска политика се разпростира върху новите страни членки. Това става от бюджета на Европейския съюз – кохезионната политика, структурната, регионалните фондове... Тоест, финансирането е обективна рамка, в която може да се случи разширяването. И ако има някой, който е имал някаква съпротива, тя е била от тази гледна точка – колко да абсорбира ЕС. И затова през 2002 г., когато се реши десет страни (Big Bang) да бъдат присъединени, а България и Румъния да се приемат малко по-късно – всъщност това „малко по-късно“ беше следващата финансова рамка. Защото десетте страни влязоха във финансовата рамка 2000-2007 г., а ние влязохме във финансовата рамка 2007-2014 г. Така че този критерий, който е свързан с абсорбционния капацитет (absorption capacity) на Европейския съюз не е политически. Той е абсолютно икономически – доколко може да абсорбира нови членки, като разпростре върху тях своите общи политики.

Като споменахте финансиране, за първия програмен период на нашето членство е имало предвиден бюджет от около 11 млрд. евро за оперативни програми, който е трябвало да съответства на нашите политически приоритети. По какъв начин се определяха тези приоритети и по какъв начин се разпределяше бюджетът?

Първият програмен период е всъщност финансовата рамка 2007-2014 г., в чието договаряне България не е участвала пряко. Ние бяхме наблюдател – подписваме договора през 2005 г. и чакаме да приключи ратификацията с оглед членство от 1 януари 2007 г. И така, ние влизаме в този програмен период по условията, в чието договаряне не сме участвали. Тези 11 млрд. са всъщност политиките на Европейския съюз – общата селскостопанска и кохезионната политики... И тогава трябваше да се прецени кой модел да бъде избран. Към този момент по отношение на кохезионната политика съществуваша няколко модела – единият беше този на Испания и Португалия, като кохезионни страни, които бяха насочили финансирането изцяло към инфраструктурата – транспортна инфраструктура. Имаше го и моделът на Ирландия, която беше насочила финансирането към образователната система – изграждане на тригодишни технически университети, които да могат да предоставят квалифицирана работна ръка за ИТ сектора на Ирландия. Имаше и гръцкия модел, който беше смесен.

В крайна сметка, българското правителство взема решение финансирането да се насочи по испано-португалския модел и, всъщност, този модел продължава и досега – насочване на финансирането към инфраструктурното строителство.

Но това решение се е взело от правителството?

От правителството. Всъщност, и при всички следващи правителства и досега финансирането е насочено предимно към инфраструктурната свързаност

на България.

А спомняте ли си да е имало участие на структури на НПО-сектора или браншови организации в подготовката на българските позиции?

Да, много неправителствени организации бяха включени... Европейският институт, също Търговската палата, Стопанската камара...

Позициите се изпращаха и до тях, и в тези работни групи, за които споменах – към Съвета по европейски въпроси. Винаги се канеха и представители на браншовите организации, тоест, те също имаха своя глас в изработването на националната позиция.

А доколко е вярно, според Вас, че ЕК е била най-големият приятел на България по пътя към членство в ЕС?

Преговорите за членство текат между страната кандидат и страните членки, но опосредствено от Европейската комисия. Тоест, ние комуникираме пряко с Европейската комисия по подготовката на позиции, а тя от наше име (от името на страната кандидат) представя тази позиция пред страните членки. В този смисъл ние винаги сме гледали на Европейската комисия като на нашия адвокат, защото страните членки могат да имат чувствителности, резерви, а Комисията – тя слуша нашите аргументи и е нашият адвокат пред страните членки. Затова я смятахме за наш приятел.

Когато се говори за присъединяването на България към НАТО и към Европейския съюз, много често се употребява изразът „Евро-атлантическа интеграция“. Вие смятате ли, че това е отражение на реална тясна обвързаност на процесите или просто е удобна езикова формулировка?

Те са обвързани доколко, доколкото след края на Студената война и падането на Желязната завеса обединението на Европа тръгва на основата на споделени ценности – ценности, които са формулирани от евро-атлантическата общност. Като казваме „евро-атлантическата общност“, имаме предвид от двете страни на Атлантика. Организацията, която е от двете страни на Атлантика, е НАТО, а на територията на Европа е Европейската общност. Така че, когато говорим за ценност, ние говорим за евро-атлантически ценности. Те са на НАТО и на Европейския съюз.

Членството ни в НАТО предшества членството в Европейския съюз, но просто членството в Европейския съюз е всеобхватно. То обхваща всички области, не само военно-политическата област. То е всички области на икономическия живот. Вълнуващо е, че мечтата на група български политици, събрали около себе си дипломати, експерти от 1990 г., е станала реалност на една цяла държава. Просто е много... много вълнуващо...

Спомняте ли си да е имало геополитически обстоятелства, които да са повлияли по някакъв начин на предприсъединителния процес?

Да се върнем пак към последното десетилетие на 20-ти век – епохата преди мобилните телефони...

Ако се върнем към този период, това, което най-силно тревожи Европа тогава, е войната в Югославия. Защото за пръв път с „гореща война“ се поставя под заплаха мирът в Европа. Също – конфликтът в Чечня. Това са все събития, които са като „камбанен звън“, че трябва да се ускори обединението на Европа, за да се гарантира мирът и стабилността.

В този период е Конференцията за сигурност и сътрудничество... В този период е Пактът за стабилност за Централна и Източна Европа... събитията от 1995 г. в Париж... Всичките тези международни събития влияят върху процеса на обединяване чрез членство в Европейския съюз.

А смятате ли, че България успя да се подготви по време на преговорния процес?

Опитвам се да погледна отстрани и да се дистанцирам малко от онази еуфория... еуфорията на членството.

Мисля, че България можеше да се подготви на по-широк фронт... Имам предвид по-големи части от обществото да бъдат запознати с това какво прие-маме. Тоест, не само политическата класа, която беше наясно, целеустремена напред към членството, а повече граждани – гражданското общество да бъде по-наясно какви ангажменти поема страната, защото това щеше да улесни изпълнението на тези ангажменти, щеше да скъси дистанцията.

Мисля си, че заради тази дистанция през първите няколко години от членството се мислеше като за „нас и тях“. Това означава, че в предприсъединителния период широките слоеве на българските граждани не са били достатъчно приобщени в процеса, за да се промени мисленето за „нас и тях“. Защото ние сме Европейският съюз от 1 януари 2007 г. Това е, което според мен не беше достатъчно добре подготвено.

А от страна на Европейския съюз имаше ли нещо, което можеше да стане „другояче“?

От страна на Европейския съюз това беше неговото разширяване. Тоест, формулата на присъединяване на нови страни членки беше отработена. Тя няма как да се случи другояче. Особеното в случая на Петото разширяване е това, че страните кандидатки за десет години трябваше да посрещнат двойно предизвикателство. От една страна, трансформацията (пазарната) и от друга, приемането на законодателството. Това нещо в предишни разширявания не го е имало.

И възниква вече въпросът – може би това улеснява разширяването към тези страни, които, ако са имали пазарна регулация, по-трудно ще я променят, за да я хармонизират с другите, отколкото, ако са нямали пазарна регулация и направи въвеждат законодателството на Европейския съюз. Но все пак като менталност, за кратък период (десет години) това е труден процес.

Може би това е нещото, за което Европейският съюз, прилагайки формулата на предишното разширяване (на присъединяването на Австрия, Швеция и Финландия), не бе достатъчно подготвен... Преговорната рамка (това, което наричаме „negotiating framework“) не се различава съществено от това, което

е предложено от четвъртото към петото разширяване. Не мисля, че би могло да бъде по друг начин. Но трябваше да се отчете, че е необходима и специална комуникация, насочена към общественото мнение. Просто двете части на Европа – източната и западната, бяха разделени почти половин век и сега си давам сметка, че има процеси в обществото, които просто трябва да узреят. Все още отчитаме разделение на „стари“ и „нови“ държави членки.

Кои са според Вас тримата най-големи експерти, които задължително трябва да интервюираме?

Трябва да интервюирате задължително г-н Станислав Даскалов... той водеше преговорите по Споразумението за асоцииране, беше първият постоянен представител на България в Брюксел и всъщност посланик на България, ръководител на мисията в този финален период преди членството. Неговият принос е много значителен. Също така, г-н Владимир Кисъв, който беше главен преговарящ. Сашо Божков си отиде, светла му памет, но г-н Кисъв на всяка цена трябва да го интервюирате, защото изнесе много на гърба си.

Може и политици. Трите имена, които са най-важни за този процес?

Сред политиците трябва да отбележим г-н Илко Ескенази – през 1992 г. той ръководеше процеса на асоцииране, доверяваше се на нашите експертни оценки и много ни подкрепяше. Също така г-жа Ирина Бокова, като зам.-министър на външните работи и секретар на Съвета по европейски въпроси – през 1995 г. направи много, за да се даде тласък на процеса: да се организира институционално хармонизацията на законодателството (по Бялата книга за вътрешния пазар, приета през 1995 г.), да подадем молбата за членство, да подготвим отговорите на въпросника на Европейската комисия. Що се касае до експертите, аз бях директор във Външно министерство, а другият директор, в Министерски съвет, беше г-жа Зинаида Златанова. Дирекцията в Министерския съвет, заедно с дирекцията във Външно министерство много работиха... А, ето, сетих се – Бойко Мирчев, който в момента е генерален директор във Външно министерство. Той беше директор на същия този заключителен етап и много ясно комуникираше със Станислав Даскалов, „Брюксел – София“.

Аз по това време бях посланик в Ирландия от 2003 г. до 2007 г., защото през 2004 г. Ирландия пое председателството. Бях в Мисията в Брюксел (2001-2003) и ме прехвърлиха в Дъблин като посланик, за да работим на място с ирландското председателство, и за голяма изненада на всички: „Какви са тези българо-ирландски здрави връзки!“, но пък в края на ирландското председателство през юни 2004 г. ние затворихме всички преговорни глави.

Тогавашното ръководство на Външно министерство начело с министър Солон Паси (още един български политик с кауза за присъединяването на България, за предприемането на решителни действия това да се случи) взе решение да изпрати за ирландското председателство български дипломат, който е в течение на процеса и... така... мога да кажа: „Mission accomplished“!

Завършихме преговорите... Бяхме нещо като „ice-breaker“ по това време. Защото през 2005 г. предстоеше ратификацията на Конституцията на Ев-

ропа, а референдумите във Франция и Холандия отхвърлиха договореностите за Конституцията на Европа. Тоест, преценявахме, че ЕС се приближава към една институционална криза и трябва да приключим преговорите, за да не ни засегне тази криза (която действително продължи до 2007-ма – до Лисабонския договор). Румъния имаше да договаря още пет глави и то тежки, сред които „Околна среда“ и „Транспорт“. Така че нашата аргументация пред ирландското председателство беше да завърши преговорите с България, която е най-напред – към май 2004 г. имашме само две глави останали за затваряне, „Конкуренция“ и „Разни“. И точно това щеше да изтегли и другата страна, така че целият процес на разширяване към Централна и Източна Европа действително да бъде завършен.

И това се случи... Ние затворихме тези глави. Договорът за присъединяване за двете страни започна да се пише. През този период, докато се пишеше Договорът, който е юридически много голям документ, Румъния успя да затвори оставащите глави, така че през 2005 г., на 25 април, двете страни подписаха Договора си за присъединяване. А Европейският съюз влезе в институционална криза след отхвърлената Европейска конституция във Франция и Холандия.

Така че, мисля, че в този период решенията на София бяха много смели и прозорливи. България просто прояви прозорливост... Тогава много се говореше: „Decoupling с Румъния! Да се разделим! Те ни бавят!“. А всъщност формулата, която България предложи, въобще не беше за разделяне, а обратното – едната страна да приключи, за да издърпа и другата.

Това се оказа успешната формула!

Приключихме с въпросника, но ако има още нещо, което се сецате, че искате да разкажете...

Може би... бих искала да разкажа за нашата първа година на членство от януари 2007 г., когато още от първия ден влязохме в преговорите по новия Лисабонски договор.

Влизайки в тези преговори, с инерцията на подготвяне на национални позиции, която имашме още от преговорния период, започна тази настоятелност на България за изписването на „евро“ на кирилица. Кое то – предвид многото отворени въпроси по Лисабонския договор – някак си оставаше настрана от вниманието на партньорите ни. Освен България, проблеми имаха Литва, Латвия, Словения, които използват латиницата, но националната употреба е „euro“, а не „euro“.

И... започна една голяма кореспонденция. Председателят на Европейската централна банка Жан-Клод Трише аргументирано обясняваше на тогавашния български министър на администрацията Николай Василев, че „евро“ е термин, а термин не се превежда, не се транслитерира и така нататък... Тежка работа! Вече наближавахме края на преговорите и тогава си спомням, че ние във Външно министерство с Дипломатическия институт направихме един анализ за това, че изписването на „euro“ на кирилица е „евро“, а кирилицата е една от трите азбуки на Европейския съюз. Смяташе се, че Договорът ни за присъединяване, който е „treaty“ – с висок ранг, защитава националната ни позиция. Но

тогава изведнъж получихме копието от Договора за асоцииране на Черна гора... Stabilisation Association Agreement, където в българската версия си беше написано с кирилица „euro“, а не „евро“.

Тогава направихме един „поп-рарег“, който разпространихме. Посочихме два аргумента: единият от 1995 г. – решението на Европейския съвет в Магрид, който въвежда наименованието „euro“ за валутна единица на еврозоната и отбелязва, че това е термин, който се изписва по груг начин, ако е на друг азбука (към този момент това е гръцката азбука). Това обяснява защо на банкнотите пише на гръцки. Тоест, нашият първи аргумент беше това решение, а вторият аргумент беше, че нашата азбука е трета азбука, тоест, изписването на кирилица е „евро“, а не „euro“. С този „поп-рарег“ и това обяснение блокирахме подписването на споразумението с Черна гора. В Подгорица много се разпревожиха. Г-жа Гергана Паси – европейски министър, по два-три пъти на ген разговаряше с техния европейски министър. Ние непрекъснато ги уверявахме, че ще решим въпроса, че не е срещу тях, че няма да ги оцетим и, въобще, да не си представят, че България ще спре асоциирането на Черна гора.

И заминахме за Брюксел. Беше португалското председателство... техният постоянен представител ни гледаше много строго и казва:

„Вие какво?! Току-що сте влезли в Европейския съюз, увили сте се тук с националното си знаме...“ Въобще, смъмри ни.

Ние обаче казахме нашите аргументи. Това беше, всъщност, заявяване на позиция.

Защо блокирахме? Защото там трябва консенсус, тоест, те трябва да ни чуят. Иначе може и да ни прескочат. Беше важно да чуят, че ние имаме сериозни аргументи. Ние не искахме да блокираме Лисабонския договор, не беше политически издържано. Ние искахме просто да бъдем отчетени като национални аргументи.

И започнаха едни преговори по една декларация... Ивайло Калфин беше външен министър, Гергана Паси – европейски. Ние с Гергана сме в Брюксел и по телефона с външния министър Калфин съгласуваме декларацията. Те дават текст, аз на телефона: „Господин министър...“, а отсреща чувам: „Махни тая дума, махни това...“. Аз се връщам обратно: „Министърът не е съгласен, така... дай това... тъй-тъй“.

Накрая успяхме да направим текст на декларация, с която България вдига резервата си по подписване на споразумението с Черна гора, а португалското председателство приема аргументите на България за изписването на „euro“ на кирилица. С тази декларация в един и същи ден беше IGC конференцията (Intergovernmental Conference) по Лисабонския договор и, след като свърши конференцията (тя е в рамките на Съвета на външните министри), беше и подписването с Черна гора.

Това, което съм запомнила от това заседание, са отворените въпроси по Лисабонския договор. Всяка страна... всяка делегация си казва резервите. Ние си казваме своите. Словения изтъква, че пише на латиница, но в страната употребата е „euro“ и това е част от Закона за Националната банка на Словения. Тоест, ако се отиде на варианта „euro“ с „u“, а не с „v“, Словения трябва да

си промени закона. Литва и Латвия... вече не си спомням техните аргументи, но при тях също беше на латиница, но „evro“, а не „euго“. Всичките страни си казват по различни части на договора аргументацията и накрая председателството сумира кои от аргументите се приемат и кои не се приемат. Като стигнахме до изписването, беше казано, че се приемат единствено аргументите на България.

Това е било много голяма победа!

Ами, да, ние току-що бяхме влезли в Съюза! Гледат ни и не чуват какво говорим. Не са свикнали с нас. Не са свикнали, че сме вътре, както онзи началник-отдел в ЕК през 1995-а, който не беше разбрал, че сме асоциирани. Просто не са свикнали да ни слушат...

Излизаме от заседанието и си спомням как Димитрий Рупел (външният министър на Словакия) идва при Ивайло Калфин и казва: „Как успя?! Аз сега, като се върна в Любляна, председателят на словенската Национална банка просто ще ме направи на нищо. Българите успяха, ти не успя!“

Калфин го погледна и му каза „Димитрий, какъв ти е проблемът?! Мили мили кирилица!“

Беше страхотно! Просто страхотно!

Бисерка Бенишева е експерт в Министерството на външноикономическите връзки преди включването в евроинтеграционния процес.

В хода на интеграционния процес заема следните позиции: съветник в мисията на България към Европейската общност (1991-1993); пълномощен министър в мисията на България към Европейската общност (1993-1997); директор на дирекция „Евроинтеграция“ в МВНР и член на основния екип по преговорите за присъединяване (1997-2001); пълномощен министър в мисията на България към Европейската общност и член на основния екип по преговорите за присъединяване (2001-2003); Посланик на Република България в Ирландия и член на основния екип по преговорите за присъединяване (2003-2007).

Понастоящем е Директор „Европейски въпроси“ в ПанЕвропа-България.

Многогодишната финансова рамка 2021-2027 г. – политическото послание за бъдещето на Европейския съюз

проф. г-р Ингрид Шикова

Известната фраза „Не ми казвай какви са приоритетите ти. Кажу ми за какво си харчиш парите и аз ще ти кажа какви са“ приляга много точно към една от най-обсъжданите теми, свързана с бъдещето на европейската интеграция – многогодишната финансова рамка на Европейския съюз за периода след 2020 г. Този кратък анализ има за цел да обърне внимание на някои важни въпроси, свързани с бъдещето на бюджета на Европейския съюз. В същност бюджетът е огледалото, в което се оглеждат политиките на Съюза и неговото бъдеще. Декларирането на приоритети без съответното им отразяване в бюджета остава празно говорене.

Какво може и трябва да се промени в бюджета на Европейския съюз след 2020 г.? Преди да поставим на дискусия възможните отговори на този въпрос, е добре да напомним някои основни данни относно бюджета на Европейския съюз. Той възлиза на около 150-160 млрд. евро годишно, а вноските на държавите членки представляват приблизително 1% от техния брутен национален доход (БНД) и осигуряват около 80% от средствата в бюджета на ЕС.¹ Други източници на приходи в бюджета на ЕС са митата при внос от трети страни, част от данък добавена стойност, такси върху внос на селскостопанска продукция, административни приходи и др.

Добре е още в началото да бъде напомнено, че според ал. 1 на чл. 311 от Договора за функциониране на Европейския съюз „Съюзът си осигурява средствата, необходими за постигане на неговите цели и успешното изпълнение на неговите политики“. А това означава, че осъществяването на всеки нов приоритет би трябвало да бъде осигурено с достатъчно финансови средства.

През юни 2017 г. Европейската комисия публикува документ за размисъл за бъдещето на финансите на Европейския съюз. Според този документ следващата многогодишна финансова рамка ще трябва да „финансира повече с по-малко“.² Това трябва да се случи в момент, когато бюджетът на ЕС намалява заради излизането на Обединеното кралство от ЕС, а от друга страна е подложен на все по-голям натиск да направи повече за насърчване на заетостта и растежа, да подобри управлението на еврозоната, да укрепи сигурността и военното сътрудничество, да управлява миграционните потоци и да се справи с изменението на климата.

На 24 октомври 2017 г. Европейският парламент, в отговор на документа

1 Само за сравнение, федералният бюджет на САЩ е 3,4 трилиона евро и представлява 20% от дохода на федералните щати.

2 Европейска комисия, (2017), COM (358), Документ за размисъл относно бъдещето на финансите на Европейския съюз

за размисъл на Комисията, прие резолюция за бъдещето на финансите на ЕС. В нея Европейският парламент излага своите виждания за това, че европейският бюджет в сегашния му размер е твърде малък, за да отговори ефективно на предизвикателствата, които стоят пред Европейския съюз, и пледира не само за увеличаване на бюджета, но и за по-голяма гъвкавост при изразходването на средствата.

След интензивни дискусии и серия от изследвания, осъществени по нейна поръчка, на 2 май 2018 г. Европейската комисия представи предложението за многогодишната финансова рамка „Модерен бюджет за Европейски съюз, който закриля, предоставя възможности и защитава“.³

Какви са основните проблеми и какви предложения изкрystalизират от досегашните дискусии?

1. Как да се запълни „гупката“ в бюджета след напускането на Обединеното кралство?

Вече е всеобщо известно, че излизането на Обединеното кралство от Европейския съюз ще доведе до „гупка“ от около 12-13 млрд. евро в приходната част на годишния бюджет на ЕС. Необходимостта от запълване на гупката, обаче, изглежда неизбежна, тъй като нарастват и задачите, които трябва да се разрешават на ниво Европейски съюз – сигурност, отбрана, граничен контрол, борба с тероризма, справяне с климатичните промени. Продължава да съществува и нуждата от сближаване, повишаване на конкурентоспособността, подпомагане на земеделските производители, стабилизиране на икономическия и паричен съюз, както и съдействие за подготовка на страните, на които предстои членство в еврозоната. Изводът е, че трябва да се извършат много повече дейности с по-малко средства. Но дали това е възможно на практика?

Европейската комисия предлага „гупката“ вследствие на Брекзит да се запълни като от една страна бъдат направени спестявания чрез намаляване на финансирането на някои дейности и програми, които фигурират в настоящия бюджет и с които да се покрият част от недостигащите средства, а от друга страна бъдат увеличени приходите в бюджета чрез приток на „свежи пари“. С това предложение Европейската комисия прави реверанс към двете основни групи страни – нетните приносители получават желаното по-ефективно изразходване на средствата, а нетните получатели от бюджета получават уверението, че няма да бъдат оцетени от голямо намаление на средствата особено за кохезионната политика.

Тук естествено възниква конкретният въпрос – от какво точно да се спестят или, казано с други думи, кои разходи да се орежат в бъдеще, така че да бъдат постигнати резултатите, които очакват европейските граждани? Предложението на Европейската комисия е средствата за общата селскостопанска политика и за кохезионната политика да бъдат намалени с по около 5 на сто и всяка от двете политики да има средства, представляващи 30 на сто от бюджета на ЕС (вместо по 35 на сто от бюджета на ЕС, както е понастоящем) .

3 Европейска комисия, (2018), COM (321), „Модерен бюджет за Европейски съюз, който закриля, предоставя възможности и защитава“ Многогодишна финансова рамка за периода 2021-2027 г.

Така възниква още един важен въпрос – ще бъдат ли изместени традиционните европейски политики от необходимостта за решаване на актуални и неотложни проблеми? Ясно е, че справянето с новите предизвикателства, пред които е изправен Европейският съюз и за които стана дума по-горе, изискват допълнително финансиране. Или казано с други думи, ще се осигурят ли нужните средства за новите приоритети за сметка на традиционните политики (селскостопанската и кохезионната) и няма ли това да предизвика още по-големи противоречия между гържавите членки? Предложените съкращения с по около 5-6 на сто изглеждат разумни. По-висок процент намаление би предизвикал недоволството на по-бедните гържави от ЕС. Освен това Европейската комисия, имайки предвид и проведените дискусии, предлага средствата за двете от съществуващите европейски програми не само да не бъдат намалявани, а напротив, да бъдат увеличени през следващия планов период – това са програмата за подпомагане на образованието, обучението, младежта и спорта „Еразъм+“ и програмата за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“. Изводът е, че необходимостта от допълнително финансиране – тоест, от свежи пари за новите дейности, е очевидна, ако наистина има воля и желание те да се случат и да бъдат успешни. Това пък неминуемо изисква увеличаване на приходите в бюджета.

2. Европейска добавена стойност, кохезия и конкурентоспособност – как да бъде направен правилният избор?

Това е следващият въпрос, който трябва да намери най-подходящото решение. Проблемът е, че има определено желание в бъдещата финансова рамка да се включат само програми и проекти с европейска добавена стойност, но едновременно с това няма ясно и единно виждане за същността на европейската добавена стойност.⁴ За някои от проектите за трансгранична инфраструктура тя е очевидна, но в други случаи има противоречия дали финансирането, например на вътрешна инфраструктура, има европейска добавена стойност и дали трябва да бъдат изразходвани средства от бюджета на ЕС.

В свое изказване по време на конференцията за многогодишната финансова рамка на 8 януари 2018 г. в София комисарят Йотингер, отговарящ за бюджета, защити много убедително тезата, че подпомагането на най-бедните гържави в ЕС е необходимо условие за постигане на стабилност и конкурентоспособност на целия Европейски съюз. „Не знам дали ще се нуждаем от политика на сближаване през 2050 г., но със сигурност през следващото десетилетие това е необходимо, ако искаме да останем конкурентоспособни и да направим мъдър избор.“

Споровете по този въпрос обаче са разгорещени и постигането на съгласие изисква компромиси. Дискусията „кохезия срещу конкурентоспособност“ не е нова. Фокусирането върху конкурентоспособността благоприятства по-динамичните региони и техния по-висок икономически растеж. Кохезията от своя страна се съобразява с редица структурни проблеми като висока безработица,

4 Вж. повече в Wolff, G. and Zsolt Darvas, The EU's Multiannual Financial Framework and some implications for CESEE countries, Focus on European Economic Integration Q3/18, Oesterreichische Nationalbank

социални неравенства, особено географско положение, изостаналост, труден достъп до финансиране за фирмите и т.н. За какво да се изразходват средствата – за кохезия или за конкурентоспособност? В същност необходимо ли е това противопоставяне и може ли то да бъде изгладено, за да доведе до положителни резултати за целия Европейски съюз? По-правилно би било в основата на дискусията да се постави виждането, че кохезията и конкурентоспособността са двете страни на една монета. Постигането на териториално сближаване чрез инструментите на кохезионната политика може да се разглежда като предпоставка за постигане на дългосрочна конкурентоспособност на Европейския съюз и конкретно – на неговите региони.

През последните десетилетия икономическият растеж в Европейския съюз изостава и това до голяма степен се дължи на слабия ръст на производителността. От основно значение за насърчаване на производителността е да се подобряват качеството на човешкия капитал, резултатността на системите за научни изследвания, образование и обучение, да се стимулират иновациите, тоест да се повиши конкурентоспособността. Известно е също, че икономическата криза засили дисбалансите в териториалното разпределение на ползите и загубите от европейската интеграция. Поради това Европейският съюз би следвало да се съсредоточи не само върху ускоряване на икономическия растеж, но и върху кохезията (сближаването), за да се даде възможност на всички държави членки да се възползват както от европейската интеграция, така и от технологичните промени и от развитието на глобалната търговия.

Промените в кохезионната политика в периода след 2020 г. би следвало да са насочени на първо място към намирането на решения на проблема с изоставащите региони с ниска производителност. Тези решения трябва да са базирани върху задълбочени анализи на причините за сегашното им състояние. Сложният и дългосрочен характер на регионалното развитие изключва лесни решения, но потенциалните възможности включват необходимост от увеличаване на финансирането за изоставащите региони, пренасочване на инвестиционните стратегии на изоставащите региони към повишаване на конкурентоспособността, осигуряване на по-благоприятни условия за изоставащите региони в рамките на управленските механизми.

Неминуемо обаче възниква следващият дискуссионен въпрос, свързан с разпределянето на средствата от структурните фондове – следва ли кохезионната политика да продължи да инвестира в по-развитите региони и трябва ли разпределянето на средствата да продължи да се основава на брутният вътрешен продукт на глава от населението (БВП). Въпреки че на пръв поглед кохезионната политика и сега е насочена към по-слабо развитите региони, данните представят една по-различна картина – относителният дял на средствата от структурните фондове, предоставяни на по-слаборазвитите региони, намалява. През периода 1989-1993 г. 73,2% от средствата по структурните фондове са били разпределени за по-слаборазвитите региони; за периода 2007-2013 г. този дял е намалял до 59%, а за периода 2014-2020 г. е 53,5%. На практика се отпускат значителни средства на т.нар. „региони в преход“, включително в страни като Белгия, Франция и Обединеното кралство. Какви са възможните

алтернативи след 2020 г.? Възможни са най-малко два модела: регионална концентрация и национално сближаване. При регионалната концентрация структурните фондове се концентрират изцяло или предимно върху региони с БВП по-малък от 75% от средния за ЕС. Другата възможност е т.нар. националното сближаване – модел, при който структурните фондове се концентрират изцяло или предимно върху по-бедни страни.

Независимо какъв подход ще бъде избран, основният въпрос е дали кохезионната политика ще разполага с достатъчно ресурси, за да осигури наистина двете страни на монетата – кохезия и конкурентоспособност. Постигането на тази комбинация е ключът за стабилен и проспериращ Европейски съюз с висока производителност на труда. Факт е, че на регионално равнище има голяма разлика между производителността на труда в развитите и изоставащите региони на Европейския съюз – тази разлика е нараснала според статистиката с 56% за периода 1995-2014 г. Следва да се отбележи и друг важен факт – наблюдава се нарастване на дисбалансите не само между регионите на отделните държави членки на ЕС, но и вътре – между регионите на отделните страни. България е подходящ пример в това отношение, ако разгледаме данните за Северозападния и Югозападния регион.

Всичко казано дотук води до извода, че важна предпоставка за успешното икономическото развитие на Европейския съюз след 2020 г. ще бъде способността да бъдат намалени регионалните различия в производителността на труда и съответно да бъде повишена конкурентоспособността на изоставащите региони чрез насочване на средства към иновации, структурни реформи, стимулиране на предприемачеството, придобиване на цифрови умения и т.н. Важното е, когато се вземат решения, да не се забравя, че кохезия и конкурентоспособност вървят ръка за ръка.

Тук е мястото да бъде поставен и следващият проблем – какви да бъдат критериите за определяне на допустимост на регионите за достъп до средства от европейските фондове, включително по какви критерии регионите да бъдат класифицирани като изоставащи, слабо развити, региони с нисък доход, региони в преход, региони, имащи право на приоритетно финансиране от структурните фондове и т.н. Картина е сложна и по тази тема има спорове, тъй като включването на всеки допълнителен критерий ще води до реални промени в достъпа до финансови средства. Критерият БВП на глава от населението безспорно е съществен, но към него е възможно да бъдат добавени и допълнителни критерии като равнище на бедност, състояние на човешкия капитал, състояние на инфраструктурата, наличие на чуждестранни инвестиции. Съществува, например, предложение⁵ 30% от средствата да се разпределят въз основа на Европейския индекс на социалното развитие. Този индекс се изготвя на базата на петдесет социални и екологични показателя, структурирани около три оси: основни потребности на човека (жилищно настаняване и сигурност), благосъстояние на населението (достъп до основно образование,

5 Jouen, M. What Future Priorities for the Cohesion Policy after 2020? Policy Paper, Jacques Delors Institute, May 18, 2016, Виж също Jouen, M, For a Regional Solidarity Policy After 2020 29 March 2018, Policy Paper, Jacques Delors Institute

достъп до информация, здравни грижи, екосистема и устойчивост) и възможности (индивидуални права, свобода и възможности за избор, достъп до висше образование). Този показател дава много по-точна представа за социалните и обществените характеристики на регионално равнище, отколкото БВП на глава от населението.

Тематичният фокус на кохезионната политика също предизвиква дебат – гали е необходимо да има общи цели и/или собствени приоритети. През настоящия планов период 2014-2020 г. са определени цели на равнище ЕС в рамките на стратегия „Европа 2020“, насочени към съсредоточаване върху въпроси, които са от ключово значение за бъдещето на европейското общество и икономика. На национално равнище обаче, се открояват неблагоприятни тенденции – все по-голямото разминаване между гържавите членки, които се представят най-добре, и тези с най-лоши резултати, както и все по-голямата разлика между регионите вътре в гържавите членки. Всъщност основният проблем е как да се съчетаят ключовите приоритети на Европейския съюз с националните специфики и особености. Сегашният подход на „спускане отгоре“ на приоритетни цели намалява до известна степен възможността на гържавите членки да определят своите собствени цели и нужди и в някои случаи се налага те да влагат средства в проекти, които не са особено важни от национална перспектива. Тук отново се налага изводът за необходимостта от постигане в бъдеще на повече гъвкавост, която да отчита националните специфики.

Друго спорно предложение на Европейската комисия е прилагането на условност при предоставянето на средствата от европейските фондове, която да се отнася до спазването на европейското законодателство и на принципите на правовата гържава. Въпреки предварителните очаквания за бурни дискусии по тази тема, почти всички европейски лидери подкрепиха това предложение. Дори Полша (за която негласно е предназначена тази условност) я подкрепя, но при условие, че бъдат изработени ясни и обективни критерии. Това е трудна задача, защото критериите лесно биха могли да бъдат оспорени и да останат само като добро пожелание за превръщането на структурните фондове в „морков“, а на системата за оценяване на правовата гържава в нефункционираща „тояга“ (подобно на познатия ни механизъм за сътрудничество и проверка за България и Румъния).

Идеята за гъвкава и териториално диференцирана кохезионна политика, съобразена със специфичните условия и конкретните нужди на различните гържави и региони, може да бъде ключът към постигането на консенсус.

3. Как да се реши дилемата „нетни вносители“ и „нетни получатели“?

На практика, няма нищо ново в противоречието между страните – нетни вносители, и страните – нетни получатели от бюджета на ЕС. Нека си припомним, че преговорите за финансовата рамка 2007-2013 г. бяха предшествани от писмо на шест гържави членки, нетни приносители към бюджета (Австрия, Германия, Франция, Кралство Нидерландия, Швеция и Обединеното кралство), които настояваха за бюджет не по-висок от 1% от БНП на ЕС. Преди преговорите за настоящата финансова рамка 2014-2020 г. отново имаше писмо – този път

на пет държави членки: Германия, Франция, Кралство Нидерландия, Финландия и Обединеното кралство. В него, освен класическото искане за по-малко разходи, се настоява и за „по-добро харчене“.

Кризата извади на показ проблемите с конкурентоспособността и управлението на средствата и слабостите на моделите на растеж, следвани от страни като Испания, Португалия, Гърция и Ирландия през последните десетилетия. Всичко това пороги съмнения относно ефективността на европейското финансиране за повишаване на конкурентоспособността, както и тревога за измами и злоупотреби с европейските средства в някои държави членки. Именно поради тези безпокойства комисарят Йотингер, отговарящ за бюджета, подкрепя осъществяването на интелигентни финансови трансфери, от които да се възползват страни като България. Как точно ще изглеждат тези интелигентни финансови трансфери е рано да се каже, но при всички случаи ще бъдат обвързани с определени изисквания, условия и строга дисциплина.

Делението на страните на нетни приносители и нетни получатели и противопоставянето им, особено от популистите, създава трудности при обсъждането и приемането на финансовата рамка. Тук обикновено възниква въпросът за т.нар. „справедливо възвръщане“ (le juste retour) – тоест, обръща се много по-голямо внимание на това колко от предоставените в бюджета на ЕС средства се връщат в страната по линия на програми и фондове. Не се отчитат обаче редица фактори като ползите, които произтичат за по-богатите и по-конкурентоспособните държави от възможността да търгуват свободно в единния пазар, както и фактът, че част от средствата, предоставени по линия на структурните фондове, се изразходват за гоставка на стоки именно от тези конкурентоспособни страни. Тогава е съвсем резонно да бъде зададен въпросът – само страните, които получават средства от структурните фондове, ли имат полза от тях или ползата е поделена по определен начин и с тези, които са нетни приносители? Всичко това трябва да бъде обяснявано на гражданите, за да не процъфтяват популистките твърдения, че Югът живее на гърба на Севера и други подобни.

4. Да се увеличат ли вноските на държавите членки ?

Споровете за тавана на вноските на държавите членки в европейския бюджет винаги са дълги и разгорещени. Като илюстрация може да бъде посочено „пазаренето“ за финансовата рамка 2007-2013 г. Предложението на Европейската комисия предвиждаше средствата за периода 2007-2013 г. да възлизат на 1,14% от БНД на държавите членки. Поради разногласията между страните – нетни приносители, и страните – нетни получатели, не беше прието дори компромисното предложение на Люксембургското председателство за финансова рамка на базата на 1,06% от БНД. Следващото Британско председателство излезе с ново предложение – за 1,03%, което беше отхвърлено от новите държави членки с аргумента за намаляване на очакваната финансова подкрепа за техните икономики. Накрая, след 17-часови преговори, на 15 и 16 декември 2005 г. беше постигнато политическо споразумение между всички държави членки за финансовата рамка 2007-2013 г. при таван на бюджетните средства от 1,045%

от БНД. Както е видно, споровете са дори за „хилядните“. Настоящата финансова рамка, съгласувана в кризисния период, се основава на 1% от БНД, което доведе за първи път в историята на европейската интеграция до намаление на бюджета.

Традиционно Европейската комисия предложи по-голям размер на европейския бюджет за следващия планов период – 1,11% от БНД, особено като се имат предвид оживлението в европейската икономика и появяването на нагласи сред държавите членки за увеличаване на вноската. Позицията на Европейския парламент е, че бюджетът на Европейския съюз трябва да съответства на приоритетите на гражданите и да отговори на бъдещите предизвикателства, поради което предлага средствата за следващата финансова рамка да се определят на 1,3% от БНД на 27-те държави членки. Голям защитник на по-високия бюджет е председателят на Комитета на регионите Карл Хайнц Ламберц. Той изпрати писмо до Доналд Туск, призовавайки за по-голям бюджет, отговарящ на по-големите амбиции и на посланието от срещата в Братислава през 2017 г. за създаване на нов устрем за Европа. „Това не може да бъде направено без пари“ – твърди Ламберц. В писмото си до Туск, Ламберц казва, че „политиката на сближаване трябва да съставлява повече от една трета от следващия многогодишен бюджет на ЕС“.

Проблемът е, че тези, които не подкрепят увеличаването на бюджета, са по-решителни от тези, които са за неговото увеличаване. Подобна картина вече ни е позната от договарянето на настоящата финансова рамка, когато се оформиха два лагера: „приятели на ефективното харчене“ и „приятели на кохезионната политика.“

Търсят се и други възможности за финансиране на европейския бюджет, освен съществуващите понастоящем.⁶ Предложенията са много – данък върху финансовите трансакции, доходи от търговията с въглеродни емисии, данък върху пластмасите, ресурс, основан на корпоративния данък, такси върху отделянето на въглероден диоксид и т.н. Намирането на нови източници не само ще допринесе за попълване на бюджета, но и постепенно ще го освободи от клещите на исканията за „справедливо възвръщане“ на средствата към държавите членки. Въпросът е дали ще бъдат приети от държавите членки.

5. Грантове и/или финансови инструменти?

Друга съществена дискусия е грантове или финансови инструменти да бъдат основните форми за предоставяне на средствата по европейските фондове. В настоящия планов период 2014-2020 г. се наблюдава тенденция за увеличаване делът на финансовите инструменти, особено като се има предвид и

6 Понастоящем източниците на бюджета на ЕС са следните:

- традиционни собствени ресурси (т.е. предимно мита при внос от трети страни и налози върху захарта);
- собствени ресурси на база данък върху добавената стойност (ДДС), собствени ресурси на база брутен национален доход (БНД), покриващи разходите, които не се финансират от други видове приходи (вноски от държавите членки);
- други източници на приходи – данъци върху заплатите на служителите на ЕС, вноски по определени програми от държави извън ЕС, глоби.

осъществяването на т.нар. План Юнкер. Според оценки на Европейската комисия, предоставянето на европейски средства посредством финансови инструменти през периода 2014-2020 г. се удвоява в сравнение с периода 2007-2013 г. Може да се очаква, че тази тенденция ще продължи в периода след 2020 г. като се има предвид набраният през последните години опит и аргументация за по-ефективно използване на публичните средства. И тук обаче би било добре да се обсъди възможността за гъвкав подход, който максимално да отразява специфичните особености, конкретните потребности и предпочитания на съответната страна. Не би трябвало да се допусне пълно пренебрегване на предоставянето на безвъзмездни средства, тъй като те също играят важна роля в осъществяването на кохезията. Не би било приемливо да се разчита само на финансовите инструменти, тъй като те не винаги са приложими. Например, те не са подходящи за малки населени места, в които има ограничен брой малки и средни предприятия и възможността за набиране на средства от частни инвеститори чрез финансовите инструменти е незначителна. Административното управление на финансовите инструменти също има своите недостатъци. Все още няма пълна яснота и достатъчна аргументация за по-висока ефективност на финансовите инструменти в сравнение с безвъзмездните средства по отношение на повишаване производителността на труда, ограничаване на безработицата, увеличаване темповете на растеж и т.н. Може да се твърди, обаче, че безвъзмездните средства остават важна форма за подкрепа на проекти и програми в изоставащите региони.

Постигането на консенсус по този въпрос е най-вероятно да стане чрез създаване на гъвкава комбинация между безвъзмездни средства (грантове) и финансови инструменти в рамките на бъдещата кохезионна политика. Както беше посочено по-горе, тази гъвкава комбинация би следвало да отчита конкретните специфики, потребности и възможности на съответния регион,

6. Контрол и/или децентрализация и самодисциплина?

Ако има тема, по която и сега съществува съгласие, то това е необходимостта от по-нататъшно опростяване на правилата и намаляване на административната тежест при оползотворяването на европейските средства. Въпреки положените усилия в тази насока, все още преобладава мнението, че регламентите и придружаващите ги актове и насоки относно фондовете и програмите са станали по-сложни и административната работа и разходите за управление на средствата са по-големи. Ако опростяването е консенсусна тема, то в областта на управлението на средствата съществуват и спорни въпроси. Един от тях е въпросът за контрола, който упражнява Европейската комисия – дискусиите са относно необходимостта от ясно разграничаване на допуснати грешки, нередности и злоупотреби, прилагане на превантивен подход, вместо наказателен, фокусиране на контрола върху изпълнението, по-голяма политическа отговорност на държавите членки при осъществяване на контрола, връзка между контрола и наличието на нередности и т.н. Не трябва да се пренебрегва и дискусияният въпрос за възможността кохезионната политика да бъде използвана като средство за санкции спрямо държави членки,

които не изпълняват поети ангажименти, предварително съгласувани изисквания, препоръки за реформи и т.н.

В дискусията за бюджета трябва да сме наясно, че хармонията е трудно постижима, когато се говори за пари. Решенията по финансовата рамка в същност ще определят какво бъдеще сме избрали за Европейския съюз и какви са истинските приоритети на интеграцията. Разбира се, че има неизползвани възможности за по-ефективно оползотворяване на европейските средства в общата селскостопанска политика и в кохезионната политика, но това няма да даде необходимото решение за модернизиране на бюджета и за осигуряване на достатъчно средства за новите приоритети. Орязването от вече съществуващи политики и прехвърлянето на средства към нетърпящите отлагане нужди в сферата на сигурността, отбраната, миграцията и т.н. не само че не решава съществуващите проблеми, а напротив – може да ги задълбочи. Трябва ли да бъде жертвана Европа на солидарността в името на Европа на отбраната и сигурността – това е въпросът, който все по-често ще излиза на дневен ред. Ако отговорът е „не“, то тогава неминуемо бюджетът трябва да бъде увеличен. Същото се отнася и за визията за бъдещия Европейски съюз. Ако избираме варианта „правим повече заедно“, неговото осъществяване може да се случи само ако сменим подхода „правим повече с по-малко“ (doing more with less) с „правим повече с повече“ (doing more with more).

В заключение, следва да се подчертае, че многогодишната финансова рамка не е счетоводно упражнение, а политическо послание за бъдещето на Европейския съюз. Постигането на консенсус ще изисква не само изкусна дипломация, но и нестандартни решения, повече въображение и, не на последно място, солидарност и политическа смелост.

Библиография

1. Европейска комисия (2017), COM (358), Документ за размисъл относно бъдещето на финансите на Европейския съюз
2. Предложение за Регламент на Съвета за определяне на многогодишната финансова рамка за годините 2021-2027, 2.5.2018 COM (2018) 322 final 2018/0132 (APP)
3. Future Financing of the EU, Final report and recommendations of the High Level Group on Own Resources, гекември 2016
4. Jouen, M. (2016), What Future Priorities for the Cohesion Policy after 2020?, Policy Paper, Jacques Delors Institute, 18 май, 2016
5. Jouen, M, For a Regional Solidarity Policy after 2020, Policy Paper, Jacques Delors Institute, 29 март, 2018
6. Wolff, G, (2018) What does Europe care about? Watch where it spends, <http://bruegel.org/2018/05/what-does-europe-care-about-watch-where-it-spends/>, 14 май, 2018
7. Wolff, G. and Zsolt Darvas, The EU's Multiannual Financial Framework and some implications for CESEE countries, Focus on European Economic Integration Q3/18, Oesterreichische Nationalbank

Проф. д-р Ингрид Шикова е един от основателите на специалност „Европеистика“ в СУ „Св. Климент Охридски“, ръководител на катедрата (2007-2011) и кръстник на випуските. Експерт в областта на политиките на ЕС.

Цялата си професионална кариера посвещава на европейската интеграция. Специализирала е в Колежа на Европа в Брюж, Университета в Лимерик, Ирландия, Холандския икономически институт в Ротердам, Кралския институт за международни отношения в Лондон и др. Била е директор на Центъра за европейски изследвания и на Информационния център на ЕС, както и съветник в Представителството на Европейската комисия. Член е на Екип Европа. Носител на Почетен знак „Св. Климент Охридски“ със синя лента. Ръководител на проекта „Жан Моне“ Център за високи постижения към Катедра „Европеистика“ в СУ „Св. Климент Охридски“.

Изборите за Европейски парламент през май 2019 г. – ключов фактор за състоянието на Съюза

гл. ас. г-р Гергана Радоикова

В своята реч „За състоянието на Съюза“ от 12 септември 2018 г. председателят на Европейската комисия, Жан Клод Юнкер заяви: *„Бих искал изборите през идната година да са велик момент за европейската демокрация“*. Освен това допълни: *„Ще използваме 250-те дни, които ни делят от европейските избори, за да докажем на нашите съграждани, че когато действат заедно, Европейският съюз може да постигне резултати и че той спазва ангажиментите, поети в началото на този мандат“*.¹

Неизбежно в съзнанието на гражданите обаче възниква прагматичният въпрос „С какво следващите избори през май 2019 г. ще бъдат по-различни от тези преди тях? Отговорът включва в себе си няколко измерения – европейско, национално, геополитическо, гражданско, процедурно. Упражняването на право на глас само по себе си е основополагащ акт на съграждане на демокрация. Това е действие, чрез което всеки един от нас демонстрира заинтересоваността си от бъдещето.

Европейският парламент безспорно е институцията, преминала през най-много промени по отношение на структурата и правомощията си в историята на развитието на европейското обединение. Създаден през 1952 г. като Асамблея на Европейската общност за въглища и стомана, той претърпява сериозна метаморфоза през десетилетията – от основно надзорни и консултативни правомощия към истинска власт в процеса на вземане на решения и формиране на политическия дневен ред на Европейския съюз.

Значимостта на Европейския парламент се засилва от факта, че той е единствената европейска институция, пряко конституирана посредством волеизявлението на гражданите на Европейския съюз. Първите общоевропейски избори се провеждат през 1979 г., когато гласуват гражданите на девет държави членки на тогавашните Европейски общности. На европейските избори през май 2014 г. участват гражданите на 28 държави членки, с население близо 500 милиона души. В Европейския парламент в най-голяма степен се сблъскват различни политически идеи, но пречупени през призмата на културното и езиковото многообразие, както и на разнообразните икономически и вътрешнополитически специфики на всяка държава членка.

След влизането в сила на Договора от Лисабон Европейският парламент получава нови, ключови отговорности. Значително е променен текстът относно правомощията на институцията. Разширява се обхватът на законодателна компетентност на ЕП в повече от 40 нови области. И не на последно място

¹ Европейска комисия, 2018. Състояние на Съюза 2018 г. Време за европейски суверенитет – реч на председателя на Европейската комисия за състоянието на Съюза.

то – ЕП се състои не от „представители на народите“, а от „представители на гражданите“. Това не са просто редакционни промени. Те отразяват една от основните идеи на европейската интеграция – решенията да се взимат възможно най-прозрачно и най-близо до гражданите, както и стремеж да се преодолеет евроскептицизмът и усещането на избирателите за прекалената отдалеченост на ЕС от техните проблеми и очаквания.

1. Предложения за процедурни промени за провеждане на по-„европейски“ избори

Съвсем закономерно приближаването на изборите за Европейски парламент води до осезаемо засилване на политическото противопоставяне. В предизборния процес ролята и подхода на националните политически партии са ключови. Те все повече се стремят към промяна на акцентите в своите послания. Увеличаването на правомощията на Европейския парламент ги стимулира да засилят наднационалния, общоевропейски фокус в своите изказвания и да правят опити техните предизборни програми да отразяват тези тенденции. Широко застъпвана и до голяма степен основателна е тезата, че борбите за ЕП се водят не като „европейски избори“, а като „вторични национални борби“, защото засягат преобладаващо национални политически проблеми. През последното десетилетие мнозина анализатори твърдяха, че „липсват истински европейски избори, защото партиите и медиите използват изборите за ЕП като арена на спорове по национални въпроси“².

През последните две години за първи път се заговори по-категорично за някои промени в процедурните правила, по които се провеждат изборите за ЕП. Нещо повече – все по-широко се обсъжда т.нар. електорална реформа на ЕП. Тези въпроси са до голяма степен строго експертни, но са изключително важни за качеството на европейската демокрация в дългосрочен план.

През януари 2018 г. Комисията по конституционни въпроси на ЕП предложи въвеждането на т.нар. транснационални листи, за които европейските граждани да могат да гласуват в рамките на целия ЕС. На практика това означава да се създаде т.нар. „европейски избирателен район“ от територията на целия ЕС и европейските политически партии да се състезават за него посредством листи с кандидати от поне 7 държави членки. Основната цел е да се излезе от националните рамки на дебата и да се насърчи общоевропейската дискусия по ключови за Съюза теми. Предложението получи подкрепата на повечето членове на Комисията, като обаче Групата на Европейската народна партия се противопостави на въвеждането на подобни листи в толкова „кратки срокове“. В пленарна зала ЕП отхвърли идеята, а самите транснационални листи биха били възможни едва след гласуване с единодушие от Съвета на ЕС и одобрени от националните парламенти на държавите членки.

Друга широко обсъждана тема беше тази за въвеждането на т.нар. водещи кандидати (Spitzenkandidaten), които да са предложенията на партиите за председател на Европейската комисия. Самият Юнкер нарече тази система „малко подобрение в европейската демокрация и заяви, че транснационалните

² Hix, 2009; Franklin, 1996.

листи следва да бъдат въведени най-късно за следващите европейски избори през 2024 г.

На 7 юни 2018 г. Съветът на ЕС одобри проект за решение за изменение на Акта за избирането на членове на ЕП от 1976 г., в който се определят редица общи правила относно изборите за Европейски парламент. Важно е да отбележим, че тук ролята на Българското председателство беше ключова за постигането на компромис между държавите членки, осъществяването на напредък по предложенията за реформа и за приключване на работата, свързана с изборите за ЕП. По гумите на Екатерина Захариева, вицепремиер и министър на външните работи на България: *„Това споразумение заслужава да бъде приветствано след две години и половина преговори в Съвета по списък на предложения за реформа. Държавите членки считат за уместно да се модернизират някои аспекти на избирателното право на ЕС и да се установи минимален праг на равнището на ЕС, като същевременно се гарантира, че това е добре обмислено.“*

Промените обхващат девет области, като Българското председателство представи т.нар. компромисен пакет 7+2.

Новите правила целят засилване на гражданското участие в изборите за Европейски парламент, повишаване на осведомеността относно европейския характер на изборите и предотвратяване на незаконното гласуване, при зачитане на конституционните и изборните традиции на държавите членки. Съветът предлага да се фиксира задължителен праг от 2 до 5% за избирателни райони с повече от 35 места, като това правило важи и за държави членки с един избирателен район. Държавите членки следва да се съобразят с това задължение най-късно за изборите за ЕП през 2024 г.

Други промени в избирателното право на ЕС включват нови разпоредби относно избягването на т.нар. „двойното гласуване“, гласуването в трети държави, различните начини на гласуване и видимостта на европейските политически партии в държавите членки. Държавите членки в бъдеще ще имат задължение да прилагат ефективни санкции, когато граждани на ЕС гласуват в повече от една държава членка. Освен това ще трябва да определят органите за контакт за обмен на данни на гражданите, които желаят да гласуват или да се кандидатира в държави членки, на които не са граждани. Този обмен на информация ще трябва да започне най-малко шест седмици преди изборите за ЕП. Освен това държавите членки ще бъдат насърчавани да предприемат мерки, за да дадат възможност на своите граждани, пребиваващи в трети държави, да гласуват в изборите за Европейски парламент. Те обаче ще могат и занаягед да решават този въпрос в съответствие с националното си право. Новите правила също така признават правото на държавите членки да разрешават различни форми на гласуване, включително гласуване по интернет, при спазване на определени строги условия, както и да позволяват името или логото на европейските политически партии да се поставя на бюлетините.³

Тези бавни, но решителни стъпки напред към усъвършенстване на избирателните процедури са важен напредък по превръщането на изборите за ЕП в

3 Съвет на ЕС, 7 юни 2018 г. Избори за Европейски парламент: Съветът постигна съгласие по пакет от мерки за модернизиране на избирателното право на ЕС.

повече „европейски“ и по-малко функция на националните допитвания. Разбира се, не липсваха и критиките за нотка на федерализъм в предложените реформи.

И не на последно място – на преден план излезе темата за намаляване на броя на депутатите в Европейския парламент, в контекста на предстоящото напускане на ЕС от Обединеното кралство. Въпросът е сложен най-малко по две причини – първо, задължително следва да е налице справедливост и обективност при разпределението, и второ – това трябва да се случи при стриктно наблюдаване на разпоредбите в договорите.

По-важното е, че постигнатият напредък по уточняване на процедурните въпроси дава възможност да се акцентира в по-голяма степен върху политическия дебат за ролята на Европейския парламент, политиките на ЕС и процесът на вземане на решения.

2. Изборите за ЕП, ефектът „Брекзит“ и ролята на медиите

Несъмнено един от най-сериозните дефицити, когато говорим за процеса на вземане на решения в ЕС, е т.нар. „дефицит на комуникация“ – гражданите прогължават да не са информирани в достатъчна степен за причините, целите и постиженията на европейските политики, закони и мерки. Управлението на много нива, което е характерно за Европейския съюз, прави изключително трудно идентифицирането на корена на проблема – дали той е позициониран на европейско ниво, или е породен от пропуски в диалога с гражданското общество на национално равнище. Едно е сигурно обаче – с приближаването на изборите за ЕП процесът на европейска интеграция е все по-силно зависим от общественото мнение, защото „ефективната демокрация означава ефективна комуникация“.⁴ Хората обикновено и съвсем логично се интересуват от конкретните ежедневни прояви на процеса на интеграция и прякото им отражение върху тяхното ежедневие и стандарт на живот. В същото време общественото мнение много чувствително се влияе от множество фактори – Брексит, миграционната криза, тероризмът, чувството за обща несигурност и отдалеченост на Брюксел от проблемите на гражданите. Ето защо комуникацията по европейските въпроси е незаобиколимо условие за по-нататъшното развитие на европейския интеграционен проект.

Според резултатите от проучване на Евробарометър от месец октомври 2018 г., измерващо обществените нагласи спрямо ЕС, европейците смятат, че членството на страната им в Европейския съюз е нещо добро (62%). Това е най-високият процент, измерен през последните 25 години. Според 68% страната им е спечелила от членството в ЕС, което представлява най-високият процент от 1983 г. насам.

Ако фокусираме вниманието си специално върху „образа“ на ЕП, ще видим че 32% от запитаните имат положително мнение, 21% - отрицателно, а цели 43% остават неутрални. В частност за България 47% одобряват работата на ЕП, 7% дават отрицателна оценка, а 31% запазват неутрално отношение.⁵

Повишава се и броят на гражданите, които биха желали ЕП да играе по-ва-

4 De Vresse, 2003.

5 Eurobarometer Survey 90 of the European Parliament. A Public Opinion Monitoring Study, October, 2018.

жна роля в институционалната структура на ЕС в бъдеще. Заинтересовани по отношение на предстоящите избори са 51% от европейците. 41% от европейците правилно идентифицират датата на изборите през май 2019 г., като това е увеличение с девет пункта спрямо април тази година⁶.

Общият извод е, че през периода април – септември 2018 г. приоритетите на гражданите за предизборната кампания са претърпели съществено развитие. Председателят на Европейския парламент, Антонио Таяни, обвърза резултатите от проучването с Брекзит. Според него с финализирането на детайлите по споразумението за оттеглянето на Обединеното кралство от ЕС нараства подкрепата сред европейските граждани за членството на страните им в Съюза. Таяни подчертава, че сътрудничеството и солидарността на европейско ниво са от ключово значение при намирането на решения на проблемите на европейските граждани.⁴⁷

Към днешна дата няма как обаче да избегне на нашето внимание традиционно големият брой на „колебаещите се“ европейци. Тази група рядко попада във обсъждането на европейски въпроси. Точно на нея обаче следва да се обърне голямо внимание при дискусиите за бъдещето на Европейския съюз и значимостта на изборите за Европейски парламент.

Именно повишаването на активността и убеждаването на тази група европейци в необходимостта, значението и ползата от европейската интеграция е решаващо за бъдещето на европейския проект и за обществената подкрепа, от която се нуждае.⁸

Самите членове на Европейския парламент трябва да се стремят техните послания и дейност да бъдат разбирани от гражданите. Дали и доколко те успяват в това начинание е сложен и многоаспектен въпрос, отговорът на който зависи от личностните качества на евродепутатите, конкретния политически и икономически контекст в съответната държава членка, както и от степента на зрялост на гражданското общество и чувството за европейска принадлежност и идентичност. Връзката избирател – евродепутат сама по себе си е трудна за конкретизиране, защото един евродепутат участва в различни дебати. Той защитава позиция от името на своята партия, като представител на интересите на жителите на конкретна област, като защитник на националните интереси и не на последно място – като защитник на своята визия за развитието на ЕС. Тази многоаспектност често е пречка пред самите избиратели, които са затруднени в преценката си по какъв точно начин се защитават техните интереси. Не можем да пропуснем факта, че темите, които интересуват избирателите, са преобладаващо във вътрешнополитически план и са необходими усилия от страна на евродепутатите да направят европейските теми достъпни и „смилаеми“.

Информационната обезпеченост на избирателите, възможността за провеждане на пълноценен политически дебат, както и осъзнаването на важност-

6 Ibid.

7 Statement by Antonio Tajani, EP President, on the Eurobarometer's results, October 2018.

8 Шикова, 2018. Шест нюанса ЕЕвропа. Жан Моне център за високи постижения към катедра „Европеистика“ на СУ „Св. Климент Охридски“

та на общоевропейския вот за работата и приоритетите на европейските институции изглеждат недобре развити. Тук ключова е ролята на медиите, като основен фактор за формиране на общественото мнение.

Съвсем закономерно медийният интерес към европейските теми нараства с приближаването на изборите за ЕП, като има две основни линии на медийно отразяване: първата е фокусирана върху предизборната кампания, а втората проследява текущата работа на Европейския парламент. Когато отразяването на европейските теми в медии е спорадично, не особено задълбочено, а понякога – често дори и спекулативно, няма как гражданите да са информирани какво се случва и да имат представа защо техният глас има значение на изборите за ЕП. Задача и отговорност на медиите е да се стремят да избягват както клишетото, така и манипулацията.

Самият ЕП създаде специален уебсайт: <https://www.thistimeimvoting.eu/>, за по-добра информираност и за да насърчи допълнително гражданите да гласуват. Регистрирайки се, гражданинът заявява своеобразно намерение да бъде активен на предстоящите избори за Европейски парламент. Чрез тази платформа той получава а информация по електронната поща по теми, по които е заявил интерес; може да посещава събития, свързани с кампанията, които се организират в неговата страна, и да се свързва с хора, които се вълнуват от същите теми. Не само институциите трябва да говорят за изборите, но и самите хора да обсъждат темата помежду си и да я възприемат като важна и близка до тях.

3. Изборите за ЕП и „гласът на младите“

Едва ли може да има съмнение, че приоритетна тема за бъдещето на европейския проект са нагласите на младите хора и ангажираността им в рамките на дебата за бъдещето на Европа. През месец май 2018 г. в Брюксел се проведе поредното издание на т.нар. Европейски младежки медийни дни. Тази година то беше посветено именно на предстоящите избори за Европейски парламент. В три поредни дни млади журналисти от ЕС участваха в работни срещи, политически дискусии и практически занимания в сферата на медийното продуциране на тема „Как да информираме младите избиратели за европейските избори“.

От тази трибуна изключително интересни послания отправиха председателят на Европейския парламент, Антонио Таяни, Генералният секретар на ЕП, Клаус Веле, и говорителят на ЕП, Жуме Джило. Всички те изтъкнаха обезпокоителните данни от редица проучвания, според които е налице недостатъчна заинтересованост на младите по време на изборите. Те подчертаха, че основна задача на ЕП следва да бъде по-голямата информираност, достъпност и ангажираност на младите по отношение на работата на европейските институции. Един от многото обезпокоителни примери е, че младите хора заявяват, че са положително настроени към ЕС, както и че Великобритания трябва да остане в Съюза, но в същото време не са упражнили правото си на глас.

Работещият механизъм за повишаване на избирателната активност сред младите хора не се състои единствено в тяхното информиране и заливането им с новини по множество канали, а в активното им включване в различни ви-

дове социална дейност, свързани с развитието на европейския проект. Неестествено и погрешно е на един млад човек да бъде отредена ролята на пасивен наблюдател на процесите – той трябва да участва активно и пълноценно в превръщането на европейската идея в реалност с обзрими практически резултати. Отвъд клишето, че „младите хора са бъдещето“ – в действителност на тях и техния потенциал, активност и съзидателност принадлежи настоящето.

Заклучение

Ключовият фактор „за състоянието на Съюза“ са преди всичко неговите граждани, които през май 2019 г. ще посочат онези, които да защитават техните интереси в Европейския парламент през следващите 5 години. Предстоящите избори за ЕП са може би най-важните в историята на Европейския съюз – те се случват в период на сериозни предизвикателства и проблеми, които общоевропейското обединение може да преодолее само с решителни действия и единен глас, почивайки върху доверието на своите граждани. Прякото волеизявление на гражданите е „камъкът в основата на сградата. Гласуването е основополагащ акт на демокрация и голяма отговорност, демонстрация на заинтересованост за бъдещето. Както отбелязва и Юнкер: „Всички без изключение сме отговорни за Европа – такава, каквата е. Всички без изключение сме отговорни за това каква ще бъде Европа.“⁹

9 Европейска комисия, 2018. Състояние на Съюза 2018 г. Време за европейски суверенитет – реч на председателя на Европейската комисия за състоянието на Съюза.

Източници:

1. Договор за Европейския съюз и Договор за функционирането на Европейския съюз – Договорът от Лисабон – консолидирани текстове и коментари (съст. и рег. Захариева, Ю. Семов, А. Христов, Х.), Библиотека „Студии по Европейско право“ Университетско издателство „Св. Климент Охридски.“
2. Европейска комисия (2018). Стандартен евро барометър 90. Общественото мнение в Европейския съюз.
3. Европейска комисия, 2018. Състояние на Съюза 2018 г. Време за европейски суверенитет – реч на председателя на Европейската комисия за състоянието на Съюза.
4. Съвет на ЕС, 2018 г. Избори за Европейски парламент: Съветът постигна съгласие по пакет от мерки за модернизирание на изборителното право на ЕС. 7 юни, 2018 г.
5. European Parliament, 2018. Statement by Antonio Tajani, EP President, on the Eurobarometer's results, October 2018.
6. De Vresse, C., 2003 – Communicationg Europe, Sixth output from the Next Generation Democracy: Legitimacy in Network Europe project, British Council
7. Hix, S., Hoyland, B. (2011). The Political System of the European Union, 3rd Ed. The European Union Series. Basingstoke. Palgrave Macmillan.
8. Шикова, 2018. Шест нюанса Европа. Жан Моне център за високи постижения към катедра „Европеистика“ на СУ „Св. Климент Охридски“

Гергана Радоикова е доктор по европеистика в Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и преподавател в катедра „Политология“ в същия университет. Изследователските ѝ интереси се фокусират върху дефицита на лидерство и отчетност на европейско и национално ниво, участието на България във формирането на дневния ред на Европейския съюз, както и върху различните механизми за гражданско участие в политическия процес.

Интегрираният подход на ЕС при кризи и конфликти и изграждането му с използване на постиженията от всеобхватния подход

доц. д-р Дончо Дойчев

Анотация: Статията разглежда преминаването от всеобхватен към интегриран подход при отговор на кризи и конфликти извън територията на ЕС и провеждане на мисии и операции по Общата политика за сигурност и отбрана (ОПСО). Разгледани са и са направени някои препоръки за разширяване на координацията и въздействието по интегрирания подход на ЕС на стратегическо, оперативно и тактическо ниво.

Глобалната стратегия за външна политика и политиката за сигурност на Европейския съюз въведе през 2016 г. ново понятие като рамка при повишаване на сигурността – **интегриран подход** при външни конфликти и кризи. Основната цел на този подход е повишаване на сигурността като цяло в ЕС, от една страна, и за гражданите на ЕС, от друга. Днес „... ЕС притежава широк обхват от политики и инструменти за отговор на предизвикателствата при съседни и по далечни сгржави, обхващащи **дипломация, сигурност, отбрана, финанси, търговия, развитие на сътрудничеството и хуманитарното подпомагане...**“ [1]

Както и в другите международни организации така и в ЕС използването на общоприети понятия в официалните документи се променя през определени периоди. Изключително важно е ЕС да използва наложилите се през последните 15 години **всеобхватен подход** към кризите и конфликтите, но е нормално смисълът на този всеобхватен подход да се променя, като обхватът му се разширява. Това е съществено, което се среща за пръв път в Глобалната стратегия на Европейския съюз – „Когато избухнат конфликти, съпроводени с насилие, това поставя под заплаха нашите общи жизненоважни интереси. ЕС ще участва практически и принципно в укрепването на мира и ще утвърждава човешката сигурност чрез **интегриран подход.**“ [2]

Все по-често избухват ожесточени конфликти и кризи в провалени сгржави, а предизвиканото от тях насилие и беги застрашават жизненоважните интереси на ЕС. Това изисква от ЕС да насочва усилията за повишаване на сигурността най-напред към заобикалящите/съседни на Съюза сгржави. Много точен пример за това е днешната ситуация в Косово и Босна и Херцеговина.

Конфликтите имат множество измерения и за предотвратяването и разрешаването им са необходими комплексни мерки. Характерно за последните 40-50 години е, че няма бързо разрешаване на нито един съвременен конфликт. Опитът в Близкия изток, Афганистан, Западните Балкани и другаде показва, че тези конфликти са с продължителен характер.

Поради тези причини ЕС ще продължи да следва определен подход и да реаги-

ра при всеки етап от фазата на конфликта. Съюзът ще влага сили и средства при превенция, разрешаване и преход, като ще се стреми да действа до крайния момент, за да се избягва избухване на нова криза в близост до конфликтния регион. Конфликти от естеството на Сирия и Либия избухват в съседство на ЕС, но акумулирането на проблемите в световен, регионален и национален план ги усложнява до крайна степен. В този смисъл трябва да приемем, че се появява използването на нов, **интегриран подход** с действия на световно, регионално, национално и местно ниво. Опитът показва и друг аспект в конфликтите – няма съвременен конфликт, който да бъде разрешен само с участието на ЕС.

Именно в тази връзка следва да отбележим как еволюира и ще еволюира в бъдеще в ЕС досега използваният *всеобхватен подход в интегриран* такъв. ЕС се стреми да бъде глобален играч в осигуряването на превенция на конфликти и мироустройство, а държавите членки действат през институцията, за да постигнат широк спектър от цели, включително стабилизиране и издръжливост на системата за управление. При отговор на конфликти, резултати ще се постигнат чрез провеждане на военни, цивилни или съвместни цивилно-военни операции от Общата политика за сигурност и отбрана (ОПСО) на ЕС, трансформиране на конфликта или превенция.

Подходът към тези конфликти – нека да използваме и второ понятие – *европейски (развиващ се от всеобхватен към интегриран)*, е уникален за световните процеси. Затова ще посочим някои аспекти, които повишават ефективността, ефикасността и въздействието от мисиите и операциите на ЕС при отговор на кризи и конфликти. След представянето на интегрирания подход в Глобалната стратегия на Европейския съюз се предприеха конкретни стъпки в процесите на планиране и провеждане на операциите.

Днес при боравенето с нормативни документи, при участието в срещи на институциите, първото възприемане от изследователите на теорията и практиката на сигурността в ЕС е, че в нормативните документи се извършва **една обикновена смяна на наименованието всеобхватен с интегриран чрез физическо премахване на думата всеобхватен.**

Следва обаче да се съгласим, че това днес е повсеместен процес във всички документи, планове, програми, сценарии на учения, политики, изследвания и не трябва да приемаме, че се извършва такова физическо изтриване на думата *всеобхватен*. Първоначално Комитетът за политика и сигурност на ЕС прие свое заключение за използвания досега всеобхватен подход и навлизания като ново понятие и нов по съдържание интегриран подход. Също днес Съветът за политика и сигурност на ЕС приема, че интегрираният подход задълбочава политическата рамка, „... очертана с всеобхватния подход, включително и свързаните с процеса съвместен документ от 11.12.2013 г. и последващите решения на Съвета от 12.05.2014 г. Интегрираният подход определя нуждата от интегрирани усилия на всички етапи от отговора на ЕС при кризи, започвайки от планирането и завършвайки с прилагането на поуките от практиката. През последните години постигането на всеобхватен подход следва завършването на **Плана за действие на всеобхватния подход от 2016 – 2017 г.** Съветът на ЕС очаква финалните доклади за изпълнение на този план, включително оценки

и поуки от практиката.“ [3]

Днес за интегрирани отговори на ЕС при конфликти и кризи се предлагат нови инструменти, които се основават на: различни политики по отделните етапи на планиране и прилагане; насочване на всички фази на конфликта от превенция до възстановяване; извеждане напред на основни въпроси като еволюция от ранното предупреждение до ранната реакция. Учените и следователите, анализиращи усилията на ЕС за постигане на интегрирания подход, установяват, че същото понятие „интегриран подход“ вече се прилага и в ООН. Днес и двете институции се стремят да постигнат интегриран подход чрез интегриране на поуките от практиката през целия спектър на всеобхватността, приемайки по широка, систематична и стратегическа позиция. Основно в бъдеще това ще се постигне чрез използване на глобалната стратегия за провеждане на мироопазващи операции.

Практиката от интеграцията в ЕС при мисии и операции показва устойчива еволюция от ограничена концепция за гражданско-военно сътрудничество, следваща подробно политики на НАТО към широко понятие за систематична свързаност. Ако разгледаме някои водещи принципи на тази еволюция ще видим как международните участници могат да преработят и приложат с консенсус интегрираните дейности, така че различни участниците да работят заедно за мироизграждане и превенция на конфликтите. В това отношение ЕС изгражда силно и непреодолимо условие за интеграция на своята институционална архитектура и нивото на амбиция, определени в *доктрина за външните дейности*.

Важни предложения по проблема за ЕС са изложени през март 2018 г. в съвместния доклад за всеобхватен подход, превенция на конфликти и мироизграждане на представители от Центъра за изследване на европейските политики /Centre for European Policy Studies (CEPS)/, Италианския институт за външни дейности /Istituto Affari Internazionali (IAI)/ и Европейския отдел за мироизграждане /European Peacebuilding Liaison Office/.

В „този доклад се оценява еволюцията на всеобхватния подход на ЕС в интегриран в сравнение с три други международни организации: ООН, НАТО и ОССЕ.“ [4] Докладът предлага няколко ключови препоръки към Европейския съюз за усъвършенстване на свързаността и въздействието на европейските интегрирани отговори на стратегическо и оперативно ниво:

- Интегрирани стратегически и политически приоритети

Интегрираният подход на ЕС ще бъде средство за овладяване на разликите и изграждане на доверие между държавите членки. Подходящи добри практики за координиране на приоритетите в определени региони или теми следва да бъдат използвани за консолидиране на споделени виждания между институциите в ЕС както и държавите членки. Въвеждат се базови индикатори, които ще се използват за оценка на степента, до която държавите членки налагат прилагането на интегрирания подход както и прогреса по отношение на съвместни и с висока способност отговори на ЕС при кризи. Европейската глобална стратегия ще бъде водеща за разпространение на нов политически дневен ред, изискващ: вниманието на колективите; използването на ресурси и политиче-

ски капитал; намаляване на бюрокрацията в политическите приоритети като свърхдокументация, чести и продължителни срещи и прекалено дълги процедури; подбиране и инвестиране на няколко последователни концепции; следене отблизо за нуждите на операциите и исканията от делегациите на държавите членки и мисиите в несигурните държави и държавите в следконфликтно състояние.

За да се избегне конфликтът между институциите в ЕС, интегрираните дейности трябва да бъдат опростени и намаляващи финансовите ресурси и препятствията. Необходимо е създаване на рамка на процеса за вземане на решение, определяща ролите, протоколите, режима на работа за решения по интегрираните дейности. Така ще се повиши ефективността и ще се намалят възможностите за конфликт между институциите при преминаването от *всеобхватен към интегриран* подход.

- Системи за набиране на персонал, обучение и стимулиране на лидерите и експертите

Изпълнението на реформа по процедурите на обучение и набиране на личен състав в ЕС за работа в райони с ожесточени конфликти и кризисни ситуации ще доведе до видими резултати от използване на интегрираните дейности. Тези резултати ще се представят като катализатор за знание и опит, споделяне и разрушаване на бариерите между различните участници в мисиите – цивилни, военни и полицаи. На тактическо ниво това коренно ще се отрази при съществуването и бъдещото развързване на бойните групи на ЕС. Поддържането на техните способности, тренировка, сертифициране и провеждане на учения усилва общата способност на ЕС за бъдещи общи отбранителни дейности.

И на трите нива – *стратегическо, оперативно и тактическо*, в ЕС следва да се въведе нова стимулираща система с цел развитие на личния състав, който ще участва в мисии и операции. Тази система ще поддържа личния състав по-добре при прилагане на интегрирания подход в тяхната всекидневна работа и ще оценява с уважаване и награждаване тези, които работят усилено при изпълнение на задълженията си.

- Компютърни решения и нови технологии за внедряване на интегрирания подход

Следва да бъдат внедрени нови технологични решения за насърчаване на координацията между институциите в ЕС и държавите членки с цел използване на информационните технологии за превенция на конфликти, мироизграждане и интегриран отговор. Жизнено важно за ЕС е да използва информационна платформа за база на интегрираните дейности и високотехнологична апаратура и устройства. Днес например в света се налага използването на летателни апарати/дронове в много сфери на обществения живот както и при мисиите и операциите на ЕС при отговор на конфликти. Тези устройства привличат вниманието на специалистите, но за да се превърне използването им в надеждни способности масово „... трябва да се развива културата и изкуството на тяхното управление и поддръжка“ [5].

- Делегациите в ЕС на държавите членки

Делегациите в ЕС трябва да са съставени от модерно мислещи членове. Отчитайки усилията на ООН за създаване на нови поколения представители на държавите и ново и по-силно лидерство, ЕС следва да промени условията и сроковете за мандати, физическо присъствие и оперативно поведение на състава, работещ в делегациите му. Целта е постигане на нова линия на отговорност за бързо мобилизиране на способностите и ресурсите. Модернизирането и превръщането на делегациите на ЕС в последователни институции при процеса за генериране на сили за мисиите и операциите също ще допринесе за възприемане на ЕС като лоялен партньор от другите международни участници.

- Партньорство

ЕС трябва да ориентира интегрирания подход за допълване с останалите участници, включени в зони на конфликт (ООН, НАТО, ОССЕ, регионални организации, правителствени и неправителствени организации). Нека приемем, че конфликтите като степен на напрежение се разделят на: спор, противоборство или война. Тогава са „... възможни конфликтни ситуации, когато един и същ конфликт може да премине етапите спор, противоборство, война, а на всеки от тях страните да се възприемат различно – като опоненти, противници, врагове.“ [6] При това приемане интегрираният подход би успял в прилагането си само ако започне да се използва още при появилите се спорове и те бъдат разрешени/омекотени в началото.

Друг важен момент е с отношението на институциите в ЕС към гражданското общество. Гражданското общество трябва да се приема като интегрална част от създаването на политики и дейности при конфликти и кризи. Така интегрираният подход на ЕС ще предоставя възможност да се приеме обществото като равноправен участник в отговора при кризи и конфликти. Съществено важно за ЕС е да повиши сътрудничеството с **частния сектор** в района на мисии. При военните мисии това ще стане като се формулира нова задача за гражданско- военното сътрудничество (ГВС). Тези интегрирани дейности, включително ГВС, ще подпомогнат за приноса на **младото население в региона за мир и икономическо израстване и намаляване на емигрантите и бежанците**. Създаването на работни места в кризисни райони ще направи така, че интегрираните дейности ще доведат до нарастване на броя млади хора, които работят, и с това ще се намали радикализацията и миграцията. По-нататък за интегрирания подход както в ЕС, така и за другите участници (ООН, НАТО и др.) е важно да се мисли иновативно за проекти, които да подобрят състоянието с цялото население в кризисните райони.

Очертавайки прехода от всеобхватен към интегриран подход, ще погледнем назад в годините, за да проследим как е възприемана всеобхватността. Първо ще посочим, че няма отделно или общо определение за *всеобхватен подход* на международно ниво. Държавите и международните организации разбират и прилагат всеобхватността по различен начин, използвайки различни модели, стратегии и терминологии. Първоначалните усилия на ЕС да даде точно опре-

геление за всеобхватен подход породи широки международни дебати за всеобхватността и интеграцията в сектора за управление при кризи. Създаването на всеобхватен подход в ЕС в началото на 21 век беше насочено към създаване на култура на координиране при включване на ЕС в кризисни ситуации. Това основно се обляга на ГВС – на тактическо ниво, и на гражданско-военно координиране (ГВК) – на политическо, стратегическо и институционално ниво. С институционализиране на концепциите за ГВС и концепцията за операцията, ЕС стартира с прилагане на всеобхватността в мисиите и операциите по ОПСО при първото си участие в Западните Балкани през януари 2003 г. Този процес се поддържаше първоначално от Европейската стратегия за сигурност, а по-късно – с реформите от договора от Лисабон. С този договор се създаде новата позиция „Представител на ЕС за външните дейности и сигурността“, която е също за „Вицепрезидент на Европейската комисия“. В момента длъжността се заема от представителя на Италия – Федерика Могерини, заменила първата представителка Катрин Аштън. Успех по-късно беше и създаването на Европейска служба за външни дейности (EEAS).

Преди договора от Лисабон „всеобхватният подход на ЕС прилагаше виждането на НАТО за ГВС. След договора от Лисабон и в светлината на дебата за изцяло нов подход на ЕС за ефективни външни дейности, всеобхватният подход беше включен в широка рамка, разширяваща обхвата извън ОПСО и доближаваща, *както вече казахме*, интегрирания подход на ООН.“ [7]

Днес ЕС продължава да следи за състоянието на провалени гържави по света, които се въвличени в ожесточени конфликти. Това е важно, защото в тези гържави се стига до ежедневни жестокости и човешки страдания, които нарастват и застрашават жизнените интереси на Съюза. В тази връзка „ЕС ще участва практически и принципно в укрепването на мира...“ [8]

През декември 2016 г. в Европейската служба за външни дейности беше създадена нова дирекция, която ще бъде основен орган за превенция на конфликти, правила за поведение при водене на бойни действия, реформи в сектора за сигурност, интегриран подход, стабилизиране и посредничество (Prevention of conflicts, Rule of law, SSR, **Integrated approach**, Stabilisation and Mediation division / PRISM/). Тази нова дирекция в ЕС докладва постигнатото директно на заместник-генералния секретар по ОПСО и отговор при кризи и частично на заместник-генералния секретар по политическите дейности. Състои се от четири групи: **за ранно предупреждение и превенция на конфликти; група за посредничество; група за стабилизиране и отговор при кризи; група за реформи в сектора на сигурността.**

Дирекцията функционира като постоянна работна група за изцяло приемане и постигане на **интегриран подход** в ЕС. Тя ще влияе и на сегашното и бъдещото провеждане на мисии и операции от ЕС. Мисиите и операциите на ЕС по ОПСО и връзките с други програми на ЕС и в момента съставляват важен елемент от прилагането на досегашния *всеобхватен подход*. Особено важна е връзката между развитието и дейностите по сигурността в управлението при кризи чрез коопериране между главната дирекция за международно сътрудничество и развитие (DG DEVCO) и военните и цивилни мисии по ОПСО. Тук

Всеобхватният подход е основан най-вече на съвместната подготовка, включително подготовката преди развързване, споделянето на информация при миротворчеството и реформите в сектора на сигурността. Нивото на обмяна на данни между Европейската служба за външни дейности, държавите членки и DEVCO в миналото едва постигнаше удовлетворителна оценка, но значителен прогрес се постигна благодарение на институционализирането на ученията, провеждани на всеки две години от Службата, както и сътрудничеството с оперативните щабове и щабовете на силите в мисиите. Тези учения бяха приети като добра възможност за тестване на координирането на дейности в сигурността и хуманитарните дейности от първоначалните етапи на кризата.

Във връзка с казаното по-горе, в края на 2017 г. подходящ курс бе организиран от Дипломатическия институт към министъра на външните работи и ВА „Г.С.Раковски“ като част от програмата на Европейския колеж за сигурност и отбрана. Курсът *„Подпомагане при бедствия в контекста на ОПСО“* даде подходящ пример как се въвежда интегриран подход на основа на постиженията от всеобхватния подход. Показва се още как в бъдеще операциите при бедствия ще постигат успех с включване на всички налични сили: първи отговарящи служители и институции, въоръжени сили, военни медници, дипломати, консулски служби, разузнавателни институции и др.

Видно е от ежедневието, че в момента преминаването от **всеобхватен към интегриран подход** се осъществява в динамичен процес. Движейки се по-напред от понятието за всеобхватност и срещу ситуацията за бързо влошаване на геополитическите връзки в съседните на ЕС региони, се представя серия от нови линии, които да преформулират приоритетите за външните дейности на ЕС в концепция за интегриран подход към конфликтите и кризите.

Съгласно глобалната стратегия на ЕС интегрираният подход има и ще има в бъдеще четири нива на действия:

- **многоетапен**, който разрешава на ЕС да действа във всички етапи на конфликта;
- **многоизмерен**, който позволява използване на всички политики и инструменти;
- **многостепенен**, който ни насочва към комплексността на конфликтите на местно, регионално и глобално ниво;
- **многостранен**, който е представен в конфликтите с необходимостта от по-систематично партниране на терен с местни и международни организации, двустранни донори и гражданското общество.

В съответствие с работните документи, интегрираният подход ще разширява обхвата и амбицията на всеобхватния подход. Така се усилва начинът, по който ЕС събира заедно институциите, експертите и инструментите и работи с държавите членки за отговор при кризи и стабилизиране.

За много изследователи е разбираемо, че интегрираният подход прави по-оперативен всеобхватния подход чрез увеличаване на въздействието на ЕС на терен и осигуряване на съгласуван отговор на ЕС чрез тясно свързана позиция между институциите и участниците. Дневният ред, поставен от

Глобалната стратегия за външната политика и политиката на сигурност на Европейския съюз, води до новости, всяка от които изисква внимание, ресурси, и политически капитал.

На институционално ниво основен проблем остава как да се разреши въпросът с европейските институции, които до днешно време активно са работили за формулирането и прилагането на всеобхватните дейности. За да се избягват трайните и контрапродуктивните конфликти между основните институции, отговорни за всеобхватния подход, са необходими повече инициативи като рамка за създаване на хармония между: хората; управлението; тематичното и **географското определение** на кризисните региони. В рамката следва да бъде определено кой ще има правата да управлява и наблюдава качеството, рисковете, резултатите и съответствието с другите политики на ЕС.

Трябва да се има предвид, че географското понятие на интегрирания подход в ЕС днес обхваща следните четири географски области: Средиземноморие и Северна Африка; Западна Африка; Европа/Централна Азия/ Америка; Централна/ Източна/Южна Африка. В тези области интегрираният подход изцяло ще използва постиженията на всеобхватния подход, като мисиите и операциите по ОПСО на ЕС ще се провеждат с три приоритета:

- Стабилизиране на региона на ЕС;
- Принос към повишаване на жизнеността на държавите – партньори на ЕС;
- Повишаване на способностите за отговор във всички фази на конфликтите.

По същество интегрираният подход в ЕС към конфликти и кризи ще цели да консолидира свързаността и влиянието на отговора от ЕС. Едно от основните предизвикателства пред интегрирания подход е да се постигне видимост и реалност като нормативен акт в ЕС. В бъдеще прилагането в определен срок на интегрирания подход ще се превърне в ключов момент и ще зависи от Европейската служба за външни дейности, Европейската комисия и държавите членки на ЕС.

Досега провежданите мисии и операции на ЕС са планирани и провеждани с използване на действащите регламентиращи документи. Например „операцията на ЕС EUNAVFOR Med/„Sophia“, започнала на 18 май 2015 г., е част от **всеобхватния подход** на ЕС и **Общата политика за сигурност и отбрана** към миграцията. Тя се противопоставя: 1) на честите корабокрушения с много жертви и 2) на основните причини за миграцията като конфликти, бедност, климатични промени и насилие в държавите от които се емигрира. [9].

Дали интегрираният подход ще повиши значително ефективността на тази продължаваща военна операция, ще намали миграцията и, като краен продукт, ще увеличи сигурността за ЕС и заобикалящите го държави?

Най-вероятно „ДА“, ако се приложи в оперативното командване, командването на силите и всяка отделна военна единица. Предстои да разберем след 3-4 години.

Ясно е, че интегрираният подход, както и досега при всеобхватния подход, също ще се изправи срещу съвременните предизвикателства. Това ще се случи при стремежа за постигане на по-добра ефективност и оперативност в

отговора при кризи и конфликти. Държавите членки и институциите на ЕС ще продължават да работят плътно и в институциите в Белгия, и в районите на мисии и операции с последващо концептуално развитие и прилагане на интегрирания подход. „Включването на държавите членки ще бъде структурирано чрез редовно участие в експертни срещи в структурите на Европейския съвет, както и в Комитета за политика и сигурност.“ [10] В годишните доклади на Европейския съвет за прилагането на глобалната стратегия ще се отразява и информация за текущото прилагане на интегрирания подход към външните за ЕС конфликти и кризи.

Реално е да приемем, че въвеждането на интегриран подход в ЕС като понятие и като реален процес, в който се използва множество от концепции, стратегии, политики, инструменти, процедури и тактики ще се случи единствено и само, като продължи изграждането му с използване на постиженията от досега налагания всеобхватния подход.

Източници:

1. Council of the European Union - Council Conclusions on the Integrated Approach to External Conflicts and Crises - Брюксел, 22 януари 2018 (OR. en) 5413/18 – стр. 1
2. Глобална стратегия за външната политика и политиката на сигурност на Европейския съюз – 2016, стр. 8
3. Council of the European Union - Council Conclusions on the Integrated Approach to External Conflicts and Crises - Брюксел, 22 януари 2018 (OR. en) 5413/18 – стр. 4
4. Report on EU comprehensive approach to conflict prevention and peacebuilding (Giovanni Faleg, Centre for European Policy Studies (CEPS) With contributions from: Nicoletta Pirozzi and Bernardo Venturi, Istituto Affari Internazionali (IAI), Nabila Habbida, European Peacebuilding Liaison Office (EPLO) Version 1.3; 23 март 2018 – стр. 2
5. Военно-научна конференция ВА „Г.С.Раковски“ - ФКЦ 2018 „Съвременни аспекти на сигурността – предизвикателства, подходи, решения“, „Особености на подготовката на оператори на безпилотни летателни системи в гражданска среда“, Любосвет Стоев, стр. 7
6. Национална сигурност, безопасност, защитеност – нетрадиционен подход, Георги Торнев, г.н., стр. 4 – https://www.academia.edu/28690163/Статия_национална_и_корпоративна_сигурност.docx
7. Report on EU comprehensive approach to conflict prevention and peacebuilding (Giovanni Faleg, Centre for European Policy Studies (CEPS) With contributions from: Nicoletta Pirozzi and Bernardo Venturi, Istituto Affari Internazionali (IAI), Nabila Habbida, European Peacebuilding Liaison Office (EPLO) Version 1.3; 23 март 2018 – стр. 17
8. Глобална стратегия за външната политика и политиката на сигурност на Европейския съюз – 2016, стр. 26
9. ВВМУ „Н.И.Вапцаров“, Морски научен форум, бр.1/2016 г. Планиране и провеждане на военноморска операция на ЕС в Средиземно море - EUNAVFOR Med /„Sophia“, Дончо Дойчев, Красимир Костагинов – стр. 112
10. Council of the European Union - Council Conclusions on the Integrated Approach to External Conflicts and Crises - Брюксел, 22 януари 2018 (OR. en) 5413/18 – стр. 9

Доц. г-р Дончо Дойчев е завършил специалност „Артилерия и противовъздушна отбрана“ в Националния военен университет „Васил Левски“ и има докторска степен по стратегически изследвания от Факултет „Командно-щабен“ на Военна академия „Г.С. Раковски“. Има магистърска степен по „Политически науки – международни отношения“ от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Има международен опит като: старши национален представител в главен отдел на генералния щаб на Многонационалната бригада „Югоизточна Европа“ – Констанца, Румъния; тренировъчна мисия на НАТО в Ирак – Ал Рустамия; служител в Корпуса за бързо развърщане на НАТО в Солбиате Олона, Италия. От януари 2019 г. е назначен за една година като служител за наблюдение в специалната наблюдателна мисия на ОССЕ в Украйна.

През 2011 г. е хабилитиран като доцент в катедра „Мениджмънт на извънредните ситуации“ във Военна академия „Г.С. Раковски“. От 2015 г. е член на Изпълнителния академичен борд на Европейския колеж за сигурност и отбрана, Брюксел. Автор на над 50 монографии, статии и научни изследвания на български и английски език в областта на: сигурност, военно дело, мениджмънт на извънредните ситуации, гражданска защита и защита на критична инфраструктура, управление на човешките ресурси, гражданско-военни отношения.

Отношенията Европейски съюз - Иран в контекста на Съвместния всеобхватен план за действие¹

Мария Пеева

1. Резюме

На 14 юли 2015 г. във Виена Ислямска република Иран и „Е3/ЕС+3“ (Франция, Обединеното кралство, Германия и ЕС + САЩ, Русия и Китай) постигат споразумение по Съвместен всеобхватен план за действие (СВПД). Договорените параметри на СВПД гарантират мирния характер на иранската ядрена програма в замяна на вдигане на всички икономически и финансови санкции на Съвета за сигурност на ООН и на ЕС, наложени във връзка с програмата. На 20 юли СВПД е утвърден от Съвета за сигурност на ООН чрез Резолюция 2231, приканваща за пълното изпълнение на Плана за действие, като неговото действие е предвидено да бъде прекратено след 10 години. Международната агенция за атомна енергия (МААЕ) изпълнява ролята на независим наблюдател, проверявайки изпълнението на поетите ангажименти от страна на ИР Иран в ядрената област и докладвайки ги пред Съвета за сигурност на ООН. През януари 2016 г. МААЕ удостоверява, че ИР Иран е изпълнил всичките си ангажименти, което води до вдигане на всички икономически и финансови санкции, свързани с ядрената им програма. Наблюдата се активизират на търговските и икономическите връзки, както и на политическия диалог.

Докато за преходната администрация на президента Барак Обама иранската сделка е безспорен успех, то последващата я смята за грешка, поради което на 8 май 2018 г. президентът Доналд Тръмп обяви, че САЩ се оттеглят от СВПД, налагайки едностранно санкции спрямо ИР Иран. За Брюксел сделката е важно постижение на европейската дипломация, което възстановява международното доверие и спомага за стабилизиране на региона. ЕС, както и останалите страни по сделката, се ангажират да изпълняват договореностите дотогава, докато ИР Иран спазва своите.

Настоящият експертен доклад разглежда накратко взаимоотношенията ЕС - ИР Иран в контекста на СВПД като кулминационна точка на над десетилетие дипломатическа дейност с важното участие на Европейската служба за външна дейност (ЕСВД). Докладът прави обзор на основите и развитието на диалога между двете страни, довели до сключването на т.нар. „иранска ядрена сделка“, както и прякото ѝ отражение върху нормализацията на икономическите и политическите отношения между страните. С цел изчерпване на контекста на така зададената тема, отделено е и необходимото внимание на оттеглянето

¹ Експертен доклад, изготвен в рамките на XIV Обучителен курс по дипломация за стажант-аташета „Св. Кирил и Методий“ (17 септември - 7 декември 2018 г.), организиран от Дипломатическия институт. Консултанти: Галина Костова, дипломатически служител I степен в дирекция „ОВППС на ЕС“, МВНР, и посланик Петър Воденски, консултант в ДИ.

на САЩ от ядрената сделка и на конкретните му параметри. Докладът се фокусира върху усилията и действията на ЕС и държавите членки на ЕС (ДЧЕС) за запазване на сделката и преодоляване на екстериториалното действие на възстановените американски ограничителни мерки.

2. Кратък преглед на отношенията ЕС - ИР Иран

Географското разположение и близост на Иран, неговите размери, историческите му връзки с Европа и влиянието му в ислямския свят обуславят естествения интерес и дори свързаност на Европа с Иран. За целите на настоящото изследване акцент ще бъде поставен върху събитията от последните няколко десетилетия, така че да бъде очертан контекстът на преговорния процес по СВПД и на последвалите го събития. Съвременните връзки на Европа, по смисъла на съществуващия ЕС и съставляващите го ДЧЕС, се развиват както в контекста на еволюцията на интеграцията на политиките в самия ЕС, така и посредством появата на Общата външна политика и политика за сигурност

В периода 1992-1997 г. стратегията на ЕС е за водене на „**критичен диалог**“ (Critical Dialogue) с ИР Иран, който включва подлагане на критика на някои аспекти на политиката като подкрепа на тероризма, намеса в Близкоизточния мирен процес, нарушаване на правата на човека.

Следващият етап от отношенията с ИР Иран в периода 1998-2002 г. е определен като „**загълбочен диалог**“ (Comprehensive Dialogue). Това своеобразно разведряване настъпва в резултат на избирането за президент на Мохаммад Хатами, считан за реформатор. Стъпка в посока на разширяване и загълбочаване на отношенията на ЕС с ИР Иран бе започването на преговори през 2002 г. за споразумение за непреференциална търговия и сътрудничество.

Преговорите са замразени във връзка с оповестените разкрития от 2002 г. за наличието на тайни обекти за обогатяване на уран в Натанц и за тежка вода в Арак и опасенията, че те могат да бъдат използвани с немирни цели. Това измества фокуса на внимание на ЕС изцяло върху иранската ядрена програма.

Започват кризисни преговори от т.нар. „Е3/Европейска тройка“ (Германия, Франция, Обединеното кралство) и ЕС с ИР Иран, чиито резултат е сключеното през 2004 г. Парижко споразумение, което обаче според иранската страна има временен характер и касае само периода на преговори.

Последвалите вътрешнополитически промени водят и до промяна на позициите на ИР Иран на масата на преговорите. След реформатора Мохаммад Хатами, за президент през 2005 г. е избран консерваторът Махмуд Ахметинеджад. В неговите виждания развитието на ядрените технологии е неотменимо право на ИР Иран. Страната вътвърдява позициите си в преговорния процес, в който са ангажирани и САЩ, Русия и Китай. ЕС се придържа към решаване на проблема по дипломатически път, но отказът на Техеран да сътрудничи на МААЕ и да приеме предложението за рамково споразумение за спиране на обогатяването на уран (договено до успех през 2006 г.) в замяна на определени стимули създава необходимост от въвеждане на рестриктивни мерки. Приети са поредица от резолюции на СС на ООН. През 2009 г. ЕС/Е3+3 отправят ново предложение за

споразумение, като тези вървят успоредно с налагането на санкции на ниво СС на ООН, САЩ и ЕС.

Реализираният **пробив в преговорите** се дължи на предприетия от администрацията на президента Обама подход и на началото на управлението на Хасан Роухани, избран за президент след изборите през юни 2013 г. В неговата програма е заложено излизане на ИР Иран от международна изолация, както и конструктивен ангажимент към международната общност по ядрената програма (той е главен преговарящ в периода 2003-2005 г.). На 24 ноември 2013 г. в Женева, след тежки преговори с подкрепата на Върховния представител Катрин Аштън, Германия, Китай, Обединеното кралство, Русия, САЩ и Франция постигат договореност с ИР Иран за Съвместен план за действие. Той предвижда намаляване нивата на обогатяване на уран в замяна на облекчаване на санкциите. В търсене на по-всеобхватно решение през февруари 2014 г. на Среща на върха във Виена във формата ЕС+3 - ИР Иран се постига съгласие за пътна карта за предстоящи преговори по ядрения въпрос. За успешното ѝ прилагане говори гвудневното посещение на Катрин Аштън в Техеран през март 2014 г., по време на което тя отправя призив за дълготрайно всеобхватно споразумение, което ще допринесе за края на периода на враждебност между ИР Иран и Запада. Множеството преговорни кръгове (само за 2014 г. – шест кръга) довеждат до постигане на споразумение по СВПД² на 14 юли 2015 г. Сделката е важно постижение на дипломацията и мултилатеризма, имаща капацитета да отвори пътя към по-широко сътрудничество между ИР Иран и Запада.

3. СВПД и активизиране на отношенията ЕС - ИР Иран

На практика СВПД влиза в сила на 16 януари 2016 г. („Implementation Day“)³ след потвърждение от страна на МААЕ, че ИР Иран изпълнява зададените мерки в ядрената област. Отменени са икономически и финансови санкции⁴, наложени във връзка с ядрената програма на ИР Иран.

В изпълнение на Резолюция 2231 (2015) на СС на ООН, ЕС приема правни актове, осигуряващи законодателната рамка за отмяната на санкциите на Съюза в съответствие със СВПД. В сила остават санкциите, засягащи ракетните технологии, оръжейното ембарго, трансфери и дейности в ядрената област, търговия с графит и софтуер за ядрената и военна промишленост. ЕС оставя в сила мерките по групи санкционни режими във връзка с нарушения на правата на човека като забрана за издаване на визи и замразяване на активите на 82 лица, забрана за внос на оборудване, което може да бъде използвано за репреси. Продължава прилагането и на ограничителни мерки за борба с тероризма спрямо ирански граждани.

2 СВПД съдържа: преамбюл и общи разпоредби, ядрени въпроси, санкции, план за изпълнение и механизъм за решаване на спорове, както и пет приложения (както следва: Приложение I: Мерки в ядрената област; II: Ангажименти, свързани със санкции; III: Сътрудничество в ядрената област за граждански цели; IV: Съвместна комисия; V: план за изпълнение.);

3 Виж Приложение 1

4 Прекратено е действието на всички разпоредби на предишни резолюции на Съвета за сигурност на ООН (както следва: Резолюции 1696 (2006), 1737 (2006), 1747 (2007), 1803 (2008), 1835 (2008), 1929 (2010) и 2224 (2015)).

СВПД **активизира политическия диалог** ЕС - ИР Иран, като две седмици след постигнатата сделка Върховният представител на ЕС Федерика Могерини посещава Техеран по покана на външния министър Мохамад Джавад Зариф. В изявление след срещата, тя подчертава конкретните дейности, които всяка от страните трябва своевременно да предприеме за пълна реализация на историческата сделка. Поема личен ангажимент да запази ключовата си роля в дейността на Съвместния комитет. Изтъква, че СВПД ще отвори нова глава в отношенията в поне четири сфери: подкрепа на младите хора в ИР Иран (към 60% от населението е под 30 години), изграждане на доверие в международната общност, засилване на сътрудничеството между страните членки на ЕС и ИР Иран, стабилизация на региона.

Знак за задълбочаване на сътрудничеството ЕС - ИР Иран е втората визита на Могерини в Техеран през април 2016 г., когато тя е придружавана от делегация от седем европейски комисари. В изявление след срещата с външния министър Мохамад Джавад Зариф, тя изтъква със заговорство, че СВПД вече дава реално отражение върху живота на иранския народ и поставя начало на нова ера в отношенията между ЕС и ИР Иран.

Конструктивният диалог между ЕС и ИР Иран е насочен в няколко **приоритетни области**:

- **Икономика:** подкрепа за членство на ИР Иран в Световната търговска организация; обмен на бизнес делегации; сътрудничество в областта на финансите, туризма, текстилната индустрия, земеделието. През октомври 2016 г. бе осъществено посещение на комисаря по вътрешен пазар, промишленост, предприемачество и МСП Елжбета Биенковска. На 11 юли 2017 г. бе иницириран първият диалог по макроикономика, с участието на представители на Европейската централна банка, Министерството на икономиката и финансите, Централната банка на ИР Иран. Комисарят по земеделие и развитие на селските райони Фил Хоган осъществи официално посещение в Техеран през ноември 2017 г., придружаван от делегация от 40 предприемачи за откриване на първия Агробизнес форум ЕС - ИР Иран;

- **Енергетика:** ЕС се стреми да развива диалог с ИР Иран, свързан с трансфер на знания и иновации, насърчавайки използването на чиста енергия, възобновяеми енергийни източници, енергийна ефективност. През април 2017 г. Техеран е домакин на първия бизнес форум по устойчива енергетика между ЕС - ИР Иран с участието и на европейския комисар по климата Мигел Ариас Канете. Диалогът е насочен и към развитие на инфраструктурата за износ на нефт и газ, която в перспектива би допринесла за енергийната сигурност на Съюза. След вдигането на санкциите френската компания „Total“ започва проект за разработване на газовото находище „South Pars“. Установено е сътрудничество в областта на ядрената безопасност, включващо подпомагане на Иранската агенция за ядрено регулиране при разработване на регулаторна рамка, изграждане на център за ядрена безопасност, преглед на прилагане на стрес-тест в атомна електроцентрала;

- **Образование:** стимулиране на обмена на учени и студенти посредством европейските програми за образование и наука. Срещи в Техеран и Брюксел на

работна група, занимаваща се с разширяване на научното сътрудничество в рамките на Хоризонт 2020. За 2017 г. ИР Иран се подрежда на трето място по изпращащи страни на студенти, получили стипендия „Erasmus Mundus“ за обучение в Европа. В началото на юли 2017 г. в Техеран се организира двудневен образователен форум ЕС - ИР Иран;

- **Миграция:** установяване на съвместен подход за справяне с мигрантските потоци, засягащи както ИР Иран, така и Европа. За периода 2016 - 2017 г. ЕК е предоставила хуманитарна помощ на стойност 25 млн евро на афганистанските бежанци, потърсили убежище в ИР Иран. През октомври 2016 г. европейският комисар по въпросите на хуманитарната помощ и управлението на кризи Христос Стилианидис осъществи петдневно посещение в ИР Иран;

- **Екология:** сътрудничеството се основава на подписано на 16 декември 2016 г. Рамково сътрудничество в областта на опазването на околната среда. През февруари 2017 г. генералният директор на ЕК по екологията Даниел Калей и делегация от европейски бизнес асоциации и неправителствени организации присъстваха на вътърпително заседание на международно екологично изложение;

- **Транспорт:** ЕС предоставя техническа помощ за безопасна и устойчива гражданска авиация;

- **Права на човека:** поддържане на отворен диалог по спазване на правата на малцинствата, както и на гражданските права, залегнали в конституцията на страната;

- **Регионална динамика:** съвместен интерес за сътрудничество за стабилизиране на региона – прекратяване на войната в Сирия, Международна група за подкрепа на Сирия, предоставяне на хуманитарна помощ.

За изграждане на редовен политически диалог между ЕС и ИР Иран, важна роля има Европейската служба за външна дейност. Създава се Звено за ИР Иран в рамките на ЕСВД. Следваща стъпка в задълбочаване на отношенията е откриване на Делегация на ЕС в Техеран (не е реализирана до момента) и разработване на стратегия за нормализиране на отношенията във всички области от взаимен интерес.

Политическият диалог оказва позитивно отражение върху стокообмена. По данни на ЕК⁵ през първата финансова година след влизането в сила на СВПД вносът от ЕС към ИР Иран достига 5,5 милиарда евро, което представлява увеличение с 344,8%, а износът от ИР Иран към ЕС възлиза на 8,2 милиарда евро, което е нарастване с 27,8%. През 2017 г. вносът от ИР Иран нагхвърля 10,1 милиарда евро, а износът за ИР Иран възлиза на 10,8 милиарда евро. През февруари 2018 г. 40% от иранския износ на петрол е насочен към страните членки на ЕС, най-вече към Обединеното кралство, Франция, Италия, Испания, Гърция и Унгария. Провеждат се множество посещения на високо и най-високо ниво от ДЧЕС, вкл. на българския министър на външните работи, а впоследствие и на българския министър-председател (2016 г.). Разкриват се офиси на големи европейски компании, сред които са „Total“ и „Renault“.

5 Виж Приложение 2

4. Оттегляне на САЩ от СВПД

На 8 май 2018 г. в съответствие с предизборните си обещания и с Президентския меморандум за националната сигурност, президентът Доналд Тръмп обяви оттеглянето на САЩ от СВПД. Според американската страна Техеран е използвал размразените средства след вдигането на санкциите за финансиране на тероризма, разработване на ядрени ракети и разпалване на конфликти с търговията на гориво в Близкия изток. Президентът Тръмп определя решението на администрацията на Барак Обама за подкрепа на СВПД като „историческа грешка“, която на практика не само че не е защитила САЩ и неговите съюзници от иранската ядрена програма, а напротив – дори е спомогнала за продължаване на обогатяването на уран. Позовавайки се на доказателства от разузнавателни документи на Израел, американският президент нарича лъжовни иранските обещания в рамките на СВПД.

След оттеглянето на САЩ, администрацията на президента Доналд Тръмп предприе действия по повторното налагане на отменените в рамките на СВПД **санкции**. Американската администрация определи два периода от съответно 90 и 180 дни за прекратяване на стопанската дейност на работещите с или в ИР Иран компании. На 7 август 2018 г. бяха възстановени санкциите по закупуване на американски долари от правителството на ИР Иран, търговията със злато и други скъпоценни метали, използването в промишлените процеси на ресурси като алуминий, стомана, въглища и графити, банкови транзакции, свързани със закупуване или поддържане на значително средства в ирански риал, дейности, свързани със закупуване или продажба на емитирани гържавни дългови инструменти, както и върху целия автомобилен сектор в ИР Иран. Останалите санкции, засягащи важни икономически сектори на икономиката като енергетика, корабостроене и корабоплаване, търговията с петрол, застраховане, трансакциите от чуждестранните финансови институции към Централната банка на ИР Иран, бяха възстановени на 5 ноември 2018 г. Датата на влизането в сила на втория пакет санкции носи силен исторически заряд – съвпада с началото на 444-дневната окупация на американското посолство в Техеран през 1979 г., по време на която 66 американски граждани са гържани за заложници. Определяни като най-строгите американски санкции, те обхващат дейността на 50 ирански банки и техните гъщерни гружества, на целия транспортен сектор, включително националния превозвач „Iran air“, както и списък от над 200 представители на корабната и плавателната индустрии. САЩ даде срок от 180 дни на осем гържави (Италия, Турция, Гърция, Индия, Китай, Южна Корея, Тайван и Япония), които са сред основните потребители на ирански петрол, да намалят доставките му.

Извън санкциите американската администрация остави три проекта: АЕЦ „Бушекр“, както и инсталациите в Арак и Форго. 1000-мегаватовата централа „Бушекр“ е построена през 1995 г. от корпорацията „Росатом“, която през ноември 2017 г. започна строителството и на „Бушекр 2“. През ноември 2014 г. ИР Иран се споразумя с Русия за изграждане на осем ядрени централи. Аргументите на американската страна за изключване на тези инсталации са, че именно по този начин те ще бъдат контролирани.

Санкциите, наложени от най-голямата икономика в света, повлияха на големи световни компании като „Total“, „Boeing“, „Peugeot“, „General Electric“ и др. да се оттеглят от иранския пазар, поради опасения от екстериториалното им налагане. Най-тежкият удар върху иранската финансова система е искането за изключването ѝ от базираната в Белгия глобална межубанкова финансова телекомуникация за плащания „Swift“. В свое изказване от 9 ноември 2018 г. изпълнителният директор Готфрид Лајбранг заяви, че ще бъде прекратен гостътът на някои ирански банки до „Swift“ в интерес на стабилността и целостта на глобалната финансова система.

Едностранността и всеобхватността на американските санкции могат да застрашат и **чуждестранната хуманитарна помощ** за ИР Иран. Причината е липса на определен списък с банки, през които да се предоставя нужната финансова помощ, без тя да бъде застрашена от санкции. По данни на ООН за последните 30 години ИР Иран е дал подслон на един милион бежанци, идващи основно от Афганистан и Ирак. От 1987 г. Световната прогволствена програма на ООН ги подпомага с хранителни продукти, като в последните години по-голяма част от помощта е в парични средства. От 1997 г. насам ЕС финансира хуманитарни проекти, насочени към афганистански бежанци в ИР Иран, осигурявайки общо около 51 милиона евро хуманитарна помощ. Дейностите на Световната банка в ИР Иран, намиращ се в земетръсна зона, са насочени към засилване на капацитет за готовност за реакция в извънредни ситуации.

ИР Иран смята американските санкции за нарушаване на международното право. На 16 юли 2018 г. Техеран инициира процедура в Международния съд във връзка с нарушаване на **Договора за приятелство, икономически отношения и консулски права между САЩ и Иран** (Договорът е подписан в Техеран на 15 август 1955 г. и влиза в сила на 16 юни 1957 г.) Според иранската страна американските санкции са в нарушение на чл. IV (1), VII (1), VIII (1), VIII (2), IX (2) и X (1) от Договора, предвиждащи приятелски отношения между двете страни, както и насърчаване на търговията и инвестициите. Решение на 15-те международни съдии постанови, че САЩ трябва да облекчи наложените санкции, премахвайки всякакви пречки пред преноса на хуманитарни стоки, включително хранителни и селскостопански продукти, лекарства и медицински изделия, както и резервни части, оборудване и услуги, необходими за осигуряване безопасността на въздухоплаването. В резултат САЩ денонсира действието на споразумението.

Отзвукът на американските действия сред останалите страни по СВПД, извън ЕС и ДЧЕС, бе до голяма степен сходен с този на Брюксел, Берлин, Лондон и Париж. Всички страни по СВПД, с изключение на САЩ, обявяват намерението си да продължат да се придържат към сделката.

В официална позиция, публикувана на сайта на Министерството на външните работи на **Руската федерация** се казва, че последваният от Вашингтон курс за разрушаване на международните правни инструменти за неразпространение на ядрени оръжия и контрол на въоръженията е причина за дълбоко разочарование и нарастващо безпокойство. МААЕ редовно потвърждава, че ИР Иран стриктно спазва задълженията си. Предвидените мерки за проверка и контрол се прилагат изцяло, което е надеждно доказателство за мирния харак-

тер на иранската ядрена програма. Москва отхвърля всички едностранни санкции, заобикалящи решенията на Съвета за сигурност на ООН, особено когато те се прилагат извън териториално и засягат интересите на трети държави. Според руската страна, политиката на санкции, насочена към намаляване на иранския икономически и отбранителен потенциал, трябва незабавно да бъде преразгледана, тъй като многогодишният опит показва, че по този начин ще бъде невъзможно да се постигне съгласие с ИР Иран.

Китай настоява, че СВПД е постигнат с госта усилия, поради което всички заинтересовани страни трябва да изпълняват изцяло ангажиментите си и да настояват за стабилен и траен напредък в прилагането на СВПД, с което да бъде постигнато широкообхватно въздействие. Изразява съжаление за възобновяването на санкциите, заявявайки, че правото на търговски връзки с ИР Иран трябва да бъде уважавано. Китай е най-големият потребител на ирански петрол, като през месец август 2018 г. са внесени около 800 хиляди барела суров петрол на ден. След изключването му от американските санкции за период от 180 дни ще може да закупува до 360 хиляди барела дневно.

5. Политика на ЕС и на ДЧЕС за запазване на СВПД

Прави впечатление, че по въпросите на СВПД ЕС действа съвместно, вкл. в публичното пространство, с Германия, Франция и ОК. Лидерите на трите държави излизат на 8 май 2018 г. със съвместна декларация, отбелязваща със съжаление и загриженост решението на президента Доналд Тръмп за оттегляне от СВПД. Те потвърждават ангажимента си към СВПД, припомняйки че той е одобрен единодушно с резолюция 2231 на Съвета за сигурност на ООН. Подчертават, че благородарение на СВПД светът е станал по-безопасно място, поради което те остават ангажирани с прилагането му, включително чрез осигуряване на продължаващите икономически ползи за иранския народ. Призовават САЩ да направят всичко възможно, за да запазят ползите от неразпространението на ядреното оръжие, постигнати от СВПД, като позволят продължаване на прилагането на основните ѝ елементи. Насърчават ИР Иран да покаже сдържаност в отговор на решението на САЩ, продължавайки изпълнението на задължения по СВПД и пълно сътрудничество с МААЕ.

Върховният представител по въпросите на външните работи и политиката на сигурност Федерика Могерини в **декларация** от 9 май 2018 г. изрази от името на ЕС съжаление за оттеглянето на САЩ от СВПД. Като ключов елемент от глобалната архитектура за неразпространение на ядрено оръжие, Съюзът ще продължи да се ангажира с продължаващото пълно и ефективно изпълнение на ядрената сделка, особено предвид изпълнението на ангажиментите от страна на ИР Иран, потвърдени в последните 10 последователни доклада на МААЕ. ЕС многократно е подчертавал, че премахването на санкциите оказва положително въздействие върху търговските и икономическите отношения с ИР Иран, подчертавайки ангажимента си да гарантира, че това ще продължи да бъде изпълнявано. За Съюза СВПД е кулминация от 12-годишни преговори, което функционира и изпълнява основната си цел. Също така, от гледна точка на сигурността, ЕС има интерес да запази непрекъснатото, пълно и ефективно

изпълнение на СВПД. По тази причина ЕС е решен да работи с международната общност, за да запази сделката. С цел изготвяне на общи действия и мерки за запазване на СВПД, на 15 май Върховният представител Федерика Могерини организира среща на външните министри на Франция, Германия, Обединеното кралство и ИР Иран в Брюксел. Ден по-късно председателят Жан-Клод Юнкер и Върховният представител Федерика Могерини представиха тези предложения на лидерите на ЕС по време на неформалната им среща в София, получавайки единодушна подкрепа за предложения път напред.

Основните предприети **мерки** от страна на ЕС са насочени към икономическата сфера, поради очаквания негативен отзвук на американските санкции върху икономиката на ИР Иран. Иранският президент многократно заявява, че Техеран ще продължи прилагането на сделката, при положение че страната му продължава да получава икономически ползи от нея.

На 7 август 2018 г. ЕС задейства **Блокиращ регламент**, целящ смекчаване на въздействието на санкциите върху интересите на дружествата от ЕС, които извършват законна стопанска дейност в ИР Иран. Регламент № 2271/96 забранява на лица от ЕС да спазват тези санкции, позволява на европейските компании да възстановяват щети, произтичащи от екстериториалните санкции на САЩ, обезсилва ефекта в ЕС на чуждестранни съдилища, позволявайки им да получат обезщетение, дори за съдебните разходи. Прилагането на регламента е в компетенциите на страните членки на ЕС. Европейската комисия стартира официална процедура, позволяваща на Европейската инвестиционна банка да подкрепя инвестиции на ЕС в ИР Иран. Комисията насърчава държавите членки да проучат възможности за еднократни банкови трансфери към Централната банка на ИР Иран, предвид възможността от налагане на санкции върху плащанията към субекти на ЕС, сключили сделки за доставка на ирански петрол. Комисията продължава и текущото секторно сътрудничество, най-вече насочено към малките и средни предприятия. На 23 август ЕК одобри финансова помощ от 18 млн евро като част от пакет от общо 50 млн евро за подпомагане на икономиката на ИР Иран.

Върховният представител Федерика Могерини обяви продължаване на търговията между ЕС и ИР Иран посредством създаване на **Механизъм за специални цели**. Предвижда се този инструмент да позволи на Техеран да закупува европейски стоки, избягвайки трансакции в долари, в замяна на средствата, получени от търговията с петрол с европейските страни. Към настоящия момент международната разплащателна система е доминирана от американския долар.

Подкрепата на ЕС за запазване на СВПД бе заявена и по време на срещата на Върховния представител Федерика Могерини с министъра на външните работи на ИР Иран Мохамад Джавад Зариф на 28 ноември 2018 г. в рамките на Женевската конференция по Афганистан. Двамата обсъдиха двустранното сътрудничество в различни сфери няколко дни след четвъртата среща в рамките на Политическия диалог на високо равнище ЕС - ИР Иран, проведена на 26 ноември в Брюксел.

6. Възможно развитие на отношенията ЕС - ИР Иран

ЕС ще остане ангажиран с постоянното пълно и ефективно изпълнение на всички части на СВПД дотогава, докато ИР Иран се придържа към изпълнението. За Съюза СВПД е основен стълб на международната система за сигурност и решаващ пробив в дългогодишния преговорен процес, който е резултат от безпрецедентните и последователни усилия на всички участници в него, в това число на ЕСВД. От особена важност е да бъде запазена същността на сделката, поради позитивното ѝ влияние върху възстановяването на диалога и доверието между страните. Брюксел ще продължи да прилага предприетата серия от мерки, които да неутрализират негативното влияние на американските санкции в защита на европейските икономически оператори и гарантиращи запазване на ангажимента на ИР Иран към прилагане на СВПД. Страните по сделката ще търсят алтернатива за осъществяване на плащанията, за да запазят енергийните доставки от Техеран, за което се очаква да спомогне горепоисаният Механизъм. За запазване на икономическата, финансовата и социална стабилност на ИР Иран е от съществено значение да съхранят голяма част от пазарите за износ на нефт и газ. През последните месеци в страната се наблюдават множество стачки и протести, свързани с условията на труд и неплатените възнаграждения в редица сектори, включително образование, стомана, минно дело и транспорт. Администрацията на Роухани остава силно заинтересована да задълбочи връзките си с ЕС, целейки да продължава да показва на иранския народ, че ядрената сделка ще доведе до икономически и технологичен напредък на страната. Безспорно, иранското правителство високо оценява усилията на ЕС да запази СВПД, което дава възможност на европейската дипломация да гържи отворени каналите за диалог по важни теми от регионалната сигурност и правата на човека.

Европейската дипломация не успя да убеди администрацията на Тръмп във функционалността на СВПД, което върна цялостния преговорен процес години назад. Липсата на доверие у администрацията на Доналд Тръмп се очаква да се засили през 2019 г. предвид предстоящите чествания на 40-годишнината на Ислямската революция. Оттеглянето на САЩ от СВПД бележи пореден спад в отношенията между Вашингтон и Брюксел, разклацайки рамката на транс-атлантическото партньорство.

7. Отношенията Република България - ИР Иран в контекста на СВПД

ИР Иран е важна страна за Република България, съседна на наш съсед, с която развиваме приятелски отношения. През 2017 г. двете страни отбелязват 120 години от установяване на дипломатически отношения. България винаги е подкрепяла позицията за търсене на решение на иранския ядрен въпрос с дипломатически средства, поради което по време на Председателството на Съвета на ЕС положи необходимите усилия за запазване и прилагане на сделката. От 1 септември 2017 г. България поема местното ротационното представителство на ЕС в ИР Иран, поради липса на дипломатическо представителство на Естония. СВПД е значима стъпка напред към укрепване на доверието и стабилността в съседен на България регион. Отпадането на санкциите създаде бла-

гоприятни възможности за сътрудничество и конструктивен диалог с ИР Иран по редица въпроси. През юли 2016 г. министър-председателят Бойко Борисов осъществи официално посещение в Техеран, придружаван от петима министри и 14-членна бизнес делегация. Приятелството и взаимното уважение между Република България и ИР Иран бе потвърдено и по време на среща на президента Росен Плевнелиев с Хасан Роухани на 21 септември 2016 г. в рамките на Общия дебат на 71-вата сесия на ОС на ООН в Ню Йорк. През март 2017 г. по време на работно посещение в Техеран на директора на Дипломатическия институт Таня Михайлова бе подписан Меморандум за сътрудничество с Центъра за международни изследвания и образование към МВНР на ИР Иран. Засилване на двустранното търговско-икономическо сътрудничество бе обсъдено на 14 май 2018 г. в Техеран по време на Българо-ирански бизнес форум с участието на министъра на икономиката Емил Караниколов. За 2017 г. се отбелязва увеличение на стокооборота между двете страни с над 14% спрямо 2016 г. Република България има пряк интерес от развитие на икономическите връзки с ИР Иран в сферата на енергетиката, по-конкретно във вноса на втечен газ, както и в областта на транспорта като изграждане на мултимодален транспортен коридор Иран – Азербайджан/Армения – Грузия – Черно море – Гърция и разкриване на директна въздушна линия София – Техеран. На 19 ноември 2018 г., при посещение на министъра на спорта и младежта на ИР Иран Масуд Солтанифер в София, между двете държави бе подписан Меморандум за разбирателство в областта на младежта, както и за физическото възпитание и спорта.

Докато ИР Иран изпълнява СВПД, Република България като държава членка на ЕС трябва да остане в него, придържайки се към ангажиментите си. Всички останали отворени въпроси трябва да търсят своето решение в установените за това други формати.

8. Заключение

Настъпилата качествена промяна след оттеглянето на САЩ през май т.г. постави останалите участници, най-вече ЕС и ДЧЕС, в изключително затруднение по няколко линии – поддържане на традиционно добрите партньорски взаимоотношения със САЩ и запазване на СВПД. Приоритетът за спазване на СВПД не е поставян под съмнение, което пролича от единството на ДЧЕС, вкл. на срещата на европейските лидери в София на 16 май т.г. Не без значение е и обстоятелството, че въпреки очакваното излизане на ОК от ЕС, Лондон се придържа към единната позиция на ЕС и продължава да е сред водещите в досието.

Необходимостта от продължаващо прилагане на СВПД е от интерес за ЕС, на първо място поради съображения за собствената му сигурност. Същевременно не бива да се пренебрегват и икономическите възможности, породени от мащаба на иранския пазар и потребности. Иранската страна нееднократно е подчертавала, че ако не бъде спазен ангажиментът, поет от останалите участници в сделката, ще се оттегли от СВПД. Придържането към сделката би могло евентуално в бъдеще да отвори врати за преговори по други отворени въпроси между ЕС и ИР Иран. Поради географското разположение на Бъл-

гария и като член на ЕС, имаме интерес от спазване на СВПД и поддържане на единството сред ДЧЕС. Единствено колективните усилия на европейските институции и на ДЧЕС, с активното съдействие на Русия и Китай, биха могли евентуално да доведат до стабилизиране на ситуацията около СВПД, при безусловно необходимото условие от спазване на ангажиментите на ИР Иран. 13-те последователни доклада на МААЕ навеждат на мисълта, че това все още е възможно.

Библиография

Нормативни актове и други официални документи/публикации:

1. Съвместен всеобхватен план за действие, 14 юли 2015 г. http://eeas.europa.eu/archives/docs/statements-eeas/docs/iran_agreement/iran_joint-comprehensive-plan-of-action_en.pdf, посетен 01.10.2018 г.
2. Информационна бележка относно санкциите на ЕС, които трябва да бъдат отменени съгласно СВПД, <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/sn10176-re01.bg17.pdf>, посетен 01.10.2018 г.
3. Резолюция 2231 (2015) на Съвета за сигурност на ООН, 20 юли 2015 г. [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231(2015)), посетен 07.10.2018 г.
4. Решение 2015/1336 на Съвета на ЕС относно ограничителни мерки срещу Иран, 31 юли 2015 г. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D1336&from=EN>, посетен 07.10.2018 г.
5. Регламент 2015/1327 на Съвета на Е относно ограничителни мерки срещу Иран, 31 юли 2015 г. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015R1327&from=EN>, посетен 07.10.2018 г.
6. Окончателна оценка на минали и настоящи извънредни въпроси по отношение на ядрената програма на Иран, МААЕ <https://www.iaea.org/sites/default/files/gov-2015-68.pdf>, посетен 07.10.2018 г.
7. Решение 2016/37 на Съвета на ЕС от 16 януари 2016 г. относно датата на прилагане на Решение 2015/1863 за изменение на Решение 2010/413/ОВППС относно ограничителни мерки срещу Иран <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016D0037&from=EN>, посетен 07.10.2018 г.
8. Информационна бележка относно отмяната на санкциите на ЕС съгласно Съвместния всеобхватен план за действие <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/sn10176-re01.en17.en17.pdf>, посетен 07.10.2018 г.
9. Съобщение до медиите на Международния съд в Хага във връзка с предполагаеми нарушения на Договора за приятелство между Иран и САЩ от 1955 г., <https://www.icj-cij.org/files/case-related/175/175-20181016-PRE-01-00-EN.pdf>, посетен на 18.11.2018 г.
10. Списък на санкциите срещу Иран, Държавен департамент на САЩ, <https://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/iran/index.htm>, посетен на 06.10.2018 г.
11. Изявление на президента относно повторното налагане на санкциите на САЩ по отношение на Иран, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-reimposition-united-states-sanctions-respect-iran/>, посетен на 06.10.2018 г.
12. Съвместно изявление на министър-председателя Мей, канцлера Меркел и президента Макрон след изявлението на президента Тръмп за Иран <https://www.gov.uk/government/news/joint-statement-from-prime-minister-may-chancellor-merkel-and-president>

macron-following-president-trumps-statement-on-iran, посетен 07.10.2018 г.

13. Изявление на върховния лидер на Иран аятолах Али Хаменеи по повод оттеглянето на САЩ от СВПД <http://english.khamenei.ir/news/5654/Without-definite-guarantee-of-3-EU-countries-we-won-t-stick>, посетен 07.10.2018 г.

14. Изявление на МВНР на Китай https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zwjg_665342/zwbw_665378/t1447527.shtml, посетен на 17.11.2018 г.

15. Изявление на МВНР на Русия http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/3399007, посетен на 17.11.2018 г.

16. Отношенията на ЕС с Иран, ЕСВД, https://eeas.europa.eu/delegations/iran/2281/iran-and-eu_en, посетен 07.10.2018 г.

17. Фактология: ЕС и Иран, ЕК http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-15_en.htm, посетен 07.10.2018 г.

18. Търговия: ЕС – Иран, ЕК <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/iran/>, посетен 07.10.2018 г.

19. Сайт на Посолството на Република България в Техеран <https://www.mfa.bg/embassies/iran>, посетен 07.10.2018 г.

20. Министър Караниколов: Търговията между България и Иран отчита увеличение от над 14%, <https://mi.government.bg/bg/news/ministar-karanikolov-targoviyata-mejdu-balgariya-i-iran-otchita-uvelichenie-ot-nad-14-3451.html>, посетен 01.11.2018 г.

21. Министър Кралев представи на иранския си колега Масуд Солтанифер „Арена Армеец“ и златните момичета от художествената гимнастика <http://mpes.government.bg/Pages/Press/News/Default.aspx?evntid=%2f5BjIQWK2ps%3d>, посетен 26.11.2018 г.

22. Блокиращият регламент в подкрепа на ядрената сделка с Иран влиза в сила, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4805_en.htm, посетен 18.11.2018 г.

Доклади, статистика, научни разработки, медийни публикации и др.:

1. A. Fathollah-Nejad, „Europe and the Future of Iran Policy: Dealing with a Dual Crisis“, Brookings Doha Center, октомври 2018 г.

2. A. Hellman, B. Khajepour, „Shouldering the Sanctions: A Future for EU-Iran Energy Cooperation“, European Leadership Network, октомври 2018 г.

3. A. Tabrizi, Th. Coville, D. Jalilvand, „Brexit, the E3, and the Future of Europe's Approach towards Iran“, Friedrich Ebert Stiftung, април 2018 г.

4. B. Immenkamp, „Future of the Iran nuclear deal. How much can US pressure isolate Iran?“, European Parliamentary Research Service, май 2018 г.

5. E. Jessen, „European Diplomacy in the Iran Nuclear Negotiations: What impact did it have?“, Bruges Political Research papers, октомври 2017 г.

6. E. Wald, „10 Companies Leaving Iran as Trump's Sanctions Close In“, <https://www.forbes.com/sites/ellenwald/2018/06/06/10-companies-leaving-iran-as-trumps-sanctions-close-in/#448b1ba9c90f>, посетен 10.11.2018 г.

7. P. Kerr, „Iran Nuclear Agreement and U.S. Exit“, Congressional Research Service, юли 2018 г.

8. S. Blockmans, A. Ehteshami, G. Bahgat (eds.), „EU-Iran Relations after the Nuclear Deal“, Centre for European Policy Studies, май 2016 г.

9. П. Димитров, „Санкциите срещу Иран – САЩ размахаха финансова бухалка и всички се снишиха“, в „Българска армия“, бр. 46, 16 ноември 2018 г.

10. Дали ядрената сделка с Иран е на път да се срине?, <https://www.bbc.com/news/>

world-middle-east-43888265, посетен 18.11.2018 г.

11. В отговор на американските санкции, ЕС одобри финансова помощ от 18 млн евро за Иран <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/defying-us-sanctions-eu-unveils-a-e18-million-aid-package-to-iran>, посетен 18.11.2018 г.

12. Финансовият механизъм на ЕС не е панацея за икономическите проблеми на Иран, <http://irdiplomacy.ir/en/news/1979476/eu-financial-mechanism-not-a-panacea-for-iran-s-economic-woes>, посетен 24.11.2018 г.

Лекция:

Н. Кунева, „Иран“, Лекция, изнесена в рамките на XIV Обучителен курс по дипломатия за стажант-аташета, организиран от Дипломатическия институт (София, 29.10.2018 г.)

Приложения

Приложение 1

План за изпълнение на СВПД:

1. Дата на финализиране („Finalisation Day“): 14 юли 2015 г. – успешно приключване на преговорите по СВПД и одобряване на плана от ЕЗ/ЕС+З и ИР Иран; на 20 юли 2015 г. Съветът на ЕС прима заключението, в което изразява пълната си подкрепа за прилагане на Резолюция 2231 на СС на ООН;

2. Дата на приемане („Adoption Day“): 18 октомври 2015 г. – ИР Иран започва изпълнението на своите ангажименти в ядрената област; ЕС и САЩ започват подготовка за отмяна на санкциите във връзка с ядрената сделка; ЕС приема законодателен пакет, който ще влезе в сила на датата на изпълнение;

3. Дата на изпълнение („Implementation Day“): 16 януари 2016 г. – генералният директор на МААЕ представя доклад до Управителния съвет на МААЕ и до СС на ООН, с който се потвърждава, че ИР Иран изпълнява мерките от приложение V към СВПД;

4. Дата на преход („Transition Day“): 18 октомври 2023 г. – осем години след датата на приемане (или по-рано), въз основа на доклад на генералния директор на МААЕ до Управителния съвет на МААЕ и до СС на ООН, в който се констатира, че всички ядрени материали в ИР Иран продължават да се използват само за мирни цели;

5. Дата на прекратяване („Termination Day“): 18 октомври 2025 г. – преустановяване на действието на всички разпоредби на Резолюция 2231 на СС на ООН, като СС на ООН ще приключи с разглеждането на иранския ядрен въпрос, ЕС ще отмени всички останали ограничения в ядрената област;

6. Механизъм за разрешаване на спорове („Dispute Resolution Mechanism“): В СВПД е предвиден процес на консултации, в случай че някой от участниците в СВПД смята, че ангажиментите не са спазени. В случай на съществено неспазване от страна на Иран на неговите ангажименти, поети в рамките на СВПД, и след изчерпване на всички възможности съгласно механизма за решаване на спорове, ЕС може да въведе повторно отменените санкции на ЕС с решение на

Съвета на ЕС.

Източник: *Information Note on EU sanctions to be lifted under the Joint Comprehensive Plan of Action* <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/sn10176-re01.en17.en17.pdf>

Приложение 2

Данни на ЕК за внос/износ на стоки ЕС – ИР Иран
(в млрд евро)

година	ЕС внос от ИР Иран	ЕС износ към ИР Иран
2015	1,3	6,5
2016	5,5	8,2
2017	10,1	10,8

Източник: *European Union, Trade in goods with Iran* https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_iran_en.pdf

Приложение 3

Правни актове на ЕС в съответствие със СВПД

- Решение 2010/413/ОВППС на Съвета от 26 юли 2010 г. относно ограничителни мерки срещу Иран и за отмяна на Обща позиция 2007/140/ОВППС
- Решение (ОВППС) 2015/1863 на Съвета от 18 октомври 2015 г. за изменение на Решение 2010/413/ОВППС относно ограничителни мерки срещу Иран
- Регламент 267/2012 на Съвета от 23 март 2012 г. относно ограничителни мерки срещу Иран и за отмяна на Регламент (ЕС) 961/2010
- Регламент (ЕС) 2015/1861 на Съвета от 18 октомври 2015 г. за изменение на Регламент (ЕС) 267/2012 относно ограничителни мерки срещу Иран
- Регламент за изпълнение (ЕС) 2015/1862 на Съвета от 18 октомври 2015 г. за прилагане на Регламент (ЕС) 267/2012 относно ограничителни мерки срещу Иран
- Решение (ОВППС) 2016/37 на Съвета от 16 януари 2016 година относно датата на прилагане на Решение (ОВППС) 2015/1863 за изменение на Решение 2010/413/ОВППС относно ограничителни мерки срещу Иран
- Известие: Информация относно датата на прилагане на Регламент (ЕС) 2015/1861 на Съвета от 18 октомври 2015 г. за изменение на Регламент (ЕС) 267/2012 относно ограничителни мерки срещу Иран (ОВ L 274, 18.10.2015г., стр.1) и Регламент за изпълнение (ЕС) 2015/1862 на Съвета от 18 октомври 2015 г. за прилагане на Регламент (ЕС) 267/2012 относно ограничителни мерки срещу Иран (ОВ L 274, 18.10.2015г., стр. 161)
- Решение за изпълнение (ОВППС) 2016/78 на Съвета от 22 януари 2016 г.

за прилагане на Решение 2010/413/ОВППС относно ограничителни мерки срещу Иран

- Регламент за изпълнение (ЕС) 2016/74 на Съвета от 22 януари 2016 г. за прилагане на Регламент (ЕС) 267/2012 относно ограничителни мерки срещу Иран

- Регламент за изпълнение (ЕС) 2016/1375 на Комисията от 29 юли 2016 година за изменение на Регламент (ЕС) 267/2012 относно ограничителни мерки срещу Иран

- Решение (ОВППС) 2017/974 на Съвета от 8 октомври 2017 г. за изменение на Решение 2010/413/ОВППС относно ограничителни мерки срещу Иран

- Регламент (ЕС) 2017/964 на Съвета от 8 юни 2017 година за изменение на Регламент (ЕС) 267/2012 относно ограничителни мерки срещу Иран

Източник: Information Note on EU sanctions to be lifted under the Joint Comprehensive Plan of Action <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/sn10176-re01.en17.en17.pdf>

Мария Пеева е стажант-аташе в Дирекция „Югоизточна Европа“, МВНР. Завършила е специалност „Балканистика“, както и магистърска програма „Международни отношения и проблеми на сигурността“ в СУ „Св. Климент Охридски“. Работила е в програма „Радио България“, БНР. Преминала е успешно XIV-ия обучителен курс по дипломация „Св. Св. Кирил и Методий“, организиран от Дипломатическия институт.

История на приятелството и сътрудничеството. 100 години дипломатически отношения между България и Финландия

проф. Венелин Цачевски

Установяването на дипломатически отношения между България и Финландия на 5 август 1918 г. е паметно събитие в многовековните връзки между българския и финландския народ. Малко известен факт е, че преди повече от 15 хиляди години угро-фински и прабългарски племена са съжителствали на територията на днешна Пермска област в Русия. Според някои изследователи между българите и финландците съществува генетична връзка. (1) Счита се, че един от трите основни клона на финландската нация са племена, окачествени като „финландски българи“. (2) По-късно взаимните връзки между фински и прабългарски племена, които не последвали хан Аспарух в похода му към Балканите, където основал българската държава, продължили по времето на съществуването на Волжка България, както и в района на Унгария. (3)

Повратен момент в съвременната история на българо-финландските отношения е Руско-турската освободителна война през 1877-1878 г. Тогава Финландия е със статут на Велико княжество в Руската империя. В руската императорска армия участва трети финландски стрелкови батальон с численост около хиляда души. Най-голямото сражение с негово участие е на 12/24 октомври 1877 г. край Горни Дъбник, където загиват 23 финландци, а още сто са ранени. Победата в тази битка изиграва важна роля за последвалото освобождаване на обсадения от руските войски град Плевен. В други части на руската армия воюват още две-три хиляди офицери и войници от финландски произход. Сред тях е генерал Казимир Ернрот, под чието командване XI пехотна дивизия освобождава градовете Омуртаг и Търговище.

След освобождението на България стотици руски офицери, включително финландци, допринасят за изграждането на българската армия. През 1880 - 1881 г. генерал К. Ернрот е военен министър, а в течение на около два месеца е министър-председател на България. Той има голям принос за изграждането на боеспособна българска армия, ликвидирането на върлуващите в Североизточна и Южна България разбойнически банди и защитата на териториалната цялост на страната. (4) Друг финландец – Александър Редигер, също е бил военен министър на България.

До обявяването на независимостта на Финландия през 1917 г. връзките между българи и финландци са главно в търговската и културната област. Финландски търговци посещават България с цел закупуването на тютюн, вълна, кожи, жито и други аграрни стоки и суровини. През 1900 г. в Хелзинкския университет е открита катедра по славянска филология, в която преподават учени

с интерес към литературата и историята на България. Сред тях е бъдещият професор Йосиф Микола, автор на първата публикация във Финландия за България, който в продължение на няколко десетилетия допринася за разширяването на финландско-българските връзки в областта на науката и културата. Във Финландия, както и в България са издадени произведения на известни писатели и поети. Най-популярен сред финландските читатели е Иван Вазов, чиито роман „Под игото“ претърпява три издания (1910, 1913 и 1917 г.). (5)

Българо-финландските отношения след обявяването на независимостта на Финландия

Българо-финландските отношения придобиват междудържавен характер след обявената на 6 декември 1917 г. независимост на Финландия. България е сред държавите, към които финландският Сенат (правителство) се обръща с молба да признаят независимостта на Финландия. С тази цел през февруари 1918 г. в София пристига финландска делегация, в чиито състав са проф. Й. Микола и г-р Яло Калима, също учен лингвист, по-късно професор по славянска филология в Хелзинкия университет. По време на тяхното пребиваване (27 февруари 1918 г.) България официално признава независимостта на Финландия. (6)

В дипломатическите архиви се съдържат любопитни подробности за срещата на делегацията с цар Фердинанд, който кани финландските пратеници на обяд в двореца. На проф. Й. Микола е отредено място между монарха и неговия син – бъдещият цар Борис III. Цар Фердинанд произнася слово, в което декларира желанието на България да живее в мир и приятелство с Финландия. Накрая той произнася на финландски език следния мост: „Да живее свободната и независима финландска нация“. (7) Впоследствие това се превръща в традиция при връчването на акредитивните писма на финландските пълномощни министри в България.

Признаването от България на финландската независимост дава импулс на развитието на отношенията между двете страни. През пролетта на 1918 г. финландският дипломатически представител в Берлин уведомява българската легация, че Финландия желае да сключи мирен договор и да установи дипломатически отношения с България. Започват преговори, които завършват с подписването на 21 май 1918 г. на Договор за мир и приятелство.

В преамбюла на договора е записано, че правителствата на двете държави желаят да заздравят отношенията „върху една трайна основа“. България и Финландия декларират, че желаят „да живеят във вечен мир и приятелство“. Те си предоставят взаимно статут на най-благоприятстваната нация в търговията и заявяват, че ще установят дипломатически отношения. (8) Това става факт, след като на 19 юли финландският парламент и на 5 август същата година българското Народно събрание ратифицират договора за мир и приятелство. (9)

Първоначално двустранните връзки са сравнително ограничени. За да спестят финансови средства, известно време двете страни не откриват свои легации в София и Хелзинки. Дипломатическите контакти с Финландия се под-

гържат от българската легация в Берлин, а впоследствие – от тази в Стокхолм. Съдействие за разширяването на двустранните отношения, особено в търговско-икономическата област, оказват също българските легации в Рим, Истанбул и Букурещ. (10) Три години след установяването на дипломатическите отношения е назначен първият финландски дипломатически представител в България. На 2 ноември 1921 г. Вайно Танер, който по това време е финландски пълномощен министър в Букурещ, посещава София и връчва акредитивните си писма на цар Борис III. Той се среща също с министър-председателя Александър Стамболийски, както и с министъра на търговията, промишлеността и труда Райко Даскалов, с които обсъжда възможностите за разширяване на двустранното икономическо сътрудничество. (11)

По финансови причини през пролетта на 1923 г. финландското правителство закрива легацията на Финландия в Букурещ. В резултат на това дипломатическите връзки между България и Финландия са временно прекъснати. До тяхното възстановяване значима роля играе назначеният през 1927 г. за генерален консул на Финландия в България български индустриалец Матей Петров. (12) Двустранните дипломатически отношения са възобновени през март 1933 г., когато финландският пълномощен министър в Италия Понтус Арти връчва акредитивните си писма на цар Борис III. В доклада си до финландското външно министерство той описва българския монарх като сърдечен и интелигентен човек. (13)

Същата година българското правителство назначава финландеца Брор Хейкел за почетен генерален консул на България в Хелзинки. (14) Въпреки че до 1943 г. България не акредитира отделен дипломатически представител за Финландия, двустранните политически отношения са отлични, но, поради ограничените възможности на двете страни, търговско-икономическите връзки получават скромно развитие. Основни износни стоки на България за Финландия са тютюнът, зърнените храни, пшениченото брашно, розовото и други етерични масла и др. Българският внос включва целулоза, стоки от гума и каучук (галоши, шушони и др.), гървени изделия, хартия, машинни части за текстилната индустрия и др. (15)

В началото на 30-те години на миналия век между България и Финландия започват преговори за сключването на търговска спогодба, която е подписана на 22 март 1935 г. и регистрирана в Секретариата на Обществото на народите. (16) През следващата година са сключени нова търговска, както и клирингова спогодба. (17) В резултат на това нараства взаимната търговия, особено на българския износ за Финландия. (18) Периодът след установяването на дипломатически отношения между България и Финландия е ползотворен и в другите области. По препоръка на проф. Й. Микола в България пристига Ханс Гейхард – основател на кооперативното движение във Финландия, който подпомага дейността на земеделските кооперации чрез използването на финландския опит в тази област. (19) Значимо събитие в отношенията между България и Финландия в областта на културата е организираната през 1937 г. в Хелзинки българска етнографска изложба. (20)

В периода до Втората световна война в България са публикувани творби на

някои от най-известните финландски писатели, включително на получилия през 1939 г. Нобелова награда за литература Франс Силанпя. Сред публикациите за Финландия се откроява издадената в 1925 г. книга „В страната на белите лилии“, чийто автор е Григорий Петров – руски писател и проповедник на християнските ценности. Книгата е преведена на български език от Дино Божков – интелектуалец, преводач и издател. Гр. Петров описва Финландия като страна, която със своите постижения в материалната и духовната област може да служи за пример на другите сържави, включително България. В това отношение той посочва ролята на Йосиф Снелман и други видни личности в историята на Финландия. (21) Книгата „В страната на белите лилии“ е посрещната с изключителен интерес от образованите българи. За около десетилетие тя претърпява десет издания.

През Втората световна война България и Финландия са фактически съюзници. Тогава е акредитиран първият български пълномощен министър във Финландия. Той е Александър Николаев, тогавашен дипломатически представител на България в Швеция, който на 4 август 1943 г. връчва акредитивните си писма на финландския президент Ристо Рюти. (22) По същото време (лялото на 1943 г.) в Хелзинки е учредена асоциация „Приятели на България“, за чийто пръв председател е избран проф. Й. Микола. (23)

В началото на следващата година в Хелзинки е открито първото дипломатическо представителство на България, а дипломатът Михаил Йовев е акредитиран като извънреден пратеник и пълномощен министър. (24) През първата половина на 40-те години между България и Финландия са сключени нови търговски и финансови спогодби. (25) През 1939-1943 г. българският износ за Финландия се увеличава близо 60 пъти – от 6.1 на 226 млн. лева, а финландският износ за България нараства около 80 пъти – от 1.9 на почти 163 млн. лева. По това време Финландия е на седмо място сред външнотърговските партньори на България. (26)

В края на Втората световна война условията в отношенията между България и Финландия се влошават. В изпълнение на условията на сключеното от Финландия през септември и от България през октомври 1944 г. примирие с сържавите от антифашистката коалиция двете страни са принудени да прекъснат всякакви отношения с Германия и нейните съюзници. Това довежда до временно прекъсване на взаимните дипломатически отношения. (27)

Двустранното сътрудничество в периода на комунистическото управление в България

След края на Втората световна война българо-финландските отношения са повлияни от настъпилите промени в двете страни и обстановката в Европа и света. За разлика от Финландия, в България е установено тоталитарно управление. Финландия започва да провежда неутрална военна и външна политика, докато България става съюзник на СССР и създадената през 1955 г. Организация на Варшавския договор, в която участват тогавашните социалистически страни в Европа. Въпреки това българо-финландските връзки продължават да се разширяват. Това се дължи също на поддържаните добри отношения между

Финландия и СССР, които в 1948 г. сключват Договор за гружба, сътрудничество и взаимна помощ.

През 1948 г. България и Финландия възстановяват взаимните си дипломатически отношения (28) и подписват нова клирингова, а в 1953 г. търговска спогодба. В 1950 г. взаимната им търговия превишава над десет пъти довоенното равнище. (29) Две години по-късно във финландската столица е открито българско търговско представителство. На 14 декември 1955 г. България и Финландия са едновременно приети за членки на ООН. На следващата година Трайчо Доброславски връчва акредитивните си писма в новооткритата българска легация в Хелзинки. (30)

Първото посещение на ръководен български политик във Финландия е през 1959 г., когато делегация на Българския земеделски народен съюз (БЗНС), начело със секретаря на партията Георги Трайков (по това време първи заместник-председател на Министерския съвет), посещава Финландия. Посещението е по покана на Аграрната лига, чийто лидер Виено Сукселаинен по това време е премиер на Финландия. (31) През следващите години взаимните посещения и контакти между ръководители на двете страни стават по-интензивни. В 1963 г. по взаимна договореност легациите на двете страни се трансформират в посолства. (32) Тогавашият български пълномощен министър в Хелзинки Анани Панов е първият дипломатически представител с ранг на посланик, какъвто е също финландецът Марти Ингман. През следващата година на мястото на М. Ингман е назначен Вилхелм Шрек, който е първият постоянно пребиваващ в България финландски посланик. (33)

През 60-те години на миналия век министрите на външните работи на България Иван Башев и на Финландия Ахти Карялайнен се срещат шест пъти. През април 1965 г. А. Карялайнен извършва първото в историята на двустранните отношения посещение на финландски външен министър в България. През май 1966 г. И. Башев също посещава за пръв път Финландия. (34) Визитата на У. Кеконен през 1967 г. в България пък е първата на финландски президент в историята на българо-финландските отношения. (35) През следващата година Г. Трайков посещава за втори път Финландия, но вече като гържавен глава на България. (36)

През октомври 1969 г. е извършено първото посещение на финландски премиер (Мауно Коивисто) в България по покана на Т. Живков, който, освен ръководител на управляващата комунистическа партия, е министър-председател. В съвместното комюнике е отбелязано, че двустранните отношения се развиват „благоприятно и плодотворно“, и че двете страни са заинтересовани от по-нататъшното им разширяване. (37) За възходящото развитие на сътрудничеството допринася настъпилото подобряване на отношенията между тогавашните социалистически и западните страни в Европа. Финландия е инициатор на процеса на сигурност и сътрудничество в Европа, чиято кулминация са проведената през 1975 г. конференция в Хелзинки, където е подписан Заключителният акт за принципите на отношенията между европейските гържави.

В този период между България и Финландия са сключени няколко търговски и други спогодби (1967, 1969, 1972, 1974 г.). През 80-те години на миналия век са

погнписани програма за икономическо, промишлено и научно-техническо сътрудничество, спогодба за взаимно насърчаване и защита на инвестициите, спогодба за избягване на двойното данъчно облагане и др. Увеличава се търговският обмен и са установени нови форми на икономическо сътрудничество – промишлено коопериране, създаване на общи гружества между български и финландски фирми, съвместно проектиране и изграждане на обекти на територията на България и в други страни, и др. (38) България става привлекателна дестинация за хиляди финландски туристи. Разширява се също културният обмен, за което допринася сключената в 1967 г. спогодба в тази област.

Голяма роля за разширяване на културните връзки играят учредените през 1952 г. във Финландия и през 1977 г. в България гружества за приятелство между двете страни. През есента на 1971 г. в катедрата по славистика в Хелзинкския университет е открит курс за обучение по български език. В България и Финландия са издадени творби на известни писатели и поети. Организиран са гни на културата, изложби и груги прояви.

Партньорството между България и Финландия в съвременните условия

Българо-финландските отношения навлизат в нова фаза след извършените в края на 80-те години на миналия век политически и икономически промени в България. Финландия също се адаптира към новите международни реалности след разпадането на СССР и комунистическите режими в Източна Европа. През 1995 г. тя е приета в ЕС. Присъединяването към ЕС става приоритетна цел и на България, която получава активна финландска подкрепа в извършваните законодателни, социални и икономически реформи. През пролетта на 1992 г. е сключена междуправителствена спогодба за разсрочване на външния дълг на България към Финландия. Година по-късно (13 април 1993 г.) е подписано споразумение за облекчаване на условията за изплащане на отпуснатите от Финландия търговски кредити на България. (39)

През 1991-1997 г. българският износ за Финландия се увеличава повече от седем пъти, а вносът около 25 пъти. (40) През 90-те години финландски фирми извършват първите преки инвестиции в българската икономика, за което допринася погнписаната в 1997 г. двустранна спогодба за насърчаване и защита на инвестициите. По данни на „Финпро“ – гържавна асоциация, чието цел е да подпомага финландския износ и инвестиции в чужбина, в навечерието на присъединяването на България към ЕС повече от 100 финландски фирми са имали търговско или инвестиционно присъствие на българския пазар. (41)

През декември 1999 г. в Хелзинки по време на финландското председателство на Съвета на ЕС е взето решение за започването на присъединителните преговори на България към Съюза. Освен че подкрепя членството на България в ЕС, Финландия е солидарна с нея по един от най-трудните въпроси в преговорния процес – искането на Европейската комисия и някои страни членки да бъде прекратена експлоатацията на част от мощностите на АЕЦ „Козлодуй“. Тогавашният финландски премиер Пааво Липопен окачествява това искане като дискриминационно. (42) Такава е позицията също на финландските представители в Европейския парламент. (43)

След приемането на България в ЕС през 2007 г. българо-финландските отношения придобиват нови измерения. В съвременните условия ЕС е основната международна организация, в която ръководителите на България и Финландия координират своята политика както на двустранна, така и на многостранна основа, в областта на европейската и глобалната сигурност, в международните организации и др. България и Финландия участват също в някои специфични форми на диалог и взаимодействие, заедно с други страни членки на ЕС, каквато са например ежегодното провежданите след 2003 г. неформални срещи на държавните ръководители на 13 страни от групата Арайолош.

Кулминация на политическите контакти на високо равнище между двете страни са посещенията на Т. Халонен в България през февруари 2003 г. и на Г. Първанов във Финландия през ноември 2004 г., както и на П. Липонен в София през 2001 г. и българският министър-председател С. Станишев в Хелзинки през 2006 и др. След прекъсване от няколко десетилетия са назначени почетни консули на България във Финландия (Маури Туомиваара през 2003 г.) и на Финландия в България (Красимир Ганчев през 2006 г.).

В съвременните условия България и Финландия развиват ползотворно сътрудничество във всички области. За съжаление съществуващите благоприятни условия не се използват оптимално, особено в търговско-икономическата област. След 2008 г., когато взаимната търговия възлезе на 180 млн. евро, настъпва застой, а в отделни години е регистриран спад. По данни на Министерството на икономиката през 2017 г. тя е малко повече от 108 млн. евро. (44) Същата тенденция се наблюдава при преките финландски инвестиции в България. По данни на Българската народна банка тяхната обща стойност в края на 2017 г. е едва 37.8 млн. евро. В това отношение Финландия отстъпва значително на другите скандинавски страни, чиито фирми са извършили многократно повече преки инвестиции в България. (45) В публикувания през 2018 г. от Българската агенция за инвестиции списък на 100-те най-големи чуждестранни инвеститори в страната не фигурира нито една финландска фирма. (46)

Все пак има и положителни примери. Един от сертифицираните проекти по Закона за насърчване на инвестициите през периода 2004-2015 г. е на финландската компания „Амер Спортс БГ ЕООД“, гр. Чепеларе, която е филиал на „Amer Sports“, най-големият производител на алпийски ски в света. В 2011 г. тя е отличена от Българската агенция за инвестиции като водещ инвеститор в групата на малките и средните предприятия. (47) В момента „Amer Sports“ е основен финландски инвеститор в България, където е инвестирала над 60 млн. евро. Заводът ѝ в Чепеларе произвежда 600-800 хиляди чифта ски, а в него работят 570 души. Намерението на фирмата е да започне ново производство – на карбонови шини за велосипеди, в което ще бъдат ангажирани 80-100 души. (48)

През 2016 г. финландската хранителна верига за бързо хранене „Hesburger“ открива първите си ресторанти в Стара Загора и Ловеч, а след това в София и други градове и места в България. През 2018 г. тя е собственик на 11 ресторанта в пет български града и покрай автомагистрала „Тракия“. През следващите десет години фирмата възнамерява да инвестира 35 млн. евро и да открие 50 ресторанта за бързо хранене на територията на България. (49)

След прекъсване от почти десет години през пролетта на 2016 г. финландска бизнес делегация извършва посещение в България. Фирмите Ecomond Oy, Enersense Ltd, Fineko Green Technologies, Fortum Corporation, Gemalto Oy, JTP-industria Oy, Kometos Oy, Maaselän Kone Oy, M-Files, Patria Land Systems Oy, Solomon Oy, Triotec Oy и Valmet Technologies Oy проявяват интерес за установяването на делови контакти и развитие на сътрудничество в областта на селското стопанство, опазването на околната среда, енергетиката, информационните технологии и комуникациите и др. Инициатор на посещението на бизнес делегацията е „Team Finland“ – организация, чиято цел е да подпомага задграничната дейност на държавните институции и финландските компании в областта на външната търговия, инвестициите, новите технологии, културата, образованието и др. (50)

Традиционно добри са връзките между България и Финландия в областта на туризма, за чието разширяване съществуват отлични условия. През 2017 г. България е посетена от над 30 хиляди финландски туристи, което обаче е далеч от рекордните близо 90 хиляди през 2006 г. (51)

Традиционно е сътрудничеството в културната област. В България са издадени редица произведения на получили международно признание финландски писатели. През 1992 и 2003 г. на български език е публикуван финландският национален епос „Калевала“. Популярна сред съвременните български читатели е финландската писателка Софи Оксанен. През 2013 г. в България е издаден отличият световна известност неин роман „Чистка“, а година по-късно е публикуван друг неин бестселър – „Когато изчезнаха гълъбите“, който е представен на международния панаир на книгата в София през 2014 г.

През 2007 г. във Финландия е публикуван знаменитият роман на писателя Антон Дончев „Време разделно“. А какво е отношението на писателя към Финландия личи от казаното от него на церемонията при награждаването му с високо българско отличие по случай неговата 80-годишнина: „Преди много години финландецът Снелман казва: Да бъдем финландци! Неговите сънародници го послушали и днес родината му не само участва в състезанията на висок скок, но и надскача големи нации.“ (52)

Активни са българо-финландските връзки и в други области. Финландия е редовен участник в провежданата всяка година седмица на скандинавското кино в България „Северно сияние“. В традиция са се превърнали концерти на известни финландски естрадни и други изпълнители. Ползотворно е сътрудничеството между български и финландски творци в областта на филмовото изкуство. С принос за разширяване на двустранните връзки в областта на образованието, науката и изкуството са откритата в 1992 г. в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ катедра по скандинавистика (след 1999 г. тя е трансформирана в катедра по германистика и скандинавистика), както и дейността на създадения преди няколко години във Варна културен и информационен център „Лекти“ (Lecti – Language Education Culture Tolerance Information), в който активна роля играе финландската изследователка и писателка Сабера Сталберг.

Стогодишнината от установяването на дипломатическите отношения е

повод да бъде отгадено признание на ролята на посолствата и посланиците на Финландия в София и на България в Хелзинки, както и на почетните консули за разширяването на приятелските отношения между двете страни. Основаването на Българо-финландското дружество в България е по инициатива на Христо Сантов, посланик на България във Финландия през 1979 - 1983 г. По предложение на Елена Кирчева – български посланик през 1999 - 2000 г., Столичният общински съвет наименува площад в квартал Лозенец в София на името на столицата на Финландия.

Тайсто Толванен, финландски посланик в България през 2000-2005 г., преведе на финландски език романа на А. Дончев „Време разделно“. Неговият приемник Кауко Ямсен, който бе посланик в България през 2005 - 2010 г., има значим принос в двустранните отношения, особено в периода на ратификация на договора за присъединяването ѝ към ЕС, когато Финландия бе ротационен председател на Съвета на ЕС през втората половина на 2006 г. През 2008 - 2009 г. той откри мемориални плочи в Пловдив и групи селища в България, където финландският батальон се сражавал в Руско-турската освободителната война през 1877 - 1878 г.

На 24 октомври 2015 г., денят на който преди 138 години се състояла битката край Горни Дъбник, финландският посланик в България Хари Салми откри паметна плоча пред обновения паметник на финландските войници в мемориалния парк „Генерал В. Н. Лавров“. Много активна и ползотворна е дейността на действащия посланик на Финландия в България Н. Пр. Пяйви Блиника, под чието патронаж се проведеха значими прояви по повод стогодишнината от обявяването на независимостта на Финландия и установяването на двустранните дипломатически отношения.

По инициатива на автора на настоящата публикация, който бе посланик на България във Финландия през 2003-2006 г., бе организирана дарителска кампания за събирането на средства за обновяването на паметника и поставянето на мемориална плоча на загиналите финландски войници в сражението при Горни Дъбник в Руско-турската освободителна война през 1877 - 1878 г. По негово предложение улица в София бе наименувана „Генерал Казимир Ернрот“, а в Търговище бе издигнат паметник на видния финландец. По случай стогодишнината от установяването на дипломатическите отношения между България и Финландия през октомври 2018 г. в София се състоя възпоменателна конференция и бе организирана изложба.

Историята на отношенията между България и Финландия е история на разбирателство, солидарност и взаимноизгодно сътрудничество във всички области. Постигнатото през изминалите сто години от установяването на двустранните дипломатически отношения между България дава основание да се очаква, че партньорството между България и Финландия ще става още по-активно и ползотворно.

Източници:

- (1) A. Mukhamediev, A. Nigamaev, F. Khuzin, Interethnic Contacts in the East Kama Region in the 10th - Beginning of the 13th Centuries, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol.6, № 6 декември 2015, стр. 291-295; Я. Шонов, Генетични изследвания за произхода на българите и близостта им с грузи народи, <http://profesionalist.blog.bg/novini/2012/01/20/genetichni-izsledvaniia-za-proizhoda-na-bylgarite-i-blizostt.886586>
- (2) C. Malte-Brun, *Universal Geography, or A Description of All Parts of the world, a new plan, according to the great natural divisions of the globe*, Philadelphia, 1829, стр. 231
- (3) К. Иречек, *История на българите*, Велико Търново, 1888, стр. 159 -162
- (4) Вж. В. Цачевски, *Казимир Ернрот в историята на България. Военачалник и държавник*, София, 2013.
- (5) Вж. В. Цачевски, *България и Финландия. История без край*, София, 2017, стр. 84-86
- (6) ЦДА, ф. 176, о. 21, а.е. 2378, л. 7
- (7) S. Heino, *Kahdenväliset suhteet, Suomen Suurlänetystö*, Sofia, <http://www.finland.bg/public/default.aspx?nodeid=34802&contentlan=1&culture=fi-FI>
- (8) Договор за мир и приятелство между България и Финландия, подписан в Берлин на 21 май 1918 г. В: Б. Кесяков, *Принос към дипломатическата история на България, 1978-1925 г.*, София, 1925, стр. 78-91
- (9) Bulgaria, *Ulkoasiainministeriö, Finland* <http://www.formin.fi/Public/default.aspx?nodeid=17205&culture=fi-FI&contentlan=1>; Б. Кесяков, *Op. cit.*, с. 78
- (10) ЦДА, ф. 284к о.1 а.е.3898, л. 8а, ЦДА, ф. 176к, о. 9, а.е. 1103, л.1-5
- (11) S. Heino, *Op. cit.* <http://www.finland.bg/public/default.aspx?nodeid=34802&contentlan=1&culture=fi-FI>
- (12) ЦДА, ф.176к, о. 11, а.е. 1233, л. 3
- (13) S. Heino, *Op. cit.* <http://www.finland.bg/public/default.aspx?nodeid=34802&contentlan=1&culture=fi-FI>
- (14) ЦДА, ф. 176, о. 11, а.е. 1141, л. 7, 9
- (15) Статистически годишник на Българското царство за 1932 г. , с. 200-201; ЦДА, ф. 176к, о.11, а.е. 906, л. 29, 296-297
- (16) Търговска спогодба между България и Финландия, *Държавен вестник*, бр. 96, 1 май 1935 г.; ЦДА, ф. 176к, о. 11, а.е. 906, л. 179
- (17) Търговска спогодба между България и Финландия, *Държавен вестник*, бр. 275, 3 декември 1936 г.; *Клирингова спогодба между България и Финландия, Държавен вестник*, бр. 275, 3 декември 1936 г.
- (18) Статистически годишник на Царство България, 1937, с. 358-359
- (19) Anna-Liisa Sysiharju, Gebhard, Hannes (1864–1933) (maksullinen artikkeli) *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu* (maksullinen), 30.11.2001. Helsinki, *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*; L. Siiberg, 'White Lilies': The Genesis of the Finnish National Myth in Bulgaria and the Role of Russian Fennophilia therein (on the Material of Cultural and Literary Relations between Bulgaria and Finland), *Jyvaskyla: University of Jyvaskyla*, 2004, p. 73-74
- (20) ЦДА, ф. 284к, о. 1, а. е. 6729, л. 3а; *Uusi Suomen*, 16 - 17.10.1938. Организирането и провеждането на изложбата са подробно описани от финландската изследователка на българо-финландските културни връзки Л. Сииберг, *Op. cit.*, p. 79-81
- (21) Гр. Петров, *В страната на белите лилии*, София, 1925, с. 4, 8, 14-15 и сл.

(22) ЦДА, ф.319к, о.1, а.е. 96, л. 18

(23) ЦДА, ф.319к, о.1, а.е. 96, л. 36

(24) ЦДА, ф.176к, о. 32, а.е. 323, л.1-3.

(25) Допълнителен протокол към търговската спогозба от 22 март 1935 г., 19 ноември 1940 г, ЦДА, ф. 284к, о. 2, а. е. 164, л. 1-2; Protocole additionel à l'accord de Clearing entre la Bulgarie et la Finlande du 27 octobre 1942, ЦДА, ф. 284к, о. 2, а. е. 165, л. 1-3; Protocole d'amendement de l'accord de Clearing du 24 octobre 1936 entre la Bulgarie et la Finlande, 27 octobre 1942, ЦДА, ф. 284к, о.2, а. е. 165, л.4-7; Спогозба за плащанията от 18 април 1943, ЦДА, ф. 284к, о. 2, а. е. 166, л. 1-4; Protocole additionel à l'accord de paiement entre la Bulgarie et la Finlande de 18 avril 1943, ЦДА, ф. 284, о.2, а.е. 166, л. 5-6

(26) Статистически годишник на Царство България за 1942, с. 514-515, Статистически годишник на Народната република България 1943-1945, стр. 278-279

(27) М. Матеева, История на дипломатическите отношения на България, София, 2005 г., с. 480; S. Heino, Op. cit, <http://www.finland.bg/public/default.aspx?nodeid=34802&contentlan=1&culture=fi-FI>

(28) Ibid.

(29) Статистически годишник на Народната република България, 1967, с. С. 583

(30) М. Матеева, Op. cit., с. 480

(31) Вестник „Работническо дело“, 26 юни 1959 г.

(32) Вестник „Работническо дело“, 1 февруари 1963 г.

(33) М. Матеева, Op. cit., с. 480

(34) Външна политика на НРБ, Сборник от документи и материали, т. втори, 1963-1969, София, 1972, с. 163-165, 227

(35) Вестник „Работническо дело“, 30-31 януари 1967 г.

(36) Вестник „Работническо дело“, 12 юни 1968 г.

(37) Вестник „Работническо дело“, 26 октомври 1969 г.

(38) Вж. В. Цачевски, България и Финландия. История без край, София, 2017, стр. 123-127

(39) Вж. Договори и спогозби на България с Финландия, Europe.bg, <http://old.europe.bg/htmls/page.php?id=3055&category=59&page=4>

(40) Статистически годишник на Република България 1997, с. 240-242, 1998 с. 250-252

(41) E. Gerova, Finnish Presence in the Bulgarian market, in: The Approaching EU Accession of Bulgaria and Romania – New Opportunities for EU Enterprises, Ed. By K. Liuhto, P. Zashev and K. Heiskanen, Turun Kauppakorkeakoulu, Turku School of Economics and Business Administration, Electronic Publication of Pan-European Institute, 8/2005, p. 87- 104

(42) Пааво Липонен критикува ЕС за отношението му към АЕЦ Козлогуй, News.bg, 3 декември 1999 г.

(43) Letter by MEP Ari Vatanen on Bulgaria's Kozloduy Power Plant, Novinite.com, December 14, 2006

(44) Търговско-икономически отношения между България и Финландия, Министертство на икономиката, 2018 г., <https://www.mi.government.bg/bg/themes/finlandiya-253-333.html?p=euJwYWDlljo5fQ==>

(45) Преки чуждестранни инвестиции в България, Българска народна банка,

2018.

(46) Списък на големите инвеститори в България, Българска агенция за инвестиции, 2017, <http://www.investbg.government.bg/bg/pages/latest-data-about-investments-in-bulgaria-211.html>

(47) <http://amer-sports-bulgaria.blogspot.bg/>

(48) Economy.bg, 21 февруари 2017, <https://www.economy.bg/business/view/27386/Nie-sme-naj-golemiyat-proizvoditel-na-ski-v-sveta>

(49) Вестник Канумал, 27 март 2018,

(50) Team Finland Trade Mission to Sofia 5-7 April 2016, <http://www.finland.bg/public/default.aspx?contentid=344625&nodeid=34796&culture=en-US>

(51) Търговско-икономически отношения между България и Финландия, Министерство на икономиката, 2018 г., <https://www.mi.government.bg/bg/themes/finlandiya-253-333.html?p=eyJwYWdllo5fQ==>

(52) Антон Дончев споменава Финландия в своя реч, 23.09.2010, Посолство на Финландия в София, <http://www.finland.bg/public/default.aspx?contentid=201178&nodeid=34797&contentlan=36&culture=bg-BG>

Венелин Цачевски е професор, доктор на науките, бивш посланик на България във Финландия (2006 - 2003), автор на публикации за Финландия и българо-финландските отношения.

Украйна и България: задачи и роля на първите дипломатически отношения през 1918 г. за създаване на междудържавни отношения

Ирина Матиаш

Увод

Важна дата в дългогодишните отношения между Украйна и България е 27 януари /9 февруари/ 1918 г., когато е поставено началото на междудържавното сътрудничество между двете страни. На този ден украинската делегация подписва Брест-Литовския мирен договор с представители на държавите от „Четворния съюз“ (включващ и Царство България), който, *inter alia*, прави възможно незабавното установяване на дипломатически и консулски отношения (Член IV), свобода на военнопленниците (Член VI), началото на добър стокообмен (Член VII)¹, както и сключването на двустранни договори между отделните държави по договора. Едно допълнителното споразумение, сключено между Украйна и България (и подписано на 12 февруари 1918 г.), има за цел да регулира както частните, така и държавните отношения между тези страни, сред които и въпроса за амнистията и статута на морския флот, завладян от врага. Процесът на протичане на преговорите и същността на подписаните споразумения, подобно на историята на развитието на дипломатически отношения между Украйна и България през периода 1918-1920 г., могат да бъдат проследени в историческите библиографии на Украйна². Самото изследване е основано най-вече на източници от украинските архиви. Някои документи, подготвени от украинското Министерство на външните работи и украинското посолство в България, са публикувани в колекциите „История на украинската дипломация: първи крачки на международната арена (1917-1924 г.): документи и материали“, „Дипломация на Украинската народна република и украинската държава в днеш-

- 1 Текст на мирния договор, подписан в Брест от представителите на Украинската народна република и Централните държави//История на украинската дипломация: първи крачки на международната арена (1917 – 1924 г.): Документи и материали. – К., 2010. – С. 84-87.
- 2 Павленко В. Дипломатическа мисия на Украинската Народна Република (1918- 1920 г.)//Украинско историческо списание. К., 1992. № 12. С. 18-31; Павленко В. Украинско-български Взаимоотношения през 1918-1939 г. К., 1995. 224 с.; Павленко В. Иван Шишманов – пълномощен посланик на България в Украйна// Международни връзки на Украйна. К., 2010. Бр.19. С. 59-70. Петренко И.Е. Дипломатическа и Военно-политическа дейност на правителствата на Украинската Държава в черноморския регион // Национална и историческа памет: Сб. н. тр. 2013. Бр. 7.; Петренко И.Е. Дипломатически отношения на Украинската Държава на П. Скоропадски с България и Османската империя (април–декември 1918 г.) // Гилея. 2012. № 4; Попенко О. Я. Установяване на украинско-българските международни отношения в епохата на хетманството на П. Скоропадски (април – декември 1918 г.)// Гуржишвски исторически четения. 2014. Бр. 7. С. 288-290; Манасиева И. България и Украинската Народна Република на Брест-Литовската мирна конференция: отстояване на националните интереси // Дриновски сборник. 2011. Т.4. С. 230-238 Власенко В.М. Посещение на Кост Мащевич в България през пролетта на 1921 г. //Обществено-политически процеси в украинските земи: история, проблеми, перспективи: сб. с матер. от 3-а Всеукр. научнопракт. конф. : в 2 части. (Суми, 17 април 2015 г.) / ред. колегия : В. М. Власенко, С. И. Дегтярьов, С. М. Корол и др. Суми : Сумски държавен университет, 2015. Ч. 1. 116 с.

ните документи и мемоари“ и пр.³ Основен източник на информация за този период, т.е. го възстановяване на дипломатическите отношения между Украйна и България, са мемоарите на И.Д. Шишманов, Д.И. Дорошенко и Ю. Налисник⁴, но данните в някои украински и чуждестранни архиви сочат и други потенциални взаимоотношения.

Посолството на Царство България в Украйна

Българското представителство в Украинската народна република е създадено за периода на действие на Централния съвет /Централната рада/ след пристигането в Киев на представителите на Германия и Австрия, съответно А. Мум фон Шварценцайн и В. Принцинг фон Гервалт. Посолството е оглавно от проф. И.Д. Шишманов, който е доведен от М.П. Драгоманов, жени се за дъщеря му и е титулован „пълномощен министър“⁵. Иван Д. Шишманов е професор по литература и специалист в областта на фолклора и етнографията; изследва литературните съотношения между Украйна и България, един от основателите на Софийския университет, а между 1903 и 1907 г. е българският министър на народното просвещение. Той си е поставил за задача да подпомага политическите и търговски взаимоотношения между Украйна и България, да възстанови прогледствените доставки за България, да защитава правата и интересите на българските поданици в Украйна, както и да оказва помощ на бежанците и военнопленниците⁶.

Българският посланик посещава Киев с удоволствие. Дмитро Дорошенко го описва като „истински приятел на Украйна, който взема еднакво присърце както собствените си български дела, така и възстановяването на украинската нация и държава“⁷. Едно бизнес посещение в Киев се оказва особено важно за него, тъй като майката на съпругата му живее там. А след смъртта на М.П. Драгоманов през 1895 г. Людмила Михайливна Кушинска (Драгоманова) се завръща в родината си.

И.Д. Шишманов потегля от София на 21 април 1918 г. и остава една седмица във Виена (22-28 април), поради което пристига в Киев след преврата на Хетмана от 1 юни 1918 г. На ж.п. гарата не го чака никои. След като разбира къде точно е адресът на германското консулство, той се отправя към ул. „Банкова“

3 История на украинската дипломация : първи крачки на международната арена (1917– 1924 г.) : документи и материали / Държавен комитет по архивите на Украйна, Укр. НДИ за архивно дело и документознание ; [авт. прегл., съст.: И. Б. Матяш и гр. ; ред. кол.: К. И. Гришченко (председател) и гр.]. К. : Изг-во по хуманит. л-ра, 2010. 592 с. : табл.; Дипломация на УНР и Украинската Държава в документи и спомени на съвременници: В два тома/ Съст. и прегл. И.М. Гнатишина, О. С. Кучерука, О.О. Маврина; Въстъл. Слово на В.С.Огризко. К.: Укр. Писател, 2008. Т.1. 369 с.; ил.; Т. 2. 379 с.

4 Шишманов в Украйна – «Дневник» 1879-1927//Електронен ресурс. Режим на достъп: <http://www.ukpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>; Дорошенко Дм. Моите спомени за неотдавнашното минало (1914 – 1920 година): Научнопопулярно издание. К.: Темпора, 2007. 630 с.; Налисник Юлиан. Първото посолство на Украинската Държава в България (спомен отпреди 20 години) // Дипломация на УНР и Украинската Държава в документи и спомени на съвременници: В два тома/ Съст. и прегл. И.М. Гнатишина, О. С. Кучерука, О.О. Маврина; Въстъл. Слово на В.С.Огризко. К.: Укр. Писател, 2008. Т. 2. С. 252 – 259.

5 ЦДАВО на Украйна, ф. 3766, оп. 1, г. 120, лист 7.

6 Вж.: Павленко В. Украинско-български взаимоотношения през 1918-1939 г. – К.: Ин-т по история на Украйна към НАН на Украйна, 1995. – С. 15.

7 Дорошенко Дмитро. Моите спомени за неотдавнашното минало (1914 – 1920 година)... С. 276.

№ 2, където пребивава генералният консул, Ерих Тил. При търсенето на помещение за българското посолство Тил му оказва пълно съдействие. А сред хотелите и частните апартаменти, които са предложени за тази цел от Украйна и от кабинета на германския комендант, те се спират на хотел „Франсоа“ на ул. „Фундуклиевска“ № 17, недалеч от украинското Министерство на външните работи в центъра на града. В същия хотел се помещава и украинското Морско министерство.

И още преди да е получил акредитивните си писма, българският посланик пристъпва към изпълнение на преките си задължения. На следващия ден от пристигането си И.Д. Шишманов посещава първо представителите на Германия и Австрия, като започва с А. Мум фон Шварценцайн, който е настанен в хотел „Паласт“. По време на разговора между двамата последният му съобщава, че П. Скоропадски е признал Брест-Литовския мирен договор, поради което германската страна е счела за необходимо да се придържа към съответния сценарий, както и да запази неутрална позиция. На следващия ден Шишманов обсъжда с австрийския посланик, В. Принцинг фон Гервалт, и австрийския консул, Ритер фон Гофингер, едно ново попълнение в Министерския съвет на украинската държава, както и въпроса, свързан с евентуално най-удобното място за разполагане на българското посолство. Двамата му препоръчват да се обърне за помощ към всемогъщия генерал Вилхелм Гренър, както и към генерал-полковник маршал Герман фон Айхгорн, началник на германския военен щаб в Украйна⁸.

В допълнение към тези отделни визити И.Д. Шишманов разговаря и със своите местни колеги. Проф. Йевген Волков, който е автор на монография за българския национален герой Христо Ботев, живял в Одеса, посещава проф. Иван Шишманов, за да обсъди с него своето намерение да се присъедини към украинското консулство в България. Проф. Шишманов е посетен и от бившия украински консул в София – Борис Чемерзин, който вече е освободен от длъжност от украинското външно министерство. Чемерзин отива при него, за да се жалва, че е загубил съпругата си, както и че след уволнението живее в пълна мизерия⁹.

На 7 май, по съвет на своите австрийски колеги, Иван Шишманов, заедно с полковник Дончо Иванов Христов и отговарящия за проговолствието – Командирът, който току-що е пристигнал от Одеса, посещават генерал Вилхелм Гренър във великолепия му дворец на ул. „Иекатеринска“ № 9 /днес ул. „Липска“/. Началникът на Германския щаб – „един привлекателен стратег на възраст около 45-48 години“, им разказва за срещата си с българския Цар, като едновременно с това критикува остро правителството на Централния съвет („никой не разбира механизмите на това правителство“ и „идеолозите никога не признават грешките си“), но се надява на бъдещи успехи на Хетманата („явно настоящото правителство включва добри и дисциплинирани хора“). Накрая той предлага на своите гости, ако им се наложи, да се обърнат към него в процеса на търсене на резиденция за българското посолство в Киев¹⁰. И почти непосредствено

8 Вж.: Шишманов в Украйна – „Дневник“ 1879-1927//Електронен ресурс. Режим на достъп: <http://www.ukrpresbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

9 Пак там.

10 Вж.: Шишманов в Украйна – „Дневник“ 1879-1927//Електронен ресурс. Режим на достъп: <http://www.ukrpresbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

след това, благодарение на помощта на германския генерал, българският посланик се премества в хотел „Континентал“ на ул. „Миколаївска“ № 5 /гнес ул. „Хородетски“/, където са настанени и някои германски и австрийски представители, като например Ханс фон Берхем, консултант на германския посланик.

На следващия ден, 8 май 1918 г., проф. Иван Шишманов е приет от украинския Министър на външните работи – М.П. Василенко, тъй като предварителната молба на професора за тази среща не е била отхвърлена. По време на разговора българският представител пояснява, че точно както германския посланик – А. Мум, той има само „специална мисия“ и моли да му бъдат уредени срещи с украинския Министър-председател, Ф.А. Лизогуб, с Министъра на продоволствието, Ю.Ю. Соколовски, и с Министъра на правосъдието, М.П. Чубински. М.П. Василенко показва веднага своята готовност за тясно сътрудничество с България, като набляга и на необходимостта от културно сближаване и разширяване на връзките в областта на изкуството и науката. А по повод на неговата позиция относно „федерацията с Русия“, българският представител заявява недвусмислено мнението на своята страна по този въпрос: „Ние оставаме на позицията за независима Украйна. И нека бъдещето определи по-нататъшните стъпки на Украйна в това отношение!“¹¹

По време на последвалите срещи с германските представители (Барон А. Мум, съветника Г. Берхем, консула Е. Тил и представителите на икономическата мисия – Др. К. Мелхиор и Г. Вителд) Иван Шишманов се опитва да обясни подробно острата икономическа криза в България, тъй като разбира ясно, че успехът на преговорите с украинското правителство по този въпрос ще зависи пряко от германската администрация. Той се опитва да осигури и практическата страна на тези преговори, като препраща на посланик А. Мум телеграма от името на Васил Рагославов, Министър-председател на България, за гоставка на зърно до 10 юни в една пратка от 50 хиляди тона или в две пратки от по 25 хиляди тона. Шишманов обаче не успява да говори за изпълнението на тази поставена от българския Министър-председател задача с австрийския посланик, В. Принцинг, тъй като последният вече е подал оставка и на негово място е назначен Йохан Форгах. Той обаче успява да се свърже с Юрий Соколовски, Министър на продоволствието на Украйна, който го уведомява, че Германия и Австрия вече са изпратили 1047 вагона с продоволствия, като възнамеряват да експедират до края на месец май още близо 130 хиляди тона¹². По време на срещата с този украински министър обаче двамата не успяват да уточнят реалните възможности за обмен на стоки. Скоро след това германската страна уведомява за взетото решение да се допита до българския Министър-председател. Икономическата комисия предлага да се предоставят на България до 10 юни 50 хиляди тона зърно в една пратка (или в две пратки от по 25 хиляди тона: едната – до края на май, а втората – до 10 юни). Ограничението на броя на вагоните (който да не надвишава 75-100) е обяснено с „неизпълнение на задължението от страна на Украйна“ която твърди, че не е предоставила предписа-

11 Пак там.

12 Вж.: Шишманов в Украйна – „Дневник“ 1879-1927//Електронен ресурс. Режим на достъп: <http://www.ukrpresbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

ното количество храни. По това време се очаква и увеличаване на доставките до 8-11.5 хиляди тона поради открити зърнени запаси в Крим и Таврия.

Първата неофициална среща на Иван Шишманов с Хетмана – Павло Скоропадски, се осъществява на 19 май 1918 г. по време на откриването на Украинския клуб на ул. „Пушкинска“ с участието на германските и австрийските представители. А по време на официалната церемония самият Хетман го кани на обяд.

Обядът се състои още на следващия ден в градината на двореца на Хетмана, намиращ се на ул. „Институтска“. А по повод на този случай Д.И. Дорошенко пише следното: „За посрещането на чуждестранните представители и дипломати беше необходимо госта време“; „Защото даже закуските и обедите не се използваха за развлечения, тъй като на тези срещи освен антуражът на Хетмана, присъстваха и всички поканени, включващи министри, дипломати и делегати, така че Хетманът да има достатъчно време да разговаря с всеки един тях по време на обяд“¹³. На конкретния обяд освен И.Д. Шишманов присъстват още 30 души. Мястото на австрийския посланик е отредено врясно от Хетмана и Министър-председателя, Ф. Изогуб, а мястото на Иван Шишманов е непосредствено вляво от Хетмана. По време на разговорите българският посланик забелязва, че Хетманът много харесва българите. А във връзка с молбата му за една по-дълга аудиенция и по-дълъг разговор относно задълбочаване на отношенията между Украйна и България, Хетманът обещава да го покани съвсем скоро. На Шишманов обаче се налага да чака почти цял месец за тази покана.

И.Д. Шишманов гледа на мисията на чуждестранните дипломати като на подкрепа за Хетмана, както и на неговите планове за независимо държавно развитие. След като е получил телеграма от българския Министър-председател, който е наредил на посолствата във Виена и Берлин да излязат с вербална нота, уведомяваща, че „България не подкрепя прехвърлянето на цяла Бесарабия в Румъния“, за което да бъде уведомено и украинското правителство, Шишманов се среща и с новия управител на чуждестранната политическа власт – Д.И. Дорошенко. В отговор на тази среща украинската държава излиза със съответната нота, в която съветва И.Д. Шишманов да вземе предвид позицията на Германия и да се опита да постигне компромис. По време на срещата той има възможност да обсъди и въпроса за ратифицирането на Брест-Литовския мирен договор, размяната на военнопленници, изготвянето на пощенската конвенция, проблемите на колонизаторите, както и да обсъди кандидатурата на украинската държава за посланик в България. За този пост украинският Министър-председател Ф.А. Лизогуб вече е предложил Русчия Молов – бивш губернатор на района на Полтава, който не говори украински, но говори български, и който е посещавал на няколко пъти България, където се е срещал и с българския Цар. Иван Шишманов обаче не одобрява тази кандидатура, като заявява, че украински посланик може да бъде само украинец. От своя страна, Д.И. Дорошенко възприема тази позиция като позиция на българския Цар, заявявайки по-късно следното: „Българският цар Фердинанд, който винаги е вземал присърце украинските дела, се съгласи с удоволствие да назначи за посланик в София не един

13 Дорошенко Дмитро. История на Украйна през 1918 – 1923 г... Т. 2. С. 55.

бивш руснак, а една истинска украинска национална фигура¹⁴. От своя страна Иван Шишманов номинира за поста Директор на украинското посолство в София следните кандидати: Микола Галаган (който поддържа връзка със Святозар Дагоманов и е натрупал дипломатически опит като ръководител на официалната делегация на Украинската народна република за преговорите с Югоизточния алианс на автономните области Кубан и област „Војска Донско̀го“ след създаването на общо-руското федеративно правителство¹⁵; той е и първият пратеник на независима Украйна в Румъния¹⁶) или професор Иван Михайлович Ганитский (ректор на Киевския народен университет и заместник-началник на Украинския клуб). Дмитро Дорошенко обещава на Иван Шишманов да му представи избрания кандидат.

На българския посланик се налага да участва и в разговорите, свързани с автокефалията на Украйна. „Почитаният от Украйна“ (както го нарича граф Форгах) Иван Шишманов участва в подготовката за създаване на Украинска автокефална църква и обсъжда този въпрос с държавните служители. Министърът на вероизповеданията, проф. В.В. Зенковски, е останал с добри впечатления от него: „тактичен, умен и психолог“¹⁷. По време на краткия си мандат проф. Иван Шишманов няма търпение да спомогне за самата реформа (основава към министерството научен комитет, подкрепя реформирането на Киевската духовна академия и иницира превод на Библията и на литургичните текстове на украински език), както и да осигури широка автономия на Украинската православна църква, без въщност да подкрепя идеята за автокефалия¹⁸. Или по-точно, докато се обсъжда решението след избирането на Украински синод отделно от руския, се стига да единното мнение, че това би отворило пътя към самата автокефалия.

Докато представя на 1 юни г-н Нейков – бъдещият български консул в Одеса, Шишманов чува положителното мнение по този въпрос на Министъра на външните работи, Д. Дорошенко. А поради отхвърляне на кандидатурата на И. Ганитский заради неразумно изказано от него мнение по отношение на Хетмана, изниква и въпросът, свързан с назначаването на украинския посланик в България. Получената за Р. Моллов информация не може да послужи за каквато и да е основа за положително решение на въпроса: “Моллов е роден в Сливен, след което на 11-годишна възраст заминава за Русия, където е отгледан от руски полковник и се жени за руска благородничка. Поддържа близки отношения с тогавашните власти и така се доближава до режима на Царя. В Одеса служи като прокурор, избран от Камарата на съдиите. След което става губернатор на район Полтава и помощник-министър на вътрешните работи. Говори свобод-

14 Дорошенко Дмитро. Моите спомени за неотдавнашното минало (1914 – 1920 година): Научнопопулярно издание. К.: Темпора, 2007. С. 270.

15 Вж.: Веденев Дмитрий. Потомък на славен род: дипломатът Микола Галаган // Дипломатическа Украйна: Научен годишник. – К., 2004. – Бр. IV. – С. 674.

16 Галаган Микола. От моите спомени. – Лво̀в, 1930. – Ч. III. – С. 171; Ч. IV. – С. 18. В спомените си М.М.Галаган нарича М.С.Грушевски „старият професор“, въпреки че възрастовата разлика между тях е била 16 години, а М. С. Грушевски през 1918 г. е бил на 52 години.

17 Вж.: Шишманов в Украйна – „Дневник“ 1879-1927//Електронен ресурс. Режим на достъп: <http://www.ukrpresbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

18 Уляновски В. В. В. Зенковски//Енциклопедия на Съвременна Украйна.Т. 10: 3 – Зор. Киев, 2010. С. 555.

но български език, но от 1913 г. мрази официална България и има отрицателно отношение към настоящата и политика. Брат му в България е лекар и офицер. И естествено няма никакви украински характеристики¹⁹. Заради всичко това Иван Шишманов отказва да назначи Р. Моллов за представител на Украйна в София. Д. Дорошенко търси неговото мнение и по отношение на М. Славинский – редактор на „Бюлетин за Европа“ и приятел на Леся Украинка. След получаване на положителен отговор, той забавя изпращането на М. Славинский в София, като едновременно с това моли българското правителство да не бъде уведомено за този факт. И много скоро този обрат на събитията се оказва изключително важен, тъй като самият М. Славинский отказва това назначение. Иван Шишманов предлага също така Ф. Шулга и М. Михновски, но и двамата кандидати са отхвърлени по различни причини. Междувременно Ф. Шулга (роген в Одеса) се присъединява към украинското посолство, като по-късно става за известно време и негов ръководител.

Ден след като представя г-н Нейков, вече консул в Одеса, на Министъра на външните работи, Иван Шишманов го представя и на Хетмана. По време на тази среща П. Скоропадски изглежда особено загрижен по въпроса, свързан с автокефалията на украинската църква, само че във връзка с политическото развитие на Украйна. Той споделя с посланика своето намерение да създаде Академия на науките с приоритет по отношение на езиковия проблем, или по-точно да се откаже от полския и галицийския лексикон.

Независимо от политическите и икономически приоритети в работата си като посланик, И.Д. Шишманов се интересува също от наука, образование и култура. Затова той уведомява незабавно българския Министър на просвещението, П. Пешев, относно едно от първите решения на М.П. Василенко като Министър на образованието (след като вече е напуснал отдел „Външна политика“) да въведе честването на Св.Св. Кирил и Методий за официален празник. А по този повод му изпраща и поздравителна телеграма. Заедно с М.П. Василенко, П.И. Холодний, заместник-министър на образованието, и И.М. Ганитский, ректор на Украинския народен университет в Киев, И.Д. Шишманов участва в церемонията по връчване на удостоверенията за завършено образование във Второ държавно украинско училище в Киев, носещо името на Св.Св. Кирил и Методий²⁰. Млади герои от битката при Крути също са завършили това училище, но за съжаление нито те, нито техните съученици получават такива удостоверения. Взето е решение средствата, събрани от прожекцията на филма „Първи випускници на украинско държавно училище“, който е показан по време на церемонията, да бъдат използвани за издигането на паметник на героите от Битката при Крути²¹. Д.И. Дорошенко заявява следното: „Българският посланик ... участва във всички наши най-важни национални празници, като например завършването във Второ държавно украинско училище в Киев, откриването на

19 Вж.: Шишманов в Украйна – „Дневник“ 1879-1927//Електронен ресурс. Режим на достъп: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

20 Скалски Виталий. Завършването на съучениците на героите от Крути: празник с привкус на трагедия// Електронен ресурс. Режим на достъп:<http://incognita.day.kiev.ua/vipusknik-odnoklasnikiv-geroyiv-krut-svyato-z-prismakom-tragediyi.html>

21 Пак там.

Украинския гържавен университет и пр.²².

Що се отнася до взаимното ползване на вестници и публикации на телеграфните агенции на Украйна и България, Иван Шишманов води преговори с Д.И. Донцов – председател на Украинската телеграфна агенция. Това се оказва първият обмен между Украйна и друга гържава, докато в същото време самите публикации остават предмет на цензура от страна на Германия.

На 7 юни българският Министър-председател В. Рагославов нарежда на българския посланик да подготви акредитивни писма за П. Скоропадски по подобие на акредитивните писма, издадени на 2 юни от германския посланик А. Мум. Във връзка със съдържанието на самите писма и формата на обръщение към Хетман, И.Д. Шишманов се консултира с А. Мум, който е установил, че собствените му писма са били „прекалено формални“, както и с Д. Дорошенко, който предлага обръщението към Хетмана да включва и „Най-знаменитий“. След консултациите Иван Шишманов решава да остави и обръщението, и текста на писмото на български език, а на Хетмана да бъде предоставена възможност да отговори на украински език²³.

Подготовката за тържествената церемония тече на фона на загълбочаващата се производствена криза в България и редовното напомняне от страна на Министър-председателя В. Рагославов относно това да бъдат възобновени запитванията за доставки на зърно, адресирани до представителите на Германия и Австрия. А. Мум и Дж. Форгач обаче предлагат на Министър-председателя да отправя запитванията си директно към Берлин и Виена.

И.Д. Шишманов връчва официално акредитивните писма на Хетмана, П.П. Скоропадски, на 12 юни 1918 г. Той се обръща към Хетмана с „Ваше Величество“ („Durchlaut“), както към Цар Фердинанд, а по-нататък използва това обръщение заедно с „Ваша Знаменитост“, което по принцип се използва при официалните обръщения към представителите на страните от Централна Европа²⁴.

Тази процедура е в пълно съответствие с церемониалните правила, които включват почетен караул, тържествено събрание и протоколна снимка. А самият акт на издаване на акредитивни писма от страна на чуждестранен пълномощен представител с цел „потвърждаване на приятелските отношения между България и Украйна“²⁵ удостоверява признаването от страна на Царство България на Хетманата и на самия Хетман като гържавен глава на Украйна, най-вече с титуловането му с „Ваше величество“. Според инструкциите от София, текстът на акредитивните писма съдържа високопарни слова, произлизащи от представителите на Германия и Австрия, или по-точно: „До г-н Хетмана – Павло Скоропадски. В изпълнение на тази заповед, имам честта, г-н Хетман, да Ви уведомя, че моето висше правителство ме е упълномощило да встъпя в официални отношения с настоящето украинско правителство. Ето защо, г-н

22 Дорошенко Д.И. История на Украйна, 1917-1923. В 2 т.: Документално-научно издание / Съст.: К.Ю.Галушко. – К.: Темпора, 2002. – Т.2. Украинската Хетманска Държава през 1918 година. – С. 99.

23 Вж.: Шишманов в Украйна – „Дневник“ 1879-1927//Електронен ресурс. Режим на достъп: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

24 Дорошенко Дмитро. История на Украйна през 1917 – 1923 г... С. 52.

25 Дорошенко Дмитро. История на Украйна през 1917 – 1923 г... С. 98.

Хетман, изразявам искрено си уважение към Вас. Доктор Иван Шишманов²⁶. А съгласно официалните си правомощия, в своето слово българският посланик изразява и своята надежда за дългосрочни отношения с „ценната, свободна и независима Украйна“²⁷.

Връчването на акредитивните писма от българския дипломатически представител улеснява и ускорява необходимостта от разрешаване на въпроса, свързан с кандидатурата за украински представител в Царство България. След края на церемонията, по време на личен разговор Хетманът поверява на Д. Дорошенко да се консултира с Иван Шишманов относно кандидатурата на бъдещия украински посланик в България. И само няколко дни по-късно И.Д. Шишманов се среща с О.Я. Шулгин – Първи министър на външните работи на Украинската народна република, който дава своето съгласие да бъде назначен в София. Тук обаче българският посланик е взел под внимание основната според него характеристика, необходима за кандидатурата на бъдещия украински посланик в България – да бъде „истински украинец“²⁸. А междувреме О.Я. Шулгин, който след месец ще отбележи своя 29-ти рожден ден, притежава и други достойнства.

Но дори след връчването на акредитивните писма, методът за организиране на обмена на стоки – независимо от приятелските отношения както с украинското правителство, така и с барон А. Мум и граф Форгах, не става по-ползотворен поради пълната зависимост на държавните органи от окупационното правителство. На 15 юни фон Греневиц, вицепрезидент на украинския Продоволствен съвет, уведомява Д.И. Шишманов, че „Германското върховно командване не е в състояние да изпълни своето обещание, свързано с доставката на пшеница“²⁹. Пропагат и всички опити за изясняване на причините за този отказ от сътрудничество с А. Мум. А разговорите за организиране на обмена на стоки със Сергей Михайлович Гутник, Министър на търговията и промишлеността, също не вдъхват оптимизъм. В отговор на въпроса дали Украйна е в състояние да установи търговски отношения и с други държави, министърът отговаря на Шишманов следното: „теоретично – да, но всъщност – не“³⁰. По-късно, след подписването на търговското споразумение между Украйна и Царство България, българският посланик не повдига повече този въпрос.

Украинската страна обаче е готова на сътрудничество, като предлага да изнася в България ръчно изработено платно и кани нашата страна да вземе участие в събранието на кооператорите³¹. Намеренията на последните обаче също се провалят, тъй като И.Д. Шишманов не може да изпълни заповедите на българските министерства на отбраната и на външните работи, свързани със закупуването от корабостроителницата „Мукoлаiv“ на 4 големи разрушителя, 5

26 Вж.: Шишманов в Украйна – „Дневник“ 1879-1927//Електронен ресурс. Режим на достъп: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

27 Пак там.

28 Пак там.

29 Пак там.

30 История на украинската дипломация : първи крачки на международната арена (1917– 1924 г.)... С. 209.

31 История на украинската дипломация : първи крачки на международната арена (1917– 1924 г.)... С. 209.

подводници и 12 моторни лодки³². От своя страна обаче посолството успява да уреди закупуването в големи количества на добитък (коне, говеда и крави), риба, пшеничено брашно, захар, масло, химикали и други стоки³³. По тази причина в началото на август 1918 г. украинското Министерство на външните работи излиза с известие за „слабости при износа на материали от Украйна“³⁴, както и с молба за разследване на следните случаи: натоварване на 2141 коня от страна на генерал Кацаров на борда на кораб „България“ с цел износ; натоварване (въпреки митническите протести) на 434 гвойни тежини боя за обувки [бел. рег.: гвойна тежина, от англ. two-stones; stone – старинна мярка за тежест, равна на 6,35 kg.], 310 гвойни тежини восък, 124 гвойни тежини олио, 83 гвойни тежини ламарина, 8 гвойни тежини лимонена киселина, 10310 гвойни тежини конопени въжета, 620 гвойни тежини сол, 300 гвойни тежини солна киселина и 62 гвойни тежини манганов диоксид³⁵. Най-вероятно това известие е било официално, тъй като ангажиментът на генерал Кацаров да закупи коне е бил представен от И.Д. Шишманов и на германския посланик А. Мум, докато самите негови действия са били съгласувани „въз основа на Берлинския протокол... с германците и австрийците“³⁶.

В средата на месец юли 1918 г. И.Д. Шишманов предлага да се установи радио-връзка между Украйна и България. А в молбата си по този повод до Министерството на външните работи той подчертава наличието на технически възможности за това³⁷.

Българското посолство изпълнява и консулски функции, които включват защита на правата и интересите на българските граждани (включително и на военнопленниците) в Украйна. За изпълнението на тези функции помага и Тихон Г. Баламезов, който пристига в Киев на 10 септември и е назначен за първи секретар на българското посолство³⁸. А за неговото настаняване в хотел „Континентал“ украинското Министерство на външните работи подава предварително молба до Коменданта на Киев³⁹. Заедно с Т. Баламезов, в Киев пристига и кавалерийски капитан Георги В. Саркилиев, флиъгел-адютант на българския Цар⁴⁰, който е назначен за военно аташе в българското посолство. Така персоналът на посолството вече се състои от Директор (пълномощният министър И.Д. Шишманов), Първи секретар (Т. Баламезов), представител на Дирекция „Храни и земеделие“ (Д. Влахов), трима аташета (Г. Папазов, Г. Димитров и Л. Георгиев), счетоводител (Д. Вугинлиев) и охранител (К. Колев)⁴¹. Всички тези служители получават писма за сигурност, по силата на които на военните,

32 Пак там. С. 16.

33 Вж.: Павленко В. Украинско-български взаимоотношения през 1918-1939 г. ... С. 18.

34 ЦДАВО на Украйна, ф. 3766, оп. 1. Д. 118, лист 5.

35 Пак там.

36 Вж.: Шишманов в Украйна – „Дневник“ 1879-1927//Електронен ресурс. Режим на достъп: <http://www.ukrpresbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

37 ЦДАВО на Украйна, ф. 3766, оп. 1. г. 118, лист 3.

38 ЦДАВО на Украйна, ф. 3766, оп. 1. г. 120, лист 2.

39 Пак там, лист 1.

40 Пак там, лист 3.

41 Пак там, лист 7. Вж. също: Павленко В. Иван Шишманов – пълномощен посланик на България в Украйна // Международни връзки на Украйна: научни търсения и находки: Сб. н. тр. 2010. Бр. 19. С. 61.

на гражданските и на железопътните власти е наредено да не се намесват в работата на собствениците на тези писма, както и да им помагат в тяхната дейност.

За да може да организира помощ за бегълците и военнопленниците, И.Д. Шишманов установява връзка с българската служба на Червения кръст, в която служба живеещите в Киев българи започват да превеждат суми за оказване на помощ на военнопленниците⁴². През октомври 1918 г. българският посланик организира транспортирането до България на 200-300 освободени български военнопленници на борда на украинския кораб „Евфрат“, който след това се връща с украинци на борда⁴³. По това време И.Д. Шишманов поддържа приятелски отношения с финландския посланик в Украйна – проф. Г. Гумерус. Двамата често „провеждат дълги разговори, като споделят опит и мнения по отношение на сегашната ситуация и бъдещето“⁴⁴.

Посланикът не пропуска и нарушаването на правата на свои съграждани, които са подложени на претърсвания и арести, като изпраща вербални ноти на протест, както и молби до отдел „Външна политика“ за оказване на помощ. Посолството подготвя отговори и на получени от България молби, свързани с български граждани, които пребивават в Олександрия, окръг Бердянск, Киев и Одеса. А преди да бъде „отречен“ Хетманът Скоропадски, той връчва вербална нота за връщането на два телефона, изпратени от германското военно командване до посолството⁴⁵, като Министерството на пощите и телеграфа поправя веднага тази грешка.

И.Д. Шишманов продължава да е действащ посланик и по време на режима на Директората. В началото на февруари той напуска Киев, който вече е окупиран от болшевиките, и през Виница пристига в Одеса. На 26 март Шишманов се завръща в София, където се отказва от титлата си „посланик на Царство България в Украйна“.

Украинското дипломатическо представителство в София

В същото това време украинското посолство в София действа в отсъствието на О.Я. Шулгин, който е заминал в началото на август 1919 г. за Париж в качеството си на член на украинската делегация, която ще води преговори за приятелски отношения. За временно управляващ дипломатическото представителство /charge d`affaires/ той е назначил Ф.Дж. Шулга. Статутът на украинското посолство след поражението на България през Първата световна война и частичната загуба на територии вече е несъществен. Или, както се изразява Юлиан Налисник, „работата им стана напълно пасивна“⁴⁶

42 Вж.: Павленко В. Украинско-български взаимоотношения през 1918-1939 г. ... С. 19.

43 Власенко В. Първата вълна на междувоенната украинска емиграция в България // Алманах българска украинистика. 2013. Бр. 3. С. 181.

44 Гумерус Г. Украйна в преломни времена. Шест месеца начело на посолството в Киев / Превод от фински език, коментари и предговор Й. Реми, В. Пилипенко. Киев: Изд.-полигр. център „Киевски университет“, 2004. С. 73.

45 ЦДАВО на Украйна, ф. 3766, оп.1, г. 120, лист 20.

46 Налисник Юлиан. Първото посолство на Украинската Държава в България (спомен отпреди 20 години) // Дипломация на УНР и Украинската Държава в документи и спомени на съвременници: В два тома/ Съст. и прегг. И.М. Гнатишина, О. С. Кучерука, О.О. Маврина; Встъп. Слово на В.С.Огризко. К.: Укр. Писател, 2008. Т. 2. С. 254.

Първите стъпки по назначаването му за посланик са направени на 21 юни 1918 г. в резултат на заповедта на украинския Министерски съвет, свързана с временните украински дипломатически представителства в страните от Брест-Литовския мирен договор, за които са отделени средства за тяхната издръжка. За издръжката на временното представителство в България са определени 245 600 karbovanets (рубли)⁴⁷. А освен дипломатически представителства, е взето решение да се открият и консулства. За консул в България Комисията по предложения на кандидати за консули към украинското Министерство на външните работи препоръчва О. Нечайвский⁴⁸.

Заповедта от месец юни всъщност не е изпълнена, но през месец юли 1918 г. в България е открито посолство от 1-ва група, а Олександр Якович Шулгин е назначен за пълномощен пратеник и упълномощен министър към българското царско правителство и Негово величество. В акредитивните писма на Шулгин е записано следното: „Неговата непоколебима лоялност към интересите на украинската държава гарантира, че той ще успее да изпълни заповедта, чиято цел е постигането на приятелски взаимоотношения между Украйна и България“⁴⁹. Молбата, подадена го Министъра на външните работи във връзка със законното назначаване на О.Я. Шулгин е от дата 15 юни, която е и датата на размяна на ратификационните ноти във Виена между Украйна и България. До този момент набирането на персонал за посолството вече е приключило. По препоръка на И.Д. Шишманов за консултант е назначен Ф.Дж. Шулга – съзнателен украинец, член на украинската общност в Одеса, бивш секретар на „Odessa Exercise“, собственик на печатница, кандидат за министър на прогдоволствието и за заместник-министър на вътрешните работи⁵⁰. Старши служители в Канцеларията на посолството са Дмитро Иванович Шелудко и Петро Иванович Сикора. Последният има достатъчно опит при организацията на бизнеса, тъй като е бил заместник-директор на Канцеларията на Министерството на вътрешните работи на Украинската народна република в периода декември 1917 - април 1918 г.⁵¹. Младши служители в Канцеларията са Юлиан Миколайович Налисник и Микола Семьонович Лаврик, а Юлиан Вилчинский отговаря за военните такси⁵². Йоаничи Иванович Додул – украинец от румънски произход, който говори френски и малко български⁵³, е ползван за преводач (тъй като преди това е работил като служител по специалните дела в отдел на Министерството на външните работи на украинската държава). Юлиан Налисник заявява, че О.Я. Шулгин е нещо като „самотник“ сред членовете на посолството в собствена си служба⁵⁴. Описвайки служителите в посолството, Ф.Г. Шулга изразява най-голямо недоверие към неговия секретар – Васил Драгомирецьки, като го нарича настроен против Украйна провокатор, тъй като е бил безкрайно предан

47 История на украинската дипломация : първи крачки на международната арена (1917 – 1924 г. ...) С. 164.

48 ЦДАВО на Украйна, ф. 3766, оп. 1, г. 24, лист 26

49 Пак там. С. 205.

50 Вж.: Старовойтенко Инна. Писма на Федор Шулга до Евген Чикаленко// Паметници. 2012. Т. 13. С. 141.

51 ЦДАВО на Украйна, ф. 3696, оп. 2, г. 183, лист 205.

52 ЦДАВО на Украйна, ф. 3766, оп. 1, г. 22, лист 2.

53 Налисник Юлиан. Първото посолство на украинската държава в България (Спомен отпреди 20 години)// Червена калина: Исторически календар-алманах за 1939 година. Лвов, 1938. Т. VIII. С. 164-165.

54 Налисник Юлиан. Първото посолство на украинската държава в България... С. 164.

на военния генерал-губернатор на Галиция – граф Дж.О. Борбунски, по време на окупацията на Галиция и Буковина през 1914-1916 г., и е „унищожавал всички национални елементи“⁵⁵. А с отделна заповед Борис Бобровский е назначен за военно аташе⁵⁶.

Служителите на Посолството тръгват за България, като минават през Виена и остават в града на 18 юли. А на 23 юли посланик О.Я. Шулгин, заедно с В. Драгомарецки, Д. Шелудко и И. Додул, участват в тържествената церемония по неговото посрещане. В чест на българското посолство във Виена украинският посланик в Австрийската империя – В. Липински, го отвежда в залата на хотел „Бристол“ за подписване на ратификационните документи, където гържи прочувствено слово за благоденствието на Хетмана, Павло Скоропадски⁵⁷.

Служителите на украинското посолство пристигат в София на 28 юли 1918 г. Представители на цар Фердинанд I и на Министъра на външните работи, както и на част от обществеността, посрещат украинските пратеници на гарата. В началото те отсягат в хотел „България“, след което са настанени в къщата, разположена на ул. „Цар Крум II“⁵⁸.

Между 8 и 13 август О.Я. Шулгин прави своите първи посещения – при германския пратеник, граф Оберндорф, при австрийския представител, граф Чернин, и при турския представител, Сефа-Бей, като едновременно с това ги кани да го посетят у дома му⁵⁹. Последвалите покани към него и към някои други чуждестранни представители на тържествени събития /коронацията на цар Фердинанд и рождения ден на австрийския император Карл I, откриването на изложбата на германски художници) показват равнопоставеността на Шулгин като член на дипломатическия корпус. Но церемонията по връчване на акредитивните писма от страна на О.Я. Шулгин на българския цар Фердинанд I е отложена поради отсъствието на Царя от София.

След завръщането на Царя приемането на украинския посланик е определено за 7 септември. А церемонията по връчването на акредитивните писма е наистина тържествена. В присъствието на принц Борис, на българския Министър-председател, както и на някои други политици, цар Фердинанд се обръща с най-добри пожелания към г-н Хетмана и към целия украински народ от свое име и от името на целия български народ, като подчертава своето удоволствие да покани Първия украински министър в своя двор⁶⁰.

Основна задача на украинското посолство е да представлява интересите на младата украинска държава, както и да запознае най-вече русофилски настроеното българско общество с борбата на украинската нация за държавна и национална независимост.

Освен да назначава консули в България⁶¹, посолството изпълнява и някои други консулски задължения. Търсейки подкрепа и защита на своите интереси,

55 Вж.: Старовойтенко Инна. Писма на Федор Шулга до Евген Чикаленко// Паметници. 2012. Т. 13. С. 150.

56 Налисник Ю. Първото посолство на Украинската Държава в България... С. 253.

57 ЦДАВО на Украйна, ф. 3766, оп. 1, г. 106, лист 40-41.

58 Налисник Юлиан. Първото посолство на украинската държава в България... С. 212.

59 История на украинската дипломация : първи крачки на международната арена (1917 – 1924 г.)...С. 207.

60 Дорошенко Дмитро. История на Украйна през 1917 – 1923 г. Т. 2. ... С. 98.

61 История на украинската дипломация : първи крачки на международната арена (1917 – 1924 г.)...С. 210.

украинците се обръщат ежедневно към своето посолство в България с молби за издаване на паспорти, на визи и на гражданство, както и за оказване на подкрепа на военнопленниците. Висшият офицер П. Сикора регистрира тези украинци и им издава паспорти, като в същото време се води интензивна кореспонденция на украински, на български, на френски и на немски език. О.Я. Шулгин започва преговори с официални представители на българското правителство за подписване на търговско споразумение между Украйна и България. В това споразумение ще бъдат застъпени следните стоки, които се търсят изключително много в Украйна: тютюн, танин, необходим за заводите за кожа, както и въглища и нефт, докато предвидените за износ от Украйна стоки ще включват захар, някои химикали, обработена кожа, манифактурни произведения, дървен материал и пр.⁶². В София той обсъжда всички тези въпроси и с Министър-председателя, Малинов. В свое писмо Министърът на външните работи на Украйна, Д.И. Дорошенко, подчертава необходимостта от убеждаване на И.Д. Шишманов да поднови изготвянето на съответното споразумение след своя неуспешен разговор със С. Гутник⁶³.

Една допълнителна консулска задача на посолството е предоставянето на помощи за военнопленниците и бежанците и тяхното репатриране, както и осигуряването на материални помощи за украинските местни жители с увреждания. Посолството постига споразумение с българското правителство за предоставяне на еднакви права на бежанците от Русия и Украйна⁶⁴. И тъй като компетенциите на една консулска институция включват между другото търговия, навигация, промишлени и икономически задължения, той препоръчва да не бъде изпращан в България украински търговски агент, а поверява тези функции на консуланта в посолството – Ф.Дж. Шулга⁶⁵. Но намерението за създаване на консулство в София и вице-консулство във Варна е предвидено в Закона за отмяна на Закона от 4 юли 1918 г. „За откриване на генерални консулства и консулски институции в чужбина“ и от 5 ноември 1918 г. – „За осигуряване на нов персонал за украинските консулски институции“⁶⁶.

В началото на септември 1918 г. е създадена специална Комисия за репатриране на украинските военнопленници. Тя включва част от служителите на посолството: О. Шулгин, Ф. Шулга, В. Драгоморецки и П. Сикора, както и капитан Балтов – представител на Министерството на отбраната, г-н Иванов – началник на софийската Инспекция за военнопленниците, и секретаря на Бюрото за военнопленници към Българската армия. А след подадена молба до българското правителство, в която се подчертават не добрите грижи за военнопленниците (в смисъл на облекло и продоволствия), лошите условия на труд, недопустимото третиране от страна на надзорните органи, лошите санитарни условия в казармата и пр., се вземат мерки за подобряване на условията, при

62 История на украинската дипломация : първи крачки на международната арена (1917 – 1924 г.)...С. 210.

63 Пак там.

64 Вж. Павленко В. В. Украинско-български взаимоотношения през 1918 – 1939 г. – К.: Ин-т по история на Украйна към НАН на Украйна, 1995. – С. 25-41..

65 Пак там.

66 История на украинската дипломация : първи крачки на международната арена (1917 – 1924 г.)...С. 172.

които се намират военнопленниците⁶⁷.

Положението се променя в резултат на абдикацията на цар Фердинанд и подписването на договор за приятелство между България и Антантата на 29 септември 1918 г. В края на октомври 1920 г. О.Я. Шулгин разбира от посланика на Съединените щати в България, че Антантата е срещу независимостта на Украйна и третира тази страна като част от Руската федерация. Последвалите преговори между украинския посланик и военни и дипломатически представители на Антантата показват, че тази позиция е стабилна, въпреки настъпилата малко по-благоприятна промяна в отношението към Украйна⁶⁸. Въпросът с материалните гоставки, необходими за поддържане на дейността на посолството, става още по-важен. Липсата на заплати, предписани от украинското правителство, е огромна. О.Я. Шулга се обръща с молба до украинското Министерство на външните работи за увеличаване на финансите, тъй като посолството не се състои вече само от графове, принцове и богати служители, както преди, а и от хора, които работят за собствената си надница⁶⁹. Чак на 26 ноември 1918 г. Министерството на външните работи на Украйна издава заповед за покриване на ежедневните разходи за пътуванията на глътностни-те лица. Отпуснатата сума е 25 karbovanets (рубли) на човек на ден⁷⁰.

По време на режима на Директората в Украйна украинското посолство в София не е отзовано обратно. Само О.Я. Шулгин получава ново назначение. Когато напуска София, той уведомява българското Министерство на външните работи и самия цар Борис, че се оттегля по здравословни причини⁷¹. От неговото заминаване в началото на януари 1919 г. до началото на септември същата година украинското дипломатическо представителство в София се управлява от Ф.Дж. Шулга. Шулга пише на Й. Чикаленко следното: „Всичко, от което се страхувах и не исках да се случи, се случи“⁷². Ръководството на посолството е поверено на Олександр Гнатович Лототски от посолството на Украинската народна република в Турция⁷³. А за да запознае украинското общество с българската история и култура, както и с истинската политическа ситуация в Украинската народна република, посолството започва да издава непериодично издание, озаглавено „Светът на Украйна“. Почти всеки ден изисква преглед на свързаните с Украйна новини, преглед на отразяващата украинския въпрос чуждестранна преса, на съобщения на вниманието на украинските делегати на Парижката конференция за приятелство, както и съобщения, които да бъдат разменени между посланиците на Франция и Великобритания и председателя на Министерския съвет на Украинската народна република през 1917 г.⁷⁴. Публикувани са общо четири книжки на това издание. Но поради липсата на информация

67 Власенко Валерий. Първата Вълна на междувоенната украинска политическа емиграция в България//Българска украинистика. Брой 3. 2013. С. 181.

68 Дорошенко Дмитро. История на Украйна през 1917 – 1923 г. Т. 2. С. 282.

69 История на украинската дипломация : първи крачки на международната арена (1917 – 1924 г.)...С. 211.

70 ЦДАВО на Украйна, ф. 3766, оп. 1, г. 2, лист 15.

71 Вж. Олександр Шулгин в украинското държавотворчество и международната политика: Сб. н. трудове и документи/ Съст. В. Пискун. Киев, 2016. С. 179.

72 Старовойтенко Инна. Писма на Федор Шулга до Евген Чикаленко... С. 150.

73 ЦДАВО на Украйна, ф. 3696, оп. 2, г. 97, лист 33.

74 Налисник Ю. Първото посолство на Украинската Държава в България...С. 256.

то не може да бъде разширено в друг формат, както предлагат представители на българското разузнаване. Ф.Дж. Шулга споменава, че не поддържа връзка с правителството, което представлява в България⁷⁵. Новият ръководител на дипломатическото представителство е уволнен заради конфликт със служители от посолството и поверява задълженията си на Васил Драгоморецки, Първи старши секретар с ранг на дипломат.

Петро Сикора все още се занимава с кореспонденцията и счетоводството на посолството, както и със случаите на бежанци и военнопленници. Той също подготвя публикуването, но този път на двуседмичник, озаглавен „Украинско-български преглед“, който започва да излиза на български език на 15 октомври 1919 г. на мястото на „Светът на Украйна“. Сикора се заема и с публикуването на български писатели и журналисти, като така разширява съдържанието на двуседмичното издание, което вече включва научни статии, жизненоважна информация, както и оригинални стихотворения на Тарас Шевченко, Иван Франко, Леся Украинка и някои други известни украински поети и писатели.

Дмитро Шелудко установява връзка с прес-службата „Информация и пропаганда“. А освен да осигурява преводите, И. Догул вече се занимава и с консулски задачи, като изпълнява и някои задачи. За счетоводството му помага М. Лаврик, а Ю. Налисник се занимава с регистрацията и търговските въпроси⁷⁶.

В края на 1919 г. това посолство се счита вече за нелегално: в специално комюнике на българското Министерство на външните работи се отбелязва, че в България вече не съществува украинско посолство, тъй като там работят само частни лица; а френското правителство не признава нито неговата дейност, нито Украинската народна република. Украйна също обвинява Васил Драгоморецки в русофилия. А в юнското издание на дневника „Воля“ той отговаря по следния начин: „По отношение на моите служебни, или по-точно дипломатически дела, аз разчитам единствено на заповеди от страна на моето правителство, чиито представител съм тук, и това е Директоратът, заедно с неговия главен атаман – Петлиура. Никога не съм предавал каузата, която подкрепям!“⁷⁷ Правителството на Украинската народна република също получава молба да обърне внимание на действията на В. Драгоморецки. Материалната подкрепа за дейността му вече е почти приключила, а двуседмичникът „Украинско-български преглед“ също престава да излиза.

В рамките на Съвета на посланиците и ръководителите на дипломатическите представителства на Украинската народна република, свикан на 18-20 август 1920 г. от министър В. Никовски във Виена, за да обсъди новата външна политика на Украинската народна република, както и задачите на украинските дипломатически представителства, докато обсъжда въпроса за съкращенията поради липса на средства за поддръжка, О.Я. Шулгин настоява за запазване на дипломатическите представителства на Украинската народна република в Чехия, България, Турция и Унгария⁷⁸. А сред персонала на самото посолство са

75 Старовойтенко Инна. Писма на Федор Шулга до Евгений Чикаленко... С. 150.

76 ЦДАВО на Украйна, ф. 3696, оп. 2, г. 160, лист 10.

77 Старовойтенко Инна. Писма на Федор Шулга до Евгений Чикаленко... С. 163.

78 По-детайлно вж.: Матяш Ирина. „Основната ориентация... трябва да бъде украинската ориентация“ // Дипломатическа Украйна. – 2005. – Бр. 6. – С. 102-144.

останали вече само В. Драгомирецьки, М. Лаврик и Ю. Налисник.

Решението за по-нататъшното запазване на дипломатическото представителство е обсъдено през ноември 1920 г.⁷⁹. Постъпило е предложение или това посолство да бъде третирано като представителство от 3-та група⁸⁰, или да бъде изцяло закрито⁸¹. Решаването на случая с дипломатическото представителство на Украинската народна република в България е поверен на К.А. Матсиевич, началник на Извънредната дипломатическа мисия на Украинската народна република в Румъния. Той остава в София между 5-ти и 11-ти март 1921 г. По това време посолството се представлява единствено от В. Драгомирецьки. К.А. Матсиевич провежда няколко официални срещи с български гържавни длъжностни лица и дипломатически представители. Той даже връчва акредитивни писма на българския Министър-председател и на Министъра на външните работи – Александър Стамболийски⁸².

Основният резултат от визитата на К.А. Матсиевич включва запознаване на българските политици със ситуацията в Украйна, със статута на Директората на Украинската народна република, както и с позицията на украинското правителство, свързана с плановете за възстановяване на „единна Русия“. След като вече е проучил ситуацията, свързана с вътрешния конфликт в посолството, той препоръчва то да продължи своята дейност под ръководството на дипломата Васил Драгомирецьки, опитва се да уреди собственическите проблеми, свързани с получаването на средства от българското правителство за товарен превоз, който да бъде извършен от Дунавската корабоплавателна компания, да уреди въпроса с отнетата военна собственост, изпратена на Сърбия по време на Първата световна война, но принадлежаща на Дунавската компания, да върне на България два кораба и пет лодки, както и много други⁸³. Заедно с В. Леонтович и проф. Лучев, В. Драгомирецьки се включва във Временния комитет на Украинската асоциация на червения кръст, основана от К.А. Мациевич, за да получи подкрепа за украинските бежанци.

Опитите за подновяване на дейността на украинското посолство в България са улеснени допълнително по още една причина. Мациевич третира България като съвсем неутрална страна и временен подслон за украинското правителство⁸⁴. Но по-късно историята си казва гумата.

ЗаклЮчение

Най-общо казано, периодът между зимата на 1918 г. и лятото на 1921 г. може да бъде разглеждан като успешен опит за улесняване на взаимоотноше-

79 ЦДАВО на Украйна, ф. 3696, оп. 2, г. 308, лист 51.

80 ЦДАВО на Украйна, ф. 3696, оп. 1, г. 32, лист 145.

81 ЦДАВО на Украйна, ф. 3696, оп. 2, г. 14, лист 146.

82 По-детайлно Вж.: Власенко В.М. Посещение на Кост Мациевич в България през пролетта на 1921 г. // Обществено-политически процеси в украинските земи: история, проблеми, перспективи: сборник с материали от 4-та Всеукраинска научнопрактическа конференция, гр. Суми, 17 април 2015 г.: в 2 ч./ Рег.кол.: В.М. Власенко, С.И. Десятярьов, С.М. Корол и др. Суми: СумДУ, 2015. Ч.1. С. 3-7.

83 ЦДАВО на Украйна, ф. 3696, оп. 2, г. 308, лист 54обр-55обр.

84 Вж.: Власенко Валерий. Към дейността на Извънредната дипломатическа мисия на УНР в Румъния (1919 - 1923 г.)// Дипломатическа Украйна. Научен годишник. 2007. Бр. 8. С. 191 (публикация на Писмото на Ръководителя на ИДМ на УНР в Румъния К. Мациевич до министъра на външните работи А. Никовски).

нията между Украйна и България в съответствие с международното право. Брест-Литовският мирен договор (първият международен акт, подписан от Украйна като независима държава) служи като основа за начало на дипломатическите отношения между Украинската народна република/украинската държава и Царство България. Въз основа на съдържанието и „есенцията“ на този договор, бихме забелязали, че дипломатическите представители и на двете страни имат правомощия, предвидени в неговите условия. А „есенцията“ на договора е свързана с избирането на държавните представители и техният статут. Проф. И.Д. Шишманов, учен и политик, управлява българското посолство в Украинската народна република/украинската държава, докато проф. О.Я. Шулгин – Първ министър на външните работи, представлява Украйна в България. И двамата са титуловани „пълномощен министър“. А самият избор на такъв вид дипломатическо представителство на равнище посолство показва и взаимното уважение между двете държави. Задачите на двете дипломатически представителства са много сходни, въпреки че при България акцентът е икономически, а при Украйна – политически. Украинското дипломатическо представителство прави всичко по силите си, за да запознае българската общественост с истинските украински национални идеи и борбата на украинската държава за независимост. И двете посолства прекратяват своята дейност поради независещи от тях причини (българското посолство просъществува малко над 7 месеца, а украинското – почти цели 3 години). И двете обаче успяват да укрепят основата на между-държавническите отношения между Украйна и България, базирани на взаимно признание и взаимно уважение.

Ирина Матиаш е професор, доктор на историческите науки, водещ изследовател в Катедрата по история на международните отношения и външната политика на Украйна в Института по украинска история към Украинската академия на науките; председател на Научната асоциация по история на дипломацията и международните отношения (Киев, Украйна).

България по индийския „Път на коприната“. Една комуникативна парадигма в 21 в.

Ивелена Ватова

Резюме

През месец септември 2018 г. индийският президент предприе европейско пътуване в три източноевропейски държави – Кипър, България и Чешката република. Така очерта един от маршрутите на индийския „път на коприната“. Рам Натх Ковинг посети България на важни за двата народа празника – Денят на учителя, отбелязван в Индия на 5 септември, и Денят на независимостта, отбелязван в България на 6 септември. Ключови в публичната програма бяха лекцията му в Софийския университет на тема „Образованието като инструмент за промяна и общ просперитет“ и откриването на паметника на Махатма Ганди. Възлово послание към съвместния бизнес форум бе ключовото партньорство в отбраната и информационните технологии и мирната употреба на ядрената енергия, а към международната общност – готовността за всестранно българо-индийско сътрудничество в рамките на стратегическото партньорство между ЕС и Република Индия за открит и инклузивен световен ред. Ясно бяха дефинирани параметрите на това двустранно сътрудничество. Прилагайки дескриптивния метод, в статията авторът разглежда три основни аспекта на двустранната международна комуникация: първо, събитието – повод; второ, историята на отношенията между двете държави и, трето, външнополитическата стратегия на Индия като глобален играч в геополитическата реалност на 21 в.

Въведение

В България съществува поговорката „пилците се броят на есен“. Като предвестник на добрата и топла есен в началото на септември 2018 г., в София кацна самолетът на индийският президент Рам Натх Ковинг. Двудневната му визита бе част от европейското турне на индийския гържавен глава, първо за втората година от мандата му¹, по покана на българския гържавен глава Румен Радев. Това е първо посещение на индийски президент от 15 години насам, предишното е от 2003 г. на президента Абдул Калам. Г-н Ковинг е пети индийски президент, посетил страната ни.

1 През юли 2017 г. Рам Натх Ковинг е избран за 14-и президент на Република Индия и става първият член на партия „Бхаратя джаната“, заел най-високия гържавен пост. Така 71-годишният политик подобри образа на далитите, каста от най-ниската йерархична структура на индийското общество; той е адвокат и ветеран в политиката, без обаче широка известност доскоро. Анализаторите веднага оцениха избора му като шанс за премиера Нарендра Моди да спечели повече гласове на предстоящите през 2019 г. общи избори, а опозиционни лидери го обвиниха, че използва президентските избори, за да пропагандира разединяващи нацията възгледи, с които иска да наложи индуизма като водеща доктрина. В речта си при полагане на президентската клетва обаче, г-н Ковинг изтъкна индийското разнообразие като «основата, която ни прави толкова уникални»: «Покланям се на гражданите на тази велика страна и обещавам да оправадя доверие, което ми оказаха». - <https://www.reuters.com/article/us-india-president-idUSKBN1AA0V7>

1. След 15 години – послание за „сътрудничество с висока добавена стойност“².

Активизиране на политическия диалог между Индия и България, двустранно търговско-икономическо и инвестиционно сътрудничество, културен и образователен обмен – това бяха тематичните полета, в които се разви диалогичната динамика на най-високо политическо равнище.

Сегашният средногодишен стокооборот³ между двете страни е незадоволителен. Това бе, може би, първата обща констатация. Все пак, за периода 2016-2017 г. двустранната търговия е нараснала със 76 процента, но и в последните 10 години Индия бележи устойчив ръст на БВП средно между 7 и 10 на сто. Българските компании могат да се възползват от бързо развиващата се индийска икономика, а индийските – да създадат партньорства, както за целите на българския пазар, така и за общия в Европейския съюз. Обсъдени бяха конкретни стъпки към новия тип сътрудничество: откриване на пряка авиолиния София-Делхи, проекти в туризма, отбранителната индустрия⁴, високите информационни и комуникационни технологии, ядрените и космическите изследвания, земеделието, фармацията, биотехнологиите, хранително-вкусовата промишленост, автомобилостроенето, инфраструктура. Подписани бяха четири документа: *Програма за сътрудничество в областта на науката и технологиите за периода 2018-2021 г. и три меморандума – за развитие на сътрудничеството в туризма; между Института за ядрени изследвания и ядрена енергетика към БАН и индийския Глобален център за сътрудничество по ядрена енергия; и за разбирателство между Индийския съвет за културни отношения и СУ „Св. Климент Охридски“⁵.*

В България по традиция се обучават индийски студенти по медицина, а в Делхи активно се изучава български език. Индия се интересува от военните ни ВУЗ в София, Велико Търново, Варна и Долна Митрополия. Президентът Ковинг изнесе лекция в СУ „Св. Климент Охридски“ на тема „Образованието като инструмент за промяна и общ просперитет“, където специално изтъкна два ключови елемента: „И ние, и вие сме представители на вековни цивилизации. Доказателствата за връзките между нас датират от IV в. пр. н.е., от времето на династията на Маурите в моята страна. Установени са **сходства между индийската писменост брахми и древната българска глаголица** (к.м.ИВ).“... и още: „Около една четвърт от населението на България е на възраст под 25 години. В Индия 65 на сто от нашия народ е под 35 години. Именно **мечтите на тези млади хора ни мотивират** (к.м.ИВ) да по-

2 Послание на българския президент Р. Радев като ключово за перспективата на българо-индийските връзки: <https://www.dnes.bg/.../bylgariia-i-india-zasilvat-biznes-kontaktite-...> и www.standartnews.com/.../golyam_potentsial_za_ikonomichesko_i...

3 Различните източници дават различни числа – от 200 до 350 млн. щ.д., затова авторът приема среднотатистически около 300 млн. щ.д..

4 Индийският президент покани България за ключов партньор в отбранителния сектор и в ИТ сектора по програмата „Make in India“. Индия е сред традиционните пазари за българската отбранителна промишленост, а ние внасяме прогукти от софтуерните ѝ компании. <https://www.novinite.com/articles/191982/Indian+President+Invites+Bulgaria+to+Become+the+Key+Partner+in+Defense+Sector>, а също и <https://www.bnr.bg/indijskiat-prezident-balgaria-moje-da-bade-kl...>

5 <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/1864701>

лагаме повече усилия. Това са мечти, които можем да осъществим заедно.“ Срещата в българската Aula Magna, състояла се именно на 5 септември, Денят на учителя в Република Индия, се предаваше на живо по индийската телевизия и беше гледана от над 800 милиона зрители⁶.

Според президента Радев „Това посещение е изключително важно, защото е предпоставка за развитие на отношенията във всички области от взаимен интерес“; „Индия е страна с огромна тежест в системата на международните отношения не само заради размера на своето население⁷, а и заради активната и конструктивна външна политика в дух на диалог, мир, добросъседство, борба с глобалния тероризъм. Неслучайно и тежестта на Индия в ООН непрекъснато нараства.“⁸ България подкрепя нейната кандидатура за постоянен член на Съвета за сигурност на ООН, и обсъжда съвместни инициативи на международната сцена, като например мерки срещу тероризма.

1.1. За диалогичността на президентите

Ключова гума в публичните изказвания и на двамата президенти е „заедно“: „Не е важно просто да търгуваме заедно. По-важно е да работим заедно. Заедно да готвим своите кадри, заедно да провеждаме научни изследвания, без които няма конкурентноспособна икономика в нашия глобален свят. Да инвестираме и заедно да развиваме производства“⁹.

Пример за реалната готовност за подобно международно комуникативно поведение бе и откриването в София в Деня на Съединението, на 6 септември 2018 г., на паметник на Махатма Ганди, „моралният компас на индийците, благодарение на когото днес Индия е най-голямата плуралистична демокрация в света. заветите му са онази силна спойка за разноликото индийско общество“, подчерта българският президент, а индийският му колега продължи диалога: „Благодарен съм на българския народ, че е отредил това вечно място и дом за паметник на Махатма Ганди в тази красива страна точно на този празник. Във времена на раздор, необузвано насилие, на разруха мислите и ценностите на Махатма Ганди са още по-актуални. Като радетел на ненасилието и апостол на мира, водачът на индийското движение за независимост превърна политически немислимото в политически неизбежно“.¹⁰

Индийската диаспора¹¹ в България г-н Ковинг определи като „жив мост“ между двете нации, истински участник в трансформативното пътешествие на Индия.

6 <http://news.bnt.bg/bg/a/prezidentt-na-indiya-v-su>

7 Една шеста от населението на света живее в Индия, т.е. повече от 1.3 млрд. души.

8 <https://www.president.bg/news4565/president-rumen-radev-today-bulgaria-and-india-started-speaking-in-one-voice-at-the-top-political-level-and-the-business-level.html&lang=en>

9 <https://www.president.bg/news4565/prezidentat-rumen-radev-dnes-balgariya-i-indiya-zagovoriha-v-edin-glas-i-nanay-visoko-politicheskono-nivo-i-na-biznes-ravnishte.html>

10 <https://www.president.bg/news4566/prezidentite-na-balgariya-i-na-indiya-otkriha-pametnik-na-mahatma-gandi-v-sofiya.html>

11 В България тя е само около 250 постоянни жители, работещи в малкия бизнес или в различни компании, има и около 400 временно пребиваващи индийци, предимно студенти и ИТ специалисти.

Двамата гържавни глави се срещнаха и с един филмов екип¹², на снимачната площадка на научно-фантастичния филм „Брахмащра“. Стана ясно, че и президентът е обикновен човек и „нищо човешко не му е чуждо“ – г-н Радев бил почитател на индийските филми и с особена радост си спомнял за „Слонът, моят приятел“, любим филм на хиляди българи преди години. Близо 50 на сто от тази индийска филмова продукция се снима у нас, като първите снимки започват на 24 февруари, после екипът се прехвърля в Лондон и Ню Йорк, а през септември вече снимаше заключителните кадри пак в България.

И двамата президенти, като че ли, бяха в непрекъснат динамичен диалог, разговаряха в един и същи стил, с еднаква реторика. „Днес България и Индия заговориха в един глас и на най-високо политическо ниво, и на бизнес равнище.“ – на съвместната пресконференция президентът Радев поясни, че същността на икономическата синергия се състои в съвместните дейности, без които е невъзможна конкурентоспособността, а „геополитическото положение на България позиционира страната ни като транзитен център и незаобиколим елемент от комуникацията между Европа и Азия“¹³.

1.2. Планираният имидж

Още в края на месец август индийското Външно министерство публикува програмата¹⁴: очертава маршрута през три източноевропейски държави – Кипър, България, Чешката република, съставя на придружаващата го делегация, както и дава кратка ретроспекция на отношенията със специфични имиджови акценти: при **Кипър** се подчертава близостта във възгледите на Махатма Ганди и архиепископ Макариус III и значителните двустранни икономически връзки (Кипър е 8-ми инвеститор в Индия); при **България** – гревната културно-историческа близост, отношението на Г. С. Раковски към борбата за независимост на индийския народ, посещението на Р. Тагор у нас, популярността на аюрведа, йога и индийското кино, развитата университетска индология, но относително слабите икономически връзки; при **Чешката република** – относително интензивни контакти, предшествващи независимостта на Индия¹⁵ (още от 9-10 в. търговци от Бохемия и Моравия пътуват между двата континента); в Карловия университет се намира една от първите в Европа катедри по санскрит (1850)¹⁶; стабилни икономически връзки днес – годишният стокообмен надхвърля един млрд. щ.г., а инвестициите на около 60 чешки компании в Индия са тест за жизнеността

12 President Ram Nath Kovind and Bulgarian President Rumen Radev visit Ranbir Kapoor, Alia Bhatt-starrer Brahmastra set in Sofia - <https://mumbaimirror.indiatimes.com/entertainment/bollywood/president-of-india-ram-nath-kovind-and-president-of-bulgaria-rumen-radev-visit-brahmastra-set-in-sofia/articleshow/65711746.cms>

13 Цит. от <https://www.president.bg/news4565/prezidentat-rumen-radev-dnes-balgariya-i-indiya-zagovorihav-e-indinglas-i-na-nay-visoko-politicheskono-nivo-i-na-biznes-ravnishhte.html>

14 <https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/30341/State+Visit+of+President+to+Cyprus+Bulgaria+and+Czech+Republic+September+0209+2018>

15 Всъщност дипломатически контакти на ниво мисии се създават още през 1921 г., когато тогавашна Чехословакия окрива консулство в Мумбай - <http://www.czechindia.com/en/history-of-relations>,

16 Първата катедра по санскрит е в Collège de France, Париж (1814), последвана от Университета в Бон (1816), където за първи път в Европа Франц Боп въвежда и т. нар. „сравнителна филология“ – латински, гръцки и санскрит.

на двустранната комуникация.

1.3. Графика на международната комуникативна парадигма: прилики и отлики

Естествено, първият въпрос, който всеки може да си зададе, е защо точно тези три държави. И естествено, отговорът не е нито лесен, нито еднозначен. Той провокира сравнителен анализ не само на тази част от европейския континент като конкретен контекст, но и като среда, където се срещат редица геополитически интереси. Тъй като подобен анализ не е цел на настоящия текст, само ще обобщим изпъкващите имиджови прилики и разлики в двустранната комуникация.

1.3.1. Някои общи черти: а) трите държави са в югоизточния регион на Европа и имат специфично геополитическо значение; б) и трите членуват в ЕС; в) трите визити са по покана на държавните им глави; г) програмата и посланията им са със сходна комуникативна структура, но съобразени с конкретния национален контекст: лекции сред академичните среди, специални обръщения към индийската диаспора във всяка, сходни основни теми на разговорите – разширяване и задълбочаване на двустранните икономически контакти и съвместни обединени международни активности, особено в борбата с тероризма.

1.3.2. Някои отлики: Кипър е източносредиземноморска островна държава, България е в центъра на Балканите, а Чешката република – в центъра на „обединена“ Европа. Географски маршрутът минава почти паралелно на китайския балкански „Път на коприната“. Да не забравяме, че през юни президентската двойка е била в Гърция, за което информират индийските медии¹⁷.

Кипър не е в НАТО, другите две държави са. В ЕС влиза заедно с Чешката република (2004), а България влиза през 2007 г. Единствено Кипър е въвел еврото, в другите две официални са националните валути. Чехия единствена е в Шенгенската зона, другите две се готвят за влизане.

1.3.2.1. Отлики в програмата: В Кипър – извънредна парламентарна сесия и среща с председателя на Камарата на представителите, в България – среща с премиера, а в Чешката република – и с премиера, и с председателя на Камарата на депутатите. Бизнес форуми има в България и Чешката република, няма в Кипър. В Чехия индийският президент специално посещава Международния институт за лазерни изследвания „ELI Beamlines“, където ще бъде инсталирана най-мощната лазерна система; учените от двете държави вече работят по съвместни проекти от програмата 'Make in India'. Сред подписаните пет споразумения специално внимание е отделено на визовия режим за индийските квалифицирани работници и за дипломатите и влиза в сила веднага, от октомври 2018 г.

17 <https://timesofindia.indiatimes.com/india/president-kovind-leaves-on-3-nation-visit-to-greece-suriname-cuba/articleshow/64614050.cms>

1.4. Медии и политика

За целите на този текст направих специален анализ на българския казус, определен от индийските медии като „втора спирка“ в президентската европейска визита. Оформиха се два национални медийни корпуса: основни български и индийски медии, отразявали събитието. Обобщена, картината е следната:

1.4.1. Български медии: Първите три, които още на 4 септември между 14.07 ч. и 14.40 ч. съобщават президентската програма, са вестник „24 часа“¹⁸, ИА „Фокус“¹⁹ и www.economy.bg²⁰. Изследователската изненада идва от факта, че неочаквано първи, т.е. най-бързи, се оказват частните медии. Разликата между първите две е само 3 минути, между втората и третата – 30 минути, националната програма „Хоризонт“ на БНР съобщава информацията на страницата си на 05.09.2018. В заглавията като ключови думи се извеждат „президент“, „посещение“, „изключително важен партньор“, „отбрана и информационни технологии“, „директна самолетна линия“, „паметник на Махатма Ганди“²¹.

Изгражда се представа за стандартно медийно покриване на събитието, без то да се ситуира в геополитическия и геоикономически контекст, макар такъв да има, а само и единствено от позицията на вътрешната политико-икономическа реалност; липсва очертаване на процеси, картината на самото събитие се гради не цялостно, а от отделни елементи. Като особеност на българското медийно отразяване се очертава сайтът на Президентството²², домакин на събитието, от който се получава по-пълна представа, но само заинтересованият, а не масов, читател, ще я потърси. Данни за развитието на българо-индийските икономически отношения има и в сайтовете на други български институции²³. Нито една медия не съобщава, че визитата на индийския президент е част от европейско пътуване в три държави, което очертава важен за Индия коридор към Европа. За това се научава от сайта на Министерството на външните работи на Република Индия²⁴. Тази визита е предшествана от посещение през юни 2018 г. в Гърция.

1.4.2. Индийски медии: тук е по-трудно да се регистрира първата национална медия, съобщила програмата на европейската визита. Прегледаната програма се съобщава от индийската информационна агенция

18 <https://www.24chasa.bg/novini/article/7038627> - 04.0.9 2018, 14.07

19 <http://www.focus-news.net/news/0000/00/00/2563238/>

20 <https://www.economy.bg/bulgaria/view/32706/>

21 Освен споменатите в бел. 24, 25 и 26 медии, също и <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/1864701>, <http://bnr.bg/horizont/post/101015679/>, <http://news.bnt.bg/>, <http://bnr.bg/post/101015920/>, <https://www.tvevropa.com/2018/09/>, <https://nova.bg/news/view/2018/09/05/225979>

22 <https://www.president.bg/news/4564/rumen-radev-i-ram-nath-kovind-balgariya-i-indiya-shte-zatvardyat-traditsionnoto-si-priyatelstvo-s-nova-dinamika-v-dvustranniya-ikonomicheski-obmen.html>; <https://www.president.bg/news/4565/prezidentat-rumen-radev-dnes-balgariya-i-indiya-zagovoriha-v-edin-glas-i-na-nay-visoko-politicheskoniivo-i-na-biznes-ravnishhte.html>; <https://www.president.bg/news/4566/prezidentite-na-balgariya-i-na-indiya-otkrihampametnik-na-mahatma-gandi-v-sofiya.html> и др.

23 Например страницата на Министерството на икономиката.

24 Още на 01.09.2018 г. се съобщава програмата на <https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/30341/State+Visit+of+President+to+Cyprus+Bulgaria+and+Czech+Republic+September+0209+2018/>

PTI²⁵, а също и от най-големите и най-авторитетни медии като The Times of India²⁶, специалният YouTube канал на тази медийна група²⁷, The Business Standard²⁸, Aninews²⁹, The Tribune of India³⁰ и др. При тях ключови са „президент“, „пристига в България“, „индийска общност“.

Като водещо се налага посланието „Индийският президент е на гвудневно посещение в България“. МВНР на Република Индия приложи основна тактика в международната публична дипломация – предварително комплексно съобщи програмата, подчертавайки „три-националния“ ѝ характер, като при всяка страна акцентира на важни елементи от двустранните отношения. Така изпрати холистични послания на международната публика. Индийските медии екипно отразиха самата визита, като всяка се съобразяваше както със степента на важност на събитието, така и с медийния си профил, и с интересите на собствената си аудитория. Българската визита бе позиционирана като част от т.нар. европейско пътуване в „три-нации“ на президента, за изпълнение на стратегическата цел на Индия – засилване на комуникацията с ЕС. Сдържаността в заглавията задължително се допълва с данни от къде идва и на къде отива. Любопитното в българския случай е, че само Mumbai Mirror пише за 30-минутната среща със снимачния индийски екип, като от българска страна информацията за това събитие също е много оскъдна.

2. Българо-индийските отношения. Малко история никога не е излишна

България и Индия, за разлика от Чешката република, установяват дипломатически отношения едва през декември 1954 г. след преговори, водени в Москва в средата на същата година. През април 1955 г. София открива дипломатическа мисия в Ню Делхи, а посолство – чак през март 1961 г. От юли 1955 до април 1970 г. мисиите на Индия в Белград и Букурещ обслужват и България. Едва през май 1970 г. е открито индийско посолство и в София. Индира Ганди е първият премиер на Индия, посетил страната ни – през ок-

25 Прегварителната информация се публикува от PTI и <https://www.moneycontrol.com> – PTI или Press Trust of India е най-голямата новинарска агенция в Индия, а втората медия е финансов портал, създаден през 1999 г., като днес се смята за най-големия интернет източник в страната за финансова и бизнес информация с над 17 млн. посетители всеки месец.

26 The Times of India, съкр. TOI, е една от най-авторитетните медии в Индия, най-продаваният в света английски всекидневник и най-старият излизащ все още в Индия вестник (първият брой излиза през 1838 г.), трети по разпространение с над 7.6 млн. читатели и абонати - 783,859; компанията има общо 37 издания.

27 <https://www.youtube.com/watch?v=1a8K9UE1X6c> и https://www.youtube.com/watch?v=Ojf_bM7S0W8

28 https://www.business-standard.com/article/118090500023_1.html; Всекидневникът The Business Standard се предпочита от сериозните читатели в бизнессферите, изданието се публикува едновременно от 12 центъра в Индия.

29 <https://www.aninews.in/videos/world/india-bulgaria-friendship-very-special-president-kovind/> - водеща мултимедийна новинарска агенция в Южна Азия, създадена преди 50 години, в момента има над 100 информационни бюра в Индия, Южна Азия и целия свят.

30 <https://www.tribuneindia.com/news/nation/president-kovind-arrives-in-bulgaria/647664.html> - The Tribune of India е сред най-старите вестници в страната и с най-голям тираж в Северна Индия; първият му брой излиза на 02.02.1881 г. в Лахор, днес в Пакистан; вестникът се обявява за „независимо издание в истинския смисъл на думата“ и има две допълнителни издания – на панджаб и хинди.

томври 1967 г. и втори път през 1981 г., а Тодор Живков – първият български премиер, посетил Индия през януари 1969 г. Индийските президенти, посетили България, са: В. В. Гири (1976), Санджиба Реди (1980), С. Д. Шарма (1994) и Абдул Калам (2003). Българските държавни глави, направили официални посещения в Република Индия, са: Тодор Живков (1976 и 1983) и Петър Стоянов (1998); премиери: Станко Тодоров (1974 и 1980) и Сергей Станишев (2007).

Първият двустранен протокол за търговски обмен между двете страни е подписан в Ню Делхи на 16 септември 1956 г., а първото споразумение за икономическо, научно и техническо сътрудничество – в София на 2 май 1967 г. Съвместната Комисия за икономическо, научно и техническо сътрудничество (със секции за машиностроене, електроника, селско стопанство, химия, отбранителна индустрия, хранителновкусова промишленост и др.) започва работа в София през ноември 1973 г., а през 1975 г. се подписва първото културно споразумение между двете страни. Постепенно Индия става все по-важен търговски партньор за България. Още през септември 2017 г. индийските компании планират инвестиции от над 55 млн. щ.д. в краткосрочни проекти в България³¹. Повече информация за актуалното състояние на отношенията между България и Индия може да се получи от последния брой на сп. „Светилник“³².

3. Индия се позиционира в новото глобално комуникативно пространство

Днес страната е пета в света по разходи за отбрана и четвърта – по военен бюджет (50.7 млрд щ.д.), изпреварвайки Саудитска Арабия и Русия, като във водещата тройка пред нея са САЩ, КНР и Великобритания³³. Тя има втората най-многобройна армия с над 1.4 млн. активно действащ персонал и най-голямата доброволческа армия в света³⁴. Индия е трета най-голяма икономика по паритет на покупателна способност, а по номинален БВП – шеста³⁵. След икономическата либерализация от 1991 г. средногодишният ръст на БВП на страната се задържа между 6 и 7 процента, като във финансовите години 2015 и 2018 икономиката ѝ е на първо място по темпове на развитие, с което изпреварва КНР³⁶.

В имиджовата ѝ биография са записани редица международни организации, на които е съоснователка: ООН, Движението на необвързаните, БРИКС, АБР, Банката на БРИКС за ново развитие, Г-20. Страната има решаваща роля в структури като Източно-азиатската среща на върха, СТО, МВФ, Г8+5 и Дискусионен Форум ИБСА³⁷, Азиатската банка за инфраструктурни

31 <https://www.novinite.com/articles/183545/India+is+Increasingly+Becoming+an+Important+Trade+Partner+with+Bulgaria>

32 Сп. „Светилник“, бр. 20, 2018, сс.16-34.

33 По данни на <2016 Jane's Defence Budgets Report' - <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/india-among-worlds-top-five-defence-spenders-report/articleshow/55943803.cms>

34 „Press Information Bureau“. Archived from the original on 15 September 2016.

35 Данните се отнасят за 2016 г., World Development Indicators database, World Bank. Database updated on 1 July 2017.

36 China. - „IMF World Economic Outlook (WEO) Update, January 2017: A Shifting Global Economic Landscape“. Imf.org.

37 Абревиатура на англ. от Индия, Бразилия, Южна Африка

инвестиции (АБИИ) и Шанхайската организация за сътрудничество (ШОС), а също и Южноазиатска Асоциация за регионално сътрудничество (ЮААРС), и Инициативата на гържавите от Бенгалския залив за мултисекторно техническо и икономическо сътрудничество (БИМСТЕК). Индия участва в мироопазващите мисии на ООН, а от 2007 г. е втората страна – член на ООН, с най-голям мироопазващ капацитет.

3.1. „Поглед на Изток“

Външната политика на Индия винаги се е подчинявала на идеята, че отношенията със съседите са един от разширяващите се концентрични кръгове, изграждащи се около обща централна ос от исторически и културни сходства.³⁸ Приблизително 22 млн. индийци живеят и работят извън страната и са част от външната ѝ политика. През 90-те години на 20 век вътрешните икономически проблеми, разпадът на двуполосната световна политическа система принуждават Индия да преосмисли външните си отношения. Преишните политики вече не са адекватни на новите геополитически ситуации. Краят на Студената война унищожава самата същина на концепцията за необвързаност. Така в началото на последното десетилетие от 20 в. като важен аспект от външнополитическата стратегия на Индия се оформя концепцията „Поглед на Изток“ – опит да се компенсира дисбалансът в политическите и икономическите контакти със съседите от Югоизточна Азия, като в момента специално внимание се отделя на икономическото развитие на изостаналите североизточни райони в самата Индия и използване на предимствата, които огромният пазар на АСЕАН предлага, както и енергийните ресурси на някои от неговите страни, Бирма например. След началото на икономическата либерализация вътре в страната, тази политика се оказва изключително сериозно стратегическо външнополитическо решение, „стратегическо изместване, промяна във визията на Индия за света и нейното място в развиващата се глобална икономика“, както го определя предишният премиер на Индия, Манмохан Сингх. Регионът на АСЕАН е изключително богат на природни и човешки ресурси, което създава естествена основа за интеграция между страните от АСЕАН и Индия: днес двустранната търговия с АСЕАН се увеличава с по 25% годишно. От началото на 21 век Индия активира тази политика на различни комуникационни равнища: от срещи на върха на АСЕАН (2002) до конкретни регионални инициативи като БИМСТЕК (BIMSTEC) и съвместна оперативна дейност по общи проекти като „Ганг-Меконг“.

3.2. Индия-Китай

Специално внимание заслужават отношенията между двамата големи съсед. Двете страни търсят пътища да редуцират напреженията по общата си граница, да разширят търговията и културните връзки, да нормализират комуникацията помежду си. Част от тези амбиции вече постигат и през БРИКС, и през АСЕАН, и през други съвместни инициативи. Въпреки

38 India and the world - <http://www.indianembassy.org/policy/30ar01.pdf>

пограничните искри, които избухват помежду им, Индия още през 1998 г. обявява, че не смята КНР за заплаха, а през 2003 г. формално признава Тибет за част от Китай. През следващата 2004 г. КНР пък признава Сикхим за формална част от Индия.

3.3. Индия-Австралия, Япония

Макар и за европейския поглед Австралия да е отдалечен обект на интерес, всъщност за политиците и гържавниците в Делхи, а и за обикновените индийци, тя е част от всекидневието. Естествено е континентът гържава да е активен участник в индийската международна регионална комуникация. От 2015 г. нататък започва по-тясно стратегическо сътрудничество между Индия, Япония, САЩ и Австралия, което според някои анализатори е желание да се балансира китайските инициативи в индотихоокеанския регион. В тази група важни са също така и отношенията между Индия и Япония, особено техните конкретни комуникационни измерения в различни области: напр. японски финанси за редица инфраструктурни проекти като метрото в Ню Делхи, японско участие във военноморски учения в Индийския океан.

3.4. Индия-развиващи се страни

Тези отношения са специфични, особено с Южна Африка, Бразилия и Мексико. Тези гържави често представляват интересите на тази група в рамките на различни международни форуми като Г8+5, ИБСА и СТО. Образът на Индия като един от носителите на стандарти за развиващия се свят ѝ дава основание да говори от името на повече от 30 други гържави със сходни, близки, външнополитически и икономически интереси, на преговорите в Доха по развитието. Тесни връзки страната подгърва и с гържавите от Персийския залив, както и с Африканския съюз.

3.5. Индия и геостратегическото партньорство

През 1998 г. за втори път Индия прави ядрени тестове³⁹ с аргумента, че ядрената програма ѝ е нужна като бариера срещу потенциална китайска заплаха. САЩ, Япония и Европа ѝ налагат санкции; през 2001 г. обаче по-голяма част от тях са отменени.

През 2015 г. Индия наема от Сейшелите коралов остров, северно от Магаскар, за военна база. След събитията от 9/11, 2001, индийското разузнаване прегодоставя на САЩ информация за дейността на Ал Каида и сходни групировки в Пакистан и Афганистан.

Страната има споразумения за стратегическо партньорство с близо 30 гържави от всички континенти. Макар че не участва в нито един от големите военно-политически альянси, Индия има стратегически и военни взаимоотношения с повечето от главните силови играчи – Руската федера-

39 Известни като „Pokhran-II“ – серия от пет експлозии на атомна бомба в района на Покхран, град в индийския щат Раджастан, в 17-тата по големина в света пустиня Тар, северозападна Индия и източен Пакистан; опитите се провеждат през май 1998 г., като първите ядрени опити под кодовото наименование „Усмихнатият Буда“ са от май 1974 г.

ция, Израел, Франция, САЩ, Великобритания, Италия. Русия е най-големият военен доставчик на Индия, следвана от Израел и Франция. Фондацията за изследване на националната сигурност в Ню Делхи публикува доклада *India's Strategic Partners: A Comparative Assessment*, където първите пет стратегически партньори са Русия – с 62 точки, САЩ (58), Франция (51), Обединеното кралство (41) и Германия (37). Япония е шеста с 34 точки, като скалата за оценяване е до 90 точки, но нито една от посочените държави не се доближава до тази позиция.

Приносът на Индия във войната с тероризма, съчетан с голяма приливна вълна в икономиката ѝ, помага да се развият дипломатическите отношения на държавата и имат за резултат укрепване на двустранните отношения със САЩ и ЕС, като двустранната търговия с тях за пет години се удвоява.

3.6. Индия-САЩ

Една от най-интересните особености в двустранните отношения е свързана с промените, които настъпват между двете страни по повод разпространението на ядреното оръжие – преди в американското стратегическо мислене образът на Индия се свързва главно с безпокойството на САЩ за ядрената и ракетната ѝ програма. В 21 век обаче то претърпява сериозна преориентация: американците все повече осъзнават провала си да настояват за общо намаляване на ядрената програма на Индия; започват по-скоро да настояват тя да оказва влияние чрез растящата си властова сила и авторитет в полза на техните цели за ядрено неразпространяване и контраразпространяване.

САЩ са най-старата демокрация в света и идеи като демокрация и човешки права са в основата на външнополитическата им доктрина, а Индия е най-голямата демокрация в света и трудно може да се пренебрегне. Така сътрудничеството помежду им в насърчаване на демокрацията в света е сред най-важните сегменти в двустранните отношения. Индия е сред основателите на „Общност от демокрации“, известната инициатива на САЩ. В същото време обаче Индия отхвърля предложението на САЩ да създаде Център за азиатска демокрация.

3.7. Индия-Европейски съюз

Индия е сред първите, които започват да развиват активни отношения с ЕС въз основа на два документа – Съвместното политическо изявление от 1993 г. и Споразумението за сътрудничество от 1994 г. През 2004 г. Индия и ЕС стават стратегически партньори. ЕС е вторият най-голям търговски блок за Индия, заемайки близо 20% от индийската търговия, като най-голям е Съветът за сътрудничество от Персийския залив с почти 160 млрд. щ.д. общ търговски обмен. А Индия е 8-мият най-голям търговски партньор на ЕС.

Заклучение

След края на Студената война в Индия започва вътрешноикономическа либерализация, която постепенно налага своя отпечатък и върху външнополитическата доктрина на страната. Днес Индия е утвърдена регионална сила, нововъзникваща глобална сила и потенциална суперсила. Нейният глас вече ясно се разпознава и е видим в световните дела. Имиджът на страната в международната комуникация през 21 век се изгражда по изключително динамичен път, особено след промените от 2014 г. Става дума за нови степени на поведенческа интензивност. От десетилетия обаче посоката винаги е една и съща и нейните ключови послания са: ненасилие, подкрепа, мир, ненамеса във вътрешните работи, икономическо и културно, а не военнопровокиращо сътрудничество, като в същото време се изгражда сериозна система за национална отбрана, развиват се космическият, ядреният, медицинският и ИТ сектори, разширяват се свободните търговски зони.

Медийните образи, които се градят от индийската международна публична дипломация, са съчетание на вековни традиции и иновативни медийни техники. Индия разговаря със света на висок и ясен глас и така доказва, че всъщност в международната комуникация въпросът за монолог или диалог не стои, тъй като в нейното поле важен е полилогът, умението точно да се формулират послания, да се изпращат на точния адрес в точния час и да се осигурява слушаемост, за да има отчетлива чуваемост в един свят, където гласовете са много.

Източници:

1. Сп. „Светилник“, бр. 20, 2018, сс.16-34.
2. <https://www.president.bg/news4564/rumen-radev-i-ram-nath-kovind-balgariya-i-indiyashte-zatvardyat-traditsionoto-si-priyatelstvo-s-nova-dinamika-v-dvustranniya-ikonomiceskibmen.html>
3. <https://www.president.bg/news4565/prezidentat-rumen-radev-dnes-balgariya-i-indiyazagovoriha-v-edin-glas-i-na-nay-visoko-politicheskoniivo-i-na-biznes-ravnishte.html>
4. <https://www.president.bg/news4566/prezidentite-na-balgariya-i-na-indiya-otkrihapametnik-na-mahatma-gandi-v-sofiya.html>
5. <https://www.24chasa.bg/novini/article/7038627-04.0.9-2018-14.07>
6. <http://www.focus-news.net/news/0000/00/00/2563238/>
7. <https://www.economy.bg/bulgaria/view/32706/>
8. www.standartnews.com/.../golyam_potentsial_za_ikonomiceshko_i...
9. <https://www.novinite.com/articles/191982/Indian+President+Invites+Bulgaria+to+Become+the+Key+Partner+in+Defense+Sector>,
11. <https://www.bnr.bg/indiiskiat-prezident-balgaria-moje-da-bade-kl...>
12. <http://bnr.bg/horizont/post/101015679/>
13. <http://bnr.bg/post/101015920/>
14. <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/1864701>
15. <http://news.bnt.bg/>
16. <http://news.bnt.bg/bg/a/prezident-na-indiya-v-su>
17. <https://www.dnes.bg/.../bylgariia-i-indiia-zasilvat-biznes-kontaktite-..>

18. <https://nova.bg/news/view/2018/09/05/225979>
19. <https://www.tvevropa.com/2018/09/>
20. <https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/30341/State+Visit+of+President+to+Cyprus+Bulgaria+and+Czech+Republic+September+0209+2018/>
21. <http://www.indianembassy.org/policy/30ar01.pdf>
22. <https://www.youtube.com/watch?v=1a8K9UE1X6c>
23. https://www.youtube.com/watch?v=Ojf_bM7S0W8
24. https://www.business-standard.com/article/118090500023_1.html
25. <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/india-among-worlds-top-five-defence-spenders-report/articleshow/55943803.cms>
26. <https://www.aninews.in/videos/world/india-bulgaria-friendship-very-special-president-kovind>
27. <https://www.tribuneindia.com/news/nation/president-kovind-arrives-in-bulgaria/647664.html>
28. <https://mumbaiirror.indiatimes.com/entertainment/bollywood/articleshow/65711746.cms>
29. <https://www.reuters.com/article/us-india-president-idUSKBN1AA0V7>
30. World Development Indicators database, World Bank.
31. „IMF World Economic Outlook (WEO) Update, January 2017: A Shifting Global Economic Landscape“

Ивелина Ватова е радиожурналист, преводач и редактор от/на английски език, университетски преподавател, изследовател азиатолог; магистър по журналистика (СУ „Св. Климент Охридски“) и магистър по социология (Централноевропейски университет).

Има специализации по международни отношения във Великобритания, Белгия, Китай, учебни практики по международна комуникация в Индия. Създател на първия бакалавърски лекционен курс по публична дипломация в НБУ. Изнася лекции в различни европейски университети, има публикации в български и чужди издания; като преводач, редактор и съставител има издадени близо 20 заглавия в социалните науки и хуманитаристиката. В момента е редовен докторант по „Международна комуникация и световни медии“, с профил Югоизточна Азия и Китай, Индия и Япония.

Ислямът в Турция

Петър Вогенски

Религиозни вървания – роля и място на исляма

Преобладаващата в Турция религия е ислям, около 99.8% от населението се определят като мюсюлмани. Според общоприети проучвания, около 80% от населението на съвременна Турция са сунити, а 20% – шиити-алевити. Ислямът е наложен по днешните земи на Турция към втората половина на XI век, когато селджукските турци извършват експанзия в Източен Анадол. От 1517 г. султанът става единствен халиф (от арабски „приемник“, „наместник“) на пророка Мохамед, върховен глава на ислямската община, осъществяващ духовно и светско ръководство в ислямския свят.

След Първата световна война, група патриотично-националистически настроени офицери и интелектуалци, начело с Мустафа Кемал, отказват да приемат Севърския мирен договор и започват въоръжени действия, прераснали в национално-освободителна война. През 1923 г. се създава Република Турция (Лозански мирен договор). Републиката се изгражда от Мустафа Кемал, наречен Атамюрк (баща на турците) върху идеология, почиваща на шест принципа: *народност, републиканизъм, национализъм, светска държава, етатизъм* (държавен контрол в икономиката), всичко това изискващо *реформизъм*.

Реформите на Атамюрк обхващат буквално всяка област на турското общество, включително ролята на религията. На 1 ноември 1922 г. е ликвидиран султанатът, а на 3 март 1924 г. – халифатът (отменена е и длъжността на Шейх-ул-Ислям, като всички религиозни въпроси са поверени на Дирекция по религиозните въпроси (Дианет) – (*Diyanet İşleri Başkanlığı*). През следващите години са дадени равни с мъжете права на жените (1926-34 г.), забранява се носене на фесове и хиджаб (25 ноември 1925 г.), приема се Граждански кодекс (през март 1925 г. се ликвидират шериятските съдилища и се въвежда гражданско съдопроизводство), на 30 ноември 1925 г. се закриват религиозните секти и оргени. Тези реформи – особено в религиозната сфера – срещат остър отпор от страна на духовенството и предизвикват организирането на метежи, които Атамюрк потушава радикално.

Атамюрк и неговите сподвижници разглеждат организираната религия като анахронизъм, противопоставящ се на „цивилизацията“, която, според тях, е рационална, светска култура. Когато през 20-те години на миналия век (и след това) се пристъпва към реформи с оглед светско общество, реформистите се стремят да премахнат религията от сферата на публичната политика и да я ограничават до личния морал, поведение и вяра. Целта на тези промени е ислямът да бъде поставен под контрола на държавата.

* Статията е публикувана също в сборника „Balkan Islam. A Barrier or a Bridge for Radicalisation?“, Economics and International Relations Institute, Friedrich Ebert Stiftung and Bulgarian Diplomatic Society, Sofia, 2018.

Политически партии и връзките им с исляма

При всички положения, по времето на Атамюрк ислямът постоянно е играл неизличима роля в частния живот на гражданите. Тази роля се засилва след отслабването на политическия контрол през 1946 г. Новопоявилата се Демократическа партия (ДП) с лидер Агнан Мендерес включва в програмата си някои политики, насочени към изпълнение на възжеленията на религиозните кръгове, което ѝ печели техните гласове на изборите.

След идването на ДП на власт, постепенно започва да се удовлетворява необходимостта от възстановяване на религиозното обучение в сгржавните училища. През 50-те години на миналия век религиозното обучение става задължително в училищата – освен когато родителите изрично не желаят това. През 1949 г. се създава Факултет по духовно образование в Анкарския университет, за обучение на учители по ислям и на имами. През 1951 г. правителството на ДП създава специално средно училище (Имам Хатин) за обучение на имами и проповедници. През 1982 г. религиозното обучение става задължително за учениците в началното и средното училище.

През 60-те години на миналия век партията – наследник на ДП, е Партията на справедливостта (ПС), начело със Сюлейман Демирел, която постепенно се отдръпва от аграрните райони, а освободеното от нея място се заема от нововъзникващи партийки с религиозна насоченост. Дълбоките промени в обществото извикват на преден план съответните политици, които да притежават умения да експлоатират религиозните настроения на избирателите. Такъв политик е Неджметтин Ербакан. Той, на основата на идеологията „Национален възглед“ (*Millî Görüş*), създава една след друга няколко про-религиозни партии (на първия конгрес през 1970 г. на създадената от Ербакан Партия на националното спасение – прегърнала ислямистката политическа философия – за първи път на партиен форум прозвучава възгласът „Аллах-у-акбар“).

Говорейки за подобни политици, следва да подчертаем и ролята на сегашния президент Реджеп Тайип Ердоган. Членувал е в Партията на благогенствието на Ербакан, избран е за кмет на Истанбул през 1994 г.; след излизането на партията от властта (под натиска на военните) и нейната забрана е осъден на 4 месеца затвор. През 2001 г. учредява Партията на справедливостта и развитието (ПСР), която побеждава на парламентарните избори през ноември 2002 г. Обремененото със затвор съдебно минало на Ердоган първоначално не му позволява да стане министър-председател, но впоследствие законът е променен. През 2014 г. е избран за президент, а след спечелването на референдума (2017 г.) за промяна на Конституцията и превръщането на републиката от парламентарна в президентска, през 2018 г. е избран за президент, като оглавява изпълнителната власт. Заедно с това Ердоган запазва положението си на лидер в партията.

Една от причините през 70-те и 80-те години на миналия век ислямът да намери политическо възраждане е, че лидерите вдясно от центъра разглеждат религията като лост за борба срещу левите и левичарски идеи, добили популярност в обществото. Появява се много силна и влиятелна група инте-

лектуалци, организирани в т.нар. „Интелектуално огнище“ (*Aydınlar Ocağı*), която проповядва, че истинската турска култура е синтез между турските традиции преди приемането на исляма и правилата на самия ислям.

Отношение на държавните институции към ислямските общности – правен статут, наличие на ислямски течения и религиозни организации

Толерантното отношение на държавата към исляма води до развитието на частни религиозни инициативи, включително строеж на нови джамии и религиозни учебни заведения в градовете, установяване на ислямски центрове за проучвания и провеждане на конференции, посветени на исляма, развитие на ислямски вестници и списания, откриване на здравни ислямски центрове и сиропиталища, както и финансови институции и кооперативи. През 1994 г. започва да излъчва първият ислямски телевизионен канал (Канал 7), първо в Истанбул, а след това и в Анкара.

Турция е първата мюсюлманска страна, която през 1925 г. официално забранява носенето от жените на хиджаб. За първи път през 1984 г. тогавашният министър-председател Тургут Йозал, следвайки политика на „синтез с исляма“, отменя тази забрана, но под натиска на светски настроената част от обществото, той възстановява забраната през 1987 г. През 2008 г. правителството на Ердоган прави нов опит да махне споменатата забрана в университетите, но Конституционният съд я оставя в сила. През 2010 г. забраната е отменена, а през 2013 г. се разрешава носенето на хиджаб в държавните учреждения. През 2014 г. е отменена забраната за носене на хиджаб в горните класове на държавните училища. През 2015 г. Висшият военен съд на Турция анулира забраната за носене на забранки от страна на роднините на военнослужещите, при посещения в казармите.

Развитие получават и ислямските секти, движения и организации, като Накшибенди, Бекташи, Нурджу и др. Те също имат свои медии. Смята се, че немалка част от турския политически, икономически и културен елит членува в тях (всеизвестен бе фактът, че бившият министър-председател, а по-късно и президент, Тургут Йозал, членуваше в Накшибенди, а за Ердоган също се смята, че е „много близък“ до Накшибенди). Например, самите членове на Сюлейманджи (повече от 100 000 души) не се смятат за ислямски орден, а за „следовници“ – те са влиятелна организация, сред редовете им има министри, депутати, основатели на политически партии (след създаването на ПСР последователите на Сюлейманджи се разделят политически между Отечествена партия и ПСР). Сюлейманджи извършват хуманитарна, просветителска и друга дейност в Германия, Белгия, Холандия, Австрия, Франция, Швеция и Швейцария – общо 1 700 асоциации. Изборна подкрепа (преди изборите през юни 2018 г.) за Ердоган и ПСР изразиха и 14 организации на салафитите (твърди се, че турски салафити са участвали във въоръжените действия в Сирия на страната на радикалните групировки).

Религиозната благотворителна фондация Маариф (говори се, че тя е под контрола на президента Ердоган), не без помощта на Дианет и ТИКА (Агенция за развитие), както и други турски хуманитарни организации, служещи

за прикритие на разузнаването МИТ (*Milli istihbarat teşkilati*), понастоящем се имплантира на мястото на ФЕТО (гюленисти), при това не само в самата Турция, а и в страните от Балканите и сред турските общности в страните от Западна Европа, в които ФЕТО е проникнала чрез учебни заведения, библиотеки и фондации.

Влиянието на създадената от Атамюрк Дирекция по религиозните въпроси (Дианет) се разраства през последните години. Бюджетът на тази дирекция (подчинена директно вече на президента) достига милиарди долара. През 2002 г. бюджетът и е 325 млн. долара, а през 2016 г. е повече от 2 милиарда долара, което е с 40% повече от бюджета на вътрешното министерство и е колкото този на Министерството на външните работи, на енергетиката и на културата и туризма, взети заедно.

Дирекцията се грижи за поддържане и строителство на джамии (почти 100 хиляди в Турция), за заплатите на имамите и т.н. Тя отделя средства и за мюсюлманските общности в чужбина – на Балканите, в западноевропейски страни с турски общности и гр., където се стреми да изпраща свои имами и проповедници и да развива сред тях дейност, включително разузнавателна – след опита за преврат от 2016 г. Дианет нареди на своите служители в чужбина да следят и да докладват за дейност на гюленисти, като в Анкара са изпратени стотици разузнавателни доклади от десетина страни. Дианет има 150 хиляди служители, което де-факто представлява цяла армия на ислямизма. Дианет има лиценз за създаване на собствени медии – телевизия, радио, вестник и списания.

След 2011 г. Дианет започва да издава фетви, при поискване, и техният брой непрекъснато се увеличава. В края на 2015 г., например, фетвите разясняват, че според исляма „не трябва да се гледат кучета вкъщи, не трябва да се празнува християнската Нова година, не трябва да се играе на лотария, нито да се правят татуировки“. В „Иени шафак“ (официоз, пропагандиращ политиката на ПСР) периодично публикува тези фетви. Все пак, макар Дианетът да е правителствено учреждение, издаваните от него фетви нямат (поне засега) задължителния характер на закон в Турция.

По време на президентските и парламентарни избори през юни 2018 г., като своеобразна намеса в предизборната борба в Турция, опозицията дефинира подкрепата за ПСР от страна на мюсюлманските духовници и, по-специално, тяхната активна кампания за кандидатурата на Ердоган, като за целта се използват религиозните вечери (ифтар) и мюсюлманските храмове (по време на молитвите се отправят призови за подкрепа на ПСР, а във всяка джамия или пред нейния вход е поставен ликът на Ердоган).

Прави впечатление фактът, че Дианет полага грижи само за сунитите, докато алевитите са лишени от тях. Това поражда определено неравенство, тъй като данъци (от които се формира бюджетът) плащат наравно всички турски граждани, без оглед на изповядваната религия (алевитите посещават свои молитвени храмове – Джемеве, а проповедниците им се наричат „gece“).

Следва да се има предвид, че основен стълб на светското начало в Ре-

публика Турция бяха военните, те се смятаха за най-ревностни крепители на заветите на Атамюрк. След Втората световна война турските военни направиха четири преврата, един опит за преврат и имаха едно обвинение в опит за преврат (което по-късно отпадна) – всичко това с цел да предотвратят, по техни оценки, отдръпването на определени политици от принципите на Атамюркизма, ислямизирането на обществото и заплахите пред националната сигурност. Определено трябва да се подчертае, че постепенното отслабване на ролята на военните в политиката на Турция и тяхното изтласкване в периферията води – освен до другите резултати – и до подкопаване на основите на светското начало, завещано от Атамюрк. Това изтласкване става не без помощта на Европа.

Ислямът и Външната политика на Турция

През различните периоди на своето развитие Република Турция използва за целите на външната си политика турския/тюркския национализъм и мюсюлманската религия сред страните, в които е властвала Османската империя. В зависимост от обстоятелствата и историческия период, това се базира на идеологията на „пантюркизма“, впоследствие и на „панислямизма“, „тюркско-ислямския синтез“, „стратегическата дълбочина“, но целта винаги е била една – засилване позициите на Турция сред тези страни.

В момента Турция е регионален фактор с амбиция да се превърне в глобален. С оглед добиване на предимство за своята политика, при нейното осъществяване Турция – освен другото – хибридно използва всички достъпни средства: политически, военни, „мека сила“ в лицето на установяване на влияние върху тюркски и мюсюлмански групи в съседните страни. Това се осъществява чрез различни инструменти: разузнаване (МИТ), Дирекцията по религиозни въпроси (Дианет), Агенцията за сътрудничество и развитие (ТИКА), Института „Юнус Емре“, Агенцията за външни турци, НПО, политическо-партиен инженеринг в страните, в които условията разрешават това, и др. Действа се на принципа „колкото е възможно – толкова“.

Първите посещения на Ердоган след избирането му за президент на изборите през 2018 г. бяха в Азербайджан и в т.нар. „Северно-кипърска турска република“. И на двете места, Ердоган използва израза „...ние сме един народ, разделен в две държави“.

Отношенията с държавите от Западните Балкани имат традиционно приоритетно значение за турската външна политика, като Турция нерядко ги разглежда през призмата на османското историческо наследство, а това на моменти има противоречив резултат и води до задълбочаване на съществуващата историческа обремененост и прегради. Западните Балкани са за Турция част от територията, на която тя трябва да упражнява влияние чрез тюркско-мюсюлманския елемент, започвайки от Албания, през Босна и Херцеговина, Санджак, Косово и Македония, през Тракия (България и Гърция). Но възделенията на Турция не спират дотук. Следва Черно море (Крим – каузата на кримските татари и гагаузите в Бесарабия, като особено в Молдова за по-малко от 30 години тамошните гагаузи – православно население, говорещо

на тюркски език, са положени на настойчива „мека“ обработка, че са турци) и по-нататък на Изток – Кавказ (с тюркско-мюсюлманския елемент сред населението там), Средна Азия и до района Уйгур в Китай.

Основните параметри на турската външна политика спрямо Република Македония са да гради имидж на „покровител“ и най-верен съюзник на Скопие, подчертавайки винаги ролята на мюсюлманите в Р Македония. Турция официално определя босненските мюсюлмани като „братски народ“, а Сараево, наред със Скопие, е една от най-често споменаваните балкански столици в речите на президента Ердоган в контекста на налаганата визия за наличието на група гържави, върху които се проектира турската мощ под формата на влияние, покровителство и солидарност. ПСР от години подкрепя босненския лидер Бакир Изетбегович, като подхранва сред мюсюлманите култ към неговия баща – Алия Изетбегович. Според сериала „Алия“ на турската гържавна телевизия (сниман в Сараево и Мостар), на смъртния си огър Алия бил „завещал Босна на Ердоган и го помолил да се грижи за страната“. Турското гържавно ръководство приоритизира отношенията с Косово, което се аргументира и с факта, че там живеят турски граждани с албански произход. Албания е възприемана като „приятелска и братска“ (в противовес на останалите страни от региона, спрямо Сърбия турската страна развива отношения и укрепва влиянието си главно на базата на икономическото сътрудничество, използвайки ТИКА).

Интересен е и въпросът за т.нар. ФЕТО (движението „Гюленисти“ – някои ги окачествяват и като мюсюлманска секта), обвинено като организатор на неуспешния опит за преврат от 2016 г. Наред с положените след това на преследване стотици хиляди привърженици на проповедника, турската страна пристъпи към преследване на такива лица и в чужбина, чрез различен инструментариум. Например в Косово, Азербайджан и Украйна, МИТ проведе операции за насилствено „извеждане“ в Турция на т.нар. „гюленисти“ (впрочем, косовски политици изразиха публично несъгласие с операцията, проведена без тяхното знание). Опит за подобна операция на МИТ имаше и в Монголия.

Наличието на тюркски и мюсюлмански общности в страни от Западна Европа се използва от Анкара в предизборната борба – такива случаи имаше както преди референдума за промени в конституцията (април 2017 г.), така и преди изборите за президент и за Междлис през 2018 г. Очевидно това бе окачествено като проблем за някои от страните като ФРГ, Холандия и Австрия, които не разрешиха подобна предизборна пропаганда на тяхна територия (това предизвика изостряне на отношенията им с Турция).

Дейността на изпратените от Дианет в групи страни проповедници също предизвиква проблеми в някои страни на пребиваване. Свидетелство за това е случаят с Австрия, където – в периода на провеждане на изборите за президент и Междлис в Турция за турските граждани в чужбина – правителството взе решение да затвори седем джамии (шест, свързани с арабската общност, и една – с турската) и екстрадира шест имами (всичките свързани с турската общност). Решението е следствие от констатирани нарушения на Закона за исляма и Закона за юридическите лица с нестопанска цел, свър-

зани с лицензионния режим, формите на финансиране, както и проповядването на краен ислям. Подобно нещо се случи и преди изборите в България за Народно събрание през април 2017 г. – служебното правителство предприе т.нар. “принудителна административна мярка” спрямо шестима турски граждани (двама от тях – изпратени от Дианет имами с дипломатически паспорти), които бяха принудени да напуснат страната. Впрочем, подобна мярка бе предприета от българското правителство и през 2016 г. спрямо дипломат (аташе) в генералното консулство на Турция в Бургас (той също бе изпратен от Дианет).

В момента в европейските страни съществуват 11 политически партии, основани от „мюсюлмани или предимно мюсюлмански членове“. Във Франция има три такива партии, в Испания – две, в България – три, в Австрия, Холандия и Гърция – по една. Според публикации в турски медии, тези партии се финансират от официална Анкара, чрез различни инструменти. Любопитен е фактът, че – с изключение на България – в останалите страни това били маргинални организации с „незначително влияние“ върху политиката на съответната страна. По време на служебното правителство на България преди предсрочните парламентарни избори през пролетта на 2017 г. турският посланик в София бе поканен на среща в Министерството на външните работи и му бе обърнато внимание върху недопустимостта от намеса във вътрешните работи на страната под формата на партийно-политически инженеринг.

Турската политика с ислямските страни също е интересен момент от външната ѝ политика. За разлика от времената на Атамюрк, сега Турция всячески изтъква общата мюсюлманска база за отношения с тези държави. Анкара се самоизтъква като най-ярък защитник на палестинската кауза – което от своя страна доведе до проблеми с Израел.

Анкара поддържаше дискретни отношения с военно-политически групировки против Башар Асад в Сирия, търгуваше енергоносители с „Ислямска държава“ (когато журналист направи репортаж, че камионите, превозващи това гориво, са с регистрационни номера на турското разузнаване, този журналист – заедно с главния редактор на вестника – бе хвърлен в затвора „за разгласяване на поверителна информация“). С военните си операции в Африн и Манбидж, както и в Ирак, Турция показва, че е незаобиколим фактор в този регион.

Въпреки противопоставянето по линията сунити-шиити, съществуват много фини връзки между Турция и Иран по линия на сектите, главно Накшибенди и Сюлейманджи. Има „обосновани предположения“, че тези връзки се наблюдават и поддържат от МИТ. Разузнаването използва ислямските банки в Иран, в които има авоари на високопоставени съвременни турски ръководители.

Процеси и тенденции в ислямската общност – рискове от радикализация, влияние на идеологията на „Ислямска държава“, рекрутиране на джихадистки бойци

Що се касае до наличие в Турция на джихадисти (включително турски граждани) – бойци на ИДИЛ, това не е изключено, но по-важното е, че Турция

се стреми да наблюдава и неутрализира такива бойци и се опитва да бъде призната за „най-неотклонния борец срещу джихадизма, бариера пред искащите да отидат в Европа джихадисти, пазител на европейските страни от тероризма“. Официално Ердоган отрича каквато и да било съпричастност към ИДИЛ.

В същото време опозиционно настроени спрямо Ердоган лица, намерили убежище в Западна Европа, твърдят за връзки на Ердоган с членове на Ал-Каида, особено по време на „Арабската пролет“ и след това, когато той е опитвал да участва в инсталирането на прокси-режими от Тунис и Либия до Египет и Сирия. Според тези лица, Ердоган се е намесил в работата на съдебната власт във вилаета Ван, осуетявайки осъждането на местен жител (Осман Нури Полачар, имам на заплата от Дианета) за връзки с Ал-Каида, а впоследствие, в качеството си на министър-председател, е отказал да отговори на загаден от опозицията парламентарен въпрос по този повод. Нещо повече, същият Полачар е бил водач на листите на ПСР за изборите през юни 2018 г.

Въпросът „Светска или ислямска изглежда днес Турция?“ се загава нерядко, при това не само във философски план. По Конституция страната се подчинява на светски закони, а не на Шериат. Но ако сравним днешна Турция с това, което страната беше, например, преди 40-ина години или което беше преди 2002 г. (издването на власт на Ердоган), неминуемо ще забележим изключителни промени в религиозната сфера. За това време на територията на страната са построени десетки хиляди нови джамии (само за времето от 2002 до 2013 г. са построени 17 000 нови джамии, а съществена част от останалите от османско време са реновирани). Съществуващата забрана за носене на хиджаб от работещите в публичния сектор – учители, юристи, парламентаристи и т.н., бе вдигната от ПСР. През ноември 2015 г. жена съдия стана първата жена, която води съдебно дело, носейки хиджаб. А през август същата години г-жа Айсен Гюрсан стана първият министър в турското правителство, носеща хиджаб. Училищата Имам Хатип обучават студенти за заемане поста имам. През 2002 г. е имало 65 000 студенти в такива училища, през 2013 г. броят на студентите е вече 658 000, а през 2016 г. стават 1 млн. души. Въведени са задължителни религиозни курсове в училищата. При първоначалното организиране на курсовете по Коран децата, които изразят желание, трябваше да са навършили 12-годишна възраст. Това бе отменено от правителството на ПСР, а през 2013 г. бе експериментално въведен такъв курс и за децата в предучилищна възраст. ПСР въведе през 2013 г. закон за забрана на рекламата и продажбата на алкохолни напитки в радиус от 100 метра от джамии и училища. Телевизиите бяха задължени да „изрязват“ или да затъмняват/скриват сцени, показващи в техните предавания алкохолни напитки.

Социологически проучвания сочат, че 56.3% от турското население смята Турция не за светска, а за ислямска страна (през 2015 г. това число е било 45.5%, през 2016 г. – 37.5%, а през 2017 г. – 39.9%). Почти по равно са отговорите на въпроса дали страната е със „западна“ или „източна“ ориен-

тация, а в преценката дали Турция има характеристиките на европейска или близоизточна, надделяват Вторите с 54.4%.

Същевременно в турското общество се чуват и гласове, че в последно време сред най-младата част от населението се наблюдава отдръпване от исляма и своеобразно обръщане към геизъм (вяра в господ, но без религия) и дори атеизъм. Това бе констатирано дори в доклад на Министерството на образованието, обсъждан през април 2018 г. в Коня (консервативен град в Анадола). Десни коментатори отдават този факт на „привнасяното от Запад хедонистко, материалистично и упадъчно“ влияние, докато други го отдават на ширещата се корупция, арогантност, тесногърдие и жестокост, които се наблюдават сред иначе лоялния на исляма елит. Като причина последните сочат и прекомерното позоваване на исляма от страна на дейци на ПСР (напр. партиен функционер в район на Истанбул заявява на митинг, че „ако изгубим изборите тук, губим Йерусалим и Мека“, сякаш ислямът не може да съществува без ПСР да е на власт). Турски студенти, обучаващи се в университети в Западна Европа, нерядко смятат, че Ердоган не е истински мюсюлманин, вярващ безрезервно в исляма, а просто използва религията за постигане на своите политически цели.

Изводи

Както е видно, ислямът има много дълбоки корени в Турция. По време на Отоманската империя действа Шериат, а султанът е бил Халиф (наместник на Мохамед на земята). Реформите на Атамюрк в тази област след 1922 г. изместват исляма от центъра на живота в обществото, но той продължава да бъде определящ в личния морал, поведение и вяра на хората. След смъртта на Атамюрк и особено в периода на поява на реална многопартийност (1946-50 г.) ислямът постепенно започва да играе все по-засилваща се роля, при това не само в личната вяра, но и в държавното устройство, където „пълзящо“ заема все по-сериозно място. Това за Турция е очевидно константен процес, макар страната все още формално да е светска по държавно устройство.

Ердоган към момента е склонен в политиката да използва исляма за своите цели, но процесът на засилване на религиозния ислямски фактор във вътрешната и външната политика набира естествена сила, не е подвластен на волево възпиране и не би могло да се предвиди кога би „преминал“ границата, определена му от Ердоган.

Във външната си политика Турция при Атамюрк използва активно тюркския фактор в съседните и по-далечни страни (пантюркизъм), докато ислямският фактор е оставен на заден план, предвид принципа за светска държава в идеологията на реформаторството. След започналото възвръщане на исляма във вътрешната политика, към пантюркизма във външната политика се добавя панислямизмът (влияние чрез ислямския фактор в съседните и по-далечни страни), доразвиван в „турско-ислямски синтез“ и „стратегическа дълбочина“ – „нео-османизъм“. Турция създава връзки с различни ислямистки групировки – от Балканите, Ближкия Изток, чак до Уйгурския

район, дава убежище на компрометирани/провалени гейци на тези групировки. Инструменти на тази политика са разузнаването (МИТ), Агенцията за развитие (ТИКА) и Дирекцията по вероизповеданието (Дианет). МИТ, например, провежда секретни/черни операции по отвлечане на гюленисти от други страни, засега от Косово, Украйна, Азербайджан и Монголия.

Не са безпочвени очакванията, че тази политика ще продължи и след фактическото превръщане на Турция от парламентарна в президентска република, с изключително силно съсредоточаване на власт в ръцете на президента Ердоган.

Посланик Петър Воденски е дипломат от кариерата. Започва работа в Министерството на външните работи през 1978 г., като преминава през всички дипломатически рангове, от „стажант аташе“ до посланик. Бил е на длъжност „трети и втори секретар“ в Посолството в Анкара, генерален консул в Истанбул, извънреден и пълномощен посланик в Турция (1991-1992), а след това в Молдова (1995-2001) и в Кипър (2005-2009). Бил е директор на дирекциите „Външнополитически анализи и планиране“ и „Европа-2“ и два пъти началник на Кабинета на министъра на външните работи (при Станислав Даскалов и Соломон Паси).

Автор на редица публикации, сред които и книгата „А иначе дипломацията е сериозен занаят.“ Понастоящем е консултант в Дипломатическия институт при министъра на външните работи.

Диалогът Белград - Прищина¹

Мартин Колев

1. Въведение

Проблемът със статута на Косово се корени в историческото минало на региона. След края на прерасналия във военен конфликт през 1998 - 1999 г. спор между Косово и Съюзна република Югославия (СРЮ) с резолюция на Съвета за сигурност (СС) на Организацията на обединените нации (ООН) се установява международен граждански и военен протекторат на ООН в Косово. Мисиите на ООН целят създаването на демократични институции за фактическа автономия и самоуправление. Поради липса на консенсус в международната общност, редица преговори за окончателния статут на Косово не водят до резултат. Така през 2008 г. с едностранна декларация Косово обяви независимост от Република Сърбия, призната по-късно за легитимна от Международния съд в Хага и от редица държави като САЩ, Франция, Германия, България и др. Русия и Китай, 5 държави членки (ДЧ) на Европейския съюз (ЕС) и др. не признават Косово. През 2010 г. бе стартиран диалогът между Белград и Прищина с посредничеството на ЕС, който има за цел нормализиране на отношенията чрез подписание на правно обвързващо споразумение. Постигнати са редица междинни двустранни споразумения, но диалогът върви бавно и все още няма съгласие по съществени аспекти на спора. Косово желае пълна независимост, а Сърбия – запазване на териториалната цялост. Инцидентите и взаимните провокации са често явление и влияят негативно на диалога. Съществуват различни сценарии за решение на проблема, нито един от които не е напълно приемлив за двете страни и за международната общност. Засега голяма роля играе пътят на страните към членство в ЕС и е необходима последователна подкрепа за този процес, продължаване и ускоряване на диалога до намиране на решение.

2. Правни и политически аспекти на проблема

2.1. Зараждане на проблема със статута на Косово

Проблемът със статута на Косово в по-ново време води началото си от включването на територията в Социалистическата федеративна република Югославия без статут на самостоятелна република, а като автономна област в състава на Република Сърбия. Преобладаващото население в Косово е от албанския етнос и поради тази причина желанието за повече самостоятелност и представителство в управлението с времето се засилва. Исканията на албанците са частично удовлетворени посредством Конституцията от 1974

¹ Експертен доклад, изготвен в рамките на XIV Курс по дипломация за стажант-аташета „Св. Св. Кирил и Методий“ (17 септември - 7 декември 2018 г.), организиран от Дипломатическия институт. Консултанти: Стоян Станкулов, старши дипломатически служител II степен в дирекция „Югоизточна Европа“ на МВНР, и посланик Петър Воденски, консултант в ДИ.

г.² Сърбите на свой ред, в периода на разпад на Югославия, се стараят да ограничат максимално самостоятелността на Косово и впоследствие голяма част от автономията е отнета. Избухва недоволство, прераснало в напрежение, и редица сблъсъци между формираните албански пара-военни групи, най-значимата сред които е Армията за освобождение на Косово (АОК), и югославската армия, полиция и сръбски пара-военни групи. Така през февруари 1998 г. започва военен конфликт, в който година по-късно през месец март се намесва НАТО.

2.2. Статут на Косово

След края на конфликта на 10 юни 1999 г. се приема резолюция 1244 на СС на ООН, която установява международен граждански и военен протекторат на ООН върху Косово. Резолюцията препотвърждава суверенитета и териториалната цялост на СРЮ, както и призивите от предишни резолюции за „*фактическа автономия и самоуправление на Косово*“³.

Временното управление действа като „мироналагача сила“ и се осъществява от KFOR (Kosovo Force, Косовски сили), под егидата на ООН и под обединеното командване и управление на НАТО. KFOR се грижи за поддържането на реда, охраната на границите, защитата на цивилните служители, завръщането на бежанците, разоръжаването на АОК и оттеглянето на югославските военни сили, пара-военните формации и полицията. Към момента българското участие в KFOR е с 11 военнослужещи в щаба на мисията и с военни наблюдатели.⁴

За цивилното управление на Косово отговаря UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, Временна международна административна мисия на ООН в Косово). Задачите на мисията се състоят от четири стълба, изпълнявани съвместно от международни организации: Гражданска администрация, полиция⁵ и правосъдие (установяване на мултиетнически управленски институции от ООН); Демократизация и изграждане на институции (ОССЕ); Хуманитарна помощ (завръщане на бежанците, Върховен комисариат на ООН за бежанците) и Икономическо възстановяване (ЕС). В периода 2000 - 2009 г. български инженерно-строителен взвод с численост 40 души взема участие в изграждането, поддържането и ремонта на инженерни съоръжения, както и във възстановяването на сгради за нуждите на местното население⁶.

В рамките на UNMIK е учредена Обща Временна управленска структура (ОВУС), която се състои от Временния административен съвет, играещ ролята на правителство. В неговия състав влизат и управляват заедно четирима

2 Според т. нар. „етнически разпределителен ключ“ процентното съотношение на етническия състав на населението следва да съответства и в администрацията, университетите и др., което на практика не е постигнато – особено малък е броят на албанците в полицията и армията.

3 Security Council Resolutions – 1244 (1999). <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm> [17/11/2018]

4 Министерство на отбраната на Република България. Мисии и операции. Косово (UNMIK и KFOR) https://www.mod.bg/bg/tema_MissionsOperations.html [21/11/2018]

5 Създаването на Косовската полицейска служба среща особени трудности. Косовските албанци предпочитат да няма сърби в нея, а желаещите да се включат сърби често биват заплашвани от албанците и обвивявани от сърбите в национално предателство. В контекста на настоящите отношения създаването на армия на Косово е сред основните предизвикателства.

6 Министерство на отбраната на Република България. Мисии и операции. Косово (UNMIK и KFOR) https://www.mod.bg/bg/tema_MissionsOperations.html [21/11/2018]

представители на UNMIK и четирима представители от Косово (трима албанци и един сърбин), последната гума е на международните представители от UNMIK. Другият създаден орган е Косовският преходен съвет с 34 представители, който играе роля на парламент и е с по-плюралистичен състав. По-късно ОБУС е наследен от Временните институции за самоуправление – президентство, правителство и парламент, които населението избира пряко⁷.

През 2002 г. специалният представител на ООН Михаел Щайнер прогласява „Стандартите, предхождащи статута“, състоящи се от осем критерии за функционирането на демократичните институции, диалога с Белград⁸, структурирането на Корпуса за защита на Косово – учреден като гражданска защитна структура, и др. Обществото следва да отговаря на всички тези критерии преди да бъде решен въпросът за окончателния статут на Косово.

Създаването на институциите, признаването на малцинствените права, борбата с корупцията и организираната престъпност продължават много дълго време и главно – с натиск от страна на UNMIK. Мисиите не протичат съвсем гладко поради започнала вътрешнополитическа борба измежду самите албанци и продължаващите конфликти между тях и сърбите. Контрабандата на оръжие, дрога и жени, политическите убийства и урежданията на сметки се свързват главно с бившите бойци на АОК, голяма част от които стават част от сегашния политически елит.

Междувременно напрежението и спорадичните конфликти в Косово не стихват, но ООН взема решение да започне преговори между Белград и Прищина за окончателния статут на Косово, които се водят от специалния пратеник на ООН Марти Ахтисаари. През 2007 г. той представя своя Всеобхватен план за уреждане статута на Косово⁹, според който Косово фактически ще стане независима държава след преходен период под международно наблюдение. Докато Планът отговаря на интересите на Косово, той е отхвърлен от Сърбия като нарушаващ международното право и суверенитета на държавата¹⁰. Поради несъгласието на Русия, проект на нова резолюция не е гласуван в СС на ООН. По-късно е лансиран нов опит за преговори във формат, включващ представители на ЕС, САЩ и Русия, който също не води до споразумение между Белград и Прищина¹¹.

На 17 февруари 2008 г. на извънредно заседание на Косовския парламент, бойкотирано от сръбските представители, 109 от общо 120 народни представители декларираят следното:

7 В този период UNMIK продължава да контролира правосъдието, полицията, вътрешните работи и финансите. Специалният представител на ООН си запазва правото на вето във всички случаи.

8 Тук не се има предвид диалогът Белград-Прищина, описан в т. 3 по-долу в текста.

9 Security Council Report. Report of the special envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status. <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/Kosovo%20S2007%20168.php> [19.11.2018]

10 The government of the Republic of Serbia. Resolution following UN Special Envoy Martti Ahtisaari's "Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement" and continuation of negotiations on the future status of Kosovo-Metohija. <https://www.srbija.gov.rs/specijal/en/31679> [19/11/2018]

11 В резултат на преговорите в този формат сръбската страна става все по-отстъпчива и е предложен вариант на почти пълна независимост на Косово в рамките на Сърбия, с изключение само на външната политика и охраната на границите, които обаче не е приет от Косово. Изразена е готовност за преговори по немислим на по-ранен етап вариант за разделяне на сръбска част и на независимо Косово, но го фактически обсъждане не се стига.

„Ние, демократично избраните лидери на нашия народ, с настоящото декларираме Косово за независима и суверенна държава. Тази декларация изразява желанието на нашия народ и е напълно съобразена с препоръките на специалния пратеник на ООН Марти Ахтисаари и неговия Всеобхватен план за уреждане статута на Косово.“¹²

Властите в Белград обявяват, че решението е невалидно, тъй като противоречи на Хартата на ООН, на Хелзинкия заключителен акт, на резолюция 1244 на СС на ООН и гр. Сръбското правителство се обръща към Международния съд в Хага с искане за консултативно мнение. На 22 юли 2010 г. съдът заключава, че обявената независимост е легитимна.

Както е предвидено в Плана на Ахтисаари, Косово остава под международно наблюдение, но този път от страна на ЕС с мисия EULEX (EU Rule of law mission in Kosovo/Мисия на ЕС за върховенството на закона в Косово). За разлика от UNMIK мисията на ЕС не управлява, а само съветва, помага и наблюдава. Настоящият мандат на мисията покрива периода до 14 юни 2020 г.¹³

2.3. Признаване на независимостта на Косово

Международната общност не е едина в позицията си по отношение на признаването на независимостта на Косово. Сред призналите новата независима държава са Албания, Франция, Турция, САЩ, Великобритания, Германия и др. Към момента около 111 са ДЧ на ООН, които признават Република Косово. От ДЧ на ЕС те са 23.

България признава Република Косово на 20 март 2008 г. По време на Българското председателство на Съвета на ЕС (БПСЕС) през 2018 г. основен приоритет на страната ни е евроатлантическата интеграция на региона на Западните Балкани, което дава нов импулс за сътрудничество с ЕС. Крайна цел е осигуряването на мир и сигурност в региона, което дава пряко отражение върху националната сигурност на България. По време на Срещата на върха ЕС-Западни Балкани на 17 май 2018 г. беше приета Декларацията от София. Тя препотвърждава подкрепата на ЕС за европейската перспектива на страните от региона и ги призовава да развият добросъседски отношения, да засилят сътрудничеството за повече регионална стабилност и да положат допълнителни усилия за помирение в работата по *„намирането и изпълнението на окончателни, приобщаващи и правно обвързващи решения в двустранните спорове, които се коренят в миналото“*¹⁴.

Независимостта на Косово към момента не е призната от редица големи държави, които се опасяват от създаване на прецедент, който би имал пряко отношение към подобни региони на тяхна територия. В самата Декларация за независимост изрично се казва, че Косово е *специален случай*, произлизащ от

12 Republic of Kosovo. Assembly. Kosovo Declaration of Independence. <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,100> [19/11/2018]

13 European Union Rule of Law Mission in Kosovo. About EULEX. <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,60> [21/11/2018]

14 Европейски съвет. Съвет на Европейския съюз. Декларация от София от срещата на върха ЕС-Западни Балкани, 17 май 2018 г. <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2018/05/17/sofia-declaration-of-the-eu-western-balkans-summit/> [21/11/2018]

разпадането на Югославия, който не създава прецедент и няма аналог другаде.

От ДЧ на ЕС 5 държави не признават независимостта на Косово. Това са: Испания, Румъния, Кипър, Гърция и Словакия. Съответно ЕС няма единна позиция по Косово.

Русия се присъединява към позицията на Сърбия, но иска от UNMIK налагане на вето на решението на властите в Прищина, както и налагане на сериозни административни санкции.¹⁵ Китай изразява дълбока загриженост, че „едностранното решение на Косово ще доведе до серия от последици и ще има тежко и негативно влияние върху мира и стабилността на Балканите и върху установяването на мултиетническо общество в Косово.“¹⁶ Поради позициите на двете страни – постоянни членки на СС на ООН, пътят на Косово към ООН остава блокиран.

2.4. Членство в международни организации

Преди обявяването на независимостта си Косово става член на Общоевропейското авиационно пространство (ЕСАА), Централноевропейското споразумение за свободна търговия (ЦЕФТА), Инициативата за сътрудничество в Югоизточна Европа и др., а след обявяване на независимостта води активна кампания за членство в международни организации и е член на Международния валутен фонд, Световната банка, Европейската банка за възстановяване и развитие, Инициативата на НАТО Сътрудничество за мир, на българската инициатива Процес за сътрудничество в Югоизточна Европа, Международната митническа организация, Международния олимпийски комитет и др. Интересен случай е разрешението от страна на Испания през ноември 2018 г. Косово да използва национални символи по време на състезания на територията на Испания.¹⁷

На Общото събрание на Интерпол през м. ноември 2018 г. Косово не получи необходимата подкрепа за членство, като властите в Прищина обвиниха Сърбия във водене на офанзивна кампания срещу независимостта на Косово и участието на страната в международни форуми¹⁸.

3. Диалогът Белград - Прищина

3.1. Причини за възникване и крайна цел

Поради изброените по-горе обстоятелства и невъзможността за постигане на политически консенсус, ЕС изразява готовност за посредничество в

15 Министерство иностранных дел Российской Федерации. Заявление МИД России по Косово. http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/international_safety/conflicts/-/asset_publisher/xIEMTQ30vzcA/content/id/348618?p_p_id=101_INSTANCE_xIEMTQ30vzcA&_101_INSTANCE_xIEMTQ30vzcA_languageId=ru_RU [21/11/2018]

16 MFA PRC. Foreign Ministry Spokesperson Liu Jianchao's Remarks on Kosovo's Unilateral Declaration of Independence. Официален сайт. <https://www.fmprc.gov.cn/zftf/eng/fyrth/t408032.htm> [05/11/2018]

17 Gazetaexpress. Spain finally agrees to allow Kosovo athletes use state symbols. <https://www.gazetaexpress.com/en/news/spain-finally-agrees-to-allow-kosovo-athletes-use-state-symbols-174589/> [21/11/2018]

18 Включително чрез преговори с трети страни за оттегляне на вече признатата от тях независимост на Република Косово (според МВНР на Сърбия това са Република Суринам, Сао Томе и Принсипи, Гвинея Бисау, Бурунди, Либерия и Гренада), отправяне на заплахи срещу сърби от Косово, които са в редиците на Косовските сили за сигурност, нарушаване на споразумение за участие на организации и членове на държавни органи от Косово в събития на територията на Република Сърбия и др.

диалога между двете страни. Диалогът между Белград и Прищина е официално стартиран с приемането на резолюция 64/298 на Общото събрание на ООН от 13 октомври 2010 г.¹⁹ Първоначално започва на експертно ниво, воден от Роберт Купър, специален представител на Върховния представител (ВП) на ЕС по въпросите на външните работи и политиката за сигурност, като към момента има съгласие на двете страни преговорите да се водят на президентско ниво с посредничеството на ВП на ЕС Федерика Могерини.

Подходът е да се върви от по-безпроблемни към по-чувствителни аспекти на споровете. По този начин се цели сближаване на интересите и създаване на взаимно доверие в диалога на най-високо политическо ниво. Крайната цел е нормализиране на отношенията, прогрес по пътя на страните към ЕС и подобряване на живота на гражданите чрез правно обвързващо споразумение между Косово и Сърбия.

Косово и Сърбия, както и международната общност, са единни в позициите си, че проблемът следва да се решава единствено и само чрез честен и конструктивен диалог.

За Косово крайната цел е постигане на пълна независимост от Сърбия, членство в ООН, НАТО и ЕС. Оценката на Прищина е, че признаване на независимостта от страна на Сърбия ще повиши стабилността в региона.

За Сърбия крайната цел е запазване на териториалната цялост и осигуряване на защита на сръбското население.

3.2. Постигнати резултати

В първоначалната фаза на диалога (2011 - 2012 г.) са постигнати споразумения по кадастъра, взаимното признаване на дипломи, свободното движение, участие в регионални организации и др.²⁰ Най-значителното постижение е постигнатото през април 2013 г. Първо споразумение за нормализиране на отношенията между двете страни (т. нар. Брюкселско споразумение), което е важно за напредъка в отношенията с ЕС²¹. В края на 2016 г. бе постигнато: решение за предоставянето на Косово на самостоятелен телефонен код; съгласие за употреба на бели стикери върху държавните символи на номерата на автомобилите; пълна интеграция в косовската администрация на сръбските структури за Гражданска защита (според косовската страна), като по отношение на полицейските служители този процес е пред завършване; споразумение за окончателно интегриране на косовската правосъдна система в северните части на Косово, като през 2017 г. бяха интегрирани 40 съдии и 13 прокурори, сърби.

Две срещи на високо равнище се проведоха през 2017 г. Надежди за добро развитие даваха и проведените в Брюксел на 24 юни и 18 юли срещи между

19 С резолюцията се потвърждава решението на Международния съд в Хага относно независимостта на Косово.

20 Отделни аспекти на прилагането на тези споразумения все още продължават да бъдат обект на преговори.

21 Сърбия започна преговори за членство през януари 2014 г., а през октомври 2015 г. Косово подписа Споразумение за стабилизиране и асоцииране (ССА) със специален правен характер заради непризнатите Косово 5 ДЧ на ЕС („EU only agreement“ вместо „mixed agreement“).

президентите Александър Вучич и Хашим Тачи с ВП на ЕС Федерика Могерини и постигнатото съгласие за интензифициране на диалога по нормализацията през 2018 г. Последната среща се състоя на 8 ноември 2018 г. и тя не може да се определи като успешна предвид нарастващото напрежение между двете страни от последния месец, описано по-долу.

3.3. Трудности и предизвикателства

Диалогът и процесът по прилагане на договореностите върви бавно и срещите са с дълги прекъсвания. Обстановката остава неблагоприятна за качествено напредък в диалога. В ход е и своеобразна пропагандна война между двете страни, вкл. с използване на фалшиви новини. Веднага след постигането на положителни резултати, обикновено следва негативно развитие, като например: издигането на стена на моста в Северна Митровица²²; арестът през 2017 г. на премиера на Косово г-н Рамуш Харадинай по сръбската международна заповед за арест в гр. Колмар, Франция, и последвалата резолюция на Косовския парламент с призив да се замрази диалогът до неговото освобождаване²³, както и за отмяната от страна на Сърбия на всички международни заповеди за арест на ръководни кадри на бившата АОК от периода на конфликта в Косово през 1998-1999 г.; решение на правителството в Прищина, прието на 1 март 2017 г., за национализиране на цялата недвижима собственост, регистрирана на името на бивша Югославия; изпращането на влак от Белград към Митровица с цветовете на сръбския национален флаг с надписи на множество езици „Косово е Сърбия“; конфискуването през 2018 г. на картини на косовска художничка със символите на АОК, косовското и албанското знаме, предназначени за фестивал, целящ културното сближаване между двете страни; изказвания на политици; конфликти между албанци и сърби на битово ниво и др.

Остава открит основният въпрос, заложен в Брюкселското споразумение – създаването на Асоциацията/Общността на сръбските общини в Косово. Нейното създаване е правно задължение на Косово по ССА с ЕС и към момента не е ясно какви ще са изпълнителните и правомощия. Сръбската страна обяви, че на 20 април т.г. смята едностранно да формира Асоциацията. Сръбският президент Александър Вучич заяви, че на косовските власти може да се даде съгласувания с ЕС срок от 4 месеца за формиране на Асоциацията, считано от 20 април т.г. В резултат косовските власти активизираха изработването на статут на Асоциацията и се очакваше документът да бъде представен на 4 август 2018 г., но това до момента не се случва.

Остра реакция от страна на Белград предизвика инициативата на косовския президент за промяна в Косовските сили за сигурност (КСС) и превръщането им в армия. Според сега действащия закон за КСС, те могат да имат само леко въоръжение. Техните правомощия са главно в сферата на гражданската защита, но могат да участват в операции зад граница, ако бъдат поканени. Затова, според някои виждания, е необходима промяна в Конституцията, въз-

22 Конкретен резултат на диалога е по-късното събаряне на стената.

23 След решение на Апелативния съд във френския град той бе освободен, което доведе до остро противопоставяне от страна на Сърбия.

можна с 2/3 от гласовете в парламента, вкл. измежду 20-те представители на малцинствата. Тъй като е ясно, че сърбите не биха подкрепили такава промяна, е намерен вариант чрез приемане на 3 проектозакона на първо четене. Към момента текаат дискусии и опит за гласуване на второ четене, с което биха влезли в сила. В същото време се наблюдава вълна от напускания на КСС от страна на служители сърби (над 50 към момента) под натиска на Белград, като целта е затормозяване процеса на превръщането им в армия. В отговор косовските власти задържаха на 10 юли 2018 г. петима сърби по съмнения, че са осъществявали подобен натиск. В свой отговор до вицепремиера и министър на външните работи на Република Косово г-н Бехджет Пацоли на 20 юли 2018 г. генералният секретар на НАТО г-н Йенс Столтенберг заяви, че НАТО подкрепя КСС в сегашния им мандат и всички промени следва да стават чрез диалог и промяна в Конституцията²⁴.

На 16 януари 2018 г. в Северна Митровица беше убит един от лидерите на косовските сърби, Оливер Иванович. Той беше сред най-изявените политически опоненти на управляващата в Сърбия Сръбска прогресивна партия и нейния ръководител, президентът на Сърбия Александър Вучич. Убийството предизвика силен обществен резонанс. Сръбската страна използва този повод, за да изтегли своята делегация от започналите същия ден в Брюксел технически преговори с Прищина. Преговорите бяха възобновени на 26 февруари 2018 г. На 26 март 2018 г. бе задържан в Косовска Митровица ръководителят на канцеларията за Косово и Метохия г-н Марко Джурич и бе експулсиран в Сърбия, което повиши отново напрежението. Представителите на парламентарната група „Сръбска листа“ (ПГ СЛ) в косовския парламент взеха решение за напускане на правителството. На 23 ноември 2018 г. в северната част на гр. Митровица косовската полиция арестува четирима сърби по заповед на съда във връзка с разследването на убийството²⁵.

Ден след срещата в Белград на сръбския президент Александър Вучич с делегация на ПГ СЛ, президентът на Косово Хашим Тачи се срещна (26.07.2018 г.) в Прищина с политическите представители на сръбските общини Прешево, Медведжа и Буяновац. На съвместната пресконференция Тачи заяви, че Косово уважава териториалната цялост на Сърбия, но не може да си затваря очите за неправдата срещу албанците на нейна територия. Изрази намерения косовските институции да настояват за спазване на националните права на населението от Прешевската долина. Впоследствие тезата му претърпя развитие в посока евентуално присъединяване на Прешевската долина към Косово.

Важен за диалога между Белград и Прищина елемент представлява двудневното (8-9 септември 2018 г.) посещение на президента Вучич в северните части на Косово, при съответното разрешение от страна на косовските власти. Обиколката на сръбския президент включваше посещение на ВЕЦ „Газивода“²⁶,

24 Това изявление на НАТО беше направено преди приемането на споменатите проектозаконови за промяна в КСС.

25 Това се случи след едностранното въвеждане на митническа такса от страна на Косово спрямо стоките, внос от Сърбия.

26 Хидроелектростанция „Газивода“ в по-голямата си част се намира в Сърбия, а в Косово е в частта със сръбско население, построен е със заем, изплатен от Сърбия.

закриване на бизнес форум в Лепосавич, среща в Звечан с представители на ПГ СЛ в косовския парламент и среща с жителите на Косовска Митровица, пред които направи обширно и знаково изявление. На 9 септември сутринта косовски граждани (според медиите и бивши членове на АОК) направиха блокади и препречиха пътя на Вучич към с. Баня, вследствие на което от съображения за сигурност сръбският президент се върна в Косовска Митровица. По време на посещението си в Косово Вучич отпрати послания за запазване на мира, стабилността, подобряване на отношенията между сърби и албанци в бъдеще и изрази намерения за инвестиции, нови работни места и увеличаване на сръбското население.

Като своеобразен отговор, довел до ново обтягане на отношенията, може да се разглежда посещението на косовския президент Хашим Тачи на ВЕЦ „Газивода“ (29 септември 2018 г.) при засилено присъствие на тежко въоръжени представители на силите на реда на Косово.

Друго предизвикателство е разследването на военни престъпления и престъпления срещу човечеството от периода на войната през 1998-1999 г. Назначената от страна на ЕС по-рано Комисия за разследване на престъпленията в Косово стига до заключението, че само специализиран съд извън страната може да осигури независимо, обективно и безпристрастно разследване. При голяма конкуренция от 148 кандидати, на 14 декември 2016 г. проф. Екатерина Трендафилова беше избрана да оглави създадения Специализиран трибунал за Косово със седалище в Хага, което е конкретен принос на България в процеса. Започването на дейността на съда ще е допълнително предизвикателство за нестабилната политическа ситуация в Косово и диалога с Белград, с оглед очакванията за повдигане на обвинения спрямо представители на политическия елит, бивши членове на АОК. Безпокойство буги опитът на 43 депутати от косовския парламент да започнат процедура по закриването на съда, който засега остава без развитие.

През месец ноември т.г. Косово взе едностранно решение за въвеждане на митническа такса за вносните стоки, произведени в Сърбия и Босна и Херцеговина, първоначално в размер на 10%, а след гласуването на ОС на Интерпол и неуспеха на страната да стане пълноправен член таксата беше вдигната на 100%²⁷. От своя страна Сърбия заяви, че докато не бъде премахната таксата, диалогът между Белград и Прищина няма да се състои. ВП на ЕС Федерика Могерини остро осъди мярката и призова Косово за незабавното ѝ премахване, тъй като нарушава правилата на ЦЕФТА и духа на ССА на Косово с ЕС²⁸.

27 Освен политическите причини за офанзивна кампания на Сърбия срещу независимостта на Косово и членството в международни организации, Косово изтъква и редица икономически причини за въвеждането на митата, сред които нечестни търговски практики, нарушаващи баланса на местния пазар, нечестно третиране на косовски стоки при достъпа на пазара в Сърбия и Босна и Херцеговина и др.

28 European Union External Action Service. Statement by Federica Mogherini on the Kosovo Government decision on taxing goods from Serbia and Bosnia and Herzegovina. <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/54242/statement-federica-mogherini-kosovo-government-decision-taxing-goods-serbia-and-bosnia-and-en> [23.11.2018]

4. Перспективи за развитие

Поради различията в позициите на Белград и Прищина и непредвидимите действия, които редовно оказват пряко влияние върху диалога и двустранните отношения, нито един от съществуващите евентуални сценарии за развитие не отговаря напълно на интересите на нито една от двете страни и е трудно да се предвиди действителната им приложимост.

Някои от възможните сценарии са:

- „План Ахтисаари +“, според който на северната част на Косово ще бъде дадена голяма автономия и страната ще функционира в две административни единици – модел, подобен на този в Босна и Херцеговина. Този вариант би имал негативен отзвук върху Република Македония и върху Сърбия, тъй като албанците там е възможно да отворят дебат и да изявят желание за реципрочност;²⁹

- Иработване на модел по подобие на вече съществуващи решения на сходни спорове от други региони като например: Северна Ирландия, Южен Тирол, Оландските острови, разделена Германия³⁰. В контекста на ситуацията на Балканите, прилагането на някои от тези варианти би могло да доведе до негативни последици за държавите от региона с мултиетнически състав на населението;

- В края на юни 2017 г. президентът Ал. Вучич инициира „вътрешен диалог в Сърбия за бъдещото на Косово“, с цел да се постигне обществен консенсус по този въпрос, който стартира в края на м. октомври. Един от разглежданите варианти е размяна на територии между Сърбия и Косово, което може да предизвика поредица от опити за промяна на границите в региона – оттам и компрометиране на стабилността и сигурността. Не е ясно дали този вариант би решил съществените проблеми между двете страни, нито е ясно дали е възможно пълното и окончателно отделяне на двата етноса в двете държави, вероятно дори и при размяна на територии в южно Косово ще останат сърби;

- Възможно е чрез евентуалните промени в КСС и превръщането им в армия Косово да увеличи военното си присъствие в северните части на страната, като по този начин се предизвика постепенното изселване на сърби към територията на Сърбия. Миграционна вълна към Сърбия би накарала властите в Белград по-лесно да се съгласят на компромис, който ще е в полза на Прищина. Такъв ход от страна на Косово едва ли би спечелил международна подкрепа;

- Предвид критиката на ЕС за напрежението от м. ноември 2018 г., е възможно вдигане на въведената митническа такса за вносни сръбски стоки в Косово, оставяне в миналото на другите инциденти и продължаване на диалога в Брюксел с подписване на крайно споразумение за нормализация на отношенията и евентуално взаимно признаване. Косовското правителство трудно би оправдало връщането на решенията си пред избирателите, а това би довело до трудна вътрешнополитическа ситуация, тъй като би било и своеобразно потвърждение на обвиненията от страна на Сърбия за агресивен подход на Косово, но за Сърбия взаимното признаване също би дало началото на политическа

29 Kosovar Institute for Policy Research and Development. Autonomy for the Northern part of Kosovo: Unfolding scenarios and regional consequences. <http://www.kipred.org/en/news/AUTONOMY-FOR-THE-NORTHERN-PART-OF-KOSOVO-UNFOLDING-SCENARIOS-AND-REGIONAL-CONSEQUENCES-79> [25.11.2018]

30 Blic.rs. Pet modela za Kosovo: od Severne Irske do dve Nemačke. <https://www.blic.rs/vesti/tema-dana/pet-modela-za-kosovo-od-severne-irske-do-dve-nemacke/71gdd7r> [25.11.2018]

нестабилност и отклоняване от многократно заявената позиция;

- Независимост на Косово в рамките на Република Сърбия, с изключение само на охраната на външните граници и външната политика. Съгласие за обсъждане на този вариант в процеса на многостранни преговори от периода преди 2008 г. е изразено от страна на Сърбия, но не е одобрено от Косово; Този сценарий има сходен аналог в международните отношения в случая с Китай и Хонконг. Към настоящия момент той не съответства напълно на заявените позиции на страните, особено на Косово, но той по-скоро не би имал същото негативно влияние върху ситуацията в съседните страни от региона, каквито е възможно да имат другите варианти;

- Увеличаване на национализма в двете страни и загърбване/забавяне на процеса на евроинтеграция, като по този начин решение с признаване на независимостта на Косово от Сърбия едва ли ще се постигне скоро. Срокът за членство в ЕС, който Сърбия си поставя е 2025 г., а този сценарий би направил спазването му трудно постижимо;

- Запазване на сегашното статукво и превръщането на ситуацията в замразен конфликт. Този вариант не е решение на спора и, както беше многократно доказано през последните години, би създавал възможности за нови инциденти.

5. Препоръки и възможности за действие от българска страна

От изброените сценарии става ясно, че прилагането на който и да е в краткосрочен и средносрочен план не изглежда напълно възможно. Вариантът с промяна на съществуващите граници, за който се говори повече през последната година³¹, е особено неблагоприятен за сигурността и не бива да бъде подкрепян поради опасност от бъдещо етническо преразпределение в региона.

След БПСЕС е необходимо България да оказва ясна и последователна подкрепа за региона, в частност за двете страни и тяхната интеграция в ЕС. Това може да стане чрез предлагане на административна помощ, подкрепа и насърчаване на диалога чрез фокусиране върху вече постигнатите резултати, изразяване на позиция за неприемане на едностранни решения и цялостна подкрепа за продължаване на диалога на най-високо политическо ниво. Диалогът към момента е единственият конструктивен метод за нормализиране на отношенията и намиране на решение, приемливо и за двете страни. Интеграционният процес в ЕС е от изключителна важност за извършване на необходимите вътрешни реформи и установяване на върховенството на закона. От една страна това е гаранция за стабилност и по-конструктивен диалог, а от друга, перспективата за членство мобилизира политиките и има благоприятен ефект върху очакванията на населението и върху помирението между албанския и сръбския етнос в Косово и в Сърбия.

Прекален натиск от страна на ЕС и САЩ върху Сърбия за пълно признаване на Косово би могъл да позволи на трети страни като Китай и Русия трайно да навлязат и да повлияят на европейската перспектива на региона на Западните

31 По време на Белградския форум за сигурност от м. октомври 2018 г. изказване в подкрепа за евентуалната размяна на територии направи и ръководителят на канцеларията за Косово и Метохия г-н Марко Джурич.

Балкани. Устойчивото развитие на региона, в частност на Сърбия и Косово, има пряко стратегическо и икономическо влияние върху България и страната ни следва активно да участва в тематични дискусии на ниво ЕС и други международни форуми за съвместно намиране на балансиран подход и механизъм за решаване на проблема.

Поради деликатността на отношенията между Косово и Сърбия и непредвидимия начин, по който протича диалогът до момента, Република България може да продължи да го подкрепя като единствен възможен вариант за намиране на решение, както и да изразява подкрепа за членство на страните в ЕС, но да заеме по-неутрална позиция, що се касае до отношенията между Прищина и Белград. Този вариант за по-пасивно участие не остава в духа на заявения интерес на България по време на ПСЕС.

При евентуално бъдещо общо решение между властите в Прищина и Белград, което би наложило преразглеждане на признаването на Косово от България, страната ни трябва да следва общия подход на ЕС. В такава ситуация изглежда благоприятен сценарият за независимост на Косово в рамките на Република Сърбия, с изключение само на охраната на външните граници и външната политика. Проблемът с Косово произлиза от разпадането на Югославия и този сценарий не води до прецедент, има схожен аналог в историята (Хонконг и формулата „една държава, две системи“), запазва се териториалната цялост на Република Сърбия, а същевременно се осигурява почти пълна независимост на Косово. Това би могло да доведе и до подкрепа от страни, които към момента не признават Косово.

6. Заключение

Проблемът с уреждането на статута на Косово продължава твърде дълго, което намалява шансовете за окончателно намиране на решение и представлява риск от превръщането му в замразен конфликт, който на свой ред води до нестабилност и непредвидимост в действията на двете страни.

Макар в резолюция 1244 на СС на ООН изрично да се споменава, че Косово остава в рамките на СРЮ, от временното управление на ООН, неговите цели и задачи, както и положените с това управление институционни и психологически основи, може да се приеме, че фактически територията е извадена от състава на федерацията и върви по пътя към независима държава. За това развитие говорят и конкретните постигнати договорености в диалога Белград - Прищина след 2011 г. Диалогът с посредничеството на ЕС върви бавно и в него няма заложени ясни крайни срокове, нито какво точно трябва да съдържа крайната цел за правно обвързващо споразумение между двете страни. Наблюдава се невъзможност за намиране и прилагане на работещ механизъм за постигане на нормалност в подобряването на отношенията между Белград и Прищина.

При разглеждане на позициите на Косово и Сърбия става ясно, че всяка страна изразява готовност за диалог и постигане на консенсус чрез взаимни, общи решения, но на практика до момента действията показват друго. Необходимо е правителствата, но и обществата на двете страни да бъдат добре информирани за направените политически споразумения, взетите решения и

общата крайна цел на диалога, както и загърбване на едностранните решения и пропагандата, които влошават напрежъка.

Освен бъдещото евентуално членство в Съюза, от страна на ЕС в диалога трябва да се търсят и други лостове за въздействие за нормализиране на отношенията, което ще доведе до повече последователност в действията на властите в Косово и Сърбия и следователно ще подпомогне диалога и намирането на трайно решение.

Информационни източници

1. Раймонд Демрез. „Специалният случай“ Косово. Сборник „Балканите през първото десетилетие на 21. век.“ Парадигма 2013 г.
2. Раймонд Демрез. Косово – отложената независимост. Кралица Маб. 2008 г.
3. Ноел Малкълм. Кратка история на Косово. ЛИК. София 2001 г.
4. Министерство на отбраната на Република България. Мисии и операции. Косово (UNMIK и KFOR) https://www.mod.bg/bg/tema_MissionsOperations.html
5. Security Council Resolutions – 1244 (1999). <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>
6. Security Council Report. Report of the special envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status. <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/Kosovo%20S2007%20168.php>
7. БНР. Международният трибунал за Косово – ново предизвикателство пред доказан професионалист. <http://bnr.bg/radiobulgaria/post/100785512/mejdunarodniat-tribunal-za-kosovo-novo-predizvikelstvo-pred-dokazan-profesionalist>
8. The government of the Republic of Serbia. Resolution following UN Special Envoy Martti Ahtisaari's „Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement“ and continuation of negotiations on the future status of Kosovo-Metohija. <https://www.srbija.gov.rs/specijal/en/31679>
9. Republic of Kosovo. Assembly. Kosovo Declaration of Independence. <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,100>
10. European Union Rule of Law Mission in Kosovo. About EULEX. <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,60>
11. Европейски съвет. Съвет на Европейския съюз. Декларация от София от срещата на върха ЕС-Западни Балкани, 17 май 2018 г. <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2018/05/17/sofia-declaration-of-the-eu-western-balkans-summit/>
12. Министерство на иностранный дел Российской Федерации. Заявление МИД России по Косово. http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/international_safety/conflicts/-/asset_publisher/xIEMTQ3OvzcA/content/id/348618?p_p_id=101_INSTANCE_xIEMTQ3OvzcA&_101_INSTANCE_xIEMTQ3OvzcA_languageId=ru_RU
13. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. Foreign Ministry Spokesperson Liu Jianchao's Remarks on Kosovo's Unilateral Declaration of Independence. <https://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/fyrth/t408032.htm>
14. European Union External Action Service. Statement by Federica Mogherini on the Kosovo Government decision on taxing goods from Serbia and Bosnia and Herzegovina. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/54242/statement-federica-mogherini-kosovo-government-decision-taxing-goods-serbia-and-bosnia-and_en

15. Gazetaexpress. Spain finally agrees to allow Kosovo athletes use state symbols. <https://www.gazetaexpress.com/en/news/spain-finally-agrees-to-allow-kosovo-athletes-use-state-symbols-174589/>

16. Pristina Insight. Kosovo Security Force competences to expand with newly passed laws. <https://prishtinainsight.com/kosovo-security-force-competences-to-expand-with-newly-passed-laws/>

17. Dnes.bg. Аресту в Косово за убиството на Оливер Иванович. <https://www.dnes.bg/temida/2018/11/23/aresti-v-kosovo-za-ubiistvoto-na-oliver-ivanovich.394449>

18. Kosovar Institute for Policy Research and Development. Autonomy for the Northern part of Kosovo: Unfolding scenarios and regional consequences. <http://www.kipred.org/en/news/AUTONOMY-FOR-THE-NORTHERN-PART-OF-KOSOVO-UNFOLDING-SCENARIOS-AND-REGIONAL-CONSEQUENCES-79>

19. Blic.rs. Pet modela za Kosovo: od Severne Irske do dve Nemačke. <https://www.blic.rs/vesti/tema-dana/pet-modela-za-kosovo-od-severne-irske-do-dve-nemacke/71gdd7r>

20. N1. Three scenarios for Kosovo, Priština investigative group. <http://rs.n1info.com/a378654/English/NEWS/Future-Kosovo-in-three-scenarios.html>

21. Belgrade Security Forum. BSF 2018: Session 3: Where Is the New Phase of The Belgrade-Pristina Dialogue Taking Us? <https://www.youtube.com/watch?v=dzszPVIF6iw&t=4699s>

Мартин Колев е преминал успешно XIV-ия Курс по дипломация за стажант-аташета „Св. Св. Кирил и Методий“, организиран от Дипломатическия институт. Завършва висшето си образование в университет Сямън, Китай, специалност „Бизнес китайски език“, и в Нов български университет, специалност „Дипломация и международни отношения“. В момента работи в дирекция „Азия, Австралия и Океания“ на Министерството на външните работи.

Опитът на страните от Вишеградската четворка

На основание Решение на Министерския съвет, с което бе създаден Междуведомствен координационен механизъм за присъединяване на България към ОИСР (Организация за икономическо сътрудничество и развитие) и приета „пътна карта“, Дипломатическият институт, съвместно с Министерството на външните работи на Р България, инициира в края на 2018 г. серия от семинари и събития в рамките на инициативата „България – кандидат за членство в ОИСР“.

Тази дългосрочна инициатива стартира със семинар на тема „Ролята на ОИСР за структурните реформи на държавата. Опитът на страните от Вишеградската четворка“, който бе проведен в София с подкрепата на посолството на Република Словакия. В семинара участваха утвърдени експерти от Словакия, Унгария, Чехия и Полша, които споделиха своя ценен опит в контекста на пътя на България към членството в ОИСР.

Списание „Дипломация“ има удоволствието да представи интервю с четирима от тях: Н. Пр. г-жа Ингрид Броцкова – постоянен представител на Република Словакия в ОИСР (Париж), г-жа Агнес Янски, ръководител на звено „ОИСР“ в унгарското Министерство на финансите, Н. Пр. г-жа Ивана Гролова, ръководител на звено „ОИСР и глобални въпроси“ в дирекция „Многостранни икономически отношения“ в чешкото Министерство на външните работи, и г-н Лукаш Блонски, първи секретар в Постоянното представителство на Република Полша в ОИСР (Париж). *

1. Защо е важно за една държава да бъде член на ОИСР? Какво е значението на ОИСР за всяка държава членка и какво конкретно се е подобрило във вашите страни след членството? Има ли някакви слаби страни?

Ингрид Броцкова: За мен е символично да отговоря на този въпрос точно тази година, когато Република Словакия ще председателства за пръв път за сесия на Съвета на министрите на ОИСР (22–23 май 2019 г.). Това ще бъде израз на нашите ангажменти към тази организация по време на вече 20-годишното ни членство, както и на поетия от нас ангажимент да допринасяме за работата ѝ, като споделяме своя опит, натрупан по време на процеса на трансформация и интеграция.

На ОИСР е отредено специално място в най-новата ни история, тъй като това е първата международна организация, към която се присъединихме успешно. Обаче за нас това не беше никак лесно. Започнахме заедно с всички останали страни от Вишеградската четворка, но настъпи изоставане по политически причини. А с присъединяването си към ОИСР през 2000 г. ние потвърдихме, че в нашата страна има вече действаща демокрация и пазарна икономика. Опитът,

* Експертите бяха интервюирани поотделно, след което техните отговори бяха структурирани в настоящето интервю според реда на изказването им по време на семинара.

натрупан по време на щателния и възискателен процес на присъединяване към ОИСР, беше изключително важен за нас, за да можем да се адаптираме по-бързо към достиженията на правото на ЕС. Тъй като процесът на присъединяване налагаше справяне с редица трудни политически, икономически и социални предизвикателства. По време на целия този процес нашата страна получаваше значителна помощ от чужбина, поради което чувстваме моралното задължение „да се отплатим“ за тази помощ. Успяхме да изградим, благодарение и на подкрепата на ОИСР, капацитет да предоставяме вече и от наша страна помощ за развитие на тези, които се нуждаят най-много от нея. Опитваме се да подпомагаме амбициите и на останалите страни, които се стремят към членство в ОИСР.

За моята страна членството в ОИСР е голямо възхновение, тъй като за нас тази организация е източник на международен опит и знания в областта на публичните политики. Ние сме ценили високо и сътрудничеството, и насоките, и помощта през всичките тези години. Словакия оценява високо предимствата на ОИСР по отношение на нейната аналитична работа, основана на доказателства, както и по отношение на партньорския натиск и най-добрите практики за сравнителен анализ. И очакваме тази организация да остане на върха на икономическото мислене, както и да продължи да предоставя практически препоръки на моето правителство. Що се отнася до слабите страни, бих казала, че това е липсата на капацитет за аналитични и политически решения на словашките ресорни министерства, за да можем да се възползваме изцяло от членството си в ОИСР.

Агнес Янски: Членството в ОИСР осигурява престиж. Това е организация, определяща стандарти въз основа на аналитични доказателства. Унгария се присъедини към ОИСР през 1996 г., шест години след промяната на политическия и икономически режим в страната. По време на нашата икономическа и политическа трансформация ОИСР ни осигуряваше значителен опит и знания в областта на израждането на институционална и юридическа рамка на пазарната икономика. Да бъдеш участник в една международна общност, е едновременно и признание, и възможност, тъй като така съответната страна може постепенно да се присъедини към глобалната база от знания. Препоръките от страна на ОИСР не определят само посоката на реформите, тъй като спомагат и за убеждаването на местните заинтересовани групи да приемат промените. Голяма част от тези препоръки нямат правно-обвързващ характер. Но самият факт, че са основани на задълбочен анализ и се подкрепят от всички държави членки, им придава значителна тежест. Тъй като нашето членство в ОИСР ни помогна да приложим на практика нашия дневен ред за реформи, като допринесе за разработването на нова данъчна система по време на самото присъединяване. А през последните повече от 20 години сътрудничеството се оказва и доста плодотворно във финансовия и корпоративен сектор, в реформата на висшето образование, в разработването на пазара на труда, в областта на публичното управление, а напоследък – и в модернизирването на нашата стратегия за малките и средни предприятия.

Ивана Гролова: Несъмнено нашето членство в ОИСР ни помогна много за структурните реформи по време на преходния период след социализма. Чешката република е вече напълно интегрирана в световната икономика като отворена либерална икономика; ние печелим от глобалната търговия и инвестициите, а чешките компании се конкурират свободно на глобалните пазари. Съвременната световна икономика обаче вече включва и нови теми като дигитализация, електронна търговия и даже изкуствен интелект, а нашите национални експерти не могат да разчитат на „обща позиция на ЕС“, която да им бъде от помощ, тъй като често такава позиция още не съществува. А това е едно допълнително бреме, както и отговорност за нашите човешки ресурси и експертен капацитет, които и без това са достатъчно натоварени. Новите тенденции оказват едновременно влияние върху редица сектори на нашата икономика и общество, поради което хоризонталната координация се оказва изключително важна, но за момента – доста трудна за нас.

Лукаш Блонски: Полша се присъедини към ОИСР през 1996 г., само няколко години след началото на пост-комунистическата трансформация. По това време присъединяването служеше като потвърждение на факта, че вече сме се „закотвили“ в западния свят на ценностите и принципите на икономиката на отворения пазар. В същото време ОИСР ни оказваше подкрепа за по-лесното разработване на пазарните институции, както и при формулирането на публични политики, насочени към благоденствието на хората. ОИСР ни предоставяше не само най-общите насоки, но и детайлизирана помощ при изграждането на регулаторните институции и формулирането на политиките, които засилваха вътрешната конкуренция, но осигуряваха в същото време и защита на потребителите. ОИСР ни служеше и като „гаранция“ за доверие и еднакъв начин на мислене преди да се присъединим към някои други международни организации, като например НАТО през 1999 г. и ЕС през 2004 г.

2. На какви критерии за членство трябваше да отговори вашата страна и наложи ли се да се присъедини към някакви законодателни инструменти или работни групи? Кои беше решаващият фактор? А най-голямото предизвикателство?

И.Б. Пътната карта за членство в ОИСР е добре дефинирана и има две измерения: техническо и политическо. От техническа гледна точка е важно да има сериозно ангажиране в работата на различни работни органи, групи или комитети на ОИСР, като този ангажимент не означава непременно членство в Организацията. Това е начин за запознаване с културата на ОИСР, с нейните методи на работа, за учене от „партньори“ и пр. Съвсем ясно е, че самото присъединяване има някакво политическо измерение. А присъединяващата се страна трябва да представи сериозни аргументи „за“. България, както и други гържави членки на ЕС, имат голямо сравнително предимство – своето членство в Европейския съюз. А нашето най-голямо предизвикателство „на финалната права“ в процеса на присъединяването беше политическото положение в Словакия.

А.Я. Така, както всички останали кандидати, Унгария трябваше да се присъедини към така нареченото „*acquis*“ на ОИСР. Което означава, че преди самото присъединяване, както и по време на преговорите, трябваше да демонстрираме силен ангажимент към стандартите на ОИСР и ценностите на западните демокрации. Като член на програмата на ОИСР от 1991 г. „Партньори на прехода“, Унгария се присъедини постепенно към всички действащи по онова време законодателни инструменти и участва в работата на различни органи на ОИСР като наблюдател. Например, присъединихме се към „Насоките за многонационалните предприятия“ на ОИСР още през 1994 г. и преминахме през процес на икономически преглед през 1991 г. Но най-голямото предизвикателство беше да адаптираме унгарското законодателство към стандартите на ОИСР, където акцентът пада предимно върху данъците, екологичната политика и финансовите въпроси. Бяха необходими бързи и широкомащабни структурни промени, за да можем да изпълним всички критерии. След 5 години процес на адаптация и 3 години преговори ОИСР най-после направи реверанс към Унгария, като прие страната за член в тази международна организация, признавайки по такъв начин значението и силата на направената от наша страна историческа стъпка.

И.Г. Чехия се присъедини към ОИСР преди 23 години, на 21 декември 1995 г. Като така стана първият член на тази организация от бившия Източен блок, както и нейният 26-и редовен член. Процесът на присъединяване се възприемаше като уникална възможност да въведем значителни промени в нашата законова рамка, да реформираме данъчната система и секторните си политики, както и да ускорим приватизацията. А приемането на стандартите на ОИСР и самото присъединяване бяха крайъгълен камък за Чешката република – нещо като „печат“ на одобрение и потвърждение на факта, че страната ни беше вече добре действаща пазарна икономика и парламентарна демокрация. А ключов фактор за всичко това беше не толкова нашата политическа амбиция, колкото отдадеността на тези стандарти от страна на всички наши експерти и политици, участвали в процеса по онова време.

Л.Б. Често наричат ОИСР „клуб на богатите“. В началото на 90-те години на миналия век Полша не можеше да бъде наричана така, тъй като нашият БВП на глава от населението по време на присъединяването беше само 30% от средния за ОИСР. В момента е около 75%. Освен това, ние се присъединихме към тази организация в момента, в който създавахме нашите демократични и пазарно-ориентирани институции. Затова цялостното спазване на високите стандарти, определени от най-развитие гържави членки на ОИСР, беше за нас огромно предизвикателство, което налагаше координирани действия от страна на цялата гържавна администрация. По онова време ОИСР бе съсредоточена основно върху насърчаването на свободната търговия, поради което стриктното спазване на насоките и указанията на нейните Търговски и инвестиционни комитети беше ключово в процеса на присъединяването. А основният инструмент на ОИСР, към който Полша трябваше да се присъедини, беше „Кодексът за либерализация на движението на капитали“.

3. Какви бяха институционалните механизми по време на пред-присъединителния процес? И как работеше вашето правителство с бизнес-асоциациите, неправителствените организации и академичните кръгове?

И.Б. За да бъде завършен успешно процесът на присъединяване, има три важни аспекта: първо, капацитет за изпълнение и собственост върху процеса; второ, координация; и трето, комуникация. Процесът на присъединяване към ОИСР представлява всъщност „упражнение“ за цялото правителството, в което има един посветен на целта „боец“, действащ като движеща сила на самия процес.

А.Я. За процеса на присъединяване в Унгария отговаряше Министерството на външноикономическите отношения. А за Главен преговарящ бе назначен един от нашите дипломати в Париж, който поддържаше ежедневни контакти със Секретариата на ОИСР. Личните контакти на този наш дипломат със Секретариата допринесоха изключително много за този процес. У нас бе създаден и междуправителствен орган – Национален комитет за ОИСР, начело с Главния преговарящ и със задача да координира подготвителните работи с отделните ресорни министерства. В този процес бяха ангажирани също бизнес-асоциациите и академичните кръгове. Те изиграха основна роля при разясняване на отделните заинтересовани групи защо трябва да бъдат извършени съответните промени.

И.Г. На база впечатленията ми от семинара в София, вашите механизми на сътрудничество между отделните ресорни министерства, публичния сектор и академичната общност са много подобни на нашите. Основният въпрос обаче е доколко вашите политически представители и вземащите решения разбират самия процес и съпътстващите го изисквания. Чрез членството в ОИСР те може би ще търсят международно признание за вашата страна. Но в същото време следва добре да се разбере, от всички заинтересовани страни, че този успех би имал своята цена. Има ли я политическата воля да се приемат сериозно препоръките на ОИСР и да бъдат прилагани безотказно и систематично, така че да направите своята икономика просперираща и конкурентоспособна – даже и това да означава нови, задълбочени и, често, социално болезнени структурни реформи?

Л.Б. У нас процесът на присъединяване, който продължи от 1994 до 1996 г., бе координиран от три ключови министерства: Министерството на икономиката, Министерството на финансите и Министерството на външните работи. И до ден-днешен тези три министерства имат водеща роля в контактите на Полша с ОИСР. Но тъй като обхватът на дейността на ОИСР се простира далеч отвъд компетенциите на тези министерства, те си сътрудничат тясно и с други публични субекти, като Полската национална банка и Централния статистически институт. И до ден-днешен се провеждат редовни координационни срещи – всички публични институции участват в програмирането на

нашето сътрудничество с ОИСР. Сътрудничеството с бизнес-асоциациите, НПО и академичните кръгове е по-скорошен феномен, но днес всички те участват активно в работата на ОИСР – или като членове на Консултативния комитет за бизнеса и индустрията към ОИСР (BIAC), или като автори на доклади, издавани от Организацията.

4. Как беше промотирана кандидатурата на вашата страна пред националната и международната общественост и, най-вече, пред останалите държави членки на ОИСР?

И.Б. Във вътрешен план това бе задача на Кабинета на вицепремиера по икономическите въпроси, като по-късно бе създадена и съответната длъжност – „Пълномощен представител на правителството на Словакия за процеса на присъединяване към ОИСР“. Съвсем естествено в този процес участваха също бизнес-асоциациите, „тематичните“ НПО и кръгът от мозъчни тръстове. Бе организиран и чуждестранен канал за комуникация въз основа на стандартните дипломатически канали (посолствата). На един по-късен етап обаче, предимно въз основа на комуникацията с администрацията на САЩ, бе създадена и „Работна група на ОИСР“ за договаряне на останалите неуредени въпроси. От полза е също присъствието на дипломатически представител с портфолио „ОИСР“ в посолството на съответната страна в Париж, както и ежедневното присъствие в ОИСР. При нас ключова роля изиграха и други международни организации, като Международният валутен фонд и Световната банка.

А.Я. При нас основна роля имаха главният преговарящ и дипломатическият ни представител в Париж. Главният преговарящ, например, направи нещо като турне и посети ресорните държавни служители в страните членки на ОИСР, за да представи икономическото развитие на Унгария и сериозният ѝ ангажимент към процеса на присъединяване. Нещо подобно направи и дипломатическият ни представител, който посети съответните посолства и постоянни представителства в Париж. През 1994 г. унгарският премиер произнесе слово пред Съвета на ОИСР в Париж, което също беше важна стъпка за популяризирането на нашата кандидатура. На местна почва с това беше ангажиран Националният комитет за ОИСР, като също така бяха публикувани статии в пресата и организирани различни семинари за запознаване на широката общественост с ОИСР. Днес за същата цел могат да бъдат използвани и социалните медии.

И.Г. Непосредствено след „Нежната революция“ от 1989 г. лозунгът вече беше „Да се върнем в Европа“. Концентрирахме се върху три основни приоритета: парламентарна демокрация, свободна пазарна икономика и чиста околна среда. Стремехът ни беше да се присъединим към най-важните и релевантни международни организации – ЕС, НАТО и ОИСР. Членството в тези организации имаше важно историческо значение, тъй като то представляваше недвусмислено доказателство, че успешно сме извървяли нашия път обратно към европейските ценности. В определен момент от процеса на присъединяване към

ОИСР бе назначен и специален посланик към ОИСР, който да поддържа по-чести контакти с останалите държави членки и със Секретариата. А самата ни работа „на терен“, самият преход и всички извършвани реформи бяха въщност най-сигурният „билет за клуба на високите стандарти“, заедно с цялостния политически образ на Чешката република в чужбина по това време.

Л.Б. Полша кандидатства за членство в ОИСР по време, когато все още нямаше интернет или широк достъп до информацията в реално време. Затова акцентът паднаше върху по-традиционни начини на комуникация: най-вече посолствата ни бяха тези, които информираха света за готовността на нашата страна да се присъедини към Организацията. ОИСР беше първата голяма международна организация, към която Полша желаше да се присъедини, и полската администрация беше наясно със значението на този факт. Ето защо трите координиращи ресорни министерства нямаха проблем нито с набирането на необходимата информация, нито с убеждаването на останалите министерства да извършат необходимите реформи.

Днес нашето Постоянно представителство към ОИСР има своя интернет страница (www.msz.gov.pl/pl/p/parazyoescd_fr_s_pl/), на която уведомява за работата на ОИСР, както и акаунт в Твитър (@PLPermRepOECD), и издава ежесечния бюлетин „ОИСР 360“, чрез който уведомява полската общественост за дейностите и публикациите на Организацията.

5. Каква е връзката между членството в ЕС и перспективите и механизмите за присъединяване към ОИСР?

И.Б. Словакия стана член на ОИСР преди да се присъедини към ЕС. Така че при нас самата ОИСР допринесе за спазването на *достиженията на правото на ЕС*, както и на *критериите за Евророната*. Добър пример за неотдавнашното ни сътрудничество е конструктивното и активно сътрудничество по време на нашето Председателство на Съвета на ЕС през 2016 г. по въпросите на данъчния дневен ред. Що се отнася до докладите на ОИСР, на първо място е т.нар. „Икономически преглед“, който все още силно привлича вниманието на нашите висши служители и е тясно свързан със „Специфичните препоръки за Словакия“ от страна на ЕС. Ние успяхме да привлечем ОИСР да работи по нашите най-важни секторни приоритети и със средства от Структурните фондове на ЕС успяхме да подготвим „Преглед на държавното управление“, „Преглед на системата за професионално образование и обучение“, нашата „Национална стратегия за стратегии за устойчиво развитие /SDGs/“ и др.

А.Я. Що се касае до присъединяването към ОИСР, това бе първата западна организация, която прие Унгария за член. ОИСР беше нещо като „преддверие“ за присъединяването ни към ЕС и изигра безценна роля по време на подготовката ни както чрез специални програми, така и чрез нашето участие в широкоспектрната дейност на Организацията. Днес обаче положението е различно за онези държави членки на ЕС, които искат да се присъединят към ОИСР. Те са

изпълнили достиженията на правото на ЕС, поради което позицията на ЕС относно разширяването на ОИСР (от 2007 г.) гласи, че „всички държави членки на ЕС, които не са членове на ОИСР и кандидатстват за членство, следва да бъдат признати като подходящи за присъединяване към ОИСР и изрично включени в процеса на присъединяване.“ Това естествено не означава получаване на членство веднага след поканата, тъй като присъединяването към инструментите на ОИСР изисква съществено и доста дълго адаптиране на законодателството. Въпреки това, членството в ЕС осигурява подходяща основа за интелигентно и бързо адаптиране, като натрупаният по време на присъединяването към ЕС опит може да се окаже доста полезен в това отношение.

И.Г. По принцип не би трябвало една държава членка на ЕС да има проблем с изпълнението на стандартните критерии за членство в ОИСР. ОИСР обаче не е само Европейският съюз. Ние държим изключително много на изпълнението на критериите за приемане в тази организация, приети от Съвета на ОИСР през 2017 г. чрез така наречената „Рамка“. Затова в интерес на самата организация е тези критерии да се отнасят еднакво до всички страни кандидатки, независимо от това дали са членове на ЕС или на Г-20.

Л.Б. Членството в ЕС определено помага за присъединяване към ОИСР. Само един пример: процесът на присъединяване – както при Литва, така и при Латвия, отне само две години. Но не се получи толкова бързо, обаче, при някои други страни, които се опитваха да се присъединят по същото време. Това се дължи на факта, че има голямо сходство между политиките на ЕС и на ОИСР. Например в областта на екологията и на данъчната и потребителската политика, където често позицията на ЕС е дори по-твърда от тази на ОИСР. Освен това, тъй като някои политики на държавите членки на ЕС се координират до голяма степен от самия ЕС /напр. в областта на рибарството, климата и селското стопанство/, броят на инструментите и комисиите, с които тези държави членки трябва да се съобразяват, намалява.

6. Как се е променила ОИСР от присъединяването на вашите страни до днес? Въз основа на това, както и на опита от процеса на присъединяване, каква е перспективата на България за членство в ОИСР и кое би било най-голямото предизвикателство?

И.Б. Аз вярвам твърдо в работата на ОИСР и подкрепям всичко, което върши тази организация. ОИСР работи с факти и доказателства и това е нещо, от което – в днешния свят на *пост-истинност*, ние всички се нуждаем. Затова смятам, че тази организация върши много добра и подходяща работа. Намирам атмосферата тук за предизвикателна и интересна от интелектуална гледна точка. ОИСР помага много на моята страна и със своя кръг от експерти в редица секторни политики допринася и за нашата по-активна политическа дейност в самия Европейски съюз. Практическото ѝ значение нарасна значително след глобалната икономическа и финансова криза, тъй като политиките трябва

да се справят с нови икономически предизвикателства и да предлагат нов тип икономическо мислене, за да могат да градят доверие между заинтересованите страни.

А предизвикателство пред българската администрация може да е умората от разширяването, както и това доколко силна – в самата ви страна – е волята за необходимите систематични реформи. Моля ви, разчитайте на нашата подкрепа – готови сме да споделим нашия опит и знания.

А.Я. ОИСР се промени значително през последните 20 години, тъй като от „клуб на богатите“ се превърна в глобален играч. Тази организация предлага форум, в рамките на който отделните правителства могат да работят заедно, да споделят натрупания опит и да търсят решения на общите си проблеми. ОИСР работи за намирането на бързи и глобални отговори на новите предизвикателства, пред които е изправен светът, което означава създаването на нови инструменти, стандарти и препоръки. И въпреки че предварителните условия за членство, на които трябва да отговори една страна кандидат, непрекъснато се увеличават, съвсем ясно е, че България, като държава членка на ЕС, може да отговори на всички изисквания. За съжаление обаче от страна на една държава членка на ОИСР все още няма политическа воля да отправи покана за преговори, а за подобно решение е необходимо пълно единодушие. Междувременно България би могла да се присъедини към съответните законови инструменти и да адаптира законодателството си към стандартите на ОИСР. Освен това би било много полезно, ако страната участва във възможно най-много комисии и работни групи на тази организация. Всички тези действия със сигурност биха скъсили периода на преговорите, от поканата за членство до присъединяването към ОИСР. Желая ви постоянство през следващите няколко години, както и успех във вашата работа за постигане на крайната цел.

И.Г. Нормативната роля на ОИСР непрекъснато расте – дори Европейската комисия базира най-малко 60% от нормативните си предложения на препоръките на Организацията. В наш интерес е възможно най-много страни по света, голяма част от тях наши „основни партньори“, да приемат реално тези стандарти на „честна игра“. Но те наистина трябва да отворят своите икономики и наистина да обменят информация по въпроси, свързани с данъците, борбата с корупцията и пр. Не би било в наш интерес те просто да използват експертизата на ОИСР, за да станат по-конкурентоспособни, но да не спазват правилата на Организацията, с които правила нейните членове се чувстват доброволно обвързани. Не бихме искали също ОИСР да се превърне просто в обща платформа за дебати, като така губи редица международни организации и системата на Обединените нации – бихме искали ОИСР да остане съсредоточена върху икономическите връзки и благоденствието, да осигурява пространство за основани на опита икономически дискусии, а там, където е възможно – и за съвместно формулирани решения и препоръки.

Страната кандидат би могла да работи усилено в съответните комитети и да приеме инструментите на ОИСР още преди самото присъединяване. Аргу-

ментацията, свързана с ОИСР, помага на ресорните министерства да отстояват своите предложения за вътрешни реформи, както и обратното – да защитават своята позиция от популистки натиск за промени без достатъчно ясни икономически причини. Решението на Съвета на ОИСР относно поканата за присъединяване може да отнеме известно време поради външни фактори, които са извън вашия обсег. Но междувремето трябва да сте фактически добре подготвени, така че когато настане времето Съветът да вземе решение, никоя от държавите членки да няма и капка съмнение относно вашето присъединяване. Всяко ново членство трябва да е еднакво благоприятно както за новодошлите, така и за Организацията – а предпоставка за това е пълното спазване на ценностите и стандартите на ОИСР.

Л.Б. ОИСР се промени много – това вече не е организацията, която се концентрира единствено върху инвестиционните потоци и свободната търговия. Вече еднакво важен е приобщаващият и устойчив растеж, който значително влияе върху препоръките на ОИСР в областта на публичните политики. В този контекст, ако има свидетелства, че икономическият растеж на България е добре разпределен и ориентиран към хората, това определено ще бъде предимство при опита на страната да се приобщи към Организацията. България вече се е присъединила към някои от инструментите на ОИСР, включително конвенциите за борба с корупцията и за модела на данъчно облагане. Присъединяването към колкото е възможно повече инструменти на ОИСР, включително и към „Кодекса за либерализиране на движението на капитали“, със сигурност ще е стъпка в правилната посока, тъй като това ще бъде ясен знак, че България приема сериозно единоумислието на ОИСР и желае да основе политиките си на препоръките на Организацията.

Международна конференция „Платформата за сътрудничество „16+1“ – пътят напред“

Резюме*

На 29 юни 2018 г. Дипломатическият институт при министъра на външните работи на Р България /ДИ/, съвместно с Института за европейски изследвания към Китайската академия за обществени науки, Академичната мрежа към Платформата за сътрудничеството „16+1“ Китай – страните от Централна и Източна Европа /ЦИЕ/ и Китайския център за съвременни глобални изследвания, организира едnodневна научноизследователска конференция на тема „Платформата за сътрудничество „16+1“ – пътят напред“. Този форум на високо научно и експертно ниво се състоя като част от официалния календар на събитията в рамките на проведената в София Среца на върха „16+1“ между Китай и страните от ЦИЕ. Домакин на конференцията бе Министерството на външните работи на Р България.

Научноизследователската конференция по въпросите на сътрудничеството във формата „16+1“ допринесе за укрепване на общността в рамките на академичната мрежа на „16+1“ от университетски преподаватели, изследователи и политолози от мозъчни тръстове. Форумът бе използван също като академична и интелектуална платформа за преглед на резултатите, за очертаване на бъдещите перспективи за развитие на механизмите и измерението на самото сътрудничество „16+1“, както и за утвърждаването на новаторски идеи в рамките на експертните и академични форуми по въпросите на „16+1“. Конференцията предложи също откровени и открити дискусии относно ограниченията и предизвикателствата пред инициативата „16+1“, като излезе с предложения за тяхното преодоляване.

Дипломатическият институт е водещ приложно-изследователски център в България, генериращ специализирана експертиза за нуждите на българската дипломатическа служба в областта на китайските инициативи „16+1“ и „Един пояс, един път“. Тази експертиза се формира от собствени задълбочени изследвания, както и от научните и експертните конференции, които Институтът организира. В връзка с това през септември 2017 г. ДИ организира международна конференция, посветена на потенциала на Черноморския регион като пресечна точка на инициативите „16+1“ и „Един пояс, един път“.

Освен китайската делегация, представлявана от видни представители на водещи китайски университети, институти и мозъчни тръстове, принос към софийската конференция дадоха също солидна група от изследователи и експерти на високо ниво от 10 (от общо 16) страни от ЦИЕ – Чехия, Унгария, Република Северна Македония, Черна гора, Полша, Румъния, Сърбия, Словакия,

* Резюмето на конференцията е изготвено от д-р Валентин Катранджиев, главен експерт в ДИ и ръководител на Приложно-изследователското звено към ДИ по въпросите на Платформата за сътрудничество „16+1“ и инициативата „Един пояс, един път“.

Словения и България.

В словото си при откриването на конференцията заместник-министърът на външните работи – г-н Георг Георгиев, подчерта високите си очаквания от инициативата „16+1“ за насърчаване на икономическото развитие на страните от ЦИЕ чрез инвестиции, търговия и различни проекти. Мотото на Срещата на върха „16+1“ в София е „Задълбочаване на откритото и прагматично сътрудничество в името на общото благоденствие“, което всъщност отразява виждането, че успехът на инициативата „16+1“ ще зависи от приобщаване, прагматизъм и от изпълнението на практични и достижими резултати.

От своя страна, директорът на Дипломатическия институт – г-жа Тая Михайлова, подчерта активния ангажимент на ДИ към работата на Академичната мрежата на „16+1“. Тя благодари на посолството на Китай в София, както и лично на китайския посланик – Н.Пр. г-н Джан Хайджоу, за оказаната на Института подкрепа при разширяването на мрежата от контакти с китайските мозъчни тръстове.

Издавания по време на откриването бяха направени също от Генералния директор на Института за европейски изследвания към Китайската академия за обществени науки (КАОН) и Секретар на Академичната мрежа на „16+1“ – проф. Хуан Пин, и от заместник-генералния директор на Китайския център за съвременни глобални изследвания, г-р Ван Лион.

Според проф. Хуан Пин самото естество на сътрудничеството „16+1“ произтича от съвместната синхронизация на правилата, от съвместното изпълнение на проектите в определени области, както и от съвместното използване на резултатите от това сътрудничество. Той акцентира върху нарастващата роля на Академичната мрежа на „16+1“ като международна партньорска мрежа за изследвания (с вече повече от 100 участници). Сътрудничеството между 17-те страни партньори, в областта на науката и изследванията, се основава на съвместно инициране на изследователски проекти, съ-организиране на изследователски конференции и симпозиуми, както и съвместното публикуване на резултатите от изследванията.

От своя страна, заместник-директорът на Китайския център за съвременни глобални изследвания, г-р Ван Лион, представи платформата за сътрудничество „16+1“ като печеливш за всички проект, а не такъв, при който печалбата за едни е загуба за други. През новия етап на вътрешни реформи, Китай се стреми да разширява достъпа за чуждестранни инвеститори и търговци на своя пазар (включително чрез осигуряване на благоприятна среда за чуждестранните инвестиции и насърчаване защитата на правата върху интелектуалната собственост). Това би имало положително въздействие върху отношенията на Китай със страните от ЦИЕ. Д-р Лион предложи проектите за свързаност между Китай и страните от ЦИЕ да бъдат включени в рамката за сътрудничество между Китай и Европейския съюз в областта на инфраструктурата (като начин за преодоляване на загрижеността на Брюксел от по-нататъшното развитие на инициативата „16+1“). Той наблегна и на взаимното допълване между инициативите „16+1“ и „Един пояс, един път“ в контекста на по-нататъшното развитие на отношенията между Китай и страните от ЦИЕ.

Н. Пр. г-н Джан Хајджоу – посланик на Китайската народна република в България, заяви подкрепата на своята страна за провеждането на подобна конференция и изрази висока оценка положените усилия при организирането на събитието от страна на Министерството на външните работи на Р България и на ДИ. По думите му, само за шест години инициативата „16+1“ е успяла да се превърне във влиятелна платформа за сътрудничество. Икономическите, търговските и инвестиционните отношения между Китай и страните от ЦИЕ показват положителна тенденция на развитие (напр. увеличаване на износа от Китай за страните от ЦИЕ с 16%, както и увеличаване на експорта от тези страни към Китай с 24%). По отношение на различните сектори в сътрудничеството „16+1“, посланикът подчерта нарастващата популярност на българския мед и продукти от розово масло на китайския пазар. Той даде също положителна оценка и на редицата завършени и изпълнявани в момента проекти в ключови области на инициативата „16+1“, като например: транспортна инфраструктура (строителството на ж.п. линията Будапеща-Белград и завършената магистрала в Черна гора); енергетика (въглищната електроцентрала в Сърбия, която вече произвежда електроенергия); селско стопанство (създаването в България на първата демонстрационна зона за сътрудничество в областта на селското стопанство между Китай и страните от ЦИЕ). Във връзка с развитие на направлението на връзките между хората в рамките на „16+1“ той подчерта увеличени брой директни полети и туристически пътувания (7 града в страните от Централна и Източна Европа са вече пряко свързани с Китай по въздуха, а броят на туристите в двете посоки се е удвоил, като е достигнал около 1 милион души). Културата все повече служи като своеобразен мост за взаимно разбирателство и опознаване (проявите с участието на китайски изпълнители биват много добре приети в София). Китайският посланик охарактеризира отношенията между Китай и Европейския съюз като открити и взаимно изгодни, наблягайки отново на ангажимента, поет от неговата страна, да развива отношения със страните от ЦИЕ (в различни области) в съответствие с правилата и регламентите на ЕС. Той приветства възможността групи европейски страни и международни организации (включително и финансови, като Европейската банка за възстановяване и развитие) да се присъединят в ролята на трети страни партньори в платформата за сътрудничество „16+1“ и по този начин од гопринесат за нейния напредък.

Конференцията бе структурирана в четири тематични панела:

В първия панел бяха засегнати политическите аспекти на платформата за сътрудничество „16+1“.

Експертите разгледаха китайската инициатива в регионален, европейски и глобален план. Беше отбелязано, че преходният етап, в който се намира настоящият световен ред, се оказва не само предизвикателство, но и възможност за развитие на отношенията между Китай и страните от ЦИЕ в контекста на стратегическото партньорство между Китай и ЕС. Очакванията са, че дори и след Брекзит Европейският съюз ще остане влиятелен участник в рамките на международната система.

Бе отбелязан фактът, че инициативата „16+1“ бива тълкувана на три нива на приемане (или отхвърляне). Първо, тази инициатива генерира не малко критика от страна на Брюксел и водещите западноевропейски държави; второ, някои страни (най-вече тези от ЦИЕ) гледат на нея като на укрепваща взаимодействие между ЕС и Китай; и трето, редица държави смятат, че инициативата „16+1“ нито укрепва, нито подкопава динамиката на отношенията между ЕС и Китай. Бе направен и преглед на платформата за сътрудничество „16+1“ от гледна точка на нейната синергия с „Един пояс, един път“. Изследователите от „Вишеградската четворка“ споделиха резултати от свои анализи относно степента на влияние на инициативите „16+1“ и „Един пояс, един път“ върху вътрешната политика на техните страни, както и върху интензивността на отношенията им с Китай.

Последвалата дискусия се съсредоточи върху инициативата „16+1“ като модел за отношенията Юг-Юг. Тази гледна точка, споделяна от част от китайската научноизследователска общност, бе обаче оспорена от експертите от ЦИЕ. В момента страните от ЦИЕ се борят срещу двойните стандарти и неравностойното им третиране в рамките на ЕС. Ето защо включването на 11 страни от ЦИЕ (държави членки на ЕС) в категорията на „Глобалния юг“ би могло да засили социалното и икономическо разделение в ЕС, както и да легитимира разделенията на Съюза на напреднали и по-слабо развити региони. Тълкуването на инициативата „16+1“ като модел за сътрудничество Юг-Юг (каквото Пекин предлага на страните от Азия, Африка и Латинска Америка) ще затвърди тезата за ЕС като за ядро и периферия и ще насърчи идеята за „Европа на различни скорости“. А това би било в разрез с интересите както на страните от ЦИЕ, така и на Китай. Още повече, че не трябва да се забравят и разликите в промишлената структура на Централна Европа и развиващия се Юг.

Във **втория панел** беше разгледано икономическото измерение на инициативата „16+1“. Панелистите анализираха мястото на „Вишеградската четворка“ (като суб-регион на Централна и Източна Европа) в рамките на китайската стратегия за „отваряне навън“ (чрез „16+1“ и „Един пояс, един път“). Успешното присъствие на Китай в тези четири държави се дължи на положителния му образ (изграден чрез активна публична дипломация и засилена политика на макроравнище). Измежду страните от ЦИЕ, тези от „Вишеградската четворка“ винаги са имали значителна икономическа тежест благодарение на своята развита промишлена и технологична база. Беше подчертано, че тяхната икономическа и политическа стабилност (включително и високите стандарти на обучение) в рамките на ЕС са важна предпоставка за увеличените китайски инвестиции. Независимо от това обаче, китайските инвестиции в страните от ЦИЕ остават несравнимо по-ниски от китайските преки чуждестранни инвестиции в Западна Европа.

По-нататък бе анализирана и работата на центровете (механизмите) за секторно сътрудничество на инициативата „16+1“. Координационната роля на тези трябва да бъде подобрена. Например, беше казано, че 16-те страни от ЦИЕ нямат обща визия за функциите на новосъздадения морски секретариат

към „16+1“. Отделните страни от ЦИЕ се съревновават помежду си по привличането на китайски инвестиции за изграждане на собствената си инфраструктура. Вместо това е можело да се излезе със съвместни предложения от групи държави в рамките на „16+1“ за развиване на свързваща морска пристанищната инфраструктура (напр. Полша, Латвия и Литва или България и Румъния да договорят с Китай общи проектни предложения). Центровете на „16+1“ за секторно сътрудничество не са успели достатъчно добре да запознаят широката общественост със съдържанието, дневния ред и резултатите от своята дейност (включително и при популяризирането на отделните проекти).

Бе споменато също, че фирмите от ЦИЕ изпитват трудности, тъй като им е необходимо значително технологично време за пазарно пласиране на техните продукти на китайския пазар (напр. млечни продукти, зърнени храни и други закуски), като през този период те не могат да генерират приходи за поддържане на бизнеса си. За тях е по-лесно да продават на европейските пазари, тъй като там цикълът на генериране на приходи е по-кратък отколкото на китайския пазар. Само големи корпоративни гиганти могат да си позволят да инвестират дълго в един пазар, преди да разчитат да получат възвръщаемост на тяхната инвестиция. Именно в този контекст експертите изразиха своите виждания относно това как практически да се подходи за решаване на натрупаните проблеми, което ще даде тласък за развитие на инициативата „16+1“.

Големите предизвикателства пред „16+1“ са резултат от непрекъснато растящия търговски дисбаланс между Китай и страните от ЦИЕ, от асиметрията в размера на отделните икономики, както и от разнородността на региона на Централна и Източна Европа (в политически, исторически и културен аспект).

В панела беше направен стратегически анализ на „Един пояс, един път“ през призмата на мултилатерализма в международните отношения, с конкретен акцент върху икономическите и логистични въпроси. Инициативата „Един пояс, един път“ бе разгледана като едно по-широко движение към утвърждаването на нови икономически модели. По линия на търговското и промишлено сътрудничество между Китай и страните от ЦИЕ беше предложено: първо, компаниите/предприятията биха спечелили от създаването на общи индустриални зони, в които да се кооперират и прилагат общи преференциални политики и регулации; второ, както Китай, така и страните от ЦИЕ биха могли да се възползват от конкурентните предимства на продуктите, които произвеждат (в сферата на селското стопанство, промишлеността, транспорта и прочие.), както и да гарантират взаимен достъп на своите пазари; трето, при изработването търговската си политика спрямо страните от ЦИЕ Пекин би трябвало да дефинира диференцирана търговска стратегия (като отчете конкретните национални условия в отделните държави от Централна и Източна Европа).

Третият панел беше посветен на вътрешно-цивилизационния, културния (духовен), научен, образователен и друг вид хуманитарен обмен (развитие на контакти между хората) като база за развитие на пълноценни отношения между Китай и страните от ЦИЕ.

Бяха представени конкретни случаи на българо-китайско сътрудничество в областта на висшето образование (напр. обмен на знания, изследвания, ноу-хау и образователни методи и практики) между академични, бизнес и технологично-ориентирани общности, измежду които: българският Транспортен университет „Тодор Каблешков“ и Технологичният университет Нинбо; българският Университет по архитектура, строителство и геодезия и Пекинският университет по строителство и архитектура; българският Химико-технологичен и металургичен университет и Университетът за наука и технологии в Ухан и Химико-технологичният университет в Шънян. Беше отчетено положителното въздействие на платформата „16+1“ върху разширяването на българо-китайското сътрудничество в областта на културата, науката и образованието.

Хуманитарното измерение на сътрудничеството е допринесло значително за увеличаване на обмена в областта на спорта и туризма. Вече обичайна практика е редовният обмен между български и китайски академични общности, общини и областни градове.

Бяха представени и емпиричните резултати от неотдавнашно изследване за ролята на изследователските центрове в рамките на платформата „16+1“ (включващо такива центрове от Сърбия, Унгария, Чехия и Република Северна Македония). Най-осезаемият резултат от работата на Академичната мрежа на „16+1“ е създаването на общност от учени и експерти, които се събират на общи форуми няколко пъти в годината. Въз основа на академичния обмен, наличните знания, информация и данни се споделят и синтезират под формата на познание с добавена стойност. По този начин и академичната мрежа допринася за развитието на нови форми на експертно и научноизследователско сътрудничество. Остана неясна обаче степенята на влияние на приложно-изследователските институти и аналитични центрове от ЦИЕ върху изработването на политики (особено що се касае до изработване на политиката към Китай) в сравнение с техните китайски колеги, като този въпрос бе тясно обвързан със самия процес на създаване на политики.

Четвъртият панел предложи съдържателен прочит и дискусии относно сътрудничеството на местно ниво в рамките на „16+1“. Беше разгледано взаимодействието между централното и местното управление при изработването и реализирането на политиките. Беше подчертано, че сътрудничеството на ниво общини е в основата на сътрудничеството между отделните държави и култури. Във връзка с това бяха анализирани форматите и механизмите за участие на мегаполисите и на по-малките градове в международните отношения

Побратимяването на градовете не само в двустранен, но и в многостранен формат се оказва новаторска форма на сътрудничество между градовете (напр. Икономическата асоциация между градовете Гуангжоу - Лос Анджелис - Оукланд или сътрудничеството между Бирмингам - Лион - Франкфурт). Беше изразено мнение, че местните власти на китайските градове се превръщат в незаменим компонент от провеждането на китайската външна политика. Във

Връзка с това сътрудничеството между градовете може да започне да играе важна роля в развитието на отношенията между Китай и страните от ЦИЕ. По време на дискусиата бе подчертано, че Форумът на местните лидери в рамките на формата „16+1“ се е оказал прекалено стандартизиран. Беше отчетено значението на сътрудничеството на ниво местно управление (например по линия на културата на взаимното обучение, споделения опит, взаимната търговия и инвестиции). И все пак, експертите от ЦИЕ подчертаха, че това измерение на сътрудничеството не е изпълнено с достатъчно съдържание. Бе препоръчано да се приложи целенасочен подход (фокусът да бъде поставен върху няколко наистина важни сфери на сътрудничество, отколкото сътрудничеството да се разпростре върху широк диапазон от теми). Беше отчетен провалът на модела „отгоре-надолу“, като панелистите предложиха сътрудничеството да започва от базово равнище (на ниво граждански, културни и бизнес общности), след което да бъде подпомогнато от местните власти, и накрая – подкрепено от централната власт.

Китайските експерти подхожиха към дебата от историческа гледна точка, като напомниха, че сътрудничеството на местно ниво между Китай и страните от ЦИЕ е започнало много преди появата на самата инициатива „16+1“. Някои успешни примери от миналото, като например китайско-полската акционерна корабна компания „Shipolbrok“ (1951 г.) или Фермата за приятелство „Zhongjie“ (създадена през 1956 г. като ферма за китайско-чехословашко приятелство) са важна предпоставка за гнешното развитие на икономическото и търговско сътрудничество на общинско ниво. Например, през 2018 г. е създадена Зона за сътрудничество между малките и средни предприятия „Zhongjie“. Създаването на тази зона за сътрудничество на местно ниво във формата „16+1“ беше определено като логично следствие от 70-годишното съзряване на отношенията между Китай и страните от ЦИЕ.

Бяха разгледани новаторски идеи и практики на сътрудничеството в областта на образованието във формата „16+1“. Във връзка беше представено сътрудничеството между Университета в Доня Горица, Черна гора, с китайски партньори. Учреден и управляван като частна академична институция, университетът е развил предприемачески дух за въвеждането на бизнес ориентирани учебни програми с участието на заинтересовани китайски партньори от академичните и бизнес среди. Моделът „отдолу-нагоре“ е дал възможност за утвърждаването на иновативни форми на образователен обмен. Бизнес ориентирания модел на управление на университета е допринесъл за създаването на експертни групи по отделни икономически отрасли, които да преговарят с китайски компании за евентуални инвестиции в областта на производството, туризма, инфраструктурата и селското стопанство. И като резултат от дейността си, черногорският университет е станал част от партньорските форуми на формата „Малки и средни предприятия в рамките на 16+1“.

При последвалата дискусия в рамките на последния панел бяха обсъдени резултатите от сътрудничеството между Китай и страните от ЦИЕ на местно равнище. Налице е увеличаване броя на побратимените градове, откриването на директни самолетни линии, както и прокарането на преки транспортни

маршрути (за карго превози) между китайски и европейски градове. Беше обсъдено нивото на взаимодействие между местните и централните власти (както и степента на зависимост на регионалните и местните власти от политическото ръководство на централната власт в контекста на развитие на отношенията им с регионалните и местни власти – партньори от срещаната страна). Беше отбелязано също, че китайският модел на вертикално взаимодействие „централно - регионално/местно управление“ се различава от практикувания в страните от ЦИЕ модел на взаимодействие между местната и централната власт. В заключение, беше посочено, че общинските власти (преди всичко на мегаполисите) в качеството им на суб-национални субекти биха могли да участват наравно с централните правителства във формирането на регулаторната и нормативна уредби на своите страни.

22/2019
March

JOURNAL

DIPLOMACY

DIPLOMATIC
INSTITUTE

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
REPUBLIC OF BULGARIA

Congratulatory address on the occasion of the 15th anniversary of the Bulgarian Diplomatic Institute

*Distinguished ladies and gentlemen,
Your Excellencies,
Distinguished Ms. Mikhaylova,*

I have been honored to congratulate you on the occasion of the 15th anniversary of the establishment of the Bulgarian Diplomatic Institute. All of you present at this celebration today have been connected, in one way or another, with the history and the practice of this Institute either as its alumni or lecturers, or you have taken part in its initiatives, events and projects, or you have observed its development over the 15-year history of this Institute.

The Bulgarian diplomatic service is faced up with a number of formidable challenges, as well as with the ever increasing requirements for its effective operation. The constantly changing and very dynamic international environment requires a larger number of more comprehensive skills on the part of each and every Bulgarian diplomat. This implies that the staff planning and the qualification development will have to comply with today's realities. In the course of recruiting and, more particularly, of training future diplomats and all other representatives of the Bulgarian diplomatic service, the Diplomatic Institute shoulders a great responsibility.

From today's perspective, 15 years since its establishment, the Bulgarian Diplomatic Institute has managed to prove its institutional prestige, professional positioning and qualification role, as well as to command a great deal of respect. The role of the Institute in the area of professional qualification is indisputable; this role continues to grow and is going to grow in the future, too. I would also like to outline here the role played by the Diplomatic Institute in the period of preparation of the Bulgarian team for the Bulgarian Presidency of the Council of the EU which was held by this country this year and turned out to be very successful. No less important is its role in building the public image of the Bulgarian diplomatic service, which has been achieved as a result of the lectures delivered here by prominent political and expert figures, of the conferences held, of the editions published, and the organized events. I have no doubt that all those present here are familiar with the Diplomacy Journal which the Institute has been putting out for more than 10 years because this journal has already won recognition as a platform for the presentation of different positions, along with topical foreign policy issues which have been on the agenda of Bulgaria, Europe, and the world. The international activity of the Institute, along with its aspirations for particular achievements in support of Bulgaria's foreign policy, also deserve due attention. While its purposeful policy of cooperation and joint projects with the countries of South-Eastern Europe and the Black Sea region have made it an effective instrument of the Bulgarian public diplomacy.

The fifteenth anniversary is a milestone; but it is also a good reason for one to

take a look at the future searching for new perspectives and opportunities for further development.

Ladies and gentlemen,

At the end of my congratulatory address, please, allow me to thank all of you who have contributed to the establishment of the Diplomatic Institute, to its development and further affirmation. I would also like to greet all the alumni and lecturers of the Institute who consider this day a holiday.

I also address the team of the Diplomatic Institute with gratitude for their dedicated work. And I wish them all a great deal of future professional success!

Ekaterina Zakharieva
Deputy Prime Minister for Judicial Reform
and Minister of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria

Sofia, 24 October, 2018

National Archive of Memories of the Process of Bulgaria's Accession to the EU

Dear readers,

Bulgaria's accession to the European Union was the key event in the early 21st century as this event is to mould the processes in this country, as well as Bulgaria's relations with the rest of the world, for decades ahead of us. For more than ten years, however, all this has been increasingly taken for granted. As many of us cannot even presume that this accession was not certain to happen or that it could have been delayed for years... And this is only a tiny element of the „big unknown“ about the process that led Bulgaria on the road to the EU accession involving numerous individuals, institutions, governments, Bulgarian and EU expert teams, political parties.

Because of that ignorance, at present most of the mechanisms and processes that make up the content of European integration are still not well-understood. And, hence, this ignorance and lack of information have been turning into a serious barrier preventing us from the opportunity to effectively and fully take advantage of all the benefits that the EU membership has been offering us. The lack of information is a very beneficial soil for the rise of biased or tendentious opinions, including Euroscepticism, with dangerous social consequences.

These have been the cogent reasons for the compilation of a National Archive of Memories of the Process of Bulgaria's Accession to the EU. This Archive has been created on the initiative and with the comprehensive institutional support of the Bulgarian Diplomatic Institute, with the resources of the Jean-Monet Center for Excellence at the Department of European Studies of Sofia University „St. Kliment Ohridski“, and jointly with the European Institute in Sofia, under an „Erasmus+“ project. The personal memories in this Archive penetrate deeply into the historical processes revealing unexpected but essential aspects of the motivation, the value orientation, and the behavioral models, without which the historical success of this country would not have been possible. There is, however, no sign of such memories in the official documents of the state archives. Last but not least, the evaluations and the opinions of the participants in these processes are of prime significance as they reveal the human aspect (and the price) of the historical events and of their results.

Therefore, we have approached the people who have had a direct and significant contribution to the success of the Bulgarian EU integration, namely the Prime Ministers, the Deputy Prime Ministers, the ministers and their deputies, the heads of the European Integration Directorates, the experts participating in the negotiating working groups, the diplomats. To date, we have managed to collect some 800 pages of memories and have organized these memories in the form of semi-structured „oral“ interviews, following the conditional „backbone“ of a questionnaire. There are also some appendixes – documents, pictures, film material, and some other process testimonials.

The Archive is currently available on the Bulgarian Diplomatic Institute website and is going to be published in two volumes. By making this archive known to the people, we

do hope that it is going to arouse the interest of both the Bulgarian and the international community, and we believe that it would also be used for academic purposes as well.

We leave the door of this project open: everyone who thinks that their personal contribution to the success of this country's accession to the EU is commensurate with that of the ones who have been interviewed so far is welcome to share their point of view at a later stage. And, in the current issue of *Diplomacy Journal* we present the memories of the first (in alphabetical order thus far) interviewee.

Interview with Bisserka Benisheva

Ms. Benisheva, what is your most vivid memory of Bulgaria's preparations for EU membership?

I cannot bring to mind a single memory. I would rather share some moments of real excitement and some moments of great disappointment.

One such moment of greatest excitement, for me personally, was when in December, 1992, we had to endorse Bulgaria's Association Agreement. I was feeling at that time as if Bulgaria had just been recognized. There was yet another exiting moment in another December, i.e. in December, 1999, in Helsinki, when we were invited to launch the EU accession negotiations.

As to the moments of disappointment, one of them was in 1997 when the European Commission published its opinion on the applications for EU membership filed by the Central and Eastern European countries and recommended that only six of these countries should start negotiations while the other six, including Bulgaria, were not encouraged to do so. This was a really disappointing moment, indeed. For all of us in the Bulgarian team who had worked on the Commission's questionnaire, on all the sections in the Association Agreement – committees, subcommittees, the Association Council, etc. – for all of us this was a really sad day. The second instance of disappointment was in 2002 when the European Council in Laeken had come up with a decision to finalize the negotiations with only 10 of the negotiating countries and to prolong negotiations with Bulgaria and Romania. So these are my most vivid memories, with quite personal emotions.

And is there some particularly interesting event that comes to your mind?

Something particularly interesting... Yes, way back in 1992, I remember the champagne in Brussels that was offered to the Bulgarian delegation by the European Commission negotiator. We were about 15 people there for the endorsement and, at the end of the negotiations, he raised a toast to us saying: „You've all deserved a glass of champagne!“

After 7 rounds of negotiations, we had managed to reach, for a 10-year period, an asymmetric (in favor of Bulgaria) opening of the market for industrial goods; we had also managed to negotiate expanded market access to the so called „sensitive“ economic sectors, meaning trading in textile, steel, and agricultural products. Let us recall that, at that time, the European Community was, generally speaking, a customs union with a

common agricultural policy and a fairly protectionist commercial policy, which involved customs duties, quotas, and quantitative restrictions. As the further deepening of integration on the basis of the Maastricht Treaty – the Treaty on the European Union, was still to come.

There was yet another „champagne drinking event“ in 1999, in Helsinki, when a little after midnight, just after the closure of the European Council's meeting, we heard about the conclusions reached. We, the Bulgarian delegation, had prepared a crate of champagne to mark this solemn event. The feeling that you are a member of a team... (the teams in 1992 and 1999 were different but I was privileged to take part in the entire EU accession process). The very feeling that something so important to Bulgaria has been achieved, that the national objective of your country has been attained... this was really exciting!

And did deserve the champagne!

Is there something which is not yet known about Bulgaria's path to the EU, that you think has to become known?

If we look back, we will get to the time before the mobile phones and the Internet had become our primary tools of communication. These were the late 1990s, the last decade of the 20th century, which was marked by this spirit of united Europe and by the wars in former Yugoslavia. This was also the time of the EU deepening of integration because we got the Maastricht Treaty in 1992 and then, the Amsterdam Treaty. There was an awful lot of events in this decade – in the EU itself; the peace conferences on former Yugoslavia; the donor conferences; the launch of the establishment of the Eurozone in three phases; and the Schengen Agreement, to mention but a few... And they all happened in the last decade of the past century. This decade began with the unification of Germany, and then followed the decisions made by the European Council in Essen in 1994 on launching the EU enlargement towards the Central and Eastern European countries, along with the negotiation of the relevant association agreements. This was a decade of very important events, such as the EU 4th enlargement involving Austria, Sweden and Finland, but also the referendum in Denmark denouncing the Maastricht Treaty, the referenda in Switzerland, which had applied for EU membership, and the referendum in Norway, which had brought to a conclusion its accession negotiations but could not join the EU as a result of this referendum.

What I mean is that, speaking of the European Union, we should first acknowledge how much energy including political, physical, human and intellectual energy has been invested in this process. I wouldn't say we are not aware of this fact but we seem to take it for granted: „Yes, we joined the EU in 2007, we are an EU Member State and now we are going to hold the Presidency of the Council of the EU...“ So, it seems that „we have always been there“. Yes, this is O.K. but from a historical perspective, it is not exactly true. As it took quite an effort! And it was us, the Bulgarians, who made an awful lot of efforts. All the Bulgarian governments had worked to that end, along with all the political parties. I do not know of any other country where there had been such a political consensus towards the winning of a common objective as in Bulgaria – throughout the whole period.

At the beginning of negotiations, did Bulgaria have a clear vision as to why it wanted to join the EU or was this simply some kind of effort to refrain from lagging behind the other former socialist countries?

Bulgaria's objective to join the EU had been formulated way back in 1990 on the basis of a decision made by the Bulgarian Grand National Assembly. To put it differently, the objective that Bulgaria had to accede to the EU had been set by the Bulgarian political class irrespective of the fact how some other countries had tackled this issue and had proceeded afterwards.

We really had a difficult time. We conducted long negotiations for the EU Association Agreement where we insisted that there should be an explicit text there that the ultimate objective of this agreement was Bulgaria's membership of the EU. But the European Community was not prepared for that yet. Then there began the preparations for the introduction of the Euro and for the negotiation of the Maastricht Treaty... What I mean is that, at that time, the European Union was chiefly looking at itself and was not thinking about any enlargement. Eventually, we managed to specify in our Association Agreement that Bulgaria's ultimate objective was to accede to the EU. This was very important irrespective of the fact that we wanted so much this objective to be a shared one, to be bidirectional. So, following the decisions of the 1994 European Council in Essen, which had formulated the relevant criteria (economic, political, and legislative), there was an ultimate decision that the countries from Central and Eastern Europe willing to become EU Member States could really do so. On December 14, 1995, Bulgaria applied officially for EU membership and this application was accompanied by a Memorandum specifying the reasons why this country wanted to accede to the EU. We had declared that the Bulgarian EU membership was a strategic objective of national interest; that we cherished the EU values which had been set out in the Treaty; that we had aspirations to develop good-neighborly relations, to actively participate in regional cooperation, and to contribute to the peace and stability in Europe.

The Bulgarian EU membership negotiations were launched in February, 2000. The archives of the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs should still preserve the „Opening Statement“, which was read out by the then Bulgarian foreign minister, Ms. Nadezhda Mikhaylova. And, if you manage to find this statement, it would be very useful for the objectives of this study as it demonstrates clearly what Bulgaria had declared, already in 2000, as its initial position – prior to entering into the EU accession negotiations. At that time, both the Bulgarian foreign ministry and the Bulgarian Council of Ministers were working very hard... We really worked hard, for hours on end, in order to be able to formulate at this initial stage as early as possible our starting position.

I remember clearly that we declared at the very outset that we shared the objectives of the EU Economic and Monetary Union and that we approved of the EU internal market legislation. As this legislation was a *conditio sine qua non*, it was not negotiable, and it could not be the subject of any derogations or transition periods; and also that we wanted to join the Schengen area, as well. If you really manage to find this „Opening Statement“ in the foreign ministry archives, it will be really good as you are going to find there an explicit answer to the question „What was Bulgaria's position at the very outset of the EU accession negotiations?“

As we entered these negotiations with an officially declared position.

Was there any sustainable division of labor between the teams working on the preparation of EU accession – for instance, those in Sofia and the ones in Brussels, or on an expert level or in some other manner?

I wouldn't say there was anything like „division of labor“. There was something like different levels of formulating the positions or making decisions on the Bulgarian positions. There was for example a Council on European Affairs attached to the Bulgarian Council of Ministers that worked on two levels: on an expert level – to formulate the particular content of the individual positions; and on a political, ministerial level, which had to take the relevant decisions when Bulgaria was going to make some commitments. Therefore, I would rather say – not „division of labor“ but strict observation of the hierarchy within the decision-making process.

As regards „the division of labor“ between the negotiating teams working in Sofia and in Brussels, the Bulgarian mission in Brussels at that time was not very large. The Bulgarian line ministries started posting their representatives to the Bulgarian mission in Brussels (which was transformed into a Permanent Representation following the Bulgarian accession to the EU). I remember that I was actually posted to Brussels as a Bulgarian diplomat in 1993, following the negotiation of the Association Agreement, and it was then that the first Bulgarian diplomatic mission to the European Community was established. Prior to this, the Bulgarian ambassador to Belgium had represented Bulgaria both before the European Community, as well as before NATO. So, we were only six diplomats in the first Bulgarian mission to the European Community, the ambassador included. Then, gradually, the number of staff began to grow. Now I understand that some 100 persons have been posted to Brussels on the occasion of the Bulgarian Presidency of the Council of the EU. This has made our embassy there look like a government ministry. Things were different at that time, though. The main task was to maintain the link between the negotiating teams in Sofia and the diplomats in Brussels who, on their part, were maintaining direct contacts with the European Commission. As this was actually a time when Bulgaria and Brussels were getting to know each other. Because of the Cold War and the Iron Curtain we did not know much about one another, and it was the task of the Bulgarian mission in Brussels to assist in the formulation of the policy positions as regards the commercial policy, the common agricultural policy, and the negotiations, which were conducted by the EU Member States. Because Bulgaria had to be kept aware of everything that was going on, it had to be well informed in order to be able to respond properly and on time.

In this period, there was another instance in which we were disappointed. This happened in 1995 when the European Community adopted a list of third countries whose citizens needed visas in order to be able to enter the EU. We were deeply disappointed with this list.

I remember that, during some talks with the European Commission, a head of a department within the „Internal market“ Directorate, which was in charge of „the free movement of people“, was really surprised when we asked the question: „Why is Bulgaria on this list? Bulgaria is a country associated with the European Union and the Association Agreement has already come into force...“ It turned out that he had never heard that Bulgaria had already been associated with the EU.

Are you serious?

Absolutely serious! We were sort of withered...

But I am mentioning this just to illustrate that, in this period, we were getting to know one another. And when I asked this person directly: „Why did you put us on this list?“ he answered: „I do not know. It's just that nobody has spoken in your favor.“

On the other hand, there was another list of countries whose citizens did not need any such visas, including a great number of overseas territories belonging to the main EU Member States, which territories did not have the status of associated countries as Bulgaria did on the basis of the Association Agreement. And the citizens of these overseas territories had been included in the visa-free list while Bulgaria was on the other list requiring visas...

Do you mean nobody had ever thought of us?

Yes, I do. This person was very frank, terribly frank with us. Yes!

Why do you think, some negotiation chapters needed less than a year to complete while others were prolonged for over three years?

This had to do with the amount of European legislation that had been allotted to the individual negotiation chapters. There is no doubt that the legislative areas calling for more financial resources – for the purpose of implementing the legislation rather than of enacting it – were supposed to require much longer negotiations. In this way, one could also specify cases of derogation, as well as transition period cases.

The Environment Chapter, for example, with all its aspects – air, water, waste, environmental protection, was a rather difficult chapter to complete. Not less difficult was the Transport Chapter because of its varied modes of transport. In addition, the commitment to transpose the European *acquis* into the national legislation also required a particular time-frame. So, I mean everything that had to be completed by the indicative EU membership date. And, whenever there were indications that the required period had to be longer, we would begin negotiating a transition period as this transition period was the time in which we had to start applying the EU legislation after the accession date. So, the difficult areas and the additional funding used to make the progress of the negotiations rather slow...

I mentioned the environment in the negotiation process because the European environmental standards are very high. As the European businesses had to adhere to these environmental standards, they would in no way agree to long transition periods for the new Member States because such periods were going to provide competitive advantage to the industries of the latter versus the industries of the old Member States. Then there was a study... As far as I remember, the World Bank conducted a study on Poland. And this study found out that if the EU environmental legislation was to be introduced in Poland without a transition period, there was an amount that had to be paid and this amount was equal to three times the Polish GDP. And here came the question: „Who is going to pay this amount?“ Quite naturally, some balance had to be found and this balance turned to be the compromise reached in relation to the individual legislative acts: a 7-10 year transition period which was going to allow a progressive introduction of the individual acts without any financial shocks, either with respect to the European

Community, or to the relevant candidate countries.

The negotiations for the free movement of workers and the opening of markets to allow the free movement of capital were also fairly long. Some of the candidate countries, particularly those from Central and Eastern Europe, requested for the free movement of capital a transition period of up to 10 years, which, they argued, was also needed for the acquisition of land by foreigners. What I mean here is that the opening of the market to the workers and the opening of the market for the free movement of capital between the European Community and the candidate countries was the subject of long negotiations. Eventually, a compromise was reached on a 7-year transition period for the workers and a 7-year transition period for the free movement of capital, including the purchase of land. This was my illustration of the instances in which negotiations had to be shorter and in which – much longer.

How were the Bulgarian positions elaborated in relation to particular negotiation chapters? And who participated in the elaboration of these positions?

The Bulgarian positions were elaborated by the working groups of the line ministries and the number of such working groups corresponded to the number of negotiation chapters. In order to get a national position rather than individual positions of the line ministries, each and every line ministry knew exactly which negotiating chapter the working group was responsible for, as well as what other line ministries participated with their staff in the said groups. I mean that the elaboration of positions was firstly done by the working groups on an expert level, then these positions were submitted to the European Affairs Council and the Council of Ministers, and only then they were submitted to the Bulgarian mission in Brussels. On its part, the Bulgarian mission would submit these positions to the European Commission and the latter presented the counter-position of the European Union, i.e. the positions of the individual Member States. In actual fact, this was an exchange of written positions between the European Union, on one hand, and the candidate countries, on the other.

Did the elaboration of the Bulgarian national position have something to do with the Bulgarian National Development Plan?

At that time, the Central and Eastern Europe countries had just started introducing the market economy, so the word „plan“ provoked quite a suspicion in them, when the European Commission turned to all the candidate countries with a request to map up a National Development Plan – as we already constituted individual economic units of the European economy and the economic development of the entire continent had to go evenly and smoothly. Therefore, notwithstanding our resistance to the word „plan“, we drew up a National Development Plan and a National Legislation Harmonization Program. There was, by the way, something really funny here ... because this was, in fact, the Bulgarian „National Program for the Adoption of the Acquis“, abbreviated as NPAA. And the group of Bulgarian state officials who were working on specific sectors of this program pronounced the abbreviation as it sounded in English, while using it as if it was a normal Bulgarian noun. And all this sounded very funny and nobody else could understand what this „en-pi-ei-ei“, this jargon word was. However, the National Development Plan and the National Program for the Adoption of the Acquis were the

essential framework documents on which the future national positions were based.

Were there any government ministers (belonging to one political cabinet or another) who considered the Bulgarian EU membership to be their own political priority?

The Bulgarian integration into the EU was a long, 15-year process, which began in 1992 and finished in 2007. And there were a couple of government cabinets which changed along the way. As I have already mentioned, the Bulgarian team, which was working along European lines, enjoyed political support all that time, regardless of who was ahead of that team. What I mean is that you cannot concentrate such a priority on a single person because it all boiled down to the membership of the entire country. That was an all-national effort and it could not have been the effort of a single person.

However, I would like to underline here the dynamism that was added to this process under Prime-Minister Simeon Saxe-Coburg-Gotha who was well-known in Europe. I have attended, together with him, European Council meetings at which the Bulgarian Prime-Minister would switch quite smoothly from one language to another; in addition, he personally knew all the heads of government who were attending these meetings. As the negotiations are also a sort of diplomacy, they involve an element of mutual trust and confidence, of knowing the people... Therefore, I believe that this particular period pushed forward the process of Bulgaria's accession to the EU.

I remember the time of the Spanish Presidency of the Council of the EU when Bulgaria managed to close, in six months, seven negotiation chapters as the pace of opening and closing the chapters was not set so much by us but it was rather based on the assessment of the extent of our preparedness and this assessment was made by other players. It was influenced by a great number of various factors. To my mind, Simeon Saxe-Coburg-Gotha was one of these factors, which had a positive effect on the pace of our negotiations.

Was there any difference in the manner in which the Bulgarian chief negotiators – Alexander Bozhkov, Vladimir Kissyov and Meglena Kuneva, steered the negotiation process?

Mr. Bozhkov... was chief negotiator at the beginning of the negotiation process. He was then replaced as a chief negotiator by Mr. Vladimir Kissyov, deputy minister of foreign affairs and chief negotiator until 2001 when Simeon Saxe-Coburg-Gotha won the general elections. What I mean is that it was Mr. Bozhkov and Mr. Kissyov who had the main responsibility in their capacity of chief negotiators in launching and in conducting at the very beginning the membership negotiations.

I remember that Mr. Kissyov and I had to travel around the European capital cities in order to make it known that Bulgaria had helped drop the visas, which had really involved a lot of effort. Then, in the period of completing the negotiations, came Mrs. Kuneva as chief negotiator. In her time, there were also difficult issues to resolve and the most difficult one involved the closing of the „Energy Chapter“.

Therefore, I cannot make any comparisons... Meaning that each one of them did their best during the negotiation process – not as something personal but rather as a member of a great team working for Bulgaria's EU membership.

Was there a particular Member State on whose support we could rely?

It was fairly interesting that, in that period, the candidate countries tended to support each other. I personally visited Warsaw and Budapest where our colleagues, who had already closed some negotiation chapters, would share gladly with me what particular difficulties they had had. I can simply say that there was some sort of solidarity in that period. Irrespective of the fact that, at first sight, it might have looked rather as a competition between us „who would be the first“, in actual fact, we did share a lot.

We also were rendered support by some individual Member States... It was at that time that the „twinning“ instrument was introduced which made it possible for the Member States' administrations to get in contact with the administrations of the candidate countries in order to share their experience as this experience might be eventually used by the latter. And that was a real „horizontal exercise“. In the course of our negotiations, we received a great deal of support from Greece. The Baltic states had their advocates in the Northern flank, Central Europe had its advocates in the face of Germany and Austria, and South-Eastern Europe (comprising at that time only Bulgaria and Romania) was enjoying the support of the Southern flank, meaning Greece and Italy... Traditionally, France has always been Romania's advocate... But Spain... we received the heartiest support from Spain at that time! Or, to be more precise, we were rendered real support by Spain at the finish line when we had already gathered momentum towards the end of the negotiations.

What form of support did we actually get? Based on its position, or in the form of some particular advice?

Well... I would say that we got Spain's support by virtue of its Presidency of the Council of the EU because it was the Presidency that would have control over the Enlargement Conference and each and every Presidency was making up a schedule of the negotiation chapters to be opened with respect to the individual candidate countries on the basis of the Commission's reports on the progress made by these countries. For example, the Baltic countries made a great progress under the Swedish Presidency and Bulgaria made a great step forward, including seven closed negotiation chapters, under the Spanish Presidency. What I mean is that it was rather a matter of political will.

You said that the candidate countries helped each other in that period. Could you think of one such country as a source of know-how to us?

The best negotiating candidate country was Hungary and it was the Hungarians that managed to negotiate the transition periods. They were the so called „front-runners“. And once a precedent was established it was sort of multiplied by the rest of the candidate countries. On other hand, as a big country, Poland was much slower as the transposition of legislation required a great deal of time. So it was Poland as the largest Eastern European country that set the pace of the enlargement – the EU enlargement could not happen before Poland had been fully prepared, while it was Hungary that created the design of the negotiation positions.

Whose opposition did we have to overcome in the negotiation process?

To my mind, it was this spirit of European unification that dominated the entire process.

And there was some kind of competition between the Presidency holding Member States as to which one of them was going to push the enlargement process further forward.

But there were also some objective circumstances. One of these circumstances was the funding of the enlargement process. As the act of accession was going to make, say, the common agricultural policy spread across the newly-acceded Member States. The CAP had to be funded from the EU budget the way all other policies were funded, including the cohesion policy, the structural policy, the regional funds, etc... To put it differently, the funding from the EU budget was the objective framework which had to accommodate the EU enlargement. And if there was somebody to put up opposition, this opposition had been connected with the question as to how much the EU had to absorb for that particular purpose. Therefore, a decision was made in 2002 to accede only 10 countries (the so called Big Bang) while the Bulgarian and the Romanian accession was put off until „a later date“, which was supposed to mean „within the next financial framework“. The 10 Big Bang states were accommodated in the 2000-2007 financial framework while Bulgaria and Romania were accommodated in the 2007-2014 framework. This criterion, which had to do with the absorption capacity of the EU, was not a political one. It was a purely economic criterion – to what extent the EU could absorb new members by spreading across them its common policies, and its budget.

Speaking of funding, there had been a budget estimated at some EUR 11 billion for the operational programs in the first program period of Bulgaria's EU membership, which budget had to be in line with the Bulgarian political priorities. How were these priorities established and in what manner was the EU budget allotted?

The first program period covered the 2007-2014 financial framework, yet Bulgaria had not participated directly in its negotiating. We were an observer country at that time, we signed the Association Agreement in 2005, and we were waiting for the ratification to be completed as regards our EU membership as of January 1, 2007. In actual fact, we entered this program period under the conditions in whose negotiation we had not taken part. And the EUR 11 billion were the funds allotted to the EU policies, e.g. the cohesion policy, the common agricultural policy, etc. That was also the time when we had to decide which model to opt for. There were a couple of models within the cohesion policy at that time: for example, Spain and Portugal had opted to direct the entire funding allotted to them to their infrastructure, meaning transport infrastructure. Ireland had opted to direct its funding to its educational system and had used the funds to establish 3-year technical universities for the provision of skilled labor to its IT sector. Greece had opted for another model, which had been a mixed one.

Eventually, the Bulgarian government made a decision to opt for the model chosen by Spain and Portugal. And this model has been used until present day, as we continue to direct the EU funds to infrastructure construction.

So, this decision was made by the Bulgarian government?

Yes, it was. In actual fact, all consequent governments after that, until present day, have opted to direct the funds to Bulgaria's infrastructure connectivity.

Do you remember whether any Bulgarian NGOs or economic sector organizations

participated in the elaboration of the Bulgarian positions?

Yes, there was a great number of Bulgarian NGOs... Also, the European Institute, the Bulgarian Chamber of Commerce, the Bulgarian Industrial Association...

The positions were submitted both to these organizations and to the working groups within the European Affairs Council. Representatives of the economic sector organizations were also always invited to take part in the elaboration of the Bulgarian national position.

To what extent is it true that the European Commission was Bulgaria's greatest friend on the road to EU membership?

The membership negotiations were conducted between the candidate countries and the EU Member States and were mediated by the European Commission. What I mean is that we communicated directly with the European Commission and the Commission presented afterwards these positions to the Member States on our behalf, i.e. on behalf of the particular candidate country. Therefore, we have always looked upon the European Commission as being our advocate as the Member States could have some sensitivities or reservations while the European Commission was only listening to our arguments and was then presenting these arguments to the Member States. So we considered it to be our friend.

When speaking of Bulgaria's accession to NATO and the EU, we often use the expression „Euro-Atlantic integration“. Do you think that this reflects some real bond between the two processes, or is it just a convenient language formulation?

The two processes were bound together to the extent to which, in the wake of World War II and the fall of the Iron Curtain, the European unification was based on shared values and these values were formulated by the Euro-Atlantic community. By „Euro-Atlantic community“ we mean the community on both sides of the Atlantic Ocean. NATO, as an organization, is on both sides of the Atlantic Ocean and the European Community is located on European territory. And when we speak of values, we mean the Euro-Atlantic values that belong to both NATO and the European Union.

Bulgaria's NATO membership preceded its EU membership while, on the other hand, the EU membership is comprehensive. The EU membership encompasses all possible spheres rather than only the military or the political one. And the EU membership embraces all possible spheres of the economic life of a country. It is also a very exciting fact that the dream of a handful of Bulgarian politicians who were surrounded, in the 1990s, by some diplomats and experts has become a reality for an entire state. It is really very, very exciting...

Were there any geopolitical circumstances to influence, in one way or another, the pre-accession process?

Let us get back again to the last decade of the 20th century – the era prior to the mobile phones...

If we get there, we will see that it was the war in Yugoslavia that worried the whole of Europe. As it was for the first time that a „hot war“ was threatening the peace in Europe. The same applied to the conflict in Chechnya. Such events sounded the alarm that the

unification of Europe had to be stepped up in order to ensure peace and stability.

That was the time of the Helsinki Conference on Security and Cooperation in Europe... of the Stability Pact for South-Eastern Europe... of the year 1995 in Paris... These international developments had an impact on the European unification process via the EU membership.

Do you think that Bulgaria really managed to prepare itself during the negotiation process?

I am trying to look at all that as an outsider and to distance myself from the euphoria at that time... the euphoria of the EU membership.

I think that Bulgaria should have familiarized a larger portion of the Bulgarian population with what we were doing. Not only the political class, which was aware of all that and had rushed towards this membership, but also a much larger number of people – the civil society should have been more acquainted with what commitments Bulgaria was making. Because this would have made much easier the meeting of these commitments and the the distance – much less.

I also think that because of this distance we were still thinking in terms of „us and them“ in the first years of our membership. Which comes to show that, in the pre-accession period, the broad strata of the Bulgarian society had not been sufficiently involved in the process – something that could have changed their frame of mind in relation to this „us and them“, as we had „become“ the European Union on January 1, 2007. I think that was something which had not been prepared well enough.

What about the European Union? Was there something the EU itself could have done differently?

As regards the European Union, this was the 5th EU enlargement. This meant that the enlargement formula had been sufficiently tested and that no other formula could have been used. A minor peculiarity of the 5th enlargement, however, was the fact that the candidate countries had to respond in the course of 10 years to a double challenge. On one hand, this was the market transformation and, on the other hand, this was the adoption of the EU legislation. This had never happened before in the course of the former EU enlargements.

And here comes the question: wouldn't this have facilitated the enlargement towards the countries without market regulation as they would have had to directly introduce the European legislation rather than if they had had market regulation and had to bring this regulation in line with the European legislation? But in terms of mentality, for only 10 years, this was a really very difficult process.

This might have been something that the EU, by implementing the formula of the previous enlargement (the accession of Austria, Sweden, and Finland) had not been sufficiently prepared for... The negotiating framework did not differ significantly from what had been offered between the 4th and the 5th enlargement. And I do not think this could have been otherwise. However, it should have been taken into consideration that there was a need for special communication targeted at the public opinion. The two parts of Europe, i.e. Eastern and Western Europe, had been divided for more than half a century, and now it is more than clear to me that there are some processes in society

that need to get ripe. Today, we still speak about the „old“ and the „new“ Member States.

Who would be the three top Bulgarian experts that you think we most definitely have to also interview?

In the first place, this is Mr. Stanislav Daskalov. He conducted the negotiations for the Association Agreement, he was Bulgaria's first permanent representative in Brussels and, in fact, the Bulgarian ambassador there, and he was the head of the Bulgarian mission during the final period before the Bulgarian EU membership. His contribution was really significant. Also, Mr. Vladimir Kissyov, one of the Bulgarian chief negotiators. Unfortunately, Mr. Alexander Bozhkov is not among us any longer, but Mr. Kissyov has to be interviewed as he shouldered a great responsibility at that time.

What about some politicians? Who were the three most prominent Bulgarian politicians in this context?

From among the politicians, we have to single out Mr. Ilko Eskenazi who was guiding the association process in 1992, who trusted our expert opinion and who had been very supportive. Also, Mrs. Irina Bokova, as deputy foreign minister and secretary of the European Affairs Council: in 1995, she did a lot to give a push to this process by organizing the harmonization of legislation on an institutional level (based on the White Paper on the Internal Market adopted in 1995), by assisting in the filing of the Bulgarian EU membership application, by helping formulate the answers to the European Commission's questionnaire. Now, about the experts: at that time, I was director at the Ministry of Foreign Affairs and Ms. Zinaida Zlatanova was director at the Council of Ministers. And the two directorates – the one at the Council of Ministers and the other one – at the foreign ministry, we worked really hard together. There is yet another one – Mr. Boyko Mirchev, who is currently general director at the Ministry of Foreign Affairs. He was the director during this final stage of the negotiations and maintained close contacts with Stanislav Daskalov, the so called „Brussels-Sofia“ communication.

In the period 2003-2007, I was the Bulgarian ambassador to Ireland as Ireland had to assume the Presidency of the Council of the EU in 2004. In 2001-2003, I had worked at the Bulgarian mission in Brussels but, afterwards, I was posted as an ambassador to Dublin in order to work jointly with the Irish Presidency on the spot. And, while everybody was much surprised: „What are these strong ties between Bulgaria and Ireland?“, we actually closed all the negotiation chapters at the end of the Irish Presidency in June, 2004.

So it was the then Bulgarian Minister of Foreign Affairs, Mr. Solomon Passi (another Bulgarian politician with a cause in favor of Bulgaria's accession to the EU who took decisive action for this to happen) who had decided to post in Ireland on the occasion of the Irish Presidency a Bulgarian diplomat who was well familiar with all the particularities of this process... And so, I can say: „Mission accomplished“!

We brought the negotiations to an end... we were something like an „ice-breaker“ at that time. Because the ratification of the European Constitution was forthcoming in 2005 and the referenda in France and Holland rejected the agreements on the constitution. To put it differently, we were getting aware of the fact that the EU was drawing closer to an institutional crisis and, therefore, we had to conclude the negotiations before this

crisis had affected us (in actual fact, the crises continued up to 2007 until the adoption of the Lisbon Treaty). Romania was having another 5 negotiating chapters to conclude – among these, the difficult chapters „Environment“ and „Transport“. So, our arguments before the Irish Presidency were that it had to complete the negotiations with Bulgaria, which was far ahead of Romania, as in May, 2004, we had only 2 chapters to complete: „Competition“ and „Miscellaneous“. This was going to pull out the other candidate country so that the whole process of EU enlargement towards Central and Eastern Europe could be actually completed.

This really happened as we managed to close the last two chapters. And the Treaty on the accession of the Republic of Bulgaria and Romania to the European Union began to be written. This Treaty was a rather voluminous document from a legal perspective, which made it possible for Romania to close in that period the remaining chapters. So, on April 25, 2005, the two countries signed their Accession Treaty. And meanwhile, the European Union entered into a constitutional crisis after the rejection of the European Constitution by France and the Netherlands.

This is why I think that the decisions which were made in Sofia in that period were very bold and visionary. Bulgaria managed to demonstrate a deep insight as almost everybody at that time was chanting: „Decoupling from Romania! Let us split off! Romania has been delaying us!“ In actual fact, the Bulgarian formula did not suggest any splitting off. On the contrary, we were suggesting that one of the two countries had to conclude the negotiations in order to be able to pull the other one out.

And this turned out to be the successful formula!

We are through with our questions. Yet, if there is something else you would like to share...

Well, yes... I would like to tell you about the first year of the Bulgarian EU membership which began in January, 2007, as we entered „on day one“ into negotiations for the new Lisbon Treaty.

We entered into these negotiations with the inertia we had gained during the formulation of the national positions in the pre-accession process, so we were still fairly persistent and started insisting that the „euro“ had to be also spelt in the Cyrillic alphabet. That was an issue which, given the awful lot of other open questions under the Lisbon Treaty, tended to stay away from the attention of our partners. Lithuania, Latvia and Slovenia, which use the Latin alphabet, had a somewhat similar problem that boiled down to spelling out the European currency as „evro“ rather than „euro“.

And... a great correspondence began. The President of the European Central Bank, Jean-Claude Trichet elaborated quite convincingly to the then Bulgarian Minister of Administration, Nikolay Vassilev that „euro“ is a term and that terms are never translated or transliterated. It was a really tough job. I remember that we, at the Bulgarian foreign ministry, jointly with the Bulgarian Diplomatic Institute, made an analysis which demonstrated that „euro“ is spelt in the Cyrillic alphabet as „евро“ and also that the Cyrillic alphabet is one of the three alphabets of the European Union. It was believed that the Bulgarian Accession Treaty, which was a treaty of a high rank, could be used to defend our national position. And then, all of a sudden, we received a copy of the Montenegrin Stabilization Association Agreement where, in the Bulgarian version, „euro“

was spelt in the Cyrillic alphabet as „eypo“ rather than „eβpo“.

Then we drew up a „non-paper“ which we circulated around. We had put forward two arguments there. The first one involved the decision made by the European Council in 1995 in Madrid, which had introduced the euro as the currency for the Eurozone but had also pointed out that this was a term which, if spelt in another alphabet, had to be spelt in another manner (at that time, in the Greek alphabet). And this makes it clear why „euro“ is also spelt on the EU banknotes in Greek. That was, in fact, our first argument. Our second argument was that the Cyrillic alphabet is one of the three official alphabets of the EU and that the spelling in this alphabet is „eβpo“ rather than „eypo“. This is how that „non-paper“ and our arguments blocked the signing of the Agreement with Montenegro. In Podgorica, they were really worried. Ms. Gergana Passi, who was the Bulgarian Minister for European Affairs at the time, talked on the phone with her counterpart there two or three times a day. On our part, we kept assuring the Montenegrins that we were going to resolve this issue, which had nothing to do with them, that we did not intend to harm them, and that Bulgaria was not going to stop the association of Montenegro.

So, we left for Brussels. It was the time of the Portuguese Presidency and the Portuguese permanent representative there looked at us and spoke very sternly: „What do you mean?! You have just acceded to the EU and you have already wrapped yourselves up with your national flag...“ In other words, he rebuked us.

On our part, we put forward again our arguments, which were, in fact, a position statement.

So, why were we blocking anybody? Because the EU was working on the basis of a consensus, which meant that we had the right to be heard. Otherwise, they could have left us out. It was very important to us to be heard as our arguments were really compelling. We did not want to block anybody. We did not want to block the Lisbon Treaty as this was not going to be politically wise. We simply wanted our arguments to be taken into consideration as they were Bulgarian national arguments.

Then all these negotiations for a declaration started... At that time, Ivaylo Kalfin was the Bulgarian foreign minister and Gergana Passi – the Bulgarian minister for European affairs. Gergana and I were in Brussels and were coordinating this declaration with minister Kalfin on the phone. They had submitted the text of the declaration to us and I was on the phone: „Minister Kalfin...“ And he goes: „Get this word out, get this out...“ Me, going back to Gergana: „The minister does not agree... O.K., let's have a look at that... this is better now...“ And so on.

Finally, we managed to formulate the text of the declaration whereby Bulgaria was giving up its reservations about the signing of the agreement with Montenegro and the Portuguese Presidency accepted Bulgaria's arguments in favor of spelling the „euro“ in the Cyrillic alphabet. The sorting out of this declaration coincided with the Intergovernmental Conference on the Lisbon Treaty and, after the end of the conference, which was within the framework of the Foreign Ministers' Council, the agreement with Montenegro was signed.

What I remember most from this conference meeting were the open issues under the Lisbon Treaty. Each Member State, each delegation put forth its reservations. We also declared our own reservations. Slovenia pointed out that, indeed, it was using the Latin alphabet, but „euro“ was spelt and pronounced in Slovenia as „evro“ and this had

been stipulated in the Law on the National Bank of Slovenia. So, if a decision was to be made on „euro“, with „u“ rather than with „v“, Slovenia would have had to change its banking law. Lithuania and Latvia... I do not remember quite well their arguments but the situation there was very similar to the situation in Slovenia: „evro“, and not „euro“. Each and every country had to state its own arguments as regards the individual parts of the Treaty and, at the end, the presiding country made a summary of which arguments had been accepted and which – not. When it came to the spelling, however, it was officially announced that only the Bulgarian argument had been accepted.

This must have been a great success!

Yes, it really was as we had just joined the European Union! And them... they were just looking at us without hearing what we were saying. They were not used to us yet. They were not used to the fact that we were already IN – just like the head of department from the European Commission, back in 1995, who did not know that we were already an associated country. They were simply not used to listening to us.

And when we got out of the conference hall I remember how Dimitrij Rupel, the Slovenian foreign minister, came to Ivaylo Kalfin and said: „How did you do it? Now, when I get back to Ljubljana, the President of the Slovenian National Bank is going to kill me. The Bulgarians succeeded and you did not!“

Ivaylo just looked at him and said: „What is your problem, Dimitrij? Just switch to the Cyrillic alphabet!“

It was great! It was really great!

***Bisserka Benisheva** was an expert at the Ministry of Foreign Economic Relations before the start of the European integration process of Bulgaria.*

During the integration process she has occupied the following positions: Advisor to the Mission of Bulgaria to the European Community (1991-1993); Minister Plenipotentiary in the Mission of Bulgaria to the European Community (1993-1997); Director of European Integration Directorate at the Ministry of Foreign Affairs and member of the main accession negotiation team (1997-2001); Minister Plenipotentiary in the Bulgarian Mission to the European Union and Member of the Parliamentary Assembly (2001-2003); Ambassador of the Republic of Bulgaria to Ireland and member of the main accession negotiation team (2003-2007).

Currently she is Director for European Affairs at PanEurope Bulgaria.

The 2021-2027 Multiannual Financial Framework – a political message about the future of the European Union

Prof. Dr. Ingrid Shikova

The popular expression „Don't tell me what your priorities are, just tell me what you spend your money on and I will tell you what they are.“ fits perfectly one of the most heatedly discussed subjects about the future of European integration, i.e. the EU multiannual financial framework for the period after 2020. The short analysis that follows is aimed at drawing the attention to some essential issues that have to do with the future of the EU budget. In actual fact, this budget is the mirror reflecting the EU policies and the future of the EU, and the single declaration of priorities, without taking these priorities into account in the relevant budget, is nothing more than rambling speech.

What can and has to be changed in the EU budget in the period after 2020? Before discussing the possible answers to this question, let us recall some of the most relevant data about the budget of the European Union. This budget amounts to some EUR 150-160 billion per year while the Member States' contributions account for about 1 per cent of their gross national income /GNI/ and make up about 80 per cent of the EU budget funds.¹ Some other EU budget revenue sources comprise the customs duties on imports from third countries, some part of the value added tax, the taxes on the imports of agricultural products, the administrative revenues, etc.

It should be recalled at the outset that, under Paragraph 1 of Article 311 of the Treaty on the Functioning of the European Union, „The Union shall raise the funds it needs for the purpose of attaining its own objectives and of carrying through its own policies“. This means that the implementation of each and every new priority should be secured by sufficient financial resources.

In June, 2017, the European Commission published a Reflection Paper of the Future of the EU finances. According to this document, the next multiannual financial framework will have to „finance more with less“.² This is supposed to happen at a time when the EU budget is going to be reduced as a result of the withdrawal of Great Britain from the EU while, at the same time, it is going to be subjected to an increasing pressure to promote employment and growth, to improve the governance of the Eurozone, to strengthen security, to enhance military cooperation, to manage the migration flows, and to deal with the climate change.

In response to the Reflection Paper of the European Commission, the European Parliament adopted, on October 24, 2017, a resolution on the future of the EU finances. In this resolution, the EP has set out its views about the fact that the current European budget is too small to respond efficiently to the challenges that the EU is faced up with. This resolution appealed not only for an increase in the budget funds but also for more

1 Just for comparison, the US federal budget amounts to EUR 3.4 trillion and accounts for 20% of the federal states' income.

2 European Commission, (2017), COM (358), Reflection Paper on the Future of the EU Finances

flexibility in spending these funds.

Following some heated discussions and a series of studies carried out on its own request, the European Commission presented, on May 2, 2018, a proposal for a multiannual financial framework entitled „A Modern Budget for a Union that protects, empowers and defends“.³

What are the main problems and what proposals have the heated discussions generated thus far?

1. How to fill in the „gap“ in the EU budget following the withdrawal of Great Britain from the European Union?

It is already a well-known fact that the withdrawal of Great Britain from the European Union is going to result in a „gap“ of some EUR 12-13 billion in the revenue section of the annual budget of the EU. The necessity to fill in this „gap“ in the EU budget, however, seems to be inevitable as the number of tasks that will have to be performed on EU level will be also growing, including in the area of security, defense, border control, combating terrorism, dealing with the climate change etc. There is also a need for further cohesion, for enhancing competitiveness, for assisting the farmers, for further stabilization of the economic and monetary union, as well as for assisting the countries that are going to accede to the Eurozone. This is how we have arrived at the conclusion that much more has to be done with less money. Is this possible to happen in reality?

The European Commission has suggested that this „gap“ could be filled up on the basis of saving some budgetary allocations by reducing the funding provided to some activities and programs included currently in the EU budget in order to offset some of the missing funds, on one hand, while, on the other hand, the shortage of funds could be compensated for by an increase in the budget revenues through a flow of „fresh money“. In this way, the European Commission is making a curtsy to the two main groups of countries: the net contributors are going to be satisfied by more efficient spending of the funds while the net recipients are going to get a guarantee that they are not going to be injured by the great reductions in these funds, especially in the cohesion policy area.

Here comes the question „From what to save?“, or, to put it differently, what expenditures will have to be cut without impairing the results that are expected by the European citizens? The European Commission's proposal is that the funds set aside for the common agricultural and the cohesion policy should be reduced by some 5 per cent, so that each one of these policies could have available resources accounting for 30 per cent of the EU budget (instead of 35 per cent, as is the situation at the moment).

This, however, entails yet another important question: will the traditional EU policies be deprived of the possibility to resolve topical and urgent issues? It is clear that any response to the new challenges that the EU is going to be faced up with in the future is going to require additional funding. Or, to put it differently, will there be enough funds for the new priorities at the expense of the traditional policies (e.g. the common agricultural and the cohesion policy) and isn't this going to generate more contradictions between the EU Member States? The 5-6 per cent reduction proposed by the European Commission seems to be a reasonable one because any higher percentage is going

3 European Commission, (2018), COM (321), „A Modern Budget for a Union that protects, empowers and defends“. Multiannual financial framework for the period 2021-2027.

to cause indignation among the poorer Member States. In addition, as a result of the discussions held, the European Commission has come up with yet another proposal, i.e. to increase in the next planning period, rather than to decrease, the funds earmarked for two already existing EU programs, namely the „Erasmus+“ Education, Training, Youth and Sports Program and the „Horizon 2020“ Research and Innovation Program. The conclusion is that the need for additional funding, i.e. for „fresh money“ for the new activities, is obvious but only if there is sufficient will and desire for these programs to be implemented and to be successful. This, however, is going to inevitably call for an increase in the budget revenues.

2. European added value, cohesion or competitiveness – how to make the right choice?

This is the next question awaiting the most appropriate answer. The problem here is that, on one hand, there is a particular desire for the future EU financial framework to incorporate only programs and projects with European added value while, on the other hand, there is no clear and unified vision of the nature or essence of the said European added value.⁴ As regards some cross-border infrastructure projects, the added value is more than obvious while, in some other cases, there have been disputes whether the funding of say, domestic infrastructure, has European added value and whether such projects have to be funded from the EU budget.

In his contribution made on January 8, 2018, at a conference on the multiannual financial framework held in Sofia, Commissioner Oettinger, in charge of the EU budget, defended very convincingly the thesis that the assistance rendered to the poorest EU Member States is a *conditio sine qua non* for the stability and the competitiveness of the entire European Union. „I do not know whether we are still going to need a cohesion policy in 2050, but such a policy is needed for the coming 10 years if we would like to be competitive and to make a wise choice.“

There are still heated discussions about this issue but any consent calls for a compromise. The „cohesion *versus* competitiveness“ discussion is not a new one. A mere focus on competitiveness is going to favor the more dynamic regions with a much higher economic growth. While, on the other hand, cohesion has to take into consideration a number of structural issues, such as the high unemployment rate, the social disparities, the particular geographical location, the backwardness of the individual countries, the difficult companies' access to funding, etc. What should the budgetary funds be spent on – cohesion or competitiveness? In actual fact, do we need all this confrontation and could this confrontation be overcome so that this could entail positive results for the entire European Union? It would be much more appropriate to base this discussion on the assumption that cohesion and competitiveness are the two sides of a single coin. While the territorial cohesion achieved by means of the cohesion policy instruments could be regarded as a prerequisite for the long-term competitiveness of the European Union as such, as well as of the EU regions.

Over the past decades, the EU economic growth has been lagging behind which has been largely due to the weaker growth of productivity. In order to remedy the situation,

⁴ For further information, see Wolff, G. and Zsolt Darvas, The EU's Multiannual Financial Framework and some implications for CESEE countries, Focus on European Economic Integration Q3/18, Oesterreichische Nationalbank

the EU will have to raise the quality of its human capital and the efficiency of its research systems, to upgrade its own education and training systems, and to encourage innovation, which is bound to add to its competitiveness. It is also a well-known fact that, in the process of European integration, the economic crisis has upset the balance in the territorial distribution of benefits and losses. Therefore, the EU will have to focus not only on its own economic growth but also on cohesion, which is going to make it possible for all Member States to benefit from European integration well as from the technological changes and the development of world trade.

The changes that are going to take place in the cohesion policy in the period after 2020 should be targeted, in the first place, at finding a solution to the problem involving the backward regions with low productivity. Such a solution should be based on in-depth analyses of the reasons for the situation in these regions. The complex and long-term nature of regional development is going to exclude any easy solutions but the potential opportunities are going to involve the need for increasing the budgetary funds for such regions, for redirecting the lagging regions' investment strategies towards the enhancement of competitiveness, as well as for the provision of more favorable conditions for development of the backward regions within the framework of the management mechanisms.

Here is yet another disputable issue having to do with the allocation and allotment of the EU structural funds. And this issue is: should the cohesion policy continue to invest in the more developed European regions and should the allotment of these funds continue to be based on the individual countries' per capita gross domestic product (GDP)? Irrespective of the fact that, at first sight, today's cohesion policy continues to be aimed at the less developed European regions, the data available show a different picture – the relative share of the structural funds aimed at the less developed regions has been on the decrease. In the period 1989-1993, 73.2 per cent of the structural funds were allotted among the less developed European regions; in the period 2007-2013, this percentage went down to 59.0, while in the period 2014-2020, it has already reached 53.5 percent. In actual fact, more substantial funds have been allotted to the so called „regions in transition“, including to countries, such as Belgium, France and Great Britain. What are the possible alternatives for the period after 2020? There are at least two possible models: regional concentration and national cohesion. In the case of regional concentration, the structural funds are going to be targeted entirely, or mostly, to the regions in which the GDP is less than 75 per cent of the average EU level. While in the case of national cohesion, the structural funds are going to be targeted entirely, or chiefly, at the poorer countries.

Irrespective of the approach that is going to be chosen, the main question remains: whether the cohesion policy is going to have enough resources to satisfy the two sides of the coin – cohesion and competitiveness. And the realization of this combination is, in fact, the key to a stable and prospering European Union with high labor productivity. It is a fact that, on a regional level, there is a great difference between the labor productivity in the developed and in the backward EU regions. According to the statistical data, this difference has gone up by 56 per cent in the period 1995-2014. We have to note here yet another important fact: there has been a growing imbalance not only between the European Union's regions but also between the regions within the individual Member

States. If we take for example the data about the South-Western and the North-Western region of this country, Bulgaria could serve as an illustrious example in this respect.

Everything said thus far leads to the conclusions that one of the main prerequisites for the future successful economic development of the EU after 2020 will involve the Union's ability to reduce the regional disparities in respect of labor productivity, as well as to raise the competitiveness of the backward regions by earmarking the EU funds for innovation, for structural reforms, for the promotion of entrepreneurship, for the acquisition of digital skills, etc. And, a must in the decision-making process should be the postulate that cohesion and competitiveness go hand in hand.

Here comes the next question: what should be the criteria for identifying the regions that are going to have access to European funds; and, also, what should be the criteria for ranking the said regions as backward, underdeveloped, low-income, regions in transition, or regions entitled to priority funding from the structural funds? The picture is a complex one and has been stirring up heated disputes as the introduction of each and every additional criterion is going to entail tangible changes in the access to financial funds. There is no doubt that the per capita GDP criterion is an essential one but it could be supplemented by some other criteria, such as the poverty level, the state of human capital, the state of infrastructure, and the availability of foreign investment. There has been a suggestion⁵ that 30 per cent of the funds should be allotted on the basis of the European Social Development Index. This index has been elaborated on the basis of 50 social and environmental indicators structured around the following 3 axes: basic human necessities (housing and security), population welfare (access to basic education, access to information, health care, ecosystems and sustainability), and opportunities (individual rights, freedom and choice, as well as access to higher education). These give a much better idea of the social and public characteristics on a regional level than the per capita GDP criterion.

The thematic focus of the cohesion policy is also going to give rise to a debate, i.e. whether there should be common goals and/or own priorities. In the current planning period, 2014-2020, some objectives have been set on an EU level within the framework of the „Europe 2020“ strategy aimed at focusing the attention on issues that are of key significance to the future of the European society and the European economy. The trends on a national level, however, have been unfavorable: meaning the much wider discrepancy between the best and the least performing Member States, on one hand, and the much greater differences between the regions within the individual Member States. The actual problem, however, boils down to the following: how to combine the EU key priorities and the national specific features and characteristics. The current approach to the priority objectives, which is just the opposite to the „bottom-up“ approach, makes it largely impossible for the individual Member States to set their own objectives and to define their own necessities while, in some instances, they are even made to invest in projects that are not so necessary as regards the satisfaction of their own national needs. Thus, the conclusions: there should be more flexibility in the future, which should also take into consideration the national characteristics.

5 Jouen, M. What Future Priorities for the Cohesion Policy after 2020? Policy Paper, Jacques Delors Institute, May18, 2016, see also Jouen, M, For a Regional Solidarity Policy After 2020 29 March 2018, Policy Paper, Jacques Delors Institute

There is yet another disputable proposal put forth by the European Commission, meaning the conditionality in the allotment of European funds which requires abidance by both the *EU acqui* and the rule of law. And, notwithstanding the expectations for heated discussions, most of the European leaders have already supported this proposal. Even Poland (in respect of which this conditionality has already been introduced tacitly) has also stood in favor of it, however, on the condition that there are going to be clear and objective criteria. This is a rather difficult task to perform as any criteria can be easily contested and will remain mere wishful thinking as regards the use of the European funds as a „carrot“, on one hand, and the system of appraising the rule of law as a non-functioning „stick“ (reminding one of the EU cooperation and verification mechanism that has been used with respect to Bulgaria and Romania).

So, it is the idea for a flexible and territorially differentiated cohesion policy, taking into account the specific conditions and the particular needs of the individual Member States, which could turn out to be the key to reaching a consensus in this respect.

3. How to find the key to the dilemma „net contributors“ or „net recipients“?

In actual fact, there has been nothing new in the contradiction between the EU budget net contributors and the EU budget net recipients. Let us recall that the negotiations for the 2007-2013 financial framework had been preceded by a letter written by six EU budget net contributor Member States, namely Austria, Germany, the Netherlands, Sweden, and Great Britain. They insisted on a budget not higher than 1 per cent of the European Union GNP. Prior to the negotiations conducted for the current 2020-2014 financial framework, another letter was sent – this time by five EU Member States, namely Germany, France, the Netherlands, Finland, and Great Britain. In which, in addition to the classical request for less cost, there was yet another demand for „more reasonable spending“.

The crisis has brought to the fore problems involving competitiveness, the management of funds, as well as the weaknesses in the growth patterns followed, over the past few decades, by countries, such as Spain, Portugal, Greece, and Ireland. All this has given rise to doubts about the efficiency of European funding for the purpose of enhancing competitiveness, and has sounded the alarm at the danger of fraud and misuse of the EU funds by a couple of EU Member States. It is for the reason of this general anxiety that Commissioner Oettinger, in charge of the EU budget, has shouldered the implementation of smart financial transfers for the purpose of benefitting countries like, say, Bulgaria. What exactly these smart financial transfers are going to be is too early to say but, in any case, they are going to be bound with certain requirements, conventions, and strict discipline.

The „populist“ division of the Member States into net contributors and net recipients and the resulting confrontation between these countries makes it difficult to discuss and adopt the financial framework. And, it is in this context, that the question of the so called „fair return“ (*le juste retour*) arises. Which means that much more attention has been paid to the fact what percentage of the funds allocated from the EU budget are going to return to the relevant Member States through some EU programs or EU funds. There are, however, a number of other factors that have not been taken into account here, for example, the benefits of the richer and more competitive states resulting from

their possibility to conduct free trade within the Single Market, as well as the fact that some of the structural funds have been used for the supply of commodities coming from the already mentioned competitive states. Here comes another reasonable question: is it only the structural funds receiving Member States that benefit from these funds or are these benefits shared, in a particular manner, with the net contributing countries, too? All this has to be carefully explained to the EU citizens so that they could be prevented from trusting the populist claims that the South has been living on the back of the North, etc.

4. Should the contributions of the Member States be increased?

The disputes over the Member States' contributions to the EU budget have always been heated and prolonged. We could cite here as an illustration the „bargaining“ over the 2007-2013 multiannual financial framework. The European Commission's proposal had envisaged that the EU budget funds for 2007-2013 had to amount to 1.14 per cent of the individual Member States' GNI. However, due to the discrepancies between the net contributor and the net recipient countries, it was not even possible to adopt the compromise proposal made by the then Luxembourg Presidency of the Council of the EU for an annual financial framework on a 1.06 per cent of GNI basis. The next British Presidency came up with a new proposal for a 1.03 per cent of GNI basis which was rejected by the new EU Member States, which claimed that this was going to constitute a reduction in the expected financial support for their economies. Following some negotiations in the course of 17 hours, a political agreement was eventually reached, on December 15-16, 2005, between all the EU Member States on the 2007-2013 multiannual financial framework, involving a budget ceiling of 1.045 per cent of GNI. As one can easily see, the disputes had been even over the „thousandths“. The current financial framework, which was agreed upon during the crisis period, is based on 1 per cent of GNI, which led for the first time in the history of European integration to a decrease in the EU budget.

Traditionally, the European Commission put forward a proposal for a larger amount of budget funds for the next planning period of 1.11 percent of GNI, bearing in mind, first and foremost, the revival of the European economy and the emergence of some attitudes among Member States towards an increase in the contribution. The position of the European Parliament was that the EU budget had to be in line with the priorities of the citizens, and also that it had to respond to the challenges of the future. Therefore, it came up with a proposal that the amount of the EU budget funds in the next financial framework of the 27 Member States had to be fixed at 1.3 per cent of GNI. Karl Heinz Lambertz, President of the European Parliament's Committee of the Regions, was a genuine proponent of a higher EU budget for which reason he submitted to Donald Tusk a letter in which he called for the development of a larger EU budget that was going to correspond to the higher ambitions, as well as to the message conveyed by the 2017 Bratislava meeting for the creation of a new impetus to Europe. „This cannot be done without money“, Lambertz wrote in his letter. In addition, he also pointed out that „cohesion policy has to account for more than one third of the next multiannual EU budget“.

The problem, however, is that the Member States that do not support any increases in the EU budget seem to be more decisive than the Member States that are in favor of

such increases. And this picture reminds one of the situation during the negotiations for the current financial framework when the proponents were divided into two groups: „the friends of effective spending“ and „the cohesion policy friends“.

Currently, some other funding opportunities for the EU are being sought, besides the available ones.⁶ There have been numeral proposals, comprising a tax on the financial transactions, the revenues from the trading in carbon emissions, a tax on plastics, a resource based on the corporate tax, charges on the carbon dioxide emissions, etc. The possible new revenue sources are not only going to fill up the gaps in the budget but they are also going to put an end to the demands for „fair return“ of the funds to the Member States.

5. Grants and/or financial instruments?

Another essential discussion involves the question whether the grants or the financial instruments will have to be the main form of allocating and allotting the money from the European Funds. In the current 2014-2020 planning period, there has been a trend towards an increase in the share of the financial instruments, particularly when it comes to the implementation of the so called „Juncker Plan“. According to the estimates of the European Commission, the allocation of EU funds in the 2014-2020 period through the financial instruments has doubled when compared to the 2007-2013 period. It could be expected that this trend is going to continue even in the period after 2020 due to the experience gained over the past few years, as well as to the arguments in favor of a more efficient use of the public funds. One could also discuss here the possibility of introducing a flexible approach which should reflect almost entirely the specific characteristics, the particular needs, and the preferences of the individual Member States. On the other hand, there should not be a total neglect of the allocation of grants as they are also supposed to have a key role in the implementation of the cohesion policy. And, we should not rely entirely on the financial instruments as they are not always applicable. For example, the financial instruments are not suitable for the small settlements where the number of small and medium-sized enterprises is limited and where the opportunity to raise funds from the private investors is insignificant. The administrative management of the financial instruments also has its drawbacks. It is not clear enough and there are not sufficient arguments as regards the higher efficiency of the financial instruments when compared to the grants in terms of increasing labor productivity, of curbing unemployment, of boosting the growth rates, etc. We could argue, however, that the grants are still an important form of rendering assistance to some projects and programs which are implemented in the backward regions.

A consensus on this issue could probably be reached by setting-up a flexible combination of grants and financial instruments within the framework of the future cohesion policy. As already pointed out above, this flexible combination should take into consideration the particular specific features, the needs, and the abilities of the

⁶ The current EU budget revenue sources are as follows:

- traditional own resources (i.e. mainly customs duties on imports from third countries and sugar levies);
- VAT-based own resources on a gross national income (GNI) basis covering the expenditures not financed by other revenues (contributions of the Member States);
- other revenue sources – taxes on the salaries of EU staff, contributions to certain programs from non-EU countries, fines.

particular regions.

6. Control and/or decentralization and self-discipline?

If there is a subject that is now in agreement, it is the need to further simplify the rules and to ease the administrative burden on the utilization of the EU funds. Irrespective of the efforts that have been made to this end, the prevailing opinion is still that the regulations, the accompanying acts, and the guidelines have become more complicated and also that the administrative work and the management costs has increased. And, if simplification is already a subject of consensus, there are still some controversial issues in the area of fund management. One of these issues has to do with the control exercised by the European Commission while the relevant discussions have been focusing on the need to clearly differentiate between errors, irregularities and abuses, to implement a preventive rather than a criminal approach, to concentrate the control on the performance, to hold the Member States implementing these controls more politically accountable, to identify the link between controls and irregularities, etc. One should also not neglect the disputable issue related to the possibility of using the cohesion policy for the purpose of sanctioning the Member States that do not meet their commitments and pre-agreed requirements, do not carry out the reform recommendations, etc.

While discussing the EU budget, we have to be clear about the fact that it is difficult to achieve harmony when it all boils down to money. In actual fact, any decisions made on the multiannual financial framework are going to clarify what future for the European Union we have opted for and what the genuine priorities of European integration really are. Of course, there are more possibilities for a more efficient use of the EU funds in the area of the common agricultural and the cohesion policy; this, however is not going to provide the satisfactory solution to the question of how to modernize the EU budget and to guarantee sufficient funds for the implementation of the new priorities. The renunciation of some already existing policies and the transfer of funds to the urgent needs in the area of security, defense, migration, etc. are not going to resolve the problems of the day; on the contrary, they are only going to further exacerbate these problems. Should a Europe of solidarity be sacrificed in the name of a Europe of defense and security – this is the question that is going to come increasingly to the fore. And, if the answer is „no“, then the EU budget will have to be inevitably increased. The same applies to the vision of the future European Union. If we opt for the „doing more together“ alternative, we could only be successful if we substitute the „doing more with less“ approach by the „doing more with more“ approach.

In conclusion, we have to point out that the multiannual financial framework is not an accounting exercise; it is rather a political message about the future of the European Union. And, reaching a consensus will require not only clever diplomacy but also non-standard solutions, more imagination and, last but not least, solidarity and political courage.

References

1. European Commission, (2017), COM (358), Reflection Paper on the future of EU finances
2. Proposal for a Council Regulation laying down the multiannual financial framework for the years 2021-2027, 2.5.2018 COM (2018) 322 final 2018/0132 (APP)
3. Future Financing of the EU. Final report and recommendations of the High Level Group on Own Resources, December 2016
4. Jouen, M. (2016), What Future Priorities for the Cohesion Policy after 2020?“, Policy Paper, Jacques Delors Institute, May 18, 2016
5. Jouen, M., For a Regional Solidarity Policy after 2020, Policy Paper, Jacques Delors Institute, March 29, 2018
6. Wolff, G. (2018), What does Europe care about? Watch where it spends. <http://bruegel.org/2018/05/what-does-europe-care-about-watch-where-it-spends/>, May 14, 2018
7. Wolff, G. and Zsolt Darvas, The EU's Multiannual Financial Framework and some implications for CESEE countries. Focus on European Economic Integration Q3/18, Oesterreichische Nationalbank

Prof. Dr. Ingrid Shikova is among the founders of the „European Studies“ program at Sofia University „St. Kliment Ohridski“, she was head of the this department in the period 2007-2011, as well as graduates' „godmother“. She is an expert in the area of EU policies.

Prof. Shikova has devoted her entire professional career to European integration. She has specialized at the College of Europe in Bruges, the University of Limerick, Ireland, the Dutch Economic Institute in Rotterdam, the Royal Institute of International Relations in London, etc. Prof. Shikova has been director of the Center for European Studies and the EU Information Center and also an adviser to the European Commission Representation. She is member of „Team Europe“. Also, coordinator of the „Jean Monnet“ Center of Excellence attached to the European Studies Department of the Sofia University.

The 2019 elections to the European Parliament – a crucial factor for the state of the Union

Assist. Prof. Dr. Gergana Radoykova

In his annual „State of the Union“ address of September 12, 2018, the President of the European Commission, Jean-Claude Juncker, stated: *„I would like next year's elections to be a landmark for European democracy.“* And then added: *„We will use the 250 days before the European elections to prove to citizens that, acting as one, this Union is capable of delivering on expectations and on what we promised to achieve at the start of this mandate“.*¹

Such a statement is going to inevitably raise in the citizens' minds the following pragmatic question: „In what way are these European elections going to be different from the previous ones?“ And the answer to this question has more than one dimension – European, national, geopolitical, civil, and procedural. The exercise of one's voting rights is, in itself, a fundamental act of building democracy. And, on the basis of this act, each and every one of us demonstrates their interest in the future.

There is no doubt that the European Parliament /the EP/ is the EU institution that has undergone the most numerous changes in terms of powers and structure in the history of European integration. Established in 1952 as an Assembly of the European Coal and Steel Community, the EP has undergone, over the years, a serious metamorphosis involving a shift in its supervisory and advisory powers towards genuine power in the decision-making process and in setting the political agenda of the European Union.

The EP significance is further enhanced by the fact that it is the sole European institution that is constituted directly on the basis of the act of volition of the European citizens. The first European elections were held in 1979 where the citizens of nine Member States of the then European Communities cast their vote. While the European elections of May, 2014, involved the vote of the citizens of 28 Member States with a population of nearly 500 million people. The EP is also the place of collision of varied political ideas which are, however, refracted through the prism of the cultural and linguistic diversity, as well as of the different economic and domestic political characteristics of the individual Member States.

Since the entry into force of the Lisbon Treaty, the European Parliament has been assigned some new key responsibilities. The EP power provisions were substantially amended and the scope of the EP legislative competence was extended to cover another 40 new areas. Last but not least, the European Parliament is no longer composed of „people's representatives“ but rather than of „citizen's representatives“. And these were not just editorial changes. They were introduced to reflect one of the main ideas of European integration, namely that the decisions have to be made as transparently and as close to the citizens as possible and also that the European Parliament has to eventually overcome Euroscepticism, as well as the voters' perception of the EU remoteness from

1 European Commission, 2018. State of the Union 2018. „The time for European sovereignty has come.“ Annual address on the state of the Union by the President of the European Commission.

their daily problems and expectations.

1. Some proposals for procedural changes that are going to guarantee holding the EP elections in a „European manner“

It is only natural for the forthcoming EP elections to provoke a more tangible political confrontation. And it is also only natural for the national political parties to play a key role in the election process. These parties have been increasingly trying to change the emphases contained in their messages. On other hand, the greater EP powers have been encouraging them to enhance the supranational, i.e. the pan-European focus in their statements, as well as to make their election programs reflect these trends. It has been widely accepted and justified to a certain extent that the struggles for the European Parliament have been carried out not as „European election struggles“ but rather than as „secondary national struggles“ as these struggles involve, in the first place, domestic political problems. Over the past decade, a number of analyzers have claimed that „the EP elections are not genuine European elections as the political parties and the media have been making use of these elections as an arena for their own national disputes²“.

It was only in the past two years that some people started talking more explicitly about the changes that were introduced in the EP elections procedural rules. In addition, the so called „EP electoral reform“ has been discussed on a much broader scale. All these issues are largely specific in nature but they are essential for the quality of European democracy in the long run.

In January, 2018, the EP Constitutional Affairs Committee came up with a proposal for the introduction of „transnational lists“ for which lists the European citizens could vote across the entire European Union. In practice, this is going to involve the setting-up of a „European constituency“ for the entire territory of the EU in which the European political parties could compete on the basis of electoral lists compiled in not less than seven EU Member States. The main objective here is to get the debate outside the bounds of the national frameworks and to encourage a pan-European discussion on the key European issues. This proposal was supported by the majority of the European Commission members but the group of the European People's Party opposed the introduction of such electoral lists „in such a short time“. In a plenary, the European Parliament rejected this idea. And, as a result, the transnational electoral lists could become only possible following a unanimous vote by the Council of the EU and an approval by the Member States' national parliaments.

Yet another widely discussed issue involved the introduction of the so-called „leading candidates“ (Spitzenkandidaten) that have to be nominated by the individual parties for the European Commission presidency. Jean-Claude Juncker himself referred to this system as „a little improvement in the European democracy“ and said that the transnational electoral lists have to be introduced by the time of the next 2024 EP elections at the latest.

On June 7, 2018, the Council of the EU adopted a draft decision on some other amendments to be introduced to the 1976 Act on the election of MEPs, which are going to lay down a number of general rules for the EP elections. We would like to underline here that the 2018 Bulgarian Presidency of the Council of the EU played a key role in

² Hix, 2009; Franklin, 1996.

reaching a compromise between the Member States, in making some progress in the reform proposals area, and in completing the work connected with the EP elections. I will quote here Ekaterina Zakhariyeva, Bulgarian vice Prime Minister and Minister of Foreign Affairs who said: *„Following the two and a half years of negotiations conducted by the Council of the EU on the reform proposals, this agreement deserves a warm welcome. The EU Member States consider it appropriate to modernize some aspects of the EU electoral law, as well as to establish a minimum threshold on a EU level, guaranteeing at the same time that the two proposals have been considered thoroughly.“*

The above changes are supposed to cover nine areas and the Bulgarian Presidency has already presented the so-called „7 + 2 compromise package“ in this context.

The new rules are aimed at enhancing the EU citizens' participation in the EP elections, at raising their awareness of the European nature of these elections, and at preventing any illegal voting, while respecting at the same time the Member States' constitutional and electoral traditions. The Council of the EU has put forth a proposal for setting a 2-5% binding threshold for the constituencies with more than 35 seats; this rule will also have to be applied in respect of the countries having a single constituency. All Member States will have to comply with this obligation for the EP elections by 2024 at the latest.

Some other amendments introduced to the EU electoral law involve new provisions concerning the avoidance of the so called „double voting“, voting in other countries, the varied patterns of voting, and the visibility of the European political parties in the individual Member States. In the future, the Member States are also going to have the obligation to impose effective sanctions in the event that some EU citizens vote in more than one Member State. In addition, they will have to designate the contact points for the exchange of information about the citizens wishing to vote or to stand as candidates in Member States of which they are not nationals. This exchange of information will have to begin not less than six weeks prior to the EP elections. Also, the Member States are going to be encouraged to take measures that will make it possible for their nationals residing in third countries to vote in the European Parliament elections. The Member States, however, will also have the possibility to address this issue in compliance with their national legislation. The new rules recognize the right of the Member States to introduce different forms of voting, including Internet voting, subject to particular stringent conditions, as well as to allow the name or the logo of the European political parties to be placed on the relevant ballots.³

These slow but decisive steps forward, towards the improvement of the EP elections electoral procedures, have made important progress in making the EP elections more „European“ thus delimiting their function of being the result of national surveys. And, of course, there was also sufficient criticism of the touch of federalism in the proposed reforms.

Last but not least, the issue related to the general reduction in the MEPs' number in the European Parliament has also come to the fore in the context of the forthcoming withdrawal of Great Britain from the EU. This issue is complicated for at least two reasons: firstly, for the mandatory need for fairness and objectivity in the distribution process; and,

3 Council of the EU, June 7, 2018. European Parliament elections: the Council has reached a consensus on a package of measures to modernize the EU electoral law.

secondly, for the need of strict observation of the provisions of the Treaties.

More important, however, is that the progress in the clarification of the procedural rules has made it possible for one to lay particular emphasis on the political debate about the role of the European Parliament, about the EU policies and the decision-making process.

2. The EP elections, the Brexit effect, and the role of the media

When speaking of the decision-making process in the EU, there is no doubt that one of the most serious deficits there involves the so called „communication deficit“, meaning that the European citizens will continue to have little or not sufficient information about the reasons for, or the objectives and the achievements of the European policies, measures and laws. The multi-level governance, which is so typical of the EU, makes it very difficult to identify the roots of the problems, i.e. whether these problems are on a European level or whether they are the result of some deficiencies in the dialogue with the civil society on a national level. One thing is certain, though. With the approach of the elections to the European Parliament, the process of European integration is becoming much more dependent on the public opinion because „effective democracy stands for effective communication“.⁴ Quite logically, everybody takes interest in the particular daily manifestations of the integration process, as well as in the reflection of these manifestations in his or her everyday life and standards of living. On the other hand, the public opinion is quite sensitively affected by a number of factors, including Brexit, the refugee-and-migration crisis, terrorism, the feeling of general insecurity, and Brussels' remoteness from the citizens' problems. Therefore, the communication in relation to the European problems is a *conditio sine qua non* for the future development of European integration.

According to the results of a Eurobarometer survey conducted in October, 2018, and of measuring the public attitudes towards the EU, 62% of the respondents had answered that their country's membership in the EU is something good. This was the highest parentage measured by Eurobarometer over the past 25 years. 68% had answered that their country has benefited from its EU membership, which is the highest percentage measured since 1983.

If we focus our attention particularly on the image of the European Parliament, we will see that 32% of the respondents have expressed a positive opinion, 21% – a negative opinion, and the remaining 43% – a neutral opinion. As regards Bulgaria, 47% have approved of the EP operations, 17% have provided a negative answer, and 31% have remained neutral.⁵

The number of citizens that would like the European Parliament to have a more important role in the EU institutional structure has been on the ascendant. 51% of the Europeans have expressed an interest in the forthcoming European elections. And 41% of the respondents have identified correctly the date of the EP elections in May, 2019, which is an increase of 9 points as compared to the month of April 2018⁶.

The general conclusion is that the priorities of the European citizens as regards the

4 De Vresse, 2003.

5 Eurobarometer Survey 90 of the European Parliament. A Public Opinion Monitoring Study, October, 2018.

6 Ibid.

election campaign conducted over the past six months /April – September, 2018/ have significantly changed. The President of the European Parliament – Antonio Tajani, has connected the results of this survey with Brexit. In Mr. Tajani's opinion, the finalization of the details of the UK withdrawal from the EU has contributed to the European citizens' support for their countries' membership in the European Union. Antonio Tajani has underlined that the solidarity and the cooperation on a European level are of key significance for the process of finding solutions to the European citizens' problems.⁷

Currently, however, we cannot but notice the traditionally large number of „fluctuating“ Europeans. This group of citizens seldom takes part in any discussions of European issues. It is this group, however, that has to be specifically targeted in the context of discussing the European future and the significance of the forthcoming EP elections.

It is precisely the increases in the activity and the persuasion of this group of Europeans of the necessity, the importance and the usefulness of European integration which is crucial for the future of the European project, as well as for the public support that this project needs.⁸

The MEPs themselves will have to do their best so that their messages and activity could be understood properly by the citizens. Whether and to what extent they are going to succeed in this endeavor, is a complex and multifaceted question whose answer is going to depend on the MEPs' personal characteristics, on the political and economic context in the relevant Member States, as well as on the degree of maturity of the civil society and the sense of European belonging and identity. It is difficult to identify the link between the voters and the MEPs as the latter participate in varied debates. They defend their positions on behalf of their own parties as representatives of the residents of the specific areas, as defenders of the national interests and, last but not least, as defenders of their own vision of the future development of the EU. More often than not, this multifaceted nature of the link between voters and MEPs turns out to have been an obstacle in the process of communication with the voters as they find it difficult to understand how exactly their interests are being protected. There is yet another important fact here. The issues that are of greater interest to the voters are mostly „domestic“ in nature which makes it even more difficult for the MEPs to make the European topics accessible and easy to understand.

The provision of information to the voters, the possibilities of holding full political debates, the voters' awareness of the significance of the pan-European vote, as well as the operations and the priorities of the European institutions seem to be underdeveloped. It is the media that have to intervene here as a key factor in the formation of the public opinion.

It is only natural for the media interest in the European issues to grow with the approach of the EP elections while the media coverage is usually effected along the following two lines: firstly, by focusing on the election campaign; and, secondly, by covering the ongoing work of the European Parliament. However, when this media coverage of the European issues is sporadic, superficial and, sometimes, even speculative, it is not possible for the European citizens to understand what is going on or to get aware of the

7 Statement by Antonio Tajani, EP President, on the Eurobarometer's results, October 2018.

8 Shikova, 2018. „Six Shades of Europe“. Jean Monnet Center of Excellence at the European Studies Department of the „St. Kliment Ohridski“ University of Sofia.

fact as to why their vote is going to count in the EP elections. Therefore, it is the media responsibility to refrain from using any clichés or manipulation.

The European Parliament has already got a special web site of its own, <https://www.thistimeimvoting.eu/>, which has been created for the purpose of raising the citizens' awareness and of encouraging them additionally to vote. By the simple act of registering, each and every citizen declares his or her intention to be active in the elections to the European Parliament next year. And, via this platform, this citizen is going to receive e-mail information on topics that he or she has displayed interest in. In addition, on the basis of the citizens' registration, they are going to have the opportunity to participate in the election events organized in their own country, as well as to establish contacts with some other people who take an interest in the same issues. Because it is not only the institutions that have to discuss the forthcoming elections; it is also the people that will have to discuss these issues among themselves, to recognize their significance, and to realize that the said issues are so important and near to them.

3. The EP elections and „the voice of young people“

There is hardly any doubt that the priority issue of the future of the European project involves the attitudes of the young people and their involvement in the debate about the future of Europe. In May, 2018, the latest edition of the so-called European Youth Media Days took place in Brussels. This year, it was devoted to the forthcoming 2019 elections to the European Parliament. In the course of three days, young journalists from the EU Member States participated in working meetings, political discussions, and practical workshops in the area of media production under the motto „How to inform the young voters about the European elections“.

Among the renowned speakers, were Antonio Tajani, President of the European Parliament, Klaus Velle, Secretary General of the European Parliament, and Jaume Guillot, Director General for Communication and European Parliament Spokesman, who conveyed interesting messages from this high rostrum. The three speakers underlined the alarming information coming from a number of surveys according to which the young people in Europe are not interested enough in the forthcoming EP elections. They emphasized that the main EP mission should concentrate on a much greater awareness, accessibility and involvement of the young people in relation to the operations of the European institutions. One of the most alarming examples, however, was that, irrespective of the young people's declared positive attitude towards the EU, and of their opinion that Great Britain should not withdraw from the EU, they have not exercised their voting rights yet.

In order to increase the voter turnout among the young people, we should not only raise their awareness verbally by flooding them with multichannel news; we should rather involve them in all kinds of social activity having to do with the development of the European project. It would be unnatural and quite wrong to let the young people observe the processes passively; we should rather engage them in active and full participation in the transformation of the European idea into reality, with tangible practical results. And, lastly, going beyond the cliché that „the young people are our future“, we should remember that it is the present that belongs to the young people, to their potential, creativity and activity.

Conclusion

As regards the „state of the Union“, it is the EU citizens that could be regarded as a key factor there as they are the ones that are going to designate in May, 2019, the ones that are going to protect their interests in the European Parliament over the next five years. It might be said that the forthcoming EP elections are the most important ones in the history of the European Union because they are going to be held in a period of serious challenges and problems that could be solely overcome by the pan-European alliance by decisive action and a single voice on the basis of the trust and confidence of its own citizens. The direct act of the citizens' volition is „the stone at the base of the building“. While the voting itself is a fundamental act of democracy, a great responsibility, and a demonstration of the citizens' interest in the future. Or as Mr. Jean-Claude Juncker has put it: „We are all responsible for the Europe of today. And we must all take responsibility for the Europe of tomorrow.“⁹

References:

1. Treaty on European Union and Treaty on the Functioning of the European Union – *Treaty of Lisbon* – consolidated texts and commentaries (Compiled and edited by Zakharieva, Y. Semov, A. Christev). „Studies on European Law“ Library, „St. Kliment Ohridski“ University Publishers.
2. European Commission (2018). Standard Euro Barometer 90. Public opinion in the European Union.
3. European Commission, 2018. State of the Union 2018 г. „*The time for European sovereignty has come.*“ Annual address by the President of the European Commission on the state of the Union.
4. Council of the EU, 2018 г. European Parliament elections: the Council has reached a consensus on a package of measures to modernize the EU electoral law. June 7, 2018.
5. European Parliament, 2018. Statement by Antonio Tajani, EP President, on the Eurobarometer's results, October 2018.
6. De Vresse, C., 2003. „*Communicating Europe, Sixth output from the Next Generation Democracy: Legitimacy in Network Europe project*“, British Council
7. Hix, S., Hoyland, B. (2011). „*The Political System of the European Union*“, 3rd Ed. The European Union Series. Basingstoke. Palgrave Macmillan.
8. Shikova, 2018. „*Six Shades of Europe*“. The Jean Monnet Center of Excellence at the European Studies Department of the „St. Kliment Ohridski“ University of Sofia.

Gergana Radoykova has a PhD in European studies from the „St. Kliment Ohridski“ University of Sofia and works currently as a lecturer at the Political Science Department of the said university. Her research interests focus on the leadership and accountability deficit on a European and a national level, on Bulgaria's participation in making up the EU agenda, and on the varied mechanisms for citizens' participation in the political process.

9 European Commission, 2018. State of the Union 2018. „The time for European sovereignty has come.“ Annual address on the state of the Union made by the President of the European Commission.

The EU integrated approach to crises and conflicts and its development on the basis of the comprehensive approach

Assoc. Prof. Dr. Doncho Doychev

Abstract: This article deals with the transition from a comprehensive to an integrated approach to crises and conflicts outside the territory of the European Union and the conduct of missions and operations under the EU Common Security and Defense Policy (CSDP). Some recommendations are discussed and made here for extending the coordination and the impact of the integrated approach to the EU strategic, operational and tactical level.

In 2016, the Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy introduced a brand new concept – the **integrated approach**, in order to frame the security enhancing process in the event of external conflicts and crises. The main objective of this approach was to enhance the general security of the EU, on one hand, as well as the security of the European citizens, on the other. Today, „the Union has at its disposal a wide array of policies and instruments to respond to these challenges, including in its immediate neighborhood and beyond – spanning **the diplomatic, security, defense, financial, trade, development cooperation, and humanitarian aid fields**“. [1]

Just as in some other international organizations, as well as in the EU, the use of commonly accepted concepts in official documents tends to vary in certain periods of time. It is of paramount importance for the EU to use the *comprehensive approach* to crises and conflicts, which approach has gained popularity over the past 15 years. However, it is only natural for the meaning of this approach to change and for its scope to grow wider. This is the most important thing that can be seen for the first time in the European Union's Global Strategy: „When violent conflicts erupt, our shared vital interests are threatened. Therefore, the EU will engage in a practical and principled manner in peacebuilding and will foster human security through an **integrated approach**“. [2]

Increasingly, violent conflicts and crises tend to break up in failed states while the resulting violence and trouble threaten the vital interests of the EU. This calls for more concerted action on the part of the EU in order to enhance, in the first place, the security of its neighboring states. An illustrious example of this is the current situation in Kosovo, Bosnia and Herzegovina.

More often than not, the conflicts are multidimensional for which reason we need comprehensive measures in order to be able to prevent and resolve these conflicts. A typical feature of the past 40 or 50 years is the fact that none of the „modern“ conflicts was resolved quickly. And the experience gained in the Middle East, Afghanistan, the Western Balkan countries, and elsewhere indicates that these conflicts are of an enduring nature.

For this reason, the EU will continue to follow a particular approach involving a re-

sponse to each and every stage of the conflict phases. The Union will invest forces and resources in prevention, resolution and transition by striving to act to the very end, in order to avoid the outbreak of new crises in the vicinity of the conflict regions. Some conflicts, such as the ones in Syria and Libya, erupted in the EU neighborhood; however, the problems that have accumulated on a global, regional and national level have complicated these conflicts to the extreme. Therefore, we have to recognize that, today, we have a brand new, **integrated approach**, which acts on a global, regional, national, and local level. The accumulated experience has revealed yet another characteristic feature of these conflicts: no such conflict has been resolved with the sole involvement of the European Union.

It is in this context that we have to make it clear how the *comprehensive approach*, which has been used until present day, is going to evolve into an *integrated approach*. The European Union has been doing its best to act as a global player in the area of conflict prevention and peacebuilding while the EU Member States have been acting via this institution in order to be able to attain a wide scope of objectives including stabilization and sustainability of the governance system. When responding to conflicts, we can achieve results by conducting military, civilian or joint civilian-military operations under the EU Common Security and Defense Policy (CSDP), by transforming the conflicts or by preventing them.

The „*European*“ approach to these conflicts (which is in a process of transformation from a *comprehensive* into an *integrated* one) is unique with respect to the world processes. Let me mention but a few aspects that have been raising the effectiveness, the efficiency, and the impact of the EU missions and operations conducted in response to crises and conflicts. After the integrated approach had been set out in the European Union's Global Strategy, particular steps have been taken in the process of planning and conducting the operations.

Today, when researchers in the area of security theory and practice scrutinize the statutory acts, or when they participate in institutional meetings, they are left with the impression that **a single change has been made in these documents by simply substituting the word „comprehensive“ by „integrated“ and by physically removing the word „comprehensive“.**

We have to admit, however, that, presently, this is an ongoing process with respect to all kind of documents, plans, programs, military training scenarios, policies and research. But we should not agree that there has been only a physical deletion of the word „comprehensive“. Initially, it was the EU Political and Security Committee that arrived at a conclusion about the nature of the comprehensive approach, which had been used that far, and also about the integrated approach, which is really new in terms of content. Currently, however, this committee has already admitted that the integrated approach tends to make much deeper the political framework „... established by the Comprehensive Approach, including the Joint Communication of 11 December 2013 and the subsequent Council Conclusions of 12 May 2014. The Integrated Approach concerns the need for an integrated effort at all stages of the EU response from planning to implementation and lesson learning, and succeeded the Comprehensive Approach following the completion of the **2016-2017 Comprehensive Approach Action Plan**. The Council looks forward to the final reporting on the

Comprehensive Approach Action Plan 2016-2017 including an assessment and lessons learnt“

Today, we have at our disposal some new instruments that are used to respond to conflicts and crises. These instruments are usually based on: different policies in the individual stages of planning and implementation; directing all phases of the conflict from prevention to recovery; evoking key issues, such as evolution from the early warning to the early reaction. The researchers and investigators that have been analyzing the EU efforts to master the integrated approach have established that the same notion of „an integrated approach“ is already being used by the UN, as well. Therefore, the two institutions have been trying to achieve an integrated approach by integrating the practical lessons throughout the whole spectrum of comprehensiveness by assuming a somewhat broader, systematic and strategic position. In the future, all this is going to be attained by means of a global strategy for the conduct of peacekeeping operations.

The integration practice of the EU in the area of missions and operations shows a sustainable evolution from a limited concept of civilian-military cooperation, following the detailed NATO policies, to a broad concept of systematic connectivity. If we consider some of the leading principles of this evolution, we are going to see how the international participants can process and implement, on the basis of a consensus, the integrated activities in a way in which all the participants could work together for peacebuilding and conflict prevention. In this respect, the EU has been creating a strong and an insuperable condition for the integration of its institutional architecture and the level of ambition, which have been set out in its own *doctrine of external action*.

Important proposals in respect of the EU problem were made in March, 2018, in the Joint Report on Comprehensive Approach, Conflict Prevention and Peacebuilding of Representatives of the Centre for European Policy Studies (CEPS), as well as by the Istituto Affari Internazionali (IAI), and the European Peacebuilding Liaison Office.

„This report appraises the evolution of the EU’s comprehensive approach into the integrated approach, in comparison with three other international organisations: the UN, NATO and the OSCE.“ [4] This report has also made a couple of key recommendations to the European Union as to how to improve the coherence and the impact of the European integrated responses on a strategic and operational level:

- Integrated strategic and political priorities

The EU integrated approach is going to be used as a means of overcoming the differences and of building confidence among the EU Member States. Appropriate good practices or themes for coordinating the priorities in specific regions should be used in order to consolidate the shared views between the EU institutions and among the EU Member States. Basic indicators have been introduced to assess the extent to which the Member States require the implementation of an integrated approach, as well as the progress towards joint and high-level EU responses to crises. The European Global Strategy is going to lead to the dissemination of a new political agenda requiring: the attention of the collectives; the use of resources and political capital; reducing bureaucracy in political priorities, such as over-documentation, frequent and lengthy meetings and excessively lengthy procedures; selecting and investing several successive concepts; monitoring closely the needs of the operations and the requests of the Member States’ delegations

and missions in the fragile and the post-conflict states.

To avoid conflicts between the EU institutions, the integrated actions need to be simplified in order to reduce both the financial resources, as well as the obstacles. It is also necessary to create a framework for the decision-making process, defining the roles, the protocols, and the mode of work in respect of the decisions on the integrated activities. This is going to raise the efficiency and will reduce the opportunities for conflict between the institutions in the process of switching from a „comprehensive“ to an „integrated“ approach.

- Staff recruitment systems, training and incentives for leaders and experts

The implementation of a reform of the EU training and recruitment procedures for work in areas with fierce conflicts and crises is going to bring about visible results on the basis of using integrated activities. These results will be presented as a catalyst for knowledge and experience, sharing and dismantling the barriers between different actors in civilian, military and police missions. On the tactical level, this is going to radically affect the existence and the future deployment of EU battle groups. The maintenance of these groups' capabilities, the training, the certification, and the conduct of exercises is going to reinforce the EU overall capabilities in the future joint defense activities.

On all three EU levels – *strategic, operational* and *tactical*, a new system of incentives should be introduced in order to further develop the staff involved in the missions and operations. This system is going to better support the staff in implementing the integrated approach in their day-to-day work, and will appreciate those who work hard in fulfilling their duties with honoring and rewards.

- Computer solutions and new technologies for implementing the integrated approach

New technological solutions to foster the coordination between the EU institutions and the Member States should be implemented for the purpose of using the information technologies for conflict prevention, peacebuilding and integrated response. It is vital for the EU to use an information platform based on integrated activities and high-tech equipment and devices. In today's world, for example, aircraft and drones are used in many areas of public life, as well as in the EU conflict response missions and operations. These devices attract the attention of specialists but, in order to turn their use into general reliable capabilities „... the culture and the art of their management and maintenance has to be developed“ [5].

- The Member States' delegations in the EU

The Member States' delegations in the EU should be made up of moderny minded delegates. Taking into consideration the UN efforts to create new generations of state representatives, as well as a new and stronger leadership, the EU should change the terms and the conditions for the mandates, the physical presence, and the operational behavior of the staff working in these delegations. The aim is to achieve a new line of responsibility for the rapid mobilization of capabilities and resources. Modernizing and turning the EU delegations into consistent institutions in the process of generating staff for the missions and operations, is also going to contribute to the recognition of the EU

as a loyal partner by some other international actors.

- Partnership

The EU should orient the integrated approach towards attracting some other actors involved in the conflict zones (such as the UN, NATO, the OSCE, the regional and the governmental and non-governmental organizations). Let us assume that the conflicts, as a degree of tension, are divided into: controversy, conflict, and war. In this case, there are „... possible conflicting situations when the same conflict could pass through the stages of controversy, conflict and war where at each stage the participants are going to be perceived differently: as opponents, adversaries or enemies.“ [6] Given the situation, the integrated approach is going to be successful only if it is used at the very beginning of the disputes and these disputes have been softened or resolved at the initial stage.

Another important point involves the attitude of the EU institutions towards civil society. Civil society has to be perceived as an integral part of the creation of policies and activities in the face of conflicts and crises. Thus, the integrated approach is going to make it possible for society to be seen as an equal participant in the process of responding to crises and conflicts. It is essential for the EU to enhance its cooperation in the mission areas with **the private sector**. As regards the military missions, this could be done by formulating a new task for the civil-military cooperation (CMC). These integrated activities, including the CMC, are going to help the contribution of the **young population to peace and economic growth in the relevant region and the reduction of the number of immigrants and refugees**. Creating jobs in the crisis areas is going to make so that the integrated activities are going to bring about an increase in the number of young employed people, which, on its part, is going to further curb radicalization and migration. Furthermore, it is important for the integrated approach both in the EU and in some other organizations (such as the UN, NATO, etc.) to think innovatively about projects that could improve the situation of the entire population in the crisis areas.

When describing the transition from a comprehensive to an integrated approach, we are going to look back over the years in order to see how *comprehensiveness* has been perceived. In the first place, we have to point out that there is no separate or common definition of comprehensiveness on an international level. The individual states and the international organizations understand and apply comprehensiveness in a different manner by using different models, strategies and terminology. The EU's initial efforts to provide a precise definition of a comprehensive approach provoked lively international debates about „comprehensiveness“ and „integration“ within the crisis management sector. The introduction of a comprehensive approach in the EU in the early 21st century was aimed at creating a culture of coordination whenever the EU was going to be involved in crisis situations. This basically relied on Civil-Military Cooperation – on a tactical level, and on Civil-Military Coordination – on a political, strategic and institutional level. By institutionalizing the Civil-Military Cooperation concept, along with the concept of the operations, the EU started implementing the „comprehensiveness“ in its CSDP missions and operations during its first participation in the Western Balkans in January, 2003. This process was initially supported by the EU Security Strategy and, later on – by the Lisbon Treaty reforms. The Lisbon Treaty introduced in the EU a new position, the position of the *High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy*, which goes hand in hand with the position of a Vice-President of the European Commission. Currently, this

position is held by Federica Mogherini (an Italian representative) who replaced the first representative at this position – Baroness Catherine Ashton. A little later, the European External Action Service (EEAS) was established, which service has also been successful.

Before the negotiation of the Lisbon Treaty, the EU comprehensive approach had adopted NATO's vision of civil-military cooperation, which vision was soon adapted to the EU institutional needs. In the post-Lisbon period, and in light of the debate on a 'whole-of-EU' approach to effective external action, the comprehensive approach eventually evolved into a broader framework, broadening its scope beyond the CSDP field and becoming more similar to the integrated approach of the UN. [7]

Today, the EU continues to monitor the situation in the failed states around the world that are involved in bitter conflicts. This is important because of the daily atrocities in these countries, as well as of the human suffering, which has been increasing and jeopardizing the vital interests of the Union. In this regard, „the EU is going to participate practically and principally in the consolidation of peace ...“ [8]

In December 2016, a new directorate was established at the European External Action Service which will be the main body dealing with Prevention of Conflicts, Rule of Law / SSR, **Integrated Approach**, Stabilization and Mediation Division (PRISM). This new directorate is going to report directly to the CSDP Deputy Secretary-General on what has been achieved and on crises response, and partly – on the political activities. The directorate consists of four groups, namely: **Early Warning and Conflict Prevention, Mediation Group, Crisis Stabilization and Response Group, and Security Sector Reform Group.**

The PRISM Directorate functions as a permanent working group for the purpose of fully adopting and implementing the integrated approach in the EU. It is also going to influence the current and the future EU missions and operations. The EU missions and operations under the CSDP, as well as the relations with some other EU programs, constitute an important element of the implementation of the former *comprehensive approach*. Especially important is the link between the development and the security activities in crisis management on the basis of the cooperation implemented between the Directorate General on International Cooperation and Development /DG DEVCO/ and the military and civilian CSDP missions. The comprehensive approach in this case is based on joint preparations, including pre-deployment preparations, sharing of peace-building information, and security sector reforms. In the past, the level of data exchange between the European External Action Service, the EU Member States, and DG DEVCO had been hardly satisfactory but significant progress has been made since then due to the institutionalization of the biannual EEAS exercises and the cooperation with the operational headquarters and the headquarters of the mission forces. Such exercises were perceived as a good opportunity to test the coordination between the security and the humanitarian activities in the initial stages of the crises.

In connection with the above, an appropriate training course was held in late 2017 by the Diplomatic Institute to the Bulgarian Minister of Foreign Affairs and the GS Rakovski National Defense College, as an element of the European Security and Defense College program. The „**Disaster Relief Course in the CSDP context**“ provided a good example of how to implement an integrated approach based on the achievements of the

comprehensive approach. It also demonstrated how the disaster relief operations are going to be successful in the future by involving the available staff: first-level responding officers and institutions, the armed forces, military medics, diplomats, the consular services, the intelligence institutions, etc.

The daily routine makes it possible to understand that the transition from a comprehensive to an integrated approach is currently taking place within a dynamic process. Moving forward from the concept of comprehensiveness and the situation of a rapid deterioration of the geopolitical links in the EU neighboring regions, a series of new lines is being presented with a view to redefining the EU external action priorities into an *integrated approach* to conflicts and crises.

According to the Global Strategy of the EU, the integrated approach has and is going to have four levels of action:

- **a multi-stage process**, making it possible for the EU to act at all stages of the conflict;
- **a multidimensional process**, making it possible to use all available policies and instruments;
- **a multilevel process**, focusing the attention on the conflict complexity on a local, regional and global level;
- **a multifaceted conflict process**, calling for a more systematic partnership with the local and international organizations, with the bilateral donors and civil society.

In line with the working papers, the integrated approach is going to widen the scope and the ambitions of the comprehensive approach. This is going to strengthen the way in which the EU is going to bring together the institutions, the experts and the instruments, and work with the Member States in the area of responding to crises and of stabilization.

For many researchers, it is understandable that the integrated approach makes the comprehensive approach more operational by increasing the EU impact on the spot and, also, by ensuring a coherent EU response by means of close interrelation between the institutions and the participants. The agenda set by the EU Global Strategy for Common Foreign and Security Policy is going to result in novelties, each one of them requiring attention, resources, and political capital.

On an institutional level, the key problem remains of how to resolve the problem related to the European institutions that have worked actively to formulate and to implement the comprehensive approach. In order to avoid any lasting and counterproductive conflicts among the main institutions responsible for the comprehensive approach, more initiatives are needed for the purpose of setting up a framework that could introduce harmony between the people, the management, the thematic and the **geographic definition** of the crisis regions. Such a framework should specify precisely who is going to have the right to manage and to monitor the quality, the risks, the results and the compliance with the other EU policies.

It should be borne in mind that, today, the geographic notion of the EU integrated approach embraces the following four geographic areas: the Mediterranean and North Africa; West Africa; Europe, Central Asia and America; as well as Central, Eastern and South Africa. In all these areas, the integrated approach is going to fully exploit the achievements of the comprehensive approach. And the CSDP missions and operations are going to be conducted according to the following three priorities:

- Stabilization of the EU region; - Contributing to the vitality of the EU partner-countries; - Increasing the responsiveness in all phases of the conflict.

An essentially integrated EU approach to conflict and crisis will aim to consolidate the coherence and the impact of the EU responses. One of the main challenges to the integrated approach is to achieve visibility and reality of an EU statutory act. In the future, the implementation of the integrated approach is going to become a milestone. Its implementation is going to depend on the European External Action Service, the European Commission, and the EU Member States.

Thus far, the EU missions and operations have been planned and conducted on the basis of the existing regulatory documents. For example, the „EU operation EUNAVFOR Med/“ Sophia“ was launched on May 18, 2015, as an element of the EU **comprehensive approach** under the EU Common Security and Defense Policy in the area of migration. This operation had to deal with: 1) the frequent shipwrecks involving a great deal of victims; and 2) the root causes of migration, among these: conflicts, poverty, climate change and violence in the countries of emigration. [9]

Is the integrated approach going to significantly raise the effectiveness of the ongoing military operations, to reduce migration, and to enhance the security in the EU and in its surrounding countries, as a final product?

Most likely, „YES“. But only if applied by the operational command, the command of the forces, and the command of the individual military units. We are going to find out after three or four years.

It is clear that the integrated approach, as has been the case with the comprehensive approach, is also going to be faced up with numerous challenges. This, however, is going to happen in the pursuit of better efficiency and operability while responding to crises and conflicts. The EU Member States and the EU institutions will continue to work in close cooperation with the Belgian institutions in the areas of missions and operations, with subsequent conceptual development and implementation of the integrated approach. „The involvement of the Member States will be structured on the basis of regular interactions on an expert level in the relevant Council bodies, as well as in the EU Political and Security Committee. [10] The European Council's annual reports on the implementation of the Global Strategy will also include information on the ongoing implementation of the integrated approach to the conflict and crises areas outside the EU territory.

It would be realistic to assume that the introduction of the EU integrated approach – both as a concept, as well as a real process making use of a variety of concepts, strategies, policies, tools, procedures, and tactics, is only going to happen if we continue to build upon the comprehensive approach, which has been employed until this very moment.

References

1. Council of the European Union – Council Conclusions on the Integrated Approach to External Conflicts and Crises – Brussels, 22 January 2018 (OR. en) 5413/18 – p.1
2. Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, 2016, p.8
3. Council of the European Union – Council Conclusions on the Integrated Approach to External Conflicts and Crises, Brussels, 22 January 2018 (OR. en) 5413/18 – p.4

4. Report on the EU comprehensive approach to conflict prevention and peacebuilding (Giovanni Faleg, Centre for European Policy Studies (CEPS). With contributions from: Nicoletta Pirozzi and Bernardo Venturi, Istituto Affari Internazionali (IAI), Nabila Habbida, European Peacebuilding Liaison Office (EPLO). Version 1.3; 23 March 2018 – p. 2

5. Military Scientific Conference, held by the „G.S. Rakovski“ National Defence College in 2018. „Modern aspects of security – challenges, approaches, solutions“, „Specifics of the training of unmanned aerial vehicle operators in an urban environment“, Lyubosvet Stoev – p. 7

6. National security, safety, and protection: an untraditional approach. Georgi Tornev, PhD, p. 4: https://www.academia.edu/28690163/Статия_национална_и_корпоративна_сигурност.docx

7. Report on the EU comprehensive approach to conflict prevention and peacebuilding (Giovanni Faleg, Centre for European Policy Studies (CEPS). With contributions from: Nicoletta Pirozzi and Bernardo Venturi, Istituto Affari Internazionali (IAI), Nabila Habbida, European Peacebuilding Liaison Office (EPLO). Version 1.3; 23 March, 2018 – p. 17

8. Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, 2016, p.26

9. „N.I Vaptsarov“ Higher Naval School. „Marine Scientific Forum“, № 1, 2016. „Planning and conducting an EU naval operation in the Mediterranean /the EUNAVFOR Med/„Sophia“/. Doncho Doychev, Krassimir Kostadinov – p. 112

10. Council of the European Union – Council Conclusions on the Integrated Approach to External Conflicts and Crises. Brussels, 22 January 2018 (OR. en) 5413/18 – p. 9

Assoc. Prof. Dr. Doncho Doychev graduated in Artillery and Antiaircraft from the National Military University and has a PhD in Strategic Studies from the Command and Staff Faculty of the National Defense College. He has a Master's degree in „Political Science – International Relations“ from „Paisii Hilendarski“ University of Plovdiv.

He has international experience as: Senior National Representative at chief section of HQ SEEBRIG – Constanta, Romania; NATO training mission in Iraq – Al Rustamiah; Staff officer in NATO Rapid Deployable Corp-Italy – Solbiate Olona. As of January 2019 he has been assigned for one year as monitoring officer in OSCE Special Monitoring Mission in Ukraine.

In 2011, he became associate professor with the Emergency Management Department at National Defense College „G. S. Rakovski“. As of 2015 he is a member of the Executive Academic Board of the European Security and Defense College, Brussels. He has published more than 50 monographs, articles and research papers in Bulgarian and English in the field of: security, military science, emergency management, civil protection and critical infrastructure protection, personnel management, civil-military relations.

The European Union - Iran relations in the context of the Joint Comprehensive Plan of Action¹

Maria Peeva

1. Synopsis

On July 14, 2015, the Islamic Republic of Iran reached an agreement in Vienna with the „E3/EU+3“ (France, the UK, Germany and the EU + the USA, Russia and China) on a Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA). The agreed parameters guaranteed the peaceful nature of the Iranian Nuclear Program in return for lifting all the economic and financial sanctions imposed in connection with this program by the UN Security Council and the EU. The JCPOA was endorsed by the UN Security Council on July 20 via Resolution 2231 which appealed for full implementation of the Joint Comprehensive Plan of Action designed to remain effective in the course of 10 years. The International Atomic Energy Agency (IAEA) was assigned the role of an independent observer, with a mission to monitor the meeting of the commitments made by Iran in the nuclear domain, as well as to report before the UN Security Council on the Iranian compliance. In January, 2016, the IAEA reported that Iran had met all the commitments it had made for which reason all the Iranian Nuclear Program related economic and financial sanctions had to be lifted. The trade and economic relations were activated, along with the political dialogue.

While the Iranian nuclear deal was regarded by President Obama's administration as an undeniable success, President Trump's administration considered it to have been a mistake. As a result, Donald Trump declared on May 8, 2018, that the United States were withdrawing from the JCPOA and were imposing unilaterally sanctions on Iran. On the other hand, Brussels considered this deal to have been a major achievement of European diplomacy as it had restored the international confidence and was helping restore the stabilization of the region. The European Union and all other signatories to this deal decided to continue to abide by the nuclear agreement as long as Iran was following suit.

This policy paper offers a brief review of the relations between the EU and Iran in the JCPOA context and also as a culmination of the diplomatic activity in the course of more than ten years, involving the important participation of the European External Action Service (EEAS). The report focuses on the fundamentals and the development of the dialogue between the two parties which brought about the negotiation of the so-called „Iranian Nuclear Deal“, as well as the effect of this deal upon the normalization of economic and political relations between the parties. In order to exhaust the context of this subject matter, we need to pay due attention to the US withdrawal from the nuclear deal, as well as to the specific parameters of this withdrawal. The policy paper also focuses on the efforts made by the EU and the EU Member States to preserve this deal, as well as to overcome the ex-territorial effect of the American restrictive measures that

¹ Policy paper presented within the framework of the 14th „St. St. Cyril and Methodius“ Diplomacy Course for Trainee Attaches organized by the Diplomatic Institute (September 17 - December 7, 2018). Consultants: Galina Kostova, diplomatic officer degree II with the „EU CFSP“ Directorate of the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs, and Ambassador Peter Vodenski, DI consultant.

have been restored.

2. A brief review of the relations between the EU and the Islamic Republic of Iran

The geographic location of Iran in the vicinity of the European continent, the dimensions of this country, its historical ties with Europe, and its influence across the Islamic world determine the natural interest of Europe and even the links of the European Union with Iran. In order to outline the context of the JCPOA negotiations and of the events that followed, we are going to focus here on the events of the past couple of decades. Today's European relations, in terms of the current European Union and of its Member States, have been evolving both in the context of the evolution of the EU integration and the EU policies, as well as a result of the emergence of the EU Common Foreign and Security Policy (CFSP).

In the 1992-1997 period, the EU used to have a „**critical dialogue**“ with Iran which involved criticism of some aspects of the Iranian policy, such as the support for terrorism, the intervention in the Middle East peace process, and the violation of human rights.

The next stage of the EU-Iran relations in 1998-2002 has usually been referred to as the period of „**comprehensive dialogue**“. This kind of détente in the relations between the two parties had resulted from the election of President Mohammad Khatami who was considered to be a reformer. The launch of negotiations for a non-preferential trade and cooperation agreement in 2002 was considered to be yet another step towards the expansion and deepening of relations between the EU and the Islamic Republic of Iran.

These negotiations, however, were frozen as a result of the 2002 disclosure of the existence of secret uranium enrichment sites in Natanz, and of heavy water in Arak, which was accompanied by the fear that the latter could be used for non-peaceful purposes. All this shifted the focus of the EU attention entirely onto the Iranian Nuclear Program.

This was the reason for launching anti-crisis negotiations between the so-called „E3/European Trio“ (Germany, France, the UK) and the EU with Iran. In 2004, these negotiations brought about the Paris Agreement which, however, was considered by the Iranian party to be provisional and valid only for the period of negotiations.

The domestic political changes that followed shifted the Iranian position in the negotiations and, in 2005, the conservative Mahmoud Ahmedinejad was elected president to succeed the reformist Mohammad Khatami. Mahmoud Ahmedinejad believed that the development of nuclear technologies was an irreversible right of the Islamic Republic of Iran. As a result, the country solidified its negotiating position, which brought into the negotiations the United States, Russia and China. The European Union was doing its best to approach the problem diplomatically but the Iranian refusal to cooperate with the IAEA or to accept a framework agreement to stop the enrichment of uranium (which was signed in 2006) in exchange for particular incentives necessitated the imposition of restrictive measures as a last resort. The UN Security Council adopted a series of resolutions. In 2009, the EU/E3+3 came up with a new proposal for an agreement but the sanctions continued to be applied by the UN Security Council, the United States and the European Union.

There was a **breakthrough in the negotiations** which was the result of the new approach adopted by President Obama's administration, as well as of the beginning

of Mr. Hassan Rohanish's term of office who was elected president after the June 2013 elections. Mr. Rohanish's program provided for a break-up of the international isolation, as well as for Iran's constructive commitment to the international community in connection with the Iranian Nuclear Program (Mr. Rohanish was Chief Negotiator in the period 2003-2005). On November 24, 2013, following difficult negotiations in Geneva, Germany, China, the UK, Russia, the USA, and France reached an agreement with Iran on a Joint Comprehensive Plan of Action with the support of the EU High Representative, Katherine Ashton. This plan provided for a reduction in the uranium enrichment levels in exchange for easing the sanctions. In the meantime, a more comprehensive solution was still being sought for which reason the February 2015 Summit in Vienna in an EU+3-Iran format reached an agreement on a Road Map for the forthcoming nuclear negotiations. This summit, however, was preceded by a 2-day visit of Katherine Ashton to Teheran in March, 2014, during which she appealed for the negotiation of a long-term comprehensive agreement that had to put an end to the period of hostility between Iran and the West. There followed a series of negotiation rounds (e.g. six rounds only in 2014) which led to the adoption of a JCPOA² agreement on July 14, 2015. This deal was an important achievement of both diplomacy and multilateralism as it had the potential of paving the way for much wider cooperation between Iran and the West.

3. The JCPOA and the activation of EU-Iran relations

The JCPOA became effective on January 16, 2016 („Implementation Day“)³ following a confirmation by the IAEA that Iran had been implementing the nuclear measures thus prescribed. As a result, the economic and financial sanctions⁴ that had been imposed in connection with the Iranian nuclear program were lifted.

In implementation of UN Security Council Resolution 2231(2015), the EU adopted some legal instruments to make up the legislative framework for lifting the European sanctions in compliance with the JCPOA. Some sanctions, however, were left in the missile technology area, in the arms embargo, in the transfers and some other activities in the nuclear field, and in trading in graphite and software for the nuclear and military industry. The European Union left in force the measures adopted under some other sanction regimes, e.g. in the area of violation of human rights, such as the ban on the issuance of visas, the freezing of the assets of 82 persons, and the ban on the import of equipment that could be used for repression purposes. There are still some restrictive measures in force in the area of the fight against terrorism aimed at the Iranian citizens.

The CFSP managed **to activate the political dialogue** between the EU and Iran and, two weeks after the deal, the EU High Representative Federica Mogherini visited Teheran at the invitation of the Iranian foreign minister Mohammad Javad Zarif. In a statement made after this meeting, she underlined the specific action that each and every party, signatory to this deal, had to take in due time in order that this historic

2 The JCPOA contains: a preamble and general provisions, nuclear issues, sanctions, an implementation plan, a dispute settlement mechanism, and five Appendices (as follows: Appendix I: Measures in the nuclear field; II: Sanctions-related commitments; III: Cooperation in the nuclear field for civil purposes; IV: Joint committee; V: Implementation plan);

3 See Appendix 1

4 The effect of the provisions of all previous UN Security Council resolutions was suspended (as follows: Resolutions 1696 (2006), 1737 (2006), 1747 (2007), 1803 (2008), 1835 (2008), 1929 (2010), and 2224 (2015).

deal could be implemented in its entirety. Also, she made a personal commitment to preserve her own key role in the activity of the Joint Committee. Federica Mogherini pointed out that the JCPOA was going to „open a new chapter“ in the relations in not less than four spheres, namely: support for the young Iranian people (as some 60% of the Iranian population are below 30 years of age), building trust and confidence within the international community, enhancing cooperation between the EU Member States and Iran, and stabilization of the region.

A token of the cooperation deepened between the EU and Iran was Mogherini's second visit to Teheran in April, 2016. This time she was accompanied by a delegation of seven EU Commissioners. In a statement made after her meeting with the Iranian foreign minister Mohammad Javad Zarif, Mogherini pointed out with satisfaction that the JCPOA was already having a tangible effect on the lives of the Iranian people and also that it was laying the beginnings of a new era in the relations between the EU and Iran.

The constructive dialogue between the EU and Iran has been taking place in a couple of **priority areas**, namely:

- **In economy:** In terms of support for the Iranian membership in the World Trade Organization, of the exchange of business delegations, and of cooperation in the area of finance, tourism, the textile industry, and agriculture. In October, 2016, Iran was visited by Elżbieta Bieńkowska, the EU Commissioner for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. On July 11, 2017, the first dialogue on macroeconomics took place with representatives of the European Central Bank, the Ministry of Economy and Finance, and the Central Bank of Iran. The EU Commissioner for Agriculture and Rural Development, Phil Hogan, accompanied by a delegation of 40 entrepreneurs, was on an official visit to Teheran in November, 2017, to open the first EU-Iran Agrarian-business Forum;

- **In the energy sector:** The EU has been trying to open a dialogue with Iran on the transfer of knowledge and innovations in order to encourage the use of clean energy, renewable energy sources, and energy efficiency. In April, 2017, Teheran hosted the first EU-Iran business forum on a sustainable energy sector involving the participation of the EU Commissioner for Climate Action and Energy, Miguel Arias Cañete. This dialogue was focused on the crude oil and natural gas exports, which are supposed to contribute to the EU energy security. Following the lifting of sanctions, the French company „Total“ launched its South Pars Gas Exploration Project. Cooperation has also been established in nuclear safety involving support to the Iranian Nuclear Regulatory Agency in the development of a regulatory framework, in the construction of a nuclear safety center, and in reviewing the stress tests that have been administered for the nuclear power plant;

- **In education:** In terms of encouraging the exchange of scholars and university students under the EU education and science programs and also of some meetings of working groups in Brussels that concentrate on the promotion of extended scientific cooperation within the Horizon 2020 framework. Iran ranks third among the countries that have been sending undergraduates with an „Erasmus Mundus“ scholarship to study in Europe. In early July, 2017, Teheran hosted a 2-day EU-Iran forum on education;

- **In migration:** By introducing a joint approach to deal with the refugee-and-migration flows that have been affecting both Iran and Europe. The EU has provided humanitarian aid to the tune of 25 million euro for the Afghani refugees seeking asylum in Iran. In

October, 2016, the EU Commissioner for Humanitarian Aid and Crisis Management, Christos Stylianides, was on a 5-day visit to Iran;

- **The environment:** The cooperation in this area is based on the „Framework Cooperation in the Area of Environmental Protection“ document which was signed on December 16, 2016. In February, 2017, the EC Director General for Environment, Daniel Calleja, accompanied by a delegation of European business associations and NGOs, attended the opening session of an international environmental exhibition;

- **Transport:** The EU has been providing technical assistance for a safe and sustainable civil aviation;

- **Human rights:** There has been an open dialogue on respecting the rights of minorities, as well as on the civil rights enshrined in the Iranian Constitution;

- **Regional dynamism:** There has been joint interest in the cooperation aimed at the stabilization of this region by putting an end to the war in Syria, by setting-up an international group in support of Syria, and by the provision of humanitarian aid.

The European External Action Service has been having an important role in the maintenance of a regular political dialogue between the EU and Iran. A Unit for Iran has been set up within the EEAS. The next step aimed at further deepening the relations is going to involve the establishment of an EU Delegation in Teheran of mutual interest (this Delegation, however, has not been set up yet).

The political dialogue has had a positive impact on **the trade turnover**. According to European Commission information⁵, during the first financial year following the entry into force of the JCPOA, the EU imports to Iran amounted to EUR 5,5 billion, which marked an increase of 344,8%, while the Iranian exports to the EU amounted to EUR 8,2 billion, which marked a 27,8% increase. In 2017, the imports from Iran exceeded EUR 10,1 billion while the exports to Iran were to the tune of EUR 10,8 billion. In February, 2018, 40% of the Iranian crude oil exports were oriented towards the EU Member States and, more particularly to the UK, France, Italy, Spain, Greece, and Hungary. There have been numerous visits of EU Member States' high and top officials to Iran, including the visit of the Bulgarian Minister of Foreign Affairs and, afterwards, of the Bulgarian Prime-Minister (in 2016). A number of large European companies, such as „Total“ and „Renault“, have been establishing offices in Iran.

4. The US withdrawal from the JCPOA

On May 8, 2018, President Donald Trump announced the withdrawal of the United States from the JCPOA in compliance with the promises he had made during the run-up to the elections, as well as with the National Security Presidential Memorandum. According to the American party, Teheran had used defrosted funds following the lifting of the terrorism financing sanctions; it had also been developing nuclear missiles and had fuelled oil trading conflicts in the Middle East. President Trump defined the decision of President Obama's administration as being a „historic mistake“ which did not only fail to protect the US and the US allies against the Iranian Nuclear Program but, on the contrary, it even helped the enrichment of uranium to go on. Referring to some evidence from Israeli intelligence, the American president called the Iranian pledges under the

⁵ See Appendix 2

JCPOA deceitful.

Following the US withdrawal from the JCPOA, President Trump's administration has taken action to re-impose **the JCPOA sanctions** that had been lifted. The American administration has set two periods of 90 and of 180 days, respectively, for the ones who have been working with, or for, Iranian companies to terminate their business with the latter. On August 7, 2018, the American administration restored the sanctions on the purchase of US dollars from the Iranian government, on the trading in gold and other precious metals, on the use of resources, such as aluminum, steel, coal and graffiti in the industrial processes, on the banking transactions related to the purchase or maintenance of significant funds in Iranian Rial, on the activities related to the purchase or sale of sovereign debt, as well as on the whole automotive sector of the Islamic Republic of Iran. The rest of the sanctions against important economic sectors, such as the energy sector, shipbuilding and shipping, trading in crude oil, insurance, and the foreign financial institutions' transactions towards the Iranian Central Bank were restored on November 5, 2018. The date of entry into force of the second package of sanctions had a strong historical charge as it coincided with the beginning of the 444-day occupation of the American embassy in Teheran in 1979 during which 66 American citizens were held hostages. These sanctions have been referred to as the most stringent American sanctions because they encompassed the activity of 50 Iranian banks and their subsidiaries, the entire transport sector, including the „Iran Air“ national carrier, as well as a list of 200 representatives of the shipbuilding and shipping industry. The United States gave 180 days to eight countries (Italy, Turkey, Greece, India, China, South Korea, Taiwan and Japan), which have been among the main consumers of Iranian oil, to reduce their oil supplies.

The American administration has left three projects unaffected by the sanctions, including the „Bushehr“ nuclear power plant and the installations in Arak u Fordow. The 1000 MW nuclear power plant „Bushehr“ was built in 1995 by the „Rosatom“ corporation, which also launched the construction of „Bushehr 2“ in November, 2017. In November, 2014, Iran and Russia agreed on the construction of eight nuclear power plants. And the US arguments to exclude these installations from the sanctions were that they were going to be controlled in this manner.

The sanctions imposed by the largest world economy have made some influential world companies, such as „Total“, „Boeing“, „Peugeot“, „General Electric“, and so on, withdraw from the Iranian market for fear that these sanctions could be also imposed extra-territorially. And the heaviest blow to the Iranian financial system was the request for its withdrawal from the Belgian-based global interbank financial telecommunication system for „Swift“ payments. In a statement made on November 9, 2018, the executive director, Gottfried Liebrand, declared that the „Swift“ access of some Iranian banks is going to be suspended in the interest, as well as for the integrity, of the global financial system.

The unilateral nature and the comprehensiveness of the American sanctions may also jeopardize any **foreign humanitarian aid** to Iran. This can happen for the lack of a list of the particular banks through which one could provide the said financial assistance without the latter being threatened by sanctions. According to UN information, the Islamic Republic of Iran has provided over the past 30 years shelter to 1 million refugees coming

chiefly from Afghanistan and Iraq. Since 1987, the UN World Food Program has been providing food products for these refugees, with most of the aid in cash over the past few years. Since 1997, the EU has been funding humanitarian projects for the Afghani refugees in Iran, the humanitarian aid being worth of some EUR 51 million. Since Iran is located in a seismic area, the World Bank has been concentrated on enhancing this country's emergency preparedness capabilities.

The Islamic Republic of Iran believes that the American sanctions have been in violation of international law. On July 16, 2018, Teheran instituted a lawsuit at the International Court of Justice in connection with the violation of the **Treaty on Friendship, Economic Relations and Consular Rights between the United States and Iran** (which was signed on August 15, 1955, in Iran and entered into force on June 16, 1957). According to the Iranian party, the American sanctions have been in violation of Articles IV (1), VII (1), VIII (1), VIII (2), IX (2) and X (1) of this Treaty which provides for amicable relations between the two parties and for encouragement of trade and investments between the two countries. A panel of 15 international judges decreed that the United States had to ease the sanctions by removing all obstacles to the transfer of humanitarian goods, including food and agricultural products, medicines and medical devices, as well as equipment and services required to ensure the safety of aviation. As a result, the United States denounced the effect of the agreement.

The repercussions of the American action among the rest of the JCPOA signatories outside the EU and the EU Member States were very similar to the repercussions in Brussels, Berlin, London and Paris. Excluding the USA, all other signatories to the JCPOA declared that they were going to adhere to the deal.

In an official position published on the website of the **Russian Federation's** Ministry of Foreign Affairs, the Ministry declared that Washington's course of destruction of the international legal instruments on non-proliferation and arms control was the cause of deep disappointment and growing concern. The IAEA has been announcing regularly that the Islamic republic of Iran has been strictly abiding by its obligations. And also that the verification and control measures thus provided have been fully implemented, which is a reliable proof of the peaceful nature of the Iranian Nuclear Program. Moscow has rejected all the unilateral sanctions that were circumventing the UN Security Council resolutions especially where they were applied extra-territorially and were infringing upon the interests of third countries. According to the Russian party, the American policy of sanctions, which is aimed at the reduction of the Iranian economic and defense potential, should be reviewed immediately because, according to the many years of experience, it is not going to be possible to reach an agreement otherwise.

China believes that the JCPOA has taken a lot of effort to formulate and adopt for which reasons all the stakeholders should meet fully their commitments and should insist on a consistent and long-term implementation of the agreement in order that a comprehensive effect could be achieved. China has also expressed regret over the re-imposition of sanctions as it believes that the right to commercial relations with Iran has to be respected. China has been the largest consumer of Iranian crude oil and the relevant imports in August, 2018 involved some 800 thousands of barrels a day. However, after the imposition of the US sanctions for a 180-day period, this country is going to be able to buy daily not more than 360 barrels.

5. The EU and the EU Member States' policy to preserve the JCPOA

It is an interesting fact that, as far as the JCPOA is concerned, **the EU has been acting jointly** with, including in the public space, Germany, France and the UK. On May 8, 2018, the leaders of the three countries came up with a joint declaration in which they remarked with regret and concern President Trump's decision to withdraw from the JCPOA. They reconfirmed their commitment to the JCPOA pointing out to the fact that this document had been adopted unanimously on the basis of UN Security Council Resolution 2231. They also underlined that it was due to the JCPOA that the world has become a much safer place to live in for which reason they are going to remain committed to the JCPOA implementation, including by guaranteeing, on this basis, the economic benefits to the Iranian people. The three countries appealed to the United States to do everything within their powers to safeguard the benefits of nuclear non-proliferation, which have been achieved via the JCPOA, by allowing the further implementation of the fundamental elements of the JCPOA. They also encouraged Iran to respond in a self-controlled manner to the United States' decision by continuing to meet its commitments and by fully cooperating with the IAEA.

In a declaration of May 9, 2018, the EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, Federica Mogherini, expressed regret on behalf of the EU over the US withdrawal from the JCPOA. As a key element of the nuclear non-proliferation global architecture, the European Union will continue to be committed to the full and effective implementation of the nuclear deal, especially in view of the implementation of the arrangements made by Iran, which have been confirmed as a fact in the IAEA's 10 latest consecutive reports. The EU has repeatedly underlined that lifting of the EU sanctions has had a positive effect on the commercial and economic relations with Iran and has also laid stress on its own commitment to guarantee that this is going to continue in the future, too. As far as the EU is concerned, the JCPOA has been a culmination of the 12-year negotiations and is still functioning to meet its ultimate objective. Also, from a security perspective, the EU is interested to preserve the continuous, full and effective implementation of the JCPOA. Therefore, the EU has decided to work with the international community for the preservation of the JCPOA deal. For the purpose of formulating common action and common measures for the preservation of the JCPOA, the High Representative Federica Mogherini convened, on May 15, in Brussels, a meeting of the foreign ministers of France, Germany, the UK and Iran. A couple of days later, the President of the European Commission, Jean-Claude Juncker and the High Representative Federica Mogherini presented these proposals to the EU leaders during their informal meeting in Sofia where the proposals enjoyed the unanimous support for the way forward they were suggesting.

The essential **measures** put forward by the EU are focused on the economic sphere because of the expected negative effect of the American sanctions on the Iranian economy. As the Iranian president has declared repeatedly that Teheran is going to continue to implement the nuclear deal provided that his country continues to have economic benefits as a result of this deal.

On August 7, 2018, the EU triggered a **Blocking Regulation** aimed at easing the effect of the sanctions against the interests of the EU companies which have been having legal economic activity in Iran. The EU Blocking Regulation 2271/96 prohibits the

EU citizens from abiding by these sanctions, it allows the EU companies to recover the damages stemming from the US extra-territorial sanctions, and nullifies, in the European Union, the effect of the foreign law-courts by letting them receive compensation even for court costs. The implementation of this Regulation falls within the competences of the EU Member States. The European Commission has initiated a special procedure allowing the European Investment Bank to support the EU investments in the Islamic Republic of Iran. The EC has been encouraging the EU Member States to find possibilities for single bank transfers to the Iranian National Bank in view of the possibility that sanctions could be imposed on the payments made to the EU entities that have struck deals for the supply of Iranian oil. The EU Commission continues to maintain its current sectoral cooperation chiefly with the small and medium-sized enterprises. On August 23, the EC endorsed financial aid to the tune of EUR 18 million as an element of a EUR 50 million package designed in support of the Iranian economy.

The High Representative Federica Mogherini has announced that the trade between the EU and Iran is going to continue on the basis of introducing a **Special Purpose Mechanism**. This instrument is going to let the Islamic Republic of Iran purchase European goods by avoiding the dollar-denominated transactions in exchange for the money received from the oil trade with the European countries. Currently, the international payment system is dominated by the American dollar.

EU support for the preservation of the JCPOA was also declared during the meeting between the High Representative Federica Mogherini and the Iranian foreign minister, Mohammad Javad Zarif, which took place within the framework of the Geneva Conference on Afghanistan, held on November 28, 2018. The two of them discussed the bilateral cooperation in several areas just a couple of days after the 4th meeting within the framework of the High Level Political Dialogue EU-Iran, which was held on November 26 in Brussels.

6. Possible development of relations between the EU and Iran

The European Union is going to remain committed to the full and effective implementation of all JCPOA Chapters as long as the Islamic Republic of Iran continues to abide by their implementation. For the EU, the JCPOA constitutes the major pillar of the international security system and has been a decisive breakthrough in the long negotiations, which have been the result of the unprecedented and consistent efforts of all those participating in this process. It is particularly important to preserve the nature of this deal because of the positive effect it has been having on the restoration of the dialogue and the mutual trust between the parties. Brussels will continue to apply the series of measures which are going to neutralize the negative effect of the American sanctions on the European economic operators and will continue to guarantee the Iranian commitment to implement the JCPOA. The JCPOA signatory countries are going to look for an alternative to effect their payments in order to be able to preserve their energy supplies from Teheran, and the above mentioned Mechanism is expected to help them in this respect. It is particularly important to preserve the majority of the crude oil and natural gas export markets which is going to preserve, in turn, the Iranian economic, financial and social stability. In recent months, there have been numerous strikes in Iran in protest against the working conditions and the unpaid wages in a number of

sectors, such as education, steel, mining, and transport. The Rouhani's administration remains particularly interested in deepening its ties with the EU aiming to show to the Iranian people in this manner that the nuclear deal is going to secure the economic and technological progress of their country. There is no doubt that the Iranian government appreciates highly the EU efforts to preserve the JCPOA which makes it possible for the EU diplomacy to maintain open the dialogue channels for important topics, such as regional security and human rights.

The European diplomacy has failed to persuade President Trump's administration of the JCPOA functionality, which failure has brought the negotiation process many years backwards. The lack of trust in Donald Trump's administration is expected to further intensify in 2019, given the upcoming celebrations of the 40th anniversary of the Islamic Revolution. And the US withdrawal from the JCPOA has marked a further decline in Washington-Brussels relations, shaking the framework of the trans-Atlantic partnership.

7. The relations between the Republic of Bulgaria and the Islamic Republic of Iran in the JCPOA context

The Islamic Republic of Iran is a neighboring country of one of our neighbors and an important country to the Republic of Bulgaria, with which we have been developing amicable relations. In 2017, the two countries marked the 120th anniversary of the establishment of diplomatic relations. Bulgaria has always supported the position of seeking a solution to the Iranian nuclear issue by diplomatic means for which reasons we made the necessary effort to preserve this deal during the Bulgarian Presidency of the Council of the EU. On September 1, 2017, Bulgaria assumed the local rotating EU representation in Iran as Estonia did not have a diplomatic mission in this country. The JCPOA has been a significant step forward aimed at strengthening the trust and stability in a neighboring region. And the dropping of sanctions has provided favorable conditions for cooperation and a constructive dialogue with Iran on a number of issues. In July, 2016, the Bulgarian Prime-Minister, Boyko Borissov paid an official visit to Teheran, accompanied by 5 government ministers and a delegation of 14 officials. The friendship and the mutual respect between the Republic of Bulgaria and the Islamic Republic of Iran was also reconfirmed during the meeting held on September 21, 2016 between the Bulgarian president, Rossen Plevneliev and Hassan Rouhani within the framework of the joint debate during the 71st session of the UN General Assembly in New York. In March, 2017, the Director of the Bulgarian Diplomatic Institute, Tanya Mihaylova, was on a working visit to Teheran where she signed a Memorandum of Understanding with the Center for International Studies and Education at the Iranian Ministry of Foreign Affairs. The enhancement of the bilateral commercial and economic cooperation was discussed in Teheran on May 14, 2018, during a Bulgarian-Iranian business forum which was also attended by the Bulgarian Minister of Economy, Emil Karanikolov. The year 2017 witnessed an over 14% increase in the trade turnover between the two countries, as compared to 2016. The Republic of Bulgaria has direct interest in the development of its economic ties with Iran in the energy sector, in terms of liquefied gas imports, as well as in the transport sector – in terms of building a multimodal transport corridor Iran - Azerbaijan/Armenia – Georgia - the Black Sea - Greece, and of opening a direct airline Sofia - Teheran. On November 19, 2018, the Iranian Minister of Youth and Sports,

Massoud Soltanifer, visited Sofia where he signed a Memorandum of Understanding between the two countries in the area of youth, physical education and sports.

Until the Islamic Republic of Iran continues to implement the JCPOA, Bulgaria, as an EU Member State, will remain a signatory state to this document and will stick to its commitments. While for all other pending issues, it will have to seek a solution in some other formats established for the purpose.

8. Conclusion

The qualitative changes that occurred after „the US exit“ in May, 2018, have placed the other JCPOA signatories, chiefly the EU and the EU Member States, in a very difficult position in a couple of aspects, as we have to maintain the traditional good relations with the USA, on one hand, and to preserve the JCPOA, on the other. The preservation of the JCPOA has never been questioned and this has been attested by the unanimity of the EU Member States, including during the meeting of the EU leaders, held in Sofia on May 16, 2018. Equally important is the fact that, notwithstanding the UK withdrawal from the EU, London has been abiding by the uniform position of the EU and continues to be among the leading nations in this respect.

The necessity to maintain the implementation of the JCPOA is, first and foremost, of interest to the European Union for reasons of its own security. At the same time, we should not neglect the economic opportunities offered by the scale of the Iranian market and of the Iranian needs. The Islamic Republic of Iran has repeatedly underlined that it is going to withdraw from the JCPOA only if the other signatories fail to meet their commitments. Further adherence to the deal could eventually open the door to negotiations on some other open issues between the EU and Iran. Due to Bulgaria's geographical location and to this country's EU membership, we are interested in abiding by the JCPOA, as well as in maintaining the unity among the EU Member States. It is only the joint efforts of the EU institutions and the EU Member States, accompanied by the active cooperation of Russia and China, that could possibly bring about the stabilization of the JCPOA, under the unconditional requirement for Iran to continue to meet its commitments. The 13th consecutive IAEA reports suggest that this is still possible.

References

Statutory laws and some other official documents/publications:

1. Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA), July 14, 2015, http://eeas.europa.eu/archives/docs/statements-eeas/docs/iran_agreement/iran_joint-comprehensive-plan-of-action_en.pdf, accessed on 01.10.2018.
2. Information Note on the EU sanctions that have to be lifted in compliance with the JCPOA, <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/sn10176-re01.bg17.pdf>, accessed on 01.10.2018.
3. UN Security Council Resolution, July 20, 2015, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231(2015)), accessed on 07.10.2018.
4. Council of the EU Decision 2015/1336 on lifting the restrictive measures against Iran, July 31, 2015, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D1336&from=EN>, accessed on 07.10.2018.
5. Council of the EU Regulation 2015/1327 concerning the restrictive measures against

Iran, July, 31, 2015, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015R1327&from=EN>, accessed on 07.10.2018.

6. Final assessment of the past and current extraordinary issues in relation to Iran's nuclear program, IAEA, <https://www.iaea.org/sites/default/files/gov-2015-68.pdf>, accessed on 07.10.2018.

7. Council of the EU Decision 2016/37 of January 16, 2016, on the date set for the implementation of Decision 2015/1863 concerning the amendment of Decision 2010/413/CFSP on the restrictive measures against Iran, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016D0037&from=EN>, accessed on 07.10.2018.

8. Information Note on lifting the EU sanctions in compliance with the Joint Comprehensive Plan of Action, <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/sn10176-re01.en17.en17.pdf>, accessed on 07.10.2018.

9. Press release of the International Court of Justice in The Hague on alleged violations of the 1955 Iran-US Friendship Agreement, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/175/175-20181016-PRE-01-00-EN.pdf>, accessed on 18.11.2018.

10. List of sanctions against Iran, US State Department, <https://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/iran/index.htm>, accessed on 06.10.2018.

11. Statement by the President on re-imposition of the US sanctions on Iran, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-reimposition-united-states-sanctions-respect-iran/>, accessed on 06.10.2018.

12. Joint statement by Prime Minister May, Chancellor Merkel and President Macron following President Trump's statement made on Iran, <https://www.gov.uk/government/news/joint-statement-from-prime-minister-may-chancellor-merkel-and-president-macron-following-president-trumps-statement-on-iran>, accessed on 07.10.2018.

13. Statement by Iranian Supreme Leader Ayatollah Ali Khamenei about the US withdrawal from the Joint Comprehensive Plan of Action, <http://english.khamenei.ir/news/5654/Without-definite-guarantee-of-3-EU-countries-we-won-t-stick>, last acceded on 07.10.2018.

14. Statement of the Chinese Ministry of Foreign Affairs, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zwjw_665342/zwbw_665378/t1447527.shtml, accessed on 17.11.2018.

15. Statement of the Russian Ministry of Foreign Affairs, http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/ckNonkJE02Bw/content/id/3399007, accessed on 17.11.2018.

16. The EU-Iran relations; EEAS, https://eeas.europa.eu/delegations/iran/2281/iran-and-eu_en, accessed on 07.10.2018.

17. Factsheet: The European Union and Iran, European Commission, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-15_en.htm, accessed on 07.10.2018.

18. Trade: EU - Iran, European Commission, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/iran/>, accessed on 07.10.2018.

19. Embassy of the Republic of Bulgaria in Teheran, website: <https://www.mfa.bg/embassies/iran>, accessed on 07.10.2018.

20. Minister Karanikolov: Trade between Bulgaria and Iran has increased by over 14%, <https://mi.government.bg/bg/news/ministar-karanikolov-targoviyata-mejdu-balgariya-i-iran-otchita-uvlichenie-ot-nad-14-3451.html>, last acceded on 01.11.2018.

21. Minister Kraliev presented to his Iranian counterpart, Masoud Soltanifer, „Arena Armeets“ and „the golden girls“ from the artistic gymnastics, <http://mpes.government.bg/Pages/Press/News/Default.aspx?evntid=%2f5BJiQWK2ps%3d>, accessed on 26.11.2018.

22. Updated Blocking Statute in support of Iran nuclear deal enters into force, <http://>

europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4805_en.htm, accessed on 18.11.2018.

Reports, statistical data, scientific research, media publications, etc.:

1. A. Fathollah-Nejad, „Europe and the Future of Iran Policy: Dealing with a Dual Crisis“, Brookings Doha Center, October, 2018.
2. A. Hellman, B. Khajepour, „Shouldering the Sanctions: A Future for EU-Iran Energy Cooperation“, European Leadership Network, October, 2018.
3. A. Tabrizi, Th. Coville, D. Jalilvand, „Brexit, the E3, and the Future of Europe's Approach towards Iran“, Friedrich Ebert Stiftung, April, 2018.
4. B. Immenkamp, „Future of the Iran nuclear deal. How much can US pressure isolate Iran?“, European Parliamentary Research Service, May 2018.
5. E. Jessen, „European Diplomacy in the Iran Nuclear Negotiations: What impact did it have?“, Bruges Political Research papers, October, 2017.
6. E. Wald, „10 Companies Leaving Iran as Trump's Sanctions Close In“, <https://www.forbes.com/sites/ellenwald/2018/06/06/10-companies-leaving-iran-as-trumps-sanctions-close-in/#448b1ba9c90f>, accessed on 10.11.2018
7. P. Kerr, „Iran Nuclear Agreement and U.S. Exit“, Congressional Research Service, July, 2018.
8. S. Blockmans, A. Ehteshami, G. Bahgat (eds.), „EU-Iran Relations after the Nuclear Deal“, Centre for European Policy Studies, May, 2016.
9. P. Dimitrov, „The sanctions against Iran – the US waved a financial bat and everyone stooped down“, Bulgarian Army newspaper, issue 46, 16 November 2018
10. Is the Iranian nuclear deal about to collapse?, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-43888265>, accessed on 18.11.2018.
11. Defying US sanctions, EU unveils €18 million aid package for Iran, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/defying-us-sanctions-eu-unveils-a-e18-million-aid-package-to-iran>, accessed on 18.11.2018.
12. The EU financial mechanism is no panacea for Iran's economic problems, <http://irdiplomacy.ir/en/news/1979476/eu-financial-mechanism-not-a-panacea-for-iran-s-economic-woes>, accessed on 24.11.2018.

Lecture:

N. Kuneva. „Iran“. A lecture delivered within the framework of the 14th Diplomacy Course for trainee-attachés organized by the Diplomatic Institute (Sofia, October 29, 2018).

Appendices

Appendix 1

JCPOA Implementation Plan:

1. „**Finalization Day**“: July 14, 2015 – Successful accomplishment of the JCPOA negotiations and adoption of the JCPOA implementation plan by E3/EU+3 and the Islamic Republic of Iran; on July 20, 2015, the Council of the EU arrived at a conclusion in which it expressed its full support to the implementation of UN Security Council Resolution 2231;
2. „**Adoption Day**“: October, 18, 2015 – The Islamic Republic of Iran launched

the fulfillment of its commitments in the nuclear domain; the EU and the US began preparations for lifting the sanctions imposed in connection with the nuclear deal; the EU adopted a legislative package expected to become effective on Implementation Day;

3. „Implementation Day“: January 16, 2016 – The IAEA Director General submitted a report to the IAEA Board of Directors and the UN Security Council reaffirming the fact that Iran was carrying out the measures stipulated in Annex V to the JCPOA;

4. „Transition Day“: October 18, 2023 – Eight years after the Adoption Day (or even earlier) a report was submitted by the IAEA Director General to the IAEA Board of Directors, and to the UN Security Council, to confirm that all the nuclear materials in Iran continued to be used for peaceful purposes alone;

5. „Termination Day“: October 18, 2025 – Suspension of the operation of all the provisions of UN Security Council Resolution 2231 whereby the UN Security Council undertakes to put an end to the consideration of the Iranian nuclear issue and the EU undertakes to lift all other restrictions in the nuclear field;

6. „Dispute Resolution Mechanism“: The JCPOA provides for consultations in the event that a JCPOA signatory reckons that the commitments have not been met. In the event of significant non-compliance on the part of Iran in relation to its JCPOA commitments and, after exhausting all possibilities under the Dispute Resolution Mechanism, the EU shall be authorized to introduce again the sanctions that have been lifted by virtue of a Council of the EU decision.

Source: Information Note on EU sanctions to be lifted under the Joint Comprehensive Plan of Action <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/sn10176-re01.en17.en17.pdf>

Appendix 2

EC data on the import/export of goods between the EU and the Islamic Republic of Iran (in billions of EUR)

year	EU imports from Iran	EU exports to Iran
2015	1,3	6,5
2016	5,5	8,2
2017	10,1	10,8

Source: European Union, Trade in goods with Iran https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_iran_en.pdf

Appendix 3

EU legal acts in compliance with the JCPOA

- Council Decision 2010/413/CFSP of July 26, 2010, concerning the restrictive measures against Iran and repealing Common Position 2007/140/ CFSP
- Council Decision (CFSP) 2015/1863 of October 18, 2015, amending Decision

2010/413/ CFSP concerning the restrictive measures against Iran

- Council Regulation 267/2012 of March 23, 2012, concerning the restrictive measures against Iran and repealing Regulation (EU) 961/2010
- Council Regulation (EU) 2015/1861 of October 18, 2015, amending Regulation (EU) 267/2012 concerning the restrictive measures against Iran
- Council Implementing Regulation (EU) 2015/1862 of October 18, 2015, concerning the implementation of Regulation (EU) 267/2012 on the restrictive measures against Iran
- Council Decision (CFSP) 2016/37 of January 16, 2016, on the date of implementation of Decision (CFSP) 2015/1863 as regards the amendment of Decision 2010/413/ CFSP concerning the restrictive measures against Iran
- Notification: Information about the date of implementation of Council Regulation (EU) 2015/1861 of October 18, 2015, for the amendment of Regulation (EU) 267/2012 concerning the restrictive measures against Iran (OB L 274, 18.10.2015, p. 1) and Council Implementation Regulation (EU) 2015/1862 of October 18, 2015, on the implementation of Regulation (EC) 267/2012 concerning the restrictive measures against Iran (OB L 274, 18.10.2015, p. 161)
- Council Implementation Decision (CFSP) 2016/78 of January 22, 2016, on the implementation of Decision 2010/413/ CFSP concerning the restrictive measures against Iran
- Council Implementation Regulation (EU) 2016/74 of January 22, 2016, concerning the implementation of Regulation (EU) 267/2012 on the restrictive measures against Iran
- Commission Implementation Regulation (EU) 2016/1375 of July 29, 2016, concerning the amendment of Regulation (EU) 267/2012 on the restrictive measures against Iran
- Council Decision (CFSP) 2017/974 of October 8, 2017, on the amendment of Decision 2010/413/OBППC concerning the restrictive measures against Iran
- Council Regulation (EU) 2017/964 of June 8, 2017, concerning the amendment of Regulation (EU) 267/2012 on the restrictive measures against Iran

Source: Information Note on EU sanctions to be lifted under the Joint Comprehensive Plan of Action <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/sn10176-re01.en17.en17.pdf>

***Maria Peeva** is a trainee attaché with the „South East Europe“ Directorate of the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs. She is a Balkan Studies graduate of the „St. Kliment Ohridsky“ University of Sofia and has a Master’s Degree in „International Relations and Security Issues“ from the same university. Ms. Peeva has worked for the „Radio Bulgaria“ Program of the Bulgarian National Radio and has successfully finished the 14th „St. St. Cyril and Methodius“ Diplomacy Course for Trainee Attachés organized by the Diplomatic Institute.*

A history of friendship and cooperation. 100 years diplomatic relations between Bulgaria and Finland

Venelin Tsachevski

The establishment of diplomatic relations between Bulgaria and Finland on August 5, 1918, was a memorable event in the centuries-long contacts between the Bulgarian and the Finnish people. It is a little known fact that more than fifteen thousand years ago Ugro-Finnish and Proto-Bulgarian tribes used to coexist on the territory of today's Permian region of Russia. According to some researchers, there is a genetic link between the Bulgarians and the Finns. (1) It is also considered that one of the three main branches of the Finnish nation used to consist of tribes that were qualified as „Finnish Bulgarians“. (2) Later on, the contacts between the Finnish and the Proto-Bulgarian tribes, which had not joined Khan Asparuh in his migration to the Balkan Peninsula where he founded the Bulgarian state, continued to exist within the then Volga Bulgaria, as well as in the region of Hungary. (3)

The 1877-1878 war between Russia and Turkey was a turning point in the relations between the Bulgarians and the Finns. At that time, Finland had the status of a Grand Principality within the bounds of the Russian Empire. And the third Finnish shooting battalion numbering about one thousand people was part and parcel of the Russian Imperial Army. The biggest battle involving this battalion took place on October 12-24, 1877, not far from today's Bulgarian village of Gorni Dubnik where 23 Finns were killed and another one hundred were injured. This victorious battle contributed largely to the subsequent liberation of the city of Plevna which had been besieged by Russian troops. Another two or three thousand fighters and soldiers of Finnish origin were also fighting in some other parts of the Russian army. Among them was General Casimir Ernroth under whose command the 11th Infantry Division managed to liberate the towns of Omourtag and Turgovishte.

Following the Bulgarian liberation, hundreds of Russian officers, including Finns, contributed to the process of raising a Bulgarian army. In the period 1880-1881, General Casimir Ernroth was Minister of Defense and, later on, Bulgarian Prime Minister for only about two months. His contribution to the construction of a capable Bulgarian army, to the liquidation of the brigands in Northeastern and Southern Bulgaria, and to the protection of the territorial integrity of the country was really remarkable. (4) And yet another Finn – Alexander Rediger – also held the position of a Bulgarian Minister of Defense.

Until the declaration of Finland's independence in 1917, the relations between the Bulgarians and the Finns were mainly in the commercial and the cultural sphere. Some Finnish traders used to visit Bulgaria to purchase tobacco, wool, leather and wheat there, as well as some other agricultural products and raw materials. In 1900, the Helsinki University established Department of Slavic philology and engaged as lecturers there

some scientists having an interest in Bulgarian literature and history. Among them was the future professor Joseph Mikola – the author of the first publication in Finland about Bulgaria. Later on, Prof. Mikola contributed, for a couple of decades, to the extension of relations between Bulgaria and Finland in the area of science and culture. At that time, both Finland and Bulgaria published the works of some renowned Bulgarian and Finnish writers and poets. Most popular with the Finnish readers was the Bulgarian writer Ivan Vazov whose novel „Under the Yoke“ underwent three editions (in 1910, 1913 and 1917). (5)

Relations between Bulgaria and Finland after the declaration of Finland's independence

Following the declaration of Finnish independence on December 6, 1917, the relations between Bulgaria and Finland acquired an interstate status. Bulgaria was one of the countries which the Finnish Senate (government) had requested to recognize officially the country's independence. With this aim in view, a Finnish delegation arrived in Sofia in February, 1918, including Prof. Joseph Mikola and yet another linguist scholar – Dr. Yalo Kalimaha, who became later a professor of Slavic philology at Helsinki University. While they were still in Sofia, Bulgaria recognized officially Finland's independence on February 27, 1918. (6)

The diplomatic archives contain curious details of this delegation's meetings with King Ferdinand who had invited the Finnish envoys to lunch at his palace. Prof. Joseph Mikola was seated between the monarch and his son, the future King Boris III. King Ferdinand made a speech in which he underlined Bulgaria's desire to live with Finland in peace and friendship. Finally, he raised a toast in Finnish saying: „Long live the free and independent Finnish nation!“ (7) Subsequently, this became a tradition during the formal ceremonies at which the Finnish ministers plenipotentiary were presenting their credentials in Bulgaria.

Bulgaria's recognition of Finland's independence gave an impetus to the further development of relations between the two countries. In the spring of 1918, a Finnish diplomatic representative in Berlin informed the Bulgarian legation there that Finland wished to negotiate a peace treaty with Bulgaria, as well as to establish diplomatic relations with this country. This was the reason for the opening of negotiations which finished off on May 21, 1918, with the negotiation of the Treaty of Peace and Friendship.

The preamble to this Treaty made it clear that the governments of the two countries wished to strengthen their relations „on a lasting basis“. Also, that Bulgaria and Finland had declared that they were willing to „live in permanent peace and friendship“. The two countries had granted each other the status of a „most favored nation“ in trade and had declared that they intended to establish diplomatic relations, as well. (8) These relations became a fact after the Finnish Parliament and the Bulgarian National Assembly had ratified, on July 19, and July 5 the same year, respectively, the Treaty of Peace and Friendship. (9)

Initially, the bilateral contacts between the two countries were rather limited. In order to save financial resources, they refrained from opening legations of their own in Sofia and in Helsinki. It was the Bulgarian legation in Berlin that maintained this country's diplomatic relations with Finland and, later on, this task was assumed by the Bulgarian

legation in Stockholm. The Bulgarian legations in Rome, Istanbul and Bucharest also contributed to the extension of relations between the two countries, especially in the area of trade and economy. (10) The first Finnish diplomatic representative was posted to Bulgaria three years following the establishment of diplomatic relations between the two countries. On November 2, 1921, Väinö Tanner, the then Finnish Minister Plenipotentiary to Bucharest, visited Bulgaria where he presented his credentials to King Boris III. He also met with the Prime Minister – Alexander Stamboliyski, as well as with the Bulgarian Minister of Trade, Industry and Labor – Rayko Daskalov. They discussed together some opportunities for the further enlargement of the bilateral economic cooperation. (11)

In the spring of 1923, however, the Finnish government closed down its legation in Bucharest for financial reasons and, as a result, the diplomatic relations between Bulgaria and Finland were temporarily interrupted. Until these relations were resumed, it was Matey Petrov, a Bulgarian industrialist appointed as Finnish Consul General in Bulgaria, who worked hard for their resumption. (12) The bilateral diplomatic relations were actually resumed in March, 1933, when the Finnish Minister Plenipotentiary in Italy – Pontus Artti, presented his credentials to King Boris III. In his report to the Finnish foreign ministry, Artti described the Bulgarian monarch as being a hearty and an intelligent person. (13)

That same year, the Bulgarian government appointed the Finn, Bryr Haeckel, as Bulgarian Honorary Consul General in Helsinki. (14) And, notwithstanding the fact that Bulgaria had not accredited a particular diplomatic representative of its own to Finland by the year 1943, the bilateral diplomatic relations between the two countries were excellent; however, because of the two countries' limited capabilities, their commercial and economic contacts were rather modest. Bulgaria exported to Finland chiefly tobacco, cereals, wheat flour, rose attar, as well as some other essential oils, while its imports from Finland included pulp, rubber and rubber products (galoshes, overshoes, and some others), wood products, paper, machine parts for the textile industry, etc. (15)

In the early 1930s, negotiations were conducted between Bulgaria and Finland for the negotiation of a trade agreement. This agreement was concluded on March 22, 1935, and was registered with the Secretariat of the League of Nations. (16) A new trade and a clearing agreement were signed the following year. (17) This gave a boost to mutual trade and, more particularly, to the Bulgarian exports to Finland. (18) The period after the establishment of diplomatic relations between Bulgaria and Finland was also beneficial for a couple of other economic sectors. On the recommendation of Prof J. Mykola, the founder of the cooperative movement in Finland Hans Gebhard arrived in Bulgaria where he started supporting the activity of the Bulgarian agricultural cooperatives on the basis of the Finnish experience gained previously in this field. (19) In 1937, Bulgaria staged an ethnographic exhibition in Helsinki which could be regarded as a significant event in the Bulgarian-Finnish relations in the cultural domain. (20)

In the period prior to World War II, Bulgaria published some works of the most renowned Finnish writers, among these, the works of the 1939 Nobel Prize winner for literature, Frans Eemil Sillanpää. Among the publications about Finland, worth noting is the book entitled „In the Land of White Lilies“ which was published in 1925 by Grigory Petrov – a Russian writer and preacher of Christian values. This book had been translated into Bulgarian by Dino Bozhkov – an intellectual, a translator, and a publisher. Grigory Petrov

had described Finland as a country which could serve as an example, on the basis of its achievements in the material and the spiritual sphere, to a number of other countries, Bulgaria included. In this context, he underlined the role played by Joseph Snelman in the Finnish history, along with the role of some other prominent personalities. (21) And „In the Land of White Lilies“ was welcomed with exceptional interest by the educated Bulgarians. In the course of a decade, this book was reprinted ten times.

In World War II, Bulgaria and Finland were actual allies and that was the time when the first Bulgarian Minister Plenipotentiary was accredited to Finland. This was Alexander Nikolaev, the then Bulgarian diplomatic representative to Sweden, who presented his credentials to the Finnish President, Risto Rytty, on August 4, 1943. (22) At the same time (in the summer of 1943), the Friends of Bulgaria Association was established in Helsinki and Prof. J. Mykäläinen was elected first chairperson of this association. (23)

At the beginning of the year that followed, the first Bulgarian diplomatic mission was established in Helsinki, and the diplomat Mikhail Yovchev was accredited there as an Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary. (24) In the first half of the 1940s, Bulgaria and Finland concluded a couple of new commercial and financial agreements. (25) In the period 1939-1943, the Bulgarian exports to Finland increased nearly 60-fold – from 6.1 to 226 million Levs, while the Finnish exports to Bulgaria went up about 80-fold – from 1.9 to almost 163 million Levs. At that time, Finland was ranking 7th on the list of the Bulgarian foreign trade partner. (26)

At the end of World War II, the conditions in the relations between Bulgaria and Finland worsened. And, under the terms of the cease-fire armistice concluded with the countries of the anti-fascist coalition – by Finland in September 1944, and by Bulgaria – in October 1944, the two countries had to disrupt their relations with Germany and with the German allies. This, of course, led to a temporary severing of diplomatic relations between Bulgaria and Finland. (27)

Bilateral cooperation under the communist regime in Bulgaria

After the end of World War II, the relations between Bulgaria and Finland were affected by the changes that had been undergone by each one of these countries, as well as by the general situation in Europe and the world; and, in contrast to Finland, totalitarian rule was established in Bulgaria. On one hand, the Finnish foreign and defense policy was neutral in nature, while on the other, Bulgaria became an USSR ally and joined the Warsaw Pact Organization, which had been established in 1955 for the purpose of encompassing the then European socialist countries. Irrespective of all that, the Bulgarian-Finnish relations continued to widen in scope. This was partly due to the good relations maintained between Finland and the USSR which negotiated, in 1948, a Treaty of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance.

In 1948, Bulgaria and Finland resumed their bilateral diplomatic relations (28) and concluded a new Clearing Agreement while, in 1953, they negotiated a Commercial Agreement, as well. In 1950, the bilateral trade between the two countries had already exceeded its pre-war level over 10 times. (29) Two years later, a Bulgarian trade representation office was opened in Helsinki and, on December 14, 1955, both Bulgaria and Finland joined simultaneously the Organization of the United Nations. And, in the year that followed, Traycho Dobroslavski presented his credentials at the newly opened

Bulgarian legation in Helsinki. (30)

The first visit of a leading Bulgarian politician to Finland was made in 1959 when a delegation of the Bulgarian Agrarian People's Union, headed by its party secretary Georgi Traykov (at that time first deputy chairman of the Bulgarian Council of Ministers, too), visited Finland. This visit was made at the invitation of the Finnish Agrarian League whose leader, Vienno Saxelainen, was Finland's Prime Minister at the time. (31) In the years that followed, the mutual visits and contacts between the two countries' leaders became even more intensive. In 1963, the legations of the two countries were transformed into embassies by mutual consent. (32) The then Bulgarian Minister Plenipotentiary in Helsinki – Anani Panov, was the first Bulgarian diplomatic representative with an ambassadorial rank, just like the Finnish representative – Marty Ingman. The following year, Marty Ingman was replaced by Wilhelm Shrek who was the first Finnish ambassador to permanently stay in Bulgaria. (33).

In the 1960s, the Bulgarian and the Finnish foreign ministers – Ivan Bashev and Ahti Carlylainen, respectively, met six times. In April, 1965, Ahti Carlylainen paid the first visit to Bulgaria in the history of the bilateral relations between the two countries in his capacity of a Finnish Foreign Minister. In May, 1966, the following year, Ivan Bashev also made his first visit to Finland. (34) W. Kekkonen's visit to Bulgaria in 1967 had been the first visit of a Finnish President in the history of the Bulgarian-Finnish relations. (35) The following year, Georgi Traykov paid his second visit to Finland but this time in his capacity of a Bulgarian Head of State. (36)

In October, 1969, Mauno Coyvisto paid his first visit to Bulgaria at the invitation of T. Zhivkov in his capacity of a Finnish Prime Minister. And, in addition to being a Prime Minister, he had also been head of the ruling communist party in Finland. The resulting joint communication underlined that the bilateral relations between the two countries were developing „favorably and truthfully“ and also that both Bulgaria and Finland were interested in the future enlargement of these relations. (37) In the meantime, the relations between the then European socialist countries and the western countries in Europe had improved which had contributed to the upward development of cooperation between Bulgaria and Finland. Finland was the initiator of the security and cooperation process in Europe which culminated, in 1975, in the Helsinki Conference where the Final Act on the Principles of Relations between the European Countries was signed.

In this period, Bulgaria and Finland concluded a couple of commercial and some other agreements (in 1967, 1969, 1972, and 1974). While the 1980s witnessed the negotiation of the Program for Economic, Industrial, Scientific and Technological Cooperation, of the Agreement on Mutual Promotion and Protection of Investments, of the Double Taxation Treaty, etc. The trade turnover increased and new forms of economic cooperation were established, such as industrial cooperation, the setting-up of joint ventures between Bulgarian and Finnish companies, the joint design and construction of sites on the territory of Bulgaria and of some other countries, etc. (38) Bulgaria became an attractive destination for thousands of Finnish tourists. The cultural exchange also increased, particularly due to the agreement in this field negotiated in 1967.

A major role in the extension of the cultural relations was played by the Friendship Associations that were established in 1952 in Finland, and in 1977 – in Bulgaria. In the autumn of 1971, the Helsinki University Department of Slavic Studies introduced a

training course in the Bulgarian language. Both countries – Bulgaria and Finland, started publishing the works of their renowned writers and poets and began organizing days of culture, exhibitions, and some other events.

The partnership between Bulgaria and Finland today

Following the political and economic changes that were effected in Bulgaria in the late 1980s, the relations between Bulgaria and Finland entered upon a new stage of development. However, Finland had to also adapt to the new international realities after the disintegration of the USSR and the fall of the communist regimes in Eastern Europe. In 1995, Finland became an EU Member State. The EU accession became a priority objective of Bulgaria, too, which enjoyed the active support on the part of Finland in this country's carrying out the necessary legislative, social and economic reforms. In the spring of 1992, Bulgaria and Finland signed an intergovernmental agreement for the purpose of rescheduling Bulgaria's foreign debt to the latter. A year later, on April 13, 1993, another agreement was signed to relieve the terms and conditions for the repayment of the trade credits that had been granted by Finland to Bulgaria. (39)

In the period 1991-1997, the Bulgarian exports to Finland increased more than 7 times and the country's imports went up about 25 times. (40) In the 1990s, it was for the first time that some Finnish companies had made their first direct investments in the Bulgarian economy. This was facilitated by the bilateral agreement on the promotion and protection of investments, which had been negotiated in 1997. According to „FINPRO“ – a Finnish state association established for the purpose of supporting the Finnish exports and investments abroad, on the eve of Bulgaria's accession to the EU, more than 100 Finnish companies had already been present on the Bulgarian commercial and investment market. (41)

In December, 1999, during the Finnish Presidency of the Council of the EU, a decision was made in Helsinki that Bulgaria should begin EU accession negotiations. And, in addition to its full support to the future Bulgarian EU membership, Finland also demonstrated its solidarity with this country in relation to one of the most difficult Bulgarian problems in the negotiation process – the request of the European Commission, and of some other EU Member States, that Bulgaria had to discontinue the operation of some elements of its Kozloduy nuclear power plant. The then Finnish Prime Minister, Paavo Loppone, qualified this claim as discriminatory. (42) And this was also the position of the Finnish MEPs in the European Parliament. (43)

Following Bulgaria's accession to the EU in 2007, the Bulgarian-Finnish relations acquired new dimensions. Because, today, the European Union is the major international organization in which the Bulgarian and the Finnish leaders can coordinate their policies on a bilateral and multilateral level in the area of European and global security, of the other international organizations, etc. Bulgaria and Finland, along with some other EU Member States, have also been participating in some specific forms of dialogue and interaction, such as, for example, the yearly informal meetings of the Heads of State of the 13 Arajolos Group which have been held since 2003.

A culmination of the high-level political contacts between the two countries was the visit of T. Halonen to Bulgaria in February, 2003, and Georgi Purvanov's visit to Finland in November, 2004; also, Mr. P. Lippon's visit to Sofia in 2001 and the visit of the then

Bulgarian Prime Minister, S. Stanishev, to Helsinki in 2006. Following a nearly couple of decades' break, honorary consuls were appointed in both Bulgaria and Finland, namely Mauri Tuomiwara in 2003 and Krassimir Ganchev in 2006.

Today, Bulgaria and Finland have been developing fruitful cooperation in all possible spheres. Unfortunately, however, the favorable conditions have not been put to the best use, especially in the area of trade and economy. Since 2008, when the mutual trade amounted to the tune of EURO 180 million, there has been stagnation, accompanied by a decline in some particular years. According to information provided by the Bulgarian Ministry of Economy, the mutual trade in 2017 had amounted to a little over EURO 108 million. (44) The same trend can be observed in the area of the Finnish direct investments /FDI/ in Bulgaria. According to information provided by the Bulgarian National Bank, the total FDI value in late 2017 was only EURO 37.8 million. In this context, Finland has been lagging significantly behind some other Nordic countries whose companies have made repeatedly many more direct investments in this country. (45) In 2018, the Investment Agency published a list of the 100 largest foreign investors in Bulgaria and there was not a single Finnish company among these investors. (46)

And yet, there have been some positive examples, as well. Among the projects certified in the period 2004-2015 under the Bulgarian Investment Promotion Act, there was a project of the Finnish company „Amer Sports BG Ltd.“, Chepelare – an affiliate of „Amer Sports“, the largest world producer of alpine skis. In 2011, this company was distinguished by the Bulgarian Investment Agency as the leading investor within the group of small and medium-sized enterprises. (47) Currently, „Amer Sports“ is the largest Finnish investor in Bulgaria where its investments amount to over EURO 60 million. The factory in Chepelare produces annually some 600-800 thousand pairs of skis and employs about 570 people. This company intends to launch a brand new production of carbon bicycle rails where it is going to employ another 80-100 people. (48)

In 2016, the Finnish fast food chain – „Hesburger“, opened its first restaurants in Stara Zagora and Lovetch, and then – in some other towns and places in Bulgaria. In 2018, this company was already the owner of 11 restaurants located in five Bulgarian cities, as well as along the Bulgarian „Trakia“ highway. The company's intentions for the next ten years involve the investment of EURO 35 million and the opening of another 50 fast food restaurants within the Bulgarian territory. (49)

After a nearly ten-year break, a Finnish business delegation visited Bulgaria in the spring of 2016. The Finnish companies Ecomond Oy, Enersense Ltd, Fineko Green Technologies, Fortum Corporation, Gemalto Oy, JTP-industria Oy, Kometos Oy, Maaselän Kone Oy, M-Files, Patria Land Systems Oy, Solomon Oy, Triotec Oy, and Valmet Technologies Oy were interested in the establishment of business contacts, as well as in the implementation of cooperation in the area of agriculture, environmental protection, the energy sector, the IT and communication sector, etc. The visit of this business delegation had been initiated by „Team Finland“ – an organization established for the purpose of assisting the foreign activity of the Finnish state institutions and companies in the field of foreign trade, investment, new technologies, culture and education, etc. (50)

Traditionally, there have been good relations between Bulgaria and Finland in the field of tourism where the conditions for expansion have been excellent. Over 30 thousand Finnish tourists visited Bulgaria in 2017 but this was far from the record figure of 90

thousand in 2006. (51) We have been maintaining cooperation with Finland in the cultural sphere, too. Bulgaria has published a series of works of some internationally renowned Finnish writers. In 1992 and 2003, the Finnish national epic „Kalevala“ was published in the Bulgarian language. Also popular with today’s Bulgarian readers, is the Finnish writer Sophie Oksenen. In 2013, Bulgaria published her world known novel „Chistka“ and, a year later – her bestseller entitled „When the pigeons disappeared“. The latter was also presented at the 2014 International Book Fair in Sofia.

In 2007, Finland published „Time of Separation“ – the famous novel written by the Bulgarian author Anton Donchev. In his speech of acknowledgement during the awarding ceremony with high Bulgarian honors on the occasion of his 80th anniversary, Anton Donchev did not miss to demonstrate his personal attitude towards Finland by saying: „Many years ago, the Finn, Snelman, said, „Let’s be Finns!“ His compatriots followed his advice and, today, his native country does not only participate in high jump competitions but also breaks the records set by other big nations.“ (52)

The two countries have been maintaining brisk relations in some other fields, as well. Finland has been participating regularly in the „Polar Light“ week of the Scandinavian cinema which is organized in Bulgaria once every year. In addition, there has been a tradition in this country to stage concerts of Finnish pop singers and some other performers. The collaboration between Bulgarian and Finnish artists in the area of cinema art has also been beneficial. The bilateral contacts in the field of education, science and arts have been extended as a result of the establishment, in 1992, of a Department of Scandinavian Studies at the „St. Kliment Ohridsky“ University of Sofia (which was transformed, after 1999, into a Department of German and Scandinavian Studies). Also worth mentioning here is the activity of the *Lecti* (Language Education Culture Tolerance Information) *Cultural and Information Center* which was set up in Varna a couple of years ago. This center is also known for the active role played there by the Finnish researcher and writer, Sabira Ståhlberg.

The 100th anniversary of the establishment of diplomatic relations between the two countries was the proper occasion to recognize the role played by the Finnish ambassadors and the Finnish embassy in Sofia, as well as by the Bulgarian ambassadors and the Bulgarian embassy in Helsinki. This also applies to honorary consuls of the two countries for having helped extend the friendly relations between them. On the initiative of Christo Santov – the Bulgarian ambassador to Finland in the period 1979-1983, a Bulgarian-Finnish society was established in Bulgaria. And, on a proposal made by Elena Kircheva, the Bulgarian ambassador to Finland in the period 1999-2000, the Sofia City Council named a square in the Lozenets district of Sofia after the Finnish capital, Helsinki.

Taisto Tolvanen, the Finnish ambassador to Bulgaria in the period 2000-2005, translated into the Finnish language Anton Donchev’s novel „Time of Separation“. His successor, Kauko Yamsen, the Finnish ambassador to Sofia in the period 2005–2010, contributed greatly to the development of bilateral relations, especially at the time of ratification of Bulgaria’s EU Accession Treaty when Finland was holding, in the second half of 2006, the Rotating Presidency of the Council of the EU. In 2008-2009, Kauko Yamsen inaugurated a couple of memorial plaques in Plovdiv and in some other Bulgarian settlements in which the Finnish battalion had fought during the Russo-Turkish

Liberation War of 1877-1878.

On October 24, 2015, the day on which the battle in the vicinity of the village of Gorni Dubnik had taken place 138 years ago, the Finnish ambassador to Bulgaria, Harry Salmu, inaugurated a memorial plaque posted in front of the renovated monument to the Finnish soldiers in the „General V.N. Lavrov“ memorial park. Also worth mentioning here is the fruitful activity of the current Finnish ambassador to Bulgaria – H.E. Päivi Blinnikka, under whose patronage some significant events were organized to mark the 100th anniversary of the declaration of Finland's independence and the establishment of bilateral diplomatic relations between the two countries.

On the initiative of the author of this publication, who was Bulgarian ambassador to Finland in the period 2003-2006, a donation campaign was organized to raise money for the renovation of the monument and the placement of a memorial plaque to the Finnish soldiers who were killed in the Battle of Gorni Dubnik during the Russo-Turkish Liberation War of 1877-1878. Also on his initiative, a street in Sofia was named „General Casimir Ernroth“, and a monument to the prominent Finn was erected in Targovishte. To mark the centennial of the establishment of diplomatic relations between Bulgaria and Finland, a commemorative conference took place in Sofia in October, 2018, and an exhibition was staged.

The history of relations between Bulgaria and Finland is one of understanding, solidarity and cooperation in all possible spheres. And the achievements of the past 100 years, since the establishment of bilateral diplomatic relations, give us good reasons to expect that the partnership between Bulgaria and Finland is going to be even more intense and beneficial in the future, too.

References:

- (1) A. Mukhamediev, A. Nigamaev, F. Khuzin. „*Interethnic Contacts in the East Kama Region in the 10th- beginning of the 13th Century*“. Mediterranean Journal of Social Sciences, Vol.6, №6, December 2015, p. 291-295; Y. Shopov, „*Genetic research on the origin of Bulgarians and their proximity to other peoples*“, <http://profesionalist.blog.bg/novini/2012/01/20/genetichnizsledvaniia-za-proizhoda-na-bylgarite-i-blizostt.886586>
- (2) C. Malte-Brun. „*Universal geography or a description of all parts of the world; a new plan according to the great natural division of the globe*“. Philadelphia, 1829, p. 231
- (3) K. Irecheck, „*History of the Bulgarians*“. Veliko Tirnovo, 1888, p. 159 -162
- (4) V. Tzachevski, „*Casimir Ernroth in the Bulgarian history. An army commander and a statesman*“. Sofia, 2013.
- (5) V. Tzachevski, „*Bulgaria and Finland. A Story without End*“. Sofia, 2017, p. 84-86
- (6) Central State Archives
- (7) S. Heino, Kahdenväliset suhteet, Suomen Suurlänetystö, Sofia, <http://www.finland.bg/public/default.aspx?nodeid=34802&contentlan=1&culture=fi-FI>
- (8) Treaty of Peace and Friendship between Bulgaria and Finland negotiated on May 21, 1918, in Berlin. In: B. Kesyakov, „*Contribution to the Bulgarian diplomatic history*“, 1978-1925. Sofia, 1925, p. 78-91
- (9) Bulgaria, Ulkoasiainministeriö, Finland <http://www.formin.fi/Public/default.aspx?nodeid=17205&culture=fi-FI&contentlan=1>; B. Kesyakov Op. cit, p. 78
- (10) Central State Archives

(11) S. Heino, Op. cit. <http://www.finland.bg/public/default.aspx?nodeid=34802&contentlan=1&culture=fi-FI>

(12) Central State Archives

(13) S. Heino, Op. cit. <http://www.finland.bg/public/default.aspx?nodeid=34802&contentlan=1&culture=fi-FI>

(14) Central State Archives

(15) 1932. Statistical Yearbook of the Bulgarian Kingdom. p. 200-201; Central State Archives

(16) Trade Agreement between Bulgaria and Finland, Official Gazette No 96, May 1, 1935. Central State Archives

(17) Trade Agreement between Bulgaria and Finland, Official Gazette No 275, December 3, 1936; Clearing Agreement between Bulgaria and Finland, Official Gazette No 275, December 3, 1936.

(18) 1937. Statistical Yearbook of the Bulgarian Kingdom, p. 358-359

(19) Anna-Liisa Sysiharju, Gebhard, Hannes (1864–1933) (maksullinen artikkeli) *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu (maksullinen)*, 30.11.2001. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; L. Siiberg, 'White Lilies': „*The Genesis of the Finnish National Myth in Bulgaria and the Role of Russian Fennophilia therein*“ (on the Material, Cultural and Literary Relations between Bulgaria and Finland), Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2004, p. 73-74

(20) Central State Archives. The organization and the staging of this exhibition have been described in detail by L. Sieberg, a Finnish researcher of the cultural ties between Bulgaria and Finland. Op. cit., p. 79-81

(21) Gr. Petrov. „*The country of White Lilies*“. Sofia, 1925, p. 4, 8, 14-15

(22) Central State Archives

(23) Central State Archives

(24) Central State Archives

(25) An additional Protocol to the Trade Agreement of March 22, 1935. November 19, 1940, Central State Archives; Protocole additionel à l'accord de Clearing entre la Bulgarie et la Finlande du 27 octobre 1942, ЦДА, ф. 284к, о. 2, а. е. 165, л. 1-3; Protocole d'amendement de l'accord de Clearing du 24 octobre 1936 entre la Bulgarie et la Finlande, 27 octobre 1942, ЦДА, ф. 284к, о.2, а. е. 165, л.4-7; An agreement on the payments of April 18, 1943, ЦДА, ф. 284к, о. 2, а. е. 166, л. 1-4; Protocole additionel à l'accord de paiement entre la Bulgarie et la Finlande de 18 avril 1943, ЦДА, ф. 284, о.2, а.е. 166, л. 5-6

(26) 1942. Statistical Yearbook of the Bulgarian Kingdom, p. 514-515.

1943-1945. Statistical Yearbook of the Bulgarian Kingdom, p. 278-279

(27) M. Mateeva, „*History of the Bulgarian Diplomatic Relations*“, Sofia, 2005, p. 480; S. Heino, Op. cit. <http://www.finland.bg/public/default.aspx?nodeid=34802&contentlan=1&culture=fi-FI>

(28) Ibid.

(29) 1967. Statistical Yearbook of the People's Republic of Bulgaria, p. 583

(30) M. Mateeva, Op. cit., c. 480

(31) The „Rabotnichesko Delo“ newspaper, June 26, 1959.

(32) The „Rabotnichesko Delo“ newspaper, February 1, 1963.

(33) M. Mateeva, Op. cit., c. 480

(34) „The Bulgarian Foreign Policy in the Period 1963-1969“. A collection of documents and materials, volume 2, Sofia, 1972, p. 163-165, 227

(35) The „Rabotnichesko Delo“ newspaper, January 30-31, 1967.

- (36) The „Rabotnichesko Delo“ newspaper, June 12, 1968.
- (37) The „Rabotnichesko Delo“ newspaper, October 26, 1969.
- (38) V. Tzachevski, *„Bulgaria and Finland. A Story without End“*. Sofia, 2017, p. 123-127
- (39) Contracts and agreements negotiated between Bulgaria and Finland, Europe.bg, <http://old.europe.bg/htmls/page.php?id=3055&category=59&page=4>
- (40) 1997. Statistical Yearbook of the Republic of Bulgaria, p. 240-242, 1998 p. 250-252
- (41) E. Gerova, *„Finnish Presence on the Bulgarian market“*, in: *The Approaching EU Accession of Bulgaria and Romania – New Opportunities for EU Enterprises*, Ed. By K. Liuhto, P. Zashev and K. Heiskanen, Turun Kauppakorkeakoulu, Turku School of Economics and Business Administration, Electronic Publication of Pan-European Institute, 8/2005, p. 87- 104
- (42) *„Paavo Lipponen Criticizing the EU for its Attitude towards the Bulgarian „Kozloduy“ Nuclear Power Plant“*, News.bg, December 3, 1999.
- (43) Letter by MEP Ari Vatanen on Bulgaria's Kozloduy Power Plant, Novinite.com, December 14, 2006
- (44) Commercial and Economic Relations between Bulgaria and Finland, Ministry of Economy, 2018, <https://www.mi.government.bg/bg/themes/finlandiya-253-333.html?p=eyJWYDljo5fQ==>
- (45) Foreign Direct Investments in Bulgaria, Bulgarian National Bank, 2018.
- (46) A List of Big Investors in Bulgaria, Bulgarian Investment Agency, 2017, <http://www.investbg.government.bg/bg/pages/latest-data-about-investments-in-bulgaria-211.html>
- (47) <http://amer-sports-bulgaria.blogspot.bg/>
- (48) Economy.bg, 21 February 2017, <https://www.economy.bg/business/view/27386/Nie-sme-naj-golemiyat-proizvoditel-na-ski-v-sveta>
- (49) The „Capital“ newspaper, March 27, 2018,
- (50) Team Finland Trade Mission to Sofia 5-7 April 2016, <http://www.finland.bg/public/default.aspx?contentid=344625&nodeid=34796&culture=en-US>
- (51) Commercial and Economic Relations between Bulgaria and Finland, Ministry of Economy, 2018, <https://www.mi.government.bg/bg/themes/finlandiya-253-333.html?p=eyJWYDljo5fQ==>
- (52) Anton Donchev mentioning Finland in one of his speeches, 23.09.2010, the Finnish embassy in Sofia, <http://www.finland.bg/public/default.aspx?contentid=201178&nodeid=34797&contentlan=36&culture=bg-BG>

Venelin Tsachevski is a professor, Doctor of Sciences, former Bulgarian ambassador to Finland in the period 2003-2006, and the author of a number of publications about Finland and the Bulgarian-Finnish relations.

Ukraine & Bulgaria: mission and role of the first diplomatic relations in establishing the inter-state relationship in 1918

Iryna Matiash

Introduction

The important date in the long-term relationship between Ukraine and Bulgaria is January, 27 (February, 9), 1918 as commencement of the inter-state relationship. On this day, the Ukrainian delegation signed the Brest-Litovsk Amicable Treaty with representatives of the Quadruple Alliance states (including the Bulgarian Kingdom) which provided, inter alia, immediate establishment of diplomatic and consular relationship (Article IV), freedom of the prisoners of war (Article VI), goods turnover commencement (Article VII)¹ and conclusion of additional treaties with each state separately. The supplementary Agreement between Ukraine and Bulgaria (signed on February 12, 1918) regulated both public and private relationship between these states, the issue upon amnesty and the status of sea navy conquered by the enemies. The process of negotiations and the essence of the signed agreements, like the history of developing diplomatic relations between Ukraine and Bulgaria in 1918-1920, are highlighted in the Ukrainian historic references². This research has been based mainly on sources found in the Ukrainian archives. Some documents drafted by the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs and the Ukrainian Embassy in Bulgaria have been published in the collections „History of the Ukrainian diplomacy: first steps at the international level (1917-1924): documents and materials“, „Diplomacy of the Ukrainian People's Republic and the Ukrainian State in today documents and memories“, etc.³ The essential source for that period, until the

- 1 Text of the amicable treaty signed in Brest by representatives of the Ukrainian People's Republic and the Central States// історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917 – 1924 рр.): Документи в матеріалі. – К., 2010. – С. 84-87.
- 2 Павленко В. Дипломатична місяця Української Народної Республіки (1918- 1920 рр.)//Український історичний журнал. К., 1992. № 12. С. 18-31; Павленко В. Українсько-болгарське взаємини 1918-1939 рр. К., 1995. 224 с.; Павленко В. аван Шишманов – повноважний посол Болгарії в Україні// Міжнародні зв'язки України. К., 2010. Вип.19. С. 59-70. Петренко А.Є. Дипломатична і військово-політична діяльність урядів Української Держави в чорноморському регіоні // Національна та історична пам'ять: Зб. наук. пр. 2013. Вип. 7.; Петренко А.Є. Дипломатичні відносини Української Держави П. Скоропадського з Болгарією та Османською імперією (квітень–грудень 1918 р.) // Гілея. 2012. № 4; Попенко О. Я. Встановлення українсько-болгарських міждержавних відносин за доби гетьманату П. Скоропадського (квітень – грудень 1918 р.)// Гуржівське історичне читання. 2014. Ви. 7. С. 288-290; Манасєва А. Болгарія та Українська Народна Республіка на Брест-Литовській мирній конференції: відстоювання національних інтересів // Дриновський збірник. 2011. Т.4. С. 230-238 Власенко В.М. Візит Костя Мацеївича до Болгарії навесні 1921 р. //Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 17 квітня 2015 р.) / ред. колеґія : В. М. Власенко, С. А. Дегтярьов, С. М. Король та ін. Суми : Сумський державний університет, 2015. Ч. 1. 116 с.
- 3 Історія української дипломатії : перші кроки на міжнародній арені (1917– 1924 рр.) : документи в матеріалі / Держкомархів України, Укр. НДА архів. справи та документознавства ; [авт. передм., упоряд.: А. Б. Матяш та ін. ; редкол.: К. А. Грищенко (голова) та ін.]. К. : Вуг-во зуманет. л-ри, 2010. 592 с. : табл.; Дипломатія УНР в Україні: Держави в документах та спогадах сучасників: У двох томах/ Упоряд. і передм. А.М. Гнатишина, О. С. Кучерука, О. О. Маврена; Вступ. Слово В.С.Озерка. К.: Укр. Письменник, 2008. Т.1. 369 с.; А.; Т. 2. 379 с.

reconstruction of diplomatic relations between Ukraine and Bulgaria, were the memories of I.D. Shishmanov, D.I. Doroshenko, Yu. Nalysnyk⁴. But the archive information from the documents kept in the Ukrainian and foreign archives shows the prospects of further relationship.

Embassy of the Bulgarian Kingdom in Ukraine

The Bulgarian Representative Office in the Ukrainian People's Republic was founded for the period of the Central Council (Tsentralna Rada), following the arrival of the German (A. Mumm von Schwarzenstein) and Austrian (W. Prinzing von Gerwalt) representatives in Kyiv. Prof. I.D. Shishmanov, who was brought up by M.P. Dragomanov and married his daughter, became the Head of the Bulgarian Embassy, holding the title of authorized minister⁵. He was a professional in literature, folklore and ethnography, researcher of the literature correlations between Ukraine and Bulgaria, one of the founders of the Sofia University and ex-Minister of Education of Bulgaria (1903-1907). His task was aimed at facilitation of the political and commercial relationship between Ukraine and Bulgaria, restoration of food supply in Bulgaria, defense of the rights and interests of the Bulgarian subjects in Ukraine, and assistance to refugees and prisoners of war⁶.

The Bulgarian Ambassador visited Kyiv with great pleasure. Dmytro Doroshenko described him as „true friend of Ukraine who equally took to heart both the restoration of the Ukrainian nation and state and his own Bulgarian affairs“⁷. A business travel to Kyiv was especially important for him: his wife's mother lived here. Following the death of M.P. Dragomanov in 1895, Lyudmyla Mykhailivna Kuchynska (Dragomanova) returned to her motherland.

I.D. Shishmanov left Sofia on April 21, 1918, stayed in Vienna for one week (April, 22-28); then he arrived in Kyiv after the Hetman's coup, on June 1, 1918. Nobody met him at the railway station. Having clarified the address of the German Consulate, he moved to the following address: 2, Bankova Street, where Erich Till, the General Consul, lived. I.D. Shishmanov gained his support in searching for premises for an embassy. Among hotels and private apartments proposed by the Ukrainian and the German commandant's office, first they chose the Francois Hotel at the address: 17, Fundukleivska Street, near the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, in the downtown. The Marine Ministry of Ukraine operated at this hotel.

The Bulgarian Ambassador started fulfilling his direct obligations just before receiving the credential letters. On the next day after arrival, I.D. Shishmanov visited the German and Austrian representatives. First he visited the German Ambassador A. Mumm von Schwarzenstein residing in the Palast Hotel. During the conversation, the latter replied that P. Skoropadski recognized the Brest Amicable Treaty so the German Party deems

4 Шишманов в Україні – „Щогенник“ 1879-1927//Online at: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>; Дорошенко Дм. Мої спомини про недавнє минуле (1914 – 1920 року): Науково-популярне видання. К.: Темпора, 2007. 630 с.; Налисник Юлєан. Перше посольство Української Держави в Болгарії (спогад з-перед 20-ти років) // Дипломатія УНР в Українській Державі в документах та спогадах сучасників: У вбох томах/ Упоряд. є перем. а.М. Гнатишина, О. С. Кучерука, О.О. Маврєна; Вступ. Слово В.С.Огризка. К.: Укр. Письменник, 2008. Т. 2. С. 252 – 259.

5 ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 1, спр. 120, арк. 7.

6 See: Павленко В. Українсько-болгарськє Взаємнн 1918-1939 рр. – К.: а́н-т єсторєї України НАН України, 1995. – С. 15.

7 Дорошенко Дмитро. Мої спомини про недавнє минуле (1914 – 1920 року)... С. 276.

it necessary to observe the scenario and keep a neutral position. On the next day he discussed with the Austrian Ambassador W. Prinzing von Gewalt and the Consul Ritter von Gofinger a new compound of the Cabinet of Ministers of the Ukrainian State and the issue of the most convenient location of the Bulgarian Embassy. I.D. Shishmanov was advised to ask for help the all-mighty General Wilhelm Grener and the General Field Marshal German von Eichgorn, Head of the German Troop Headquarter in Ukraine⁸.

Apart from separate visits, I.D. Shishmanov talked also to his local colleagues. Prof. Yevgen Volkov, author of the monographic work about the Bulgarian national hero Hristo Botev who lived in Odessa, visited Prof. Ivan Shishmanov in order to discuss his intention to join the Ukrainian Embassy in Bulgaria. The ex-Consul in Sofia Boris Chemerzin, dismissed from the Ministry of Foreign Affairs, also visited him and shared his grief: he lost his wife and lived in misery after the dismissal⁹.

On May 7, with advice from his Austrian colleagues I.D. Shishmanov, jointly with Colonel Doncho Ivanov Hitrov and Food Director Komandirov, who had just arrived from Odessa, visited General W. Grener in his brilliant palace at the address: 9, Yekaternynska Street (now Lypska Street). The head of the German Headquarters, „a nice strategic person, 45-48 years old“, told about his meeting with the Bulgarian Tsar and strongly criticized the Central Council government („nobody understands the government mechanisms“, „ideologists do not want to recognize their mistakes“), and expressed hopes for success of the Hetmanate („the current government includes obviously good and disciplined persons“). Finally, he proposed the guests to appeal to him for searching residence in Kyiv, if necessary¹⁰. Soon the Bulgarian ambassador, with the German General's support, moved to the Continental Hotel at the address: 5, Mykolaivska Street (now Horodetski Street), where also lived some German and Austrian representatives, such as Hans von Berhem, consultant of the German Ambassador.

On the next day, May 8, 1918, I.D. Shishmanov was accepted by M.P. Vasylenko, the Minister of Foreign Affairs. The ambassador's application for meeting was not rejected. During the conversation, the Bulgarian representative highlighted that he had only „special mission“, like the German Ambassador A. Mumm, and applied for a meeting with the Prime Minister F.A. Lizogub, the Minister of Food Yu.Yu. Sokolovski, and the Minister of Justice M.P. Chubynski. M.P. Vasylenko showed his readiness for the tightest possible cooperation with Bulgaria, highlighted the need for cultural rapprochement and expansion of contacts in art and science. Stating that the Minister's position tends to „federation with Russia“, the Bulgarian representative defined clearly the position of his country: „We stay in the basis of independent Ukraine. Let the future determine the further steps of Ukraine!“¹¹

During new meetings with the German representatives (Baron A. Mumm, Counselor G. Berhem, Consul E. Till, representatives of economic mission – Doctor K. Melchior and G. Wittfeld), I.D. Shishmanov tried to explain in details the hard economic crisis in Bulgaria, since he understood clearly that the success of negotiations thereon with the

8 See: Шишманов в Україні – „Щоденник“ 1879-1927//Online at: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

9 Ibid.

10 See: Шишманов в Україні – „Щоденник“ 1879-1927//Online at: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

11 Ibid.

Ukrainian government depended directly on the German Administration. He tried to fulfill the practical aspect of negotiations by sending to Ambassador A. Mumm a telegram of Vasil Radoslavov, the Prime Minister of Bulgaria, on grain supply till June 10, in one batch (50 thousand tons) or in two batches (25 thousand tons each). He could not talk about performance of the task set by Prime Minister to the Austrian Ambassador W. Prinzing, since the latter had resigned and replaced by Johann Forgach. But he managed to meet Yuriy Sokolovsky, the Minister of Food of Ukraine, and to find out that „the Germans and the Austrians exported 1,047 wagons of food and would export 10 million two-stones till late May“¹². They could not determine the real prospect of commodity exchange at the meeting with the Ukrainian Minister. Soon the German party notified on its decision to ask the Bulgarian Prime Minister. The Economic Commission proposed to grant to Bulgaria till June 10, 50 thousand tons of grain (or in two batches, 25 thousand tons each: one till late May, the other till June 10). The restriction of wagons (not exceeding 75-100) was explained by „non-fulfillment of obligations by Ukraine“ who allegedly failed to supply the prescribed amount of foodstuff. An increase of supply up to 8-11.5 thousand tons was expected due to detecting grain stock in the Crimea and Tavria.

The first unofficial meeting of I.D. Shishmanov and Hetman Pavlo Skoropadski was held on May 19, 1918, in the process of opening the Ukrainian Club at the address: 1, Pushkinska Street, with the German and Austrian representatives involved. During the solemn ceremony he received the Hetman's invitation for lunch.

Lunch was held on the next day at the Hetman's palace garden – 40, Instytutska Street. As stated by D.I. Doroshenko, „it took a lot of time to meet foreign representatives and diplomats“; „even breakfasts and lunches were not held for relaxation, since, apart from the Hetman's entourage, the invited persons also participated therein: ministers, diplomats, delegates, so the Hetman could have more time for talks during the lunch“¹³. 30 persons participated in the lunch with I.D. Shishmanov among whom, in particular, was the Austrian Ambassador sitting to the right of the Hetman and the Prime Minister F. Lizogub. I.D. Shishmanov sat to the left of the Hetman. During the talks, the Ambassador noted that the Hetman was fond of the Bulgarians. For a longer meeting and conversation about the opportunities for getting closer the relationship between Ukraine and Bulgaria, the Hetman promised to invite him soon. He had to wait for almost a month for the invitation.

I.D. Shishmanov treated the mission of foreign diplomats as support of the Hetman and of his plans for independent state development. He met D.I. Doroshenko, the new manager of foreign political authority, after receiving a telegram from the Bulgarian Prime Minister who ordered the embassies in Vienna and Berlin to grant a verbal notice stating that „Bulgaria does not support the transfer of the whole Bessarabia to Romania“ and to notify the Ukrainian government thereon. The Ukrainian State also drafted the relevant notice in which I.D. Shishmanov advised to take into account the German position and to reach a compromise. At the meeting he could discuss the issue of ratifying the Brest Amicable Treaty, the exchange of prisoners of war, the drafting of the postal convention, the problems of colonists, as well as the candidacy of the Ambassador of the Ukrainian

12 See: Шишманов в Україні – „Щоденник“ 1879-1927//Online at: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

13 Дорошенко Дмитро. Історія України 1918 – 1923 рр... Т. 2. С. 55.

State to Bulgaria. Prime Minister F.A. Lizogub recommended to appoint Ruschia Mollov, ex-governor of Poltava Region, who did not speak Ukrainian but spoke Bulgarian, and who had visited Bulgaria several times and had met the Bulgarian Tsar. But I.D. Shishmanov did not favour such candidacy. He stated that only a Ukrainian could be a Ukrainian Ambassador. On the grounds of such opinion, D.I. Doroshenko treated it as position of the Bulgarian Tsar. He stated later, „the Bulgarian Tsar Ferdinand, who took to heart the Ukrainian affairs and was glad thereto, was eager to appoint not the ex-Russian but a Ukrainian national figure as the ambassador in Sofia¹⁴. I.D. Shishmanov named the following candidates for director of the Ukrainian Embassy in Sofia: Mykola Galagan (he had contacts with Sviatozar Dagomanov and had gained diplomatic experience as manager of the Ukrainian People's Republic official delegation for negotiations with the South-Eastern Alliance of the autonomous regions of Kuban and the Province of the Don Cossack Host upon establishment of the general Russian federative government¹⁵; he was also the first messenger of the independent Ukraine in Romania¹⁶) or Prof. Ivan Mykhailovych Ganytskyi (rector of the Kyiv Ukrainian People's University and Deputy Head of the Ukrainian Club). Dmytro Doroshenko promised I.D. Shishmanov to introduce the agreed candidate.

The Bulgarian Ambassador also had to join the discussion upon the issue of autocephaly in Ukraine. As the honoured Ukrainian (as stated by the Earl J. Forgach), I.D. Shishmanov participated in the preparation for creating the Ukrainian Autocephalous Church and discussed this issue with state officers. The Minister of Confession, Prof. V.V. Zenkovskyi has a good impression: „tactical, clever, psychologist“¹⁷. For his short-term office, he was eager to implement reforms (he founded the Scientific Committee at the Ministry, supported reformation of the Kyiv Spiritual Academy and initiated translations of the Bible and liturgical texts in Ukrainian) and to facilitate the wide autonomy of the Ukrainian Orthodox Church without supporting the ideas of autocephaly¹⁸. In particular, while discussing the decision upon electing the Ukrainian Synod separated from the Russian one, they had a common opinion that it would open the way to autocephaly.

I.D. Shishmanov heard a positive opinion on this issue from D. Doroshenko, the Minister of Foreign Affairs, while introducing on June 1 Mr. Neykov – the Bulgarian Consul in Odessa. Due to rejecting the candidacy of I. Ganytskyi for the reason of his imprudent opinion about the Hetman, the issue of appointing a Ukrainian Ambassador to Bulgaria occurred. Obtained information about him did not serve as grounds for positive settlement: „Mollov was born in Sliven, moved to Russia when he was 11 years old, was brought up by a Russian colonel and got married to a noble Russian woman. He had tight relationship with the current authorities and got close to the Tsar's regime. In Odessa he acted as prosecutor of the Court Chamber. Then he was a governor of

14 Дорошенко Дмитро. Мої спомини про недавнє минуле (1914 – 1920 роки): Науково-популярне видання. К.: Темпора, 2007. С. 270.

15 See: В'єдн'їєв Дмитро. Нашадок славного роду: дипломат Микола Галаган // Україна дипломатична: Науковий щорічник. – К., 2004. – Вип. IV. – С.674.

16 Галаган Микола. З моїх спомин'єв. – Львів, 1930. – Ч. III. – С. 171; Ч. IV. – С. 18. Mykola Galagan calls M.S. Grushevski „the old professor“ although the age difference between them was 16 years and in 1918 Grushevski was 52 years old.

17 See: Шишманов в Україні – „Щоденник“ 1879-1927/Online at: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

18 Уляновський В. В. В. Зеньковський//Енциклопедія Сучасної України.Т. 10: 3 – Зор. Київ, 2010. С. 555.

Poltava Region and the Assistant Minister of Internal Affairs. He speaks the Bulgarian language but since 1913 he has hated official Bulgaria and has negative attitude to its current policy. His brother in Bulgaria is a doctor and officer. Of course, he has no Ukrainian features¹⁹. Therefore I.D. Shishmanov denied the appointment of R. Mollov as the Ukrainian Representative in Sofia. D. Doroshenko asked for his opinion regarding M. Slavinskiy, editor of the „Bulletin of Europe“ and friend of Lesya Ukrainka. Having received a positive answer, he proposed to send M. Slavinskiy to Sofia but asked not to notify the Bulgarian Government on this fact. Soon such overturn turned out to be essential: M. Slavinskiy denied such appointment. I.D. Shishmanov proposed also F. Shulga and M. Mikhnovski but these candidacies were rejected for various reasons. Meanwhile, F. Shulga (born in Odessa) joined the Ukrainian Embassy and later he became Head of the Embassy for a short period.

One day after introducing the Odessa Consul Mr. Neykov to the Minister of Foreign Affairs, the Ambassador introduced him to the Hetman. During the meeting, P. Skoropadski was especially concerned on the issue of the church autocephaly based on its importance for the political development of Ukraine. He told the Ambassador about his intention to establish the Academy of Sciences having a priority in respect of the language issue and elimination of the Polish and Galician lexicons.

I.D. Shishmanov was interested in the issues of science, education and culture despite the political and economic priorities in his activity as Ambassador. He notified immediately P. Peshev, the Bulgarian Minister of Education about one of the first decisions made by M.P. Vasylenko as Minister of Education after he left the foreign policy department – to introduce the official holiday of St. Cyril and Methodius – and therefore he sent a congratulating telegram to the Ukrainian Minister. Jointly with M.P. Vasylenko, P.I. Kholodnyi – Deputy Minister of Education and I.M. Ganytskyi – Rector of the Ukrainian Folk University in Kyiv, I.D. Shishmanov participated in awarding certificates to graduates of the Second Ukrainian Public School in Kyiv named after the Fellowship of St. Cyril and Methodius²⁰. Young heroes of the Battle of Kruty were also graduates from this public school – unfortunately neither they nor their schoolmates had received such certificates. The sum to be earned for showing the movie „First graduation of the Ukrainian Public School“ shot during the ceremony was intended to be used for erecting a monument to the heroes of the Battle of Kruty²¹. D.I. Doroshenko stated, „The Bulgarian Ambassador ... participated in all the most essential national holidays such as graduation of the Second Ukrainian Public School in Kyiv, opening the Ukrainian State University and others“²².

As for sharing newspapers and publications between the Ukrainian and the Bulgarian telegraph agencies, I.D. Shimanov held negotiations with D.I. Dontsov – President of the Ukrainian Telegraph Agency. It was the first such exchange with foreign countries, while all the publications were subject to the German censor.

19 See: Шішманов в Україні – „Щоденник“ 1879-1927//Online at: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

20 Скальський В'єталей. Випускний огнюкласників героїв в Крут: свято з присмаком трагедії//Online at: <http://incognita.day.kiev.ua/vipusknik-odnoklasnikiv-geroyiv-krut-svyato-z-prismakom-tragediji.html>

21 Ibid.

22 Дорошенко Д.à. àсторія України, 1917-1923. В 2-х т.: Документально-наукове видання / Упоряд.: К.Ю. Галушко. – К.: Темпора, 2002. – Т.2. Українська Гетьманська Держава 1918 року. – С. 99.

On June 7, the Prime Minister V. Radoslavov ordered the Ambassador to issue a credential letter to P. Skoropadski, similar to the letter issued on June 2 by A. Mumm, the German Ambassador. Regarding the letter content and the form of announcement to the Hetman, I.D. Shishmanov consulted A. Mumm who had understood that his letter was „too formal“, as well as D. Doroshenko who proposed to name the Hetman as „his most illustrious“. After the consulting, I.D. Shishmanov decided to make up both the announcement and the text of the letter in Bulgarian, while the Hetman should reply in Ukrainian²³.

The preparation for the solemn ceremony took place under escalation of production crisis in Bulgaria and regular reminds of Prime Minister V. Radoslavov on renewing applications to the German and Austrian representatives on grain supply. But A. Mumm and J. Forgach proposed the Prime Minister to apply directly to Berlin and Vienna.

I.D. Shishmanov gave officially the credential letter to Hetman P.P. Skoropadski on June 12, 1918. He called the Hetman „Your Mightiness“ („Durchlauth“), like King Ferdinand, while further he used it jointly with the title „Your Most Illustrious“ in official relationship with representatives of the Central European states²⁴.

The procedure complied with ceremonial regulations which included participation in the honor guard, solemn meeting and protocol photographing. The act of issuing the credential letter by the authorized representative for the purpose of „fixing amicable relationship between Bulgaria and Ukraine“²⁵ certified the recognition of the Hetmanate and the Hetman as Head of the Ukrainian State by the Bulgarian Kingdom, with the title „Your Mightiness“. The text of I.D. Shishmanov's application, as per instructions from Sofia, contained texts of awards issued by the German and Austrian representatives: „To Mr. Hetman Pavlo Skoropadski. In fulfillment of this order, I have the honor, Mr. Hetman, to inform you that my high government has authorized me to enter into official relationship with the current Ukrainian Government. Accordingly, Mr. Hetman, I express my sincere respect to you. Doctor Ivan Shishmanov“²⁶. In his speech, the Bulgarian Ambassador, as per his official powers, expressed his hope for long-term relationship with „the precious free and independent Ukraine“²⁷.

The issuing of the credential letter by the Bulgarian representative facilitated the need for accelerating the settlement of the dispute concerning the candidacy of a Ukrainian representative to the Bulgarian Kingdom. Upon completion of the ceremony, during personal talks the Hetman entrusted D. Doroshenko to consult I.D. Shishmanov upon the candidacy of the Ukrainian Ambassador in Bulgaria. In a few days, I.D. Shishmanov met O.Ya. Shulgin – First Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian People's Republic, who gave his content on appointment in Sofia. The Bulgarian Ambassador took into account the essential feature in his thinking of candidacy of a Ukrainian Ambassador in Bulgaria – „a true Ukrainian“²⁸. Meanwhile, O.Ya. Shulgin who was to celebrate his 29th birthday in

23 See: ШИШМАНОВ В УКРАЇНІ – „Щоденник“ 1879-1927//Online at: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

24 Дорошенко Дмитро. Історія України 1917 – 1923 рр... С. 52.

25 Дорошенко Дмитро. Історія України 1917 – 1923 рр... С. 98.

26 See: ШИШМАНОВ В УКРАЇНІ – „Щоденник“ 1879-1927//Online at: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

27 Ibid.

28 Ibid.

a month had other dignities as well.

But after the issuing of credential letters, the methods of performing the task aimed at commodity exchange organization, despite the amicable relationship both with the Ukrainian government and with Baron A. Mumm and Earl J. Forgach, did not simplify due to the full dependence of the state authorities on the occupants' government. On June 15, von Grenevits, Vice President of the Ukrainian Food Council, notified I.D. Shishmanov that „the German High Command is unable to fulfill the promise upon wheat delivery“²⁹. Attempts to clarify the reason of refusal to cooperate with A. Mumm had no results. Talks upon commodity exchange organization with Sergiy Mykhailovych Gutnyk, the Minister of Trade and Industry also did not encourage optimism. In response to the question whether Ukraine was able to set trade relationship with other states, the Minister told I.D. Shishmanov: „theoretically – yes, in fact – no“³⁰. The Bulgarian Ambassador set no issues upon signing the commercial agreement between Ukraine and the Bulgarian Kingdom.

But the Ukrainian cooperators were ready to cooperate: they proposed to supply to Bulgaria hand-made canvas and invited participation in the cooperators' meeting³¹. But their intentions were not performed; neither I.D. Shishmanov could perform the order of the Bulgarian Ministry of Defense and Ministry of Foreign Affairs concerning the purchasing, at the Mykolaiv Shipbuilding Yard 4, of large destroyers, 5 submarines and 12 motor boats³². While the Embassy managed to buy livestock (horses, oxen, cows), fish, wheat flour, sugar, butter, chemicals and other goods³³ in excessive amounts. Therefore, in early August 1918 the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs submitted a notice on „infirmity under material export from Ukraine“³⁴ and a request to investigate the cases of loading 2,141 horses by General Katsarov on board of s/s „Bulgaria“ for export and loading (despite protests of customs service) 434 two-stones of shoe polish, 310 two-stones of wax, 124 two-stones of recipe oil, 83 two-stones of tin, 8 two-stones of citric acid, 10,310 two-stones of hemp ropes, 620 two-stones of salt, 300 two-stones of hydrochloric acid and 62 two-stones of manganese dioxide³⁵. It is obvious that such notices were official, since General Katsarov who had been engaged with buying horses was represented by I.D. Shishmanov to A. Mumm, the German Ambassador, while his actions were agreed „as per the Berlin Protocol ... with the Germans and Austrians“³⁶.

In mid-July 1918, I.D. Shishmanov proposed to make a radio contact between Ukraine and Bulgaria. In his application to the Ministry of Foreign Affairs upon this issue, he emphasized on the presence of technical abilities³⁷.

The Bulgarian Embassy performed also council's functions, namely: defense of the rights and interests of the Bulgarian citizens (including prisoners of war) in Ukraine. The Ambassador's assistant in such affair was Tikhon G. Balamezov who arrived in

29 Ibid.

30 áсторєя української дипломатії : першє кроки на мєжнароднєй аренє (1917– 1924 рр.)... С. 209.

31 áсторєя української дипломатії : першє кроки на мєжнароднєй аренє (1917– 1924 рр.)... С. 209.

32 Ibid. С. 16.

33 See: Павленко В. Українсько-болгарськє взаємнини 1918-1939 рр. ... С. 18.

34 ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 1. Спр. 118, арк. 5.

35 Ibid.

36 See: Шишманов в Україні – „Щоденник“ 1879-1927//Online at: <http://www.ukrpressbg.com/his-ukrDnevnik-Shishmanov1918.html>

37 ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 1. Спр. 118, арк. 3.

Kyiv on September 10, and was appointed as First Secretary of the Embassy³⁸. With regards to his accommodation at the Continental Hotel, the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs applied to the Commandant of Kiev in advance³⁹. Jointly with T Balamezov, the Cavalry Captail Georgiy V. Sarkhiliev, Fliegel-Adjutant of the Bulgarian Tsar⁴⁰, arrived in Kyiv to occupy the position of Military Attaché of the Embassy. Therefore the Embassy staff consisted of the Director (Authorized Minister I.D. Shishmanov), First Secretary (T. Balamezov), Representative of Food and Agricultural Direction (D. Vlahov), three Attachés (G. Papazov, G. Dimitrov, L. Deorgiev), Accountant (D. Vidinliev) and Security Guard (K. Kolev)⁴¹. All the employees obtained security letters under which military, civil and railway institutions were ordered not to interfere with the owners thereof and to assist them in their activities.

In order to organize help for refugees and prisoners of war, I.D. Shishmanov cooperated with the Bulgarian Service of Red Cross, where the Bulgarians living in Kyiv remitted costs for rendering assistance to prisoners of war⁴². In October 1918, the Ambassador organized the transportation of liberated Bulgarians – prisoners of war (200-300 persons) to Bulgaria on board of the Ukrainian s/s „Evfrat“ followed by its return with Ukrainians on board⁴³. At that moment I.D. Shishmanov had amicable relationship with Prof. German Gumerus, the Finnish Ambassador in Ukraine; they often „held long-time talks, shared their experience and opinions regarding today's situation and the future“⁴⁴.

The Ambassador did not also ignore the violation of the rights of his compatriots being subject to arrests and searches; he submitted verbal notices of protest and applications of assistance to the foreign policy department. The Embassy drafted replies on requests from Bulgaria regarding the Bulgarian citizens residing in Oleksandria, Bardiask districts, Kyiv and Odessa. Before the renunciation of the Hetman Skoropadski, he filed also a verbal notice on the return of two telephones submitted to the Embassy by the German Military Command⁴⁵. The Ministry of Post and Telegraph corrected the mistake immediately.

I.D. Shishmanov acted also during the Directory Regime. In early February he left Kyiv which had been occupied by the Bolsheviks, and moved to Odessa through Vinnitsa. On March 26, he arrived in Sofia where he resigned from the position of Ambassador of the Bulgarian Kingdom in Ukraine.

The Ukrainian diplomatic representative office in Sofia

At that moment the Ukrainian Embassy in Sofia operated without O.Ya. Shulgin – in

38 ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 1. Спр. 120, арк. 2.

39 Ibid, sheet 1.

40 Ibid, sheet 3.

41 Ibid, sheet 7. See also: Павленко В. а́ван Шишманов – повноважний посол Бол- гарськї в Українї // Мєжнароднє зв'язки України: науковє пошуки є знахєдки: Зб. наук. пр. 2010. Вип. 19. С. 61.

42 See: Павленко В. Українськє-болгарськє взаємини 1918-1939 рр. ... С. 19.

43 Власенко В. Перша хвиля мєжвоїнної українськї емєграції до Болгарії // Альманах болгарска україністика. 2013. Вип. 3. С. 181.

44 Гуммерус Г. Україна в переломнє часи. Шєсть мєсяцєв на чолє посольства у Київє / Репеклад з фєнськї, коментарє та передмова Й. Ремє, В. Пилипенка. Київ: Вуг.-полєгр. центр «Київськїй унїверситет», 2004. С. 73.

45 ЦДАВО України, ф. 3766, оп.1, спр. 120, арк. 20.

early August 1919 he left for Paris through Tsargorod, as member of the Ukrainian delegation at the amicable negotiations. He appointed F.G. Shulga, the Director of the Diplomatic Representative Office, as Attorney in Affairs (charge d'affaires). The status of the Ukrainian Embassy under Bulgaria's defeat in World War I and the partial loss of its territory, was inessential. As stated by Julian Nalysnik, „his work became completely idle...“⁴⁶

The first steps aimed at his career were taken on June 21, 1918, by the Order of The Ukrainian Council of Ministers on temporary diplomatic representative offices of Ukraine in the countries which were parties to the Brest Amicable treaty, as well as on the cost assignation for their maintenance. 245,600 karbovanets (rubles)⁴⁷ were provided for maintenance of the temporary representative office in Bulgaria. Apart from diplomatic representative offices, it was planned also to open consulates. A Commission on candidates for consular office at the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs recommended O. Nechaivskyi as the Consul in Bulgaria⁴⁸.

The June Order was not implemented, but in July, 1918, a 1st group embassy was established in Bulgaria and Oleksandr Yakovych Shulgin was appointed as plenipotentiary messenger and authorized minister at the Bulgarian Royal Government and His Majesty. As stated in the credential letter, „his unwavering loyalty to the interests of the Ukrainian State guarantee that he will succeed in performing the order aimed at amicable relationship between Ukraine and Bulgaria“⁴⁹. The application to the Minister of Foreign Affairs regarding the lawful appointment of O.Ya. Shulgin was dated June 15, i.e. the date of sharing ratification notes between Ukraine and Bulgaria in Vienna. The embassy staff formation had been completed by that moment. F.G. Shulga, a conscious Ukrainian, member of the Ukrainian community in Odessa, ex-secretary of the Odessa Exercise, owner of printing houses, candidate for minister of food and deputy minister of internal affairs, was appointed as consultant under recommendations of I.D. Shishmanov⁵⁰. Senior chancery officers were Dmytro Ivanovych Sheludko and Petro Ivanovych Sikora. The latter had enough experience in business organization, since he was a Vice Director of the Chancery at the Ministry of Internal Affairs of the Ukrainian People's Republic from December 1917 till April 1918⁵¹. Junior chancery officers were Yulian Mykolaiovych Nalysnyk and Mykola Semenovych Lavryk, while Yulian Vilchinskyi was responsible for military fees⁵². Ioanici Ivanovych Dodul, the Romanian-descent Ukrainian who could speak French and Bulgarian a little bit⁵³, became an interpreter (previously – an officer on special affairs at the Department of the Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian State). Yulian Nalysnyk said that O.Ya. Shulgin was „a sole person among the embassy

46 Налисник Юлѐан. Перше посольство Української Держави в Болгарії (спогад з-перед 20-ми років) // Дипломатія УНР в Української Держави в документах та спогадах сучасників: У двох томах/ Упоряд. в передм. в.М. Гнатюшина, О. С. Кучерука, О.О. Маврѐна; Вступ. Слово В.С.Оєризка. К.: Укр. Письменник, 2008. Т. 2. С. 254.

47 всторѐя української дипломатії : першѐ кроки на міжнародній аренѐ (1917 – 1924 рр.) ... С. 164.

48 ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 1, спр. 24, арк. 26.

49 Ibid. С. 205.

50 See: Старовойтенко внна. Листи Федора Шульги до Євгена Чикаленка// Пам'ятки. 2012. Т. 13. С. 141.

51 ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 183, арк. 205.

52 ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 1, спр. 22, арк. 2.

53 Налисник Юлѐан. Перше посольство української держави в Болгарії (Спогад зперед 20-ми років)// Червона калина: всторичний календар-альманах за 1939 рѐк. Львѐв, 1938. Т. VIII. С. 164-165.

members at its own office⁵⁴. While describing the embassy personnel, F.G. Shulga expressed the greatest distrust to the secretary Vasyly Dragomyretski and stated that he was a provocateur and anti-Ukrainian, and was previously devoted to the Military Governor General of Galicia, Earl G.O. Bobrynskyi, under occupation of Galicia and Bukovina in 1914-1916, „while destructing all the national elements“⁵⁵. Borys Bobrovskyi, „tsar’s general, a little bit Ukrainian“ was appointed as military attaché under a separate order⁵⁶.

The embassy moved to Bulgaria through Vienna and stayed there on July 18. On July 23, the Ambassador O. Shulgin jointly with V. Dragomyretski, D. Sheludko and I. Dodul participated in the solemn acception ceremony. The Ukrainian Ambassador in the Austrian Empire V. Lypynski took him to the hall of the Bristol Hotel in honour of the Bulgarian Embassy in Vienna, in order to sign ratification documents and made relevant speeches for health of the Hetman Pavlo Skoropadski⁵⁷.

The Ukrainian Embassy delegation arrived in Sofia on July 28, 1918. Representatives of Tsar Ferdinand I, minister of foreign affairs and community met the Ukrainian messengers at the railway station. Firstly the embassy officers stayed in Bulgaria Hotel, then in the house located at Tsar Krum II Street⁵⁸.

O.Ya. Shulgin made first visits on August 8-13 to the German messenger, Earl Oberndorf, the Austrian representative Earl Chernin, the Turkish representative Sefa-Bei and also invited them to his home⁵⁹. The fact that he, alongside other foreign representatives, was invited to solemn events (coronation of Tsar Ferdinand and birthday of the Austrian Emperor Charles I; opening the exhibition of the German artists) showed his equality as member of the diplomatic body. But the ceremony of issuing credential letter by O.Ya. Shulgin to the Bulgarian Tsar Ferdinand I was postponed due to the tsar’s absence from Sofia.

Upon the tsar’s return, the admission of the Ukrainian ambassador was appointed on September 7. There was a solemn ceremony of handing over the credential letters. In the presence of Prince Boris, the Prime Minister and Bulgarian politicians, Tsar Ferdinand I gave his best regards to Mr. Hetman and the whole Ukrainian nation on his part and on the part of the whole Bulgarian nation, and expressed his pleasure to invite the First Ukrainian Minister to his court⁶⁰.

A key task of the Embassy was aimed at representation of the interests of the young Ukrainian State and true notification of the mainly russophilian Bulgarian society on the struggle of the Ukrainian nation for state and national independence.

Apart from sending consuls to Bulgaria⁶¹, the Embassy also performed consular duties. Seeking for assistance and defense of its interests, every day Ukrainians applied to the Embassy for obtaining passports, visas, citizenship and assistance to prisoners of war. Senior officer P. Sikora registered the Ukrainians and issued passports thereto.

54 Налісник Юліан. Перше посольство української держави в Болгарії... С. 164.

55 See: Старовойтенко Анна. Листи Федора Шулги до Євгена Чикаленка// Пам’ятки. 2012. Т. 13. С. 150.

56 Налісник Ю. Перше посольство Української Держави в Болгарії... С. 253.

57 ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 1, спр. 106, арк. 40-41.

58 Налісник Юліан. Перше посольство української держави в Болгарії... С. 212.

59 асторєя української дипломатєї : перше кроки на міжнародній арені (1917 – 1924 рр.)...С. 207.

60 Дорошенко Дмитро. асторєя України 1917 – 1923 рр. Т. 2. ... С. 98.

61 асторєя української дипломатєї : перше кроки на міжнародній арені (1917 – 1924 рр.)...С. 210.

There was intensive correspondence in Ukrainian, Bulgarian, French and German. O.Ya. Shulga started negotiations with official representatives of the government upon the signing of the trade agreement between Ukraine and Bulgaria. He treated the following goods of large demand in Ukraine: tobacco, tannins necessary for leather factories, coal, oil, while he proposed to export from Ukraine sugar, some chemicals, processed leather, manufactory, timber, etc⁶². He discussed such issues in Sofia with Prime Minister Malinov. In the letter to the Minister of Foreign Affairs of Ukraine D.I. Doroshenko he highlighted the need to persuade I.D. Shishmanov to renew drafting the relevant agreement after the unsuccessful conversation with S. Gutnyk⁶³.

Another consular duty of the Embassy was rendering assistance to prisoners of war, refugees, repatriation and material assistance to handicapped natives. The Embassy agreed with the Bulgarian government upon granting equal rights to refugees from Russia and Ukraine⁶⁴. Since the competence of a consular institution included, inter alia, trade, navigation, industrial and economic duties, O.Ya. Shulgin recommended not to send a Ukrainian commercial agent to Bulgaria and entrusted such functions to the embassy consultant, F.G. Shulga⁶⁵. But the intention to establish a consulate in Sofia and a vice-consulate in Varna was prescribed in the Law on cancelling the Law dd. July 4, 1918 „On establishment of general consulates and consular institutions abroad“ and dd. November 5, 1918 „On providing new staff of the Ukrainian consulate institutions“⁶⁶.

In early September 1918, the special Commission on repatriation of the Ukrainian prisoners of war was founded. It included the embassy staff (O. Shulgin, F. Shulga, V. Dragomyreński, P. Sikora), Captain Baltov – representative of the Ministry of Defense, Mr. Ivanov – Head of the Sofia Inspection on prisoners of war and the Secretary of the Bureau on prisoners of war under the Bulgarian army. Upon request of the Commission to the Bulgarian government which emphasized the poor maintenance of prisoners of war (clothes and food delivery), hard labour conditions, mistreatment of supervisors, anti-sanitary conditions inside barracks etc., some measures were taken in order to improve conditions of maintenance of the prisoners of war⁶⁷.

The situation changed due to abdication of the throne by Tsar Ferdinand and the signing of the amicable treaty between Bulgaria and the Entente on September 29, 1918. In late October 1918, O.Ya. Shulgin found out from the USA Ambassador in Bulgaria that the Entente did not favour the independence of Ukraine but treated it as an element of the Russian Federation. Negotiations between the Ukrainian Ambassador and military and diplomatic representatives of the Entente showed that such position was stable; although the attitude to Ukraine got more favorable⁶⁸. The issue of material supply for the activity of the Embassy got more vital. There was a huge lack of salary prescribed by the Ukrainian government. O.Ya. Shulgin applied to the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine for increase of financing, since the Embassy consisted not only of earls, princes and rich

62 історія української дипломатії : перші кроки на міжнародній арені (1917 – 1924 рр.)...С. 210.

63 Ibid.

64 See: Павленко В. В. Українсько-болгарське взаємини 1918 – 1939 рр. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1995. – С. 25-41.

65 Ibid.

66 історія української дипломатії : перші кроки на міжнародній арені (1917 – 1924 рр.)...С. 172.

67 Власенко Валерій. Перша хвиля міжвоєнної української політичної еміграції до Болгарії//Българска україністика. Брой 3. 2013. С. 181.

68 Дорошенко Дмитро. історія України 1917 – 1923 рр. Т. 2. С. 282.

men, as it was earlier, but of people living on their own wages⁶⁹. An order of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine allowing monetary supply for the officers' daily travels was issued only on November 26, 1918. It amounted to 25 karbovanets (rubles) per day⁷⁰.

During the Directory regime in Ukraine, the Embassy was not withdrawn from Sofia. Only O.Ya. Shulgin gained a new office. Leaving Sofia, he notified the Ministry of Foreign Affairs of Bulgaria and Tsar Boris that he had to resign due to health conditions⁷¹. After his departure, from early January 1919 till early September 1919, F.G. Shulga managed the Ukrainian Diplomatic Representative Office. He wrote the following to Ye. Chikalenko: „All I feared and did not want most of all occurred“⁷². Control over the embassy's activity was entrusted to Oleksandr Gnatovych Lototski, from the Embassy of the Ukrainian People's Republic in Turkey⁷³. In order to introduce the Bulgarian history and culture to the Ukrainian society and to notify on the political situation in the Ukrainian People's Republic, the Embassy launched the non-periodic publication „Ukrainian Word“. Almost each day was devoted to the review of news regarding Ukraine, review of foreign press on the Ukrainian issue, publication of notices to be submitted by the Ukrainian delegates to the Paris Amicable Conference for consideration and notices to be shared between the French and British ambassadors and the Head of the Council of Ministers of the Ukrainian People's Republic in December 1917⁷⁴. In aggregate, four issues of the journal were published. Lack of information prevented the expansion and publication of another format, as recommended by representatives of the Bulgarian intelligence. F.G. Shulga mentioned that he had no contacts with the Government represented by him in Bulgaria⁷⁵. The new manager of the diplomatic mission was dismissed due to conflict with officers of the embassy and he trusted his duties to Vasyl Dragomyretski, first senior secretary in the rank of diplomatic agent.

Petro Sikora was still in charge of correspondence and accounting affairs of the Embassy, as well as cases of refugees and prisoners of war. He also prepared a two-week publication „Ukraininko-Bolgarski Pregled“ published in Bulgarian since October 15, 1919, instead of „Ukrainian Word“. He engaged in the publication some Bulgarian writers and journalists and expanded the content of the publication: it included scientific articles, vital information, original poems by Taras Shevchenko, Ivan Franko, Lesya Ukrainka and other famous Ukrainian poets and writers.

Dmytro Sheludko made contacts with press service, information and propaganda. I. Dodul, apart from translations, performed consular tasks and certain orders. M. Lavryk helped him in the accounting issues, while Yu. Nalysnyk was engaged in registration and commercial affairs⁷⁶.

In late 1919 the Embassy in fact was deemed as illegal: a special communiqué of the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs highlighted that there was no Ukrainian Embassy in Bulgaria – only private persons were functioning; the French intervention government

69 асторєя української дипломатії : перше кроки на міжнародній арені (1917 – 1924 рр.)... С. 211.

70 ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 1, спр. 2, арк. 15.

71 See: Олександр Шулгин в українському державотворенні та міжнародній політиці: Зб. наук. праць та документів/ Упоряд. В. Пєсунк. Київ, 2016. С. 179.

72 Старовойтенко а́нна. Листи Федора Шулги до Євгена Чикаленка... С. 150.

73 ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 97, арк. 33.

74 Налисник Ю. Перше посольство Української Держави в Болгарії... С. 256.

75 Старовойтенко а́нна. Листи Федора Шулги до Євгена Чикаленка... С. 150.

76 ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 160, арк. 10.

recognized neither its activity nor the Ukrainian People's Republic. The Ukrainians also accused Vasył Dragomyreński in russophilia. He responded to the June publication of „Volya“ as follows: „Under my official, in particular, diplomatic cases, I rely solely to orders of my government whose legal representative I am, i.e. the Directory and its Ataman-in-Chief Petliura. I never betrayed the case I support!“⁷⁷ The Ukrainian People's Republic government also obtained a request to pay attention to the activities of V. Dragomyreński. Material support of this activity almost ceased and the publication „Ukraininko-Bolgarski Pregled“ also stopped publishing.

Within the Council of ambassadors and heads of the Ukrainian People's Republic diplomatic missions, summoned by the Minister V. Nikovski in Vienna on August 18-20, 1920, in order to discuss the new foreign policy of the Ukrainian People's Republic and the tasks of the Ukrainian diplomatic representative offices, O.Ya. Shulgin, while discussing the issue of redundancy due to the lack of maintenance costs, insisted on preserving the diplomatic representative offices of the Ukrainian People's Republic in the Czech Republic, Bulgaria, Turkey and Hungary⁷⁸. The Embassy staff had only V. Dragomyreński, M. Lavryk and Yu. Nalysnyk.

The decision on the further existence of the diplomatic representative office was considered in November 1920⁷⁹. It was proposed either to treat the Embassy as the representative office of the 3rd group⁸⁰ or to wind-up the Embassy⁸¹. The case management of the diplomatic representative office of the Ukrainian People's Republic in Bulgaria was entrusted to K.A. Matsievich, Head of the Extraordinary Diplomatic Mission of the Ukrainian People's Republic in Romania. He stayed in Sofia in March 5-11, 1921. At that time the Embassy was presented solely by V. Dragomyreński. K. Matsievich had several official meetings with the Bulgarian state officers and diplomatic representatives. He even issued credential letters to the Prime Minister of Bulgaria and to the Minister of Foreign Affairs Alexander Stamboliyski⁸².

The most essential result of K.A. Matsievich's visit was the notification of the Bulgarian politicians on the situation in Ukraine and the status of the Directory of the Ukrainian People's Republic, as well as the position of the Ukrainian government regarding the plans to restore „the single Russia“. Having studied the situation concerning the internal conflict in the Embassy, he recommended to continue its activity managed by the diplomatic agent Vasył Dragomyreński, tried to settle the proprietary problems due to receiving costs from the Bulgarian government for cargo carriage by the Danube Shipping Company, settlements for the seized military property sent to Serbia during World War I and belonging to the Danube Shipping Company, return of two vessels and five barges to Bulgaria and many others⁸³. Together with V. Leontovych and Professor

77 Старовойтенко Анна. Листи Федора Шульги до Євгена Чикаленка... С. 163.

78 For more details, see: Матяш Арина. „Основною орієнтацією... мусить бути орієнтація українська“ // Україна дипломатична. – 2005. – Вип. 6. – С. 102-144.

79 ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 308, арк. 51

80 ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 32, арк. 145.

81 ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 14, арк. 146.

82 For more details, see: Власенко В.М. Везит Костя Мацєвича до Болгарії навесні 1921 р. // Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: збірник матеріалів 4-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Суми, 17 квітня 2015 р.: у 2-х ч. / Ред.кол.: В.М. Власенко, С.А. Дегтярьов, С.М. Король та ін. Суми: СумДУ, 2015. Ч.1. С. 3-7.

83 ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 308, арк. 54зв-55зв.

Luchev, V. Dragomyretski joined also the Temporary Committee of the Ukrainian Red Cross Association founded by K.A. Matsievich and aimed at assisting the Ukrainian refugees.

The attempt to restore the activity of the Ukrainian Embassy in Bulgaria was facilitated by one more reason. He treated Bulgaria as quite a neutral country and as temporary shelter for the Ukrainian government⁸⁴. But history made its own adjustments.

Conclusions

In general, the period from winter 1918 till summer 1921 may be treated as a successful attempt to facilitate the relationship between Ukraine and Bulgaria pursuant to the international law. The Brest Amicable Treaty (the first international act signed by Ukraine as an independent state) served as grounds for starting diplomatic relations between the Ukrainian People's Republic / the Ukrainian State and the Bulgarian Kingdom. Based on the content and essence of this treaty, it should be noted that the diplomatic representatives of both countries had powers prescribed in the terms and conditions thereof. The essence aspect was the election of state representatives and their status. Prof. I.D. Shishmanov, scientist and politician, managed the Bulgarian Embassy in the Ukrainian People's Republic / the Ukrainian State, while Prof. O.Ya. Shulgin, First Minister of Foreign Affairs, represented Ukraine in Bulgaria. Both had a title of authorized minister. The selection of such type of diplomatic representation, as were the two embassies, also showed the mutual respect of both states. The tasks of the diplomatic representations were quite similar, although with economic concern on the part of Bulgaria and political concern on the part of Ukraine. The Ukrainian representative office did all the best to notify the Bulgarian society on the Ukrainian true national ideas and struggle for state independence. Both embassies ceased their activities due to circumstances independent thereon (the Bulgarian Embassy existed for over 7 months, while the Ukrainian Embassy existed for nearly three years), yet they had facilitated the grounds for interstate relationship between Ukraine and Bulgaria, characterised by mutual recognition and mutual respect.

Iryna Matiash is Doctor of History, Professor, and leading scientist with the Department of History of International Relations and Foreign Policy of Ukraine at the Institute of Ukrainian History to the National Academy of Sciences of Ukraine. She is also Head of the Scientific Association on History of Diplomacy and International Relations (Kyiv, Ukraine).

84 See: Власенко Валерій. До діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Румунії (1919 -- 1923 рр.)// Україна дипломатична. Науковий щорічник. 2007. Вип. 8. С. 191 (публікація Листа Голови НДМ УНР в Румунії К. Маїєвича до міністра закордонних справ А. Нєковського).

Bulgaria on the Indian 'Silk Road'

A communication paradigm in the 21st century

Ivelyna Vatova

Abstract

In September, 2018, Indian president Ram Nath Kovind started his three-nation European trip, visiting three East European countries – Cyprus, Bulgaria and the Czech Republic. So, he traced one of the routes in the Indian 'Silk Road'. Mr Ram Nath Kovind visited Bulgaria on two important national holidays – The Teacher's Day (India, September 5th) and The Independence Day (Bulgaria, September 6th). Key events in the President's public agenda were his lecture, entitled Education as an Instrument of Change and Common Prosperity, at St. Kliment of Ohrid University of Sofia in front of the academic society, and the Ghandi Monument opening in the Bulgarian capital. There was a joint business forum and both stateheads sent the economic, trade and business community a common political message: 'Let's be key partners in defence industry and information technologies' for peaceful use of nuclear energy. Both sent a message to the international community as well: Bulgaria and India are ready to comprehensively cooperate in the framework of the strategic partnership between the EU and the Republic of India for an open and inclusive world order. The parameters of this bilateral cooperation were clearly defined.

Applying the descriptive method, I shall discuss in this article the three main aspects of the bilateral international communication: first, the event-occasion for the article, per se; second, the brief history of the bilateral relations; and third, the foreign strategy of India as a global player in the geopolitical reality of the 21st c.

Introduction

Bulgarians use to say 'chickens are counted in autumn'. In the beginning of September, 2018, the aircraft of the Indian president Ram Nath Kovind landed at Sofia Airport as a herald of goodness and of the warm autumn. The two-day visit was part of the three-nation European tour of the Indian state-head, the first one in the second year of his presidential mandate¹, at the invitation of the Bulgarian state-head, Roumen Radev.

This has been the first visit of an Indian president for the last 15 years, since 2003 when the previous president of the Asian country, Abdul Kalam, visited Bulgaria.

Mr Kovind is the 5th Indian state-head coming to Bulgaria.

1 In July 2017 Ram Nath Kovind was elected as India's 14th president and so became „the first Bharatiya Janata Party member assumed the highest public office in the world largest democracy“. Kovind, a veteran politician and lawyer with a previously low profile“, „boosts the representation of his Dalit community, which ranks at the lower end of India's ancient caste hierarchy, potentially helping Prime Minister Narendra Modi extend his voter base in a 2019 general election.“, Reuters reported. „Opposition leaders accused Modi of using the presidential race, which Kovind won easily in an electoral college last week, to further a divisive agenda through which, they say, he wants to redefine India as a Hindu-first nation.“ In a speech at his swearing in Kovind, however, he praised India's diversity, saying it was „the core that makes us so unique“. „I bow to the citizens of this great nation and promise to stay true to the trust they have bestowed on me,“ Kovind said, Reuters reported. - <https://www.reuters.com/article/us-india-president-idUSKBN1AA0V7>

1. Fifteen years later: „cooperation of a high surplus value“²

To activate India-Bulgaria political dialogue, to develop bilateral trade and economic and investment cooperation, to improve culture and education exchange – these were the issues of interest, framing the dialogue dynamics at the highest political communication level.

However, the first presidential mutual assertion is dissatisfaction with the current state of the average annual commodity turnover³ between both countries. Yet, the bilateral trade exchange has been raised by 76 per cent for 2016-2017. In the last decade India's GDP has registered a sustainable growth of 7 to 10 per cent as average per year. Bulgarian companies may take advantage of the vast steady developing Indian economy. The Indian companies may create partnerships and position themselves in the Bulgarian national market and in the bigger EU market as well. Specific real steps towards a new type of cooperation have been discussed: the opening of a direct airline Sofia-New Delhi, perspective projects in tourism, defence industry⁴, high technologies, information and communication, nuclear and space research, agriculture, pharmacy, biotechnologies, food (wine and tobacco) industry, automobile industry, infrastructure.

Four documents were signed: A Program for cooperation in science and technologies for 2018-2021 and three memoranda – a) for *Development of cooperation in tourism*; b) *between the Institute For Nuclear Research and Nuclear Energy-BAS and the Indian Global Center For Cooperation in Nuclear Energy*; and c) for *Understanding between the Indian Council of Cultural Relations and St. Kliment Ohridski University of Sofia*⁵.

A long standing tradition is Indian students to study medical studies in Bulgaria and the Bulgarian language to be actively studied in Delhi. India is interested in the educational curricula of the Bulgarian military universities of Sofia, Veliko Tarnovo and Dolna Mitropolia. President Kovind read a lecture in front of the academic community of Sofia University. The lecture's title was *Education as an Instrument of Change and Common Prosperity*. There he emphasized on two major fundamental elements: first, „Both, we and you, are representatives of ancient civilizations. There is evidence for our links dated ever since IV c. BC, since the time of the Mauri Dynasty in my country. There are ***some similarities established between the Indian alphabet brahmi and the ancient Bulgarian glagolitza***’ (bold&italic I.V.).“... and second, „Around one fourth of the population of Bulgaria is less than 25 years of age. In India 65 per cent of the population is under 35 years of age. ***The dreams of these young people, exactly, just, namely, are motivating us*** (bold&italic I.V.) to make even more efforts. These are dreams which we may carry out together.“ The meeting in the Bulgarian *Aula Magna* was on September 5th. Teacher's Day in the Republic of India. The event was broadcast directly, on live, by the Indian

2 The message of the Bulgarian President Rumen Radev as a key to the future Bulgarian-Indian relations - <https://www.dnes.bg/.../bylgaria-i-india-zasilvat-biznes-kontaktite-..> and also www.standartnews.com/.../golyam_potentsial_zai_konomichestvo_i...

3 Different sources are pointing different figures - from \$200 to \$350 mln, so I am accepting the average of around \$300 mln.

4 The Indian President invited Bulgaria to be a key partner in the defence and IT sector under the Make in India Program. India is traditional market for the Bulgarian defence industry and we import its software industry products. - <https://www.novinite.com/articles/191982/Indian+President+Invites+Bulgaria+to+Become+the+Key+Partner+in+Defense+Sector>, and also <https://www.bnr.bg/indijskiat-prezident-balgaria-moje-da-bade-kl...>

5 <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/1864701>

television into the homes of more than 800 mln viewers⁶.

In accordance with President Radev „This visit is of great importance as a proviso for the development of our relations in all fields of joint interest’; and also: „India is a country of a huge weigh in the system of international relations, not only because of the size of its population⁷, but because of its active and constructive foreign policy in the spirit of dialogue, peace, good neighbourhood, fight with global terrorism. India’s prestige in the UN is growing continuously and it is not by accident.“⁸ Bulgaria supports its candidature for the UNSC permanent membership. Both countries are discussing joint initiatives on the international stage, such as measures against terrorism.

1.1 On the presidential dialogueness

Key word in the public speeches of both presidents is the word ‘together’: „It is not important just to trade together. Even more important is to work together. Together to educate our staff, together to project and manage our scientific researches, without which there is no competitive economy in this global world. To invest and to develop production activities, together.“⁹

An example for a real willingness for an international communicative behaviour of that kind was demonstrated at the ceremony for the opening of Mahatma Ghandi’s Monument in Sofia. The event happened on the Bulgarian Independence Day, September 6th. „For Indians Ghandi is the spiritual compass due to whom India nowadays is the biggest pluralistic democracy in the world. His legacy is the link needed to bond the many-faced Indian society“, *the Bulgarian president emphasized, and his Indian colleague continued the dialogue*: „I am much obliged to the Bulgarian people for allotting on this very holiday an eternal locus and home for Ghandi’s monument in this beautiful country. In times of discord, outrage and violence, of downfall and degradation, the ideas and values of Mahatma Ghandi are even more genuine and authentic. Being a champion of non-violence and apostle of peace, the leader of the Indian independence movement transformed the politically unbelievable into a politically inescapable“.¹⁰

Mr Covind defined the Indian diaspora¹¹ in Bulgaria as a ‘living bridge’ between the two nations, a rational participant in the transformative journey of India.

Both state-heads met a real film producing team¹². They spent some time together with the *Brahmastra* movie team. So, it became clear that the president is a simple, common person as well, and ‘nothing human is far or alien for him’ – it occurs, Mr Radev admires Indian films and cheerfully he remembers *My Friend, the Elephant (Haathi Mere Saathi)*, a movie, popular for thousands Bulgarians some time ago. More than 50 percent

6 <http://news.bnt.bg/bg/a/prezidentt-na-indiya-v-su>

7 One sixth of the world population lives in India, i.e. 1,339 bln in 2017.

8 <https://www.president.bg/news4565/president-rumen-radev-today-bulgaria-and-india-started-speaking-in-one-voice-at-the-top-political-level-and-the-business-level.html&lang=en>

9 <https://www.president.bg/news4565/prezidentat-rumen-radev-dnes-balgariya-i-indiya-zagovoriha-v-edin-glas-i-nanay-visoko-politichesko-nivo-i-na-biznes-ravnishte.html>

10 <https://www.president.bg/news4566/prezidentite-na-balgariya-i-na-indiya-otkriha-pametnik-na-mahatma-gandi-v-sofiya.html>

11 In Bulgaria the Indian diaspora consists of 250 permanent citizens working in the small business or in various international companies; however there are around 400 interim persons, mainly students and IT experts.

12 Presidents Ram Nath Kovind and Rumen Radev visit Ranbir Kapoor, Alia Bhatt-starrer *Brahmastra* set in Sofia - <https://mumbaimirror.indiatimes.com/entertainment/bollywood/president-of-india-ram-nath-kovind-and-president-of-bulgaria-rumen-radev-visit-brahmastra-set-in-sofia/articleshow/65711746.cms>

of the now Indian film production are shot in this country, in London and New York as well.

It seems, both presidents were in an interrupted, unlimited dynamic dialogue, they talked in one and the same style with one and the same rhetorics. „Today Bulgaria and India started to talk in one and the same voice at the highest political level, and at business level.“, President Radev declared openly at the newsconference, and clearly emphasized that the „essence of the economic synergy is in the common activities without which there is no chance to be competitive“, and finally added: „geopolitically Bulgaria is positioned as a transit center and unavoidable element in the communication between Europe and Asia“.

1.2. The intended image

As early as the end of August the Indian Ministry of External Affairs announced the agenda of the trip¹³: it was sketched as the three-nation European tour and shaped the route through across Cyprus, Bulgaria and the Czech Republic, as well as the accompanying delegation members; a brief retrospection of the relations and partnerships with each of these countries from East and Central Europe and specific image details of the bilateral communication were given: with Cyprus the emphasis was on closeness of Mahatma Gandhi and bishop Macarius III views and the economic bilateral contacts (Cyprus is the 8th in rank investor in India); with Bulgaria – the old culture-history closeness, the attitudes of G.S. Rakovski towards the Indian independence struggle, the visit of R.Tagor in this country, the popularity of ayurveda, yoga and Indian films and TV series, the developed academic Indian Studies but the weak economic relations; with the Czech Republic – relatively intensive contacts even before the independence of India in 1947¹⁴, yet in the 9-10th c. traders from Bohemia and Moravia travelled in between the two continents; one of the first European Sanscrit chairs is established in the Charles University (1850)¹⁵; stable economic contacts today – the annual commodity turnover is above one billion US dollars and the investment capacity of 60 Czech companies in India is a proof for the vitality of the bilateral communication.

1.3. Design of the international communication paradigm: similarities and differences

Naturally the first question that everyone may ask is why these three nations exactly are selected. And even more naturally, the answer is neither easy, nor one-dimensional. It provokes a comparative analysis not only of this part of the European continent as a concrete context but also as an environment, conditions in which various geopolitical interests meet. As far as such an analysis is not an aim of this respective text I shall just briefly sum up the distinguished projected image differences and similarities in the bilateral communication.

1.3.1. Some common characteristics: a) the three nation-states are situated ge-

13 <https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/30341/State+Visit+of+President+to+Cyprus+Bulgaria+and+Czech+Republic+September+2009+2018>

14 In fact, first missions were established in 1921, the then Czechoslovakia opened consulate in Mumbai - <http://www.czechindia.com/en/history-of-relations>

15 The first Sanscrit Chair is in Collège de France, Paris (1814), followed by the University of Bonn (1816); there for the first time Franz Bopp introduced as an academic discipline comparative philology – Latin, Greek and Sanscrit.

ographically in the East and South-East part of Europe and are of specific geopolitical importance; b) the three of them are EU members; c) the three visits are at the invitation of the their state-heads; d) the agenda and the messages are in a similar communicative structure but consistent with the concrete national context: lectures in the most eminent national universities and meetings with their academic community, special addresses to the respective Indian diaspora; similar main topics of talks – expanding and deepening the bilateral economic contacts, joint, united international activities, especially against terror.

1.3.2. Some differences: Cyprus is a South-East Mediterranean island country, Bulgaria is in the heart of the Balkans, and the Czech Republic – in the center of ‘united’ Europe. Geographically, the route is passing almost along, in parallel, to the Chinese Silk Road in the Balkans. Let’s remember that in June the Indian presidential couple was on a visit in Greece, the Indian media report.¹⁶

Cyprus is not member of NATO, the other two states are. Cyprus and the Czech Republic entered the EU in 2004, and Bulgaria – in 2007. Cyprus is the only one among them that introduced the EU currency, the euro. The other two are still using their national currencies. The Czech Republic is the only one of the three that has joined the Shengen Zone, the rest are at a preparation stage for entering the zone.

1.3.2.1. Differences in the agenda of the President’s tour: in Cyprus there was an extra parliamentarian session and a meeting with the chair of the Chamber of Representatives, in Bulgaria – a meeting with the Prime Minister, and in the Czech Republic – with both, the premier and the head of the Representative MPs Chamber. In the Czech Republic the Indian President had a special visit to the International Laser Studies Institute „ELI Beamlines“ where the most powerful laser system should be installed; academics of both countries are already working on joint projects under the ‘Make in India’ Program. Among the five signed documents of bilateral importance a special attention is paid to visa regime concerning Indian highly qualified workers and diplomats and it enters into force immediately, as of October, 2018.

1.4. Media and politics

For the purposes of this analysis I made a special complex analysis of the Bulgarian 2-day visit, defined by the Indian media as the ‘second step’ of the Presidential European tour. Two national media corpuses have been shaped: major Bulgarian and Indian media covered the events and the trip as a whole. Summorized, the picture is as follows:

1.4.1. The Bulgarian media: The first 3 Bulgarian media that informed the publics immediately on September 4th between 2.07. pm and 2.40 pm., about the president’s program and visit, were *24 Hours Daily*¹⁷, *Focus Information Agency*¹⁸ and *www.economy.bg*¹⁹. My surprise as a researcher came from the fact that, unexpectedly, the first, i. e. the fastest, occurred to be a private media and not the state ones or the so-called public-service media. The difference between the first 2 was only 3 minutes, between

16 <https://timesofindia.indiatimes.com/india/president-kovind-leaves-on-3-nation-visit-to-greece-suriname-cuba/articleshow/64614050.cms>

17 <https://www.24chasa.bg/novini/article/7038627-04.0.9.2018,14.07>

18 <http://www.focus-news.net/news/0000/00/00/2563238/>

19 <https://www.economy.bg/bulgaria/view/32706/>

the second and the third – 30 minutes. The national broadcaster, *Horizon Radio Program*, informed about the event on its site on September 5th, 2018. Keywords of the newstitles registered are ‘president’, ‘visit’, ‘extremely important partner’, ‘defence and information technologies’, ‘direct airline’, ‘monument of Mahatma Gandhi’²⁰.

The image developed is a normal result of media coverage of a familiar and usual event; it is not situated in the geopolitical and geoeconomic context, not even mentioned as being part of a three-nation European tour. The visit is presented as a media perception, just and only, from the viewpoint of the domestic political and economic reality, there is a lack of shaping the process, per se, the event picture (European tour) is not constructed as a holistic comprehensive entity but as a separate singular element (Bulgarian visit). As a specific peculiarity of the media coverage I may indicate the Presidency webpage²¹. The Presidency as a host institution published on its webpage the full information one needs about the event as a whole, and its details as development. However, I am not convinced that everyone, as a mass audience, may guess to go to this webpage for such a type of information. Data about the Bulgarian-Indian relations developments one may find on the sites of different other institutions²² but again the media do not pay enough attention. No media announced that the visit of the Indian president is a part of the three-nation Europe trip shaping an important for India, and the respective region, corridor to Europe. For this one could get information from the site of the Ministry of External Affairs of the Republic of India²³. This visit has been preceded by a visit to Greece in June, 2018.

1.4.2. The Indian media: in this case it is a little bit difficult to register the first national media that has informed about the agenda of the presidential European visit. The preliminary program has been announced by the Indian information agency PTI²⁴, and also by the biggest and most respective media, such as *The Times of India*²⁵, particularly the special YouTube channel of the media group²⁶, *The Business Standard*²⁷,

20 Besides the media, mentioned in notes 24, 25 and 26, also <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/1864701>, <http://bnr.bg/horizont/post/101015679/>, <http://news.bnt.bg/>, <http://bnr.bg/post/101015920/>, <https://www.tvevropa.com/2018/09/>, <https://nova.bg/news/view/2018/09/05/225979>

21 <https://www.president.bg/news4564/rumen-radev-i-ram-nath-kovind-balgariya-i-indiya-shte-zatvardyat-traditsionoto-si-priyatelstvo-s-nova-dinamika-v-dvustranniya-ikonicheski-obmen.html>; <https://www.president.bg/news4565/prezidentat-rumen-radev-dnes-balgariya-i-indiya-zagovoriha-v-edin-glas-i-na-nay-visoko-politicheskonoivo-i-na-biznes-ravnishte.html>; <https://www.president.bg/news4566/prezidentite-na-balgariya-i-na-indiya-otkrihapametnik-na-mahatma-gandi-v-sofiya.html>, etc.

22 For example, the site of the Ministry of Economics.

23 As early as September 1, 2018, the agenda is published on <https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/30341/State+Visit+of+President+to+Cyprus+Bulgaria+and+Czech+Republic+September+0209+2018/>

24 Preliminary information was published by PTI and <https://www.moneycontrol.com> – PTI or Press Trust of India is the biggest Indian news agency, and the second mentioned above is a financial portal, established in 1999, considered today as the biggest internet source in this country for financial and business information and has more than 17 mln visitors per month.

25 The Times of India, TOI, is one of the most prestigious media in India, the best sold English daily in the world and the oldest published still newspaper in India (its first issue was published in 1838), the third in circulation with more than 7.6 mln readers and subscribers – nearly 784,000, the media group has totally 37 publications.

26 <https://www.youtube.com/watch?v=1a8K9UE1X6c> u https://www.youtube.com/watch?v=Ojf_bM7S0W8

27 https://www.business-standard.com/article/118090500023_1.html; The Business Standard is a daily preferred by the serious business readers, the newspaper is published simultaneously everyday from 12 centers in India.

*Aninews*²⁸, *The Tribune of India*²⁹, etc. Their keywords were „president“, „arrives in Bulgaria“, „Indian community“.

The pathfinder message was „Indian president is at 2-day visit to Bulgaria’. The Press office of the Ministry of External Affairs of the Republic of India applied a basic tactics in the international public diplomacy – preliminary complex holistic announcement of the president’s agenda emphasizing to the three-nation specific character of the trip and with individual accents on important elements from the bilateral relations with each singular country. In this manner it sent holistic messages to the international publics. Indian media covered the visit, itself, as a national team. Each of them considered carefully the level of importance of the event from the perspective of its individual media profile and the interests of its individual own audience. The Bulgarian visit was positioned as a part of the so-called European three-nation trip of the Indian president, aimed as a step in carrying out the strategic goal of India to increase the communication with the EU. The restraint tone of the titles was added by data for the coming and leaving directions of the presidential aircraft.

A most curious element in the Bulgarian case was that only *Mumbai Mirror* had mentioned the 30-minute meeting with the Indian film-team, working in this country. From the Bulgarian side the information is also absolutely scanty.

2. Bulgarian-Indian relations. A ‘Tit-Bit’ history is never redundant

Bulgaria and India, as in contrast to the Czech Republic (former Czechoslovakia), established diplomatic relations not until December, 1954, after negotiations held out in Moscow in the middle of the same year; in April 1955 Sofia opened a diplomatic mission in New Delhi, and an embassy – in March 1961. Since July 1955 till April 1970 Bulgaria and its citizens are served by the Indian missions in Belgrade and Bucharest. Not until May 1970 the Indian embassy was open in Sofia as well. Indira Ghandi was the first Indian premier who visited our country in October 1967, her second visit was in 1981; and Todor Zhivkov was the first Bulgarian Prime Minister who had ever visited India, in January 1969. The Indian presidential visits to Bulgaria are as follows: Varahagiri Venkata Giri, commonly known as V.V. Giri (1976), Neelam Sanjiwa Reddy (1980), Shankar Dayal Sharma (1994) and Abdul Kalam (2003). The Bulgarian statemen who have visited the Republic of India till now are as follows: presidents – Todor Zhivkov (1976 and 1983) and Peter Stoyanov (1998); premiers – Stanko Todorov (1974 and 1980) and Sergey Stanishev (2007).

The first bilateral protocol for trade exchange was signed in New Delhi on September 16, 1956, and the first agreement for economic, scientific and technical cooperation – in Sofia on May 2, 1967. The Joint Commission of Economic, Scientific and Technical Cooperation (with Sections for machinery construction, electronics, agriculture, chemistry, defence industry food, wine and tobacco industry etc.) started to function in Sofia

28 <https://www.aninews.in/videos/world/india-bulgaria-friendship-very-special-president-kovind/> - a leading multimedia news agency in South Asia, established 50 years ago, now with more than 100 correspondence offices in India, South Asia and worldwide.

29 <https://www.tribuneindia.com/news/nation/president-kovind-arrives-in-bulgaria/647664.html> - The Tribune of India is one of the oldest newspapers in this country and with the biggest circulation in North India; its first issue appeared on February 2, 1881, in Lahore, today in Pakistan; the newspaper announces to be „and independent edition in the true sense of this word“ and has two additional publications – in Punjabi and in Hindu.

in November 1973, and in 1975 the first cultural agreement between the two countries was signed. Step-by-step India has become a more and more important trade partner for Bulgaria. As early as September 2017, the Indian companies planned to invest more than \$ 55 mln in short-running projects in Bulgaria³⁰. More information as in respect to the actual state of the relations between Bulgaria and India one may get from the last issue of *Svetilnik Annual Review*³¹.

3. India is positioned in the new global communicative space

Today India is the fifth world country in defence expenditure and the fourth – in military budget (\$50.7 bln). Behind it are such powers as Saudi Arabia and Russia and the first three leaders are the USA, China and the UK³². India has the second most numerous army with more than 1.4 mln active staff personnel and the biggest volunteer army in the world³³. India is the third biggest economy in the world in standard of purchase parity capacity (PPC), and by nominal GDP – sixth³⁴. After the economic stabilization from 1991, the average GDP annual growth of this country is held up in-between 6 and 7 per cent. During the financial 2015 and then during the 2018 financial year its economy was the world first as for development rate; as such it left behind the People's Republic of China³⁵.

There are many international bodies where India is among the co-founders: the UN, Non-Aligned Movement, BRICS, Asian Development Bank (ADB), G20. As a subject of the international relations, it plays a determined role in structures such as the EastAsian Summit (EAS), World Trade Organization (WTO), International Monetary Fund (IMF), G8+5 and IBSA Discussion Forum³⁶; Asia Infrastructural Investments Bank (AIIB) and Shanghai Cooperation Organization (SCO); and also the SouthAsian Association for Regional Cooperation (SAARC), and Bengal Bay Countries Initiative for Multusectoral Technical and Economic Cooperation (BIMSTEC). India takes part in the UN peacekeeping missions and since 2007 it is the UN member with the second highest peacekeeping capacity.

3.1. „Look-East Policy“

Indian foreign policy has always been subordinate to the idea that relations with the neighbours are among the expanding concentric circles set up around a central ax of historical and cultural similarities.³⁷ Almost 22 million of Indians live and work outside the country and are part of country's foreign politics. In the 1990s, the domestic economic problems, the collapse of the world bipolar political system coerced India to rethink its foreign relationships. Former politics are already out of relevancy to the new geopolitical situations. The end of the Cold War destroyed the very essence of the non-alignment concept. So, the 20th century's last decade shaped the Look-East concept as an impor-

30 <https://www.novinite.com/articles/183545/India+is+Increasingly+Becoming+an+Important+Trade+Partner+with+Bulgaria>

31 Svetilnik (Candlestick) Periodical, issue 20, 2018, pp.16-34, published by Friends of India Club.

32 According to data from ‚2016 Jane's Defence Budgets Report‘ - <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/india-among-worlds-top-five-defence-spenders-report/articleshow/55943803.cms>

33 „Press Information Bureau“. Archived from the original on 15 September 2016.

34 The data concerning 2016, World Development Indicators database, World Bank. Database updated on 1 July 2017.

35 China. - „IMF World Economic Outlook (WEO) Update, January 2017: A Shifting Global Economic Landscape“. Imf.org.

36 Abreviation in English from India, Brazil, South Africa

37 India and the world - <http://www.indianembassy.org/policy/30ar01.pdf>

tant aspect of the foreign political strategy of India. It was modelled as an attempt to compensate the disbalance in the political and economic contacts with its neighbours in South-East Asia; however, today a special attention is paid to the less developed North-East regions of India, itself, and their economic development and the utilization of the privileges granted by the huge ASEAN markets. After the beginning of the economic stabilization of the country, this politics occurred to be an extraordinary, exceptionally serious strategic foreign-politically oriented decision, „strategic shift, change of the Indian vision for the world and the country’s position in the developing global economics“, as the former premier of India Manmohan Singh, defined it. The ASEAN region is rather rich of natural and human resources and this richness creates a natural basis for integration of ASEAN countries and India: today the bilateral trade with ASEAN as an entity is increased every year by average of 25 per cent. Since the beginning of the 21st c. India activated this politics at various communication levels: from ASEAN summits (2002) to concrete regional initiatives such as BIMSTEC and joint operational activities in the frames of common projects such as Gang-Mekong.

3.2. India-China

Special attention is needed for the relations between the two giant neighbours. Both countries are in search of routes to reduce tensions between them along the common frontierlines, to develop trade and culture contacts, to normalize communication between them. A part of these ambitions already have their effects whether it is via BRICS, ASEAN or any other common and mutual initiatives. Despite the frontier sparkles with burst in their line communication, India ever since 1998 has declared that China is not a threat for it, and in 2003 it formally and officially acknowledged Tibet as part of China; in the next 2004 China answered by recognising Sikkhim as a formal official part of India.

3.3. India-Australia, Japan

Although for the European view Australia is a far-reached matter of interest, in fact, this country is a part of the daily agenda of the politicians and statemen in Delhi and of the common Indians as well. Naturally, the continent-state is an active actor in the Indian international communication, at regional level. Quite often some different misapprehensions may occur, especially in the past decades: for example, the refusal of India to sign the North Pacific Treaty (NPT) and the refusal of Australia to provide India with uranium which led to the resignation of the government in Cambera. A strategic cooperation between India, Japan, USA and Australia was launched in the second half of the 2010s. According to the analysts, it was a product of the good will to balance Chinese initiatives in the Indo-Pacific region. Of special importance in this group are the relations between India and Japan, especially their particular communication dimensions in various areas: for example, the Japanese financing of various infrastructural projects as the New Delhi metro, Japan’s participation in navy drills in the Indian Ocean.

3.4. India-developing countries

These relations are very specific, especially with the Republic of South Africa (RSA), Brazil and Mexico. These states often represent the interests of this special group at different international forums such as G8+5, IBSA and WTO. The image of India as a

carrier of the standards for the developing world gives the country a fundament, the grounds to speak on behalf of more than 30 other countries with similar, close foreign political and international economic interests, for example during the Doha rounds for development. The country maintains close ties with the states from the Persian Gulf and the African Union.

3.5. India and the geostrategic partnerships

In 1998 for a second time India tested its nuclear weapons³⁸ arguing that the nuclear program was necessary as a barrier against the potential Chinese threat. The USA, Japan and Europe imposed sanctions against the country; in 2001 however a bigger portion of these sanctions were revoked.

In 2015 India leased from the Seishel Islands a coral island, northway from Madagascar, for a military base. After the events of 9/11, 2001, the Indian intelligence committed to the USA information for the Al Queda activities as well as for similar groupings in Pakistan and Afghanistan.

The country has agreements for strategic partnership with almost 30 countries in all continents. Although India takes part in none of the biggest military-political alliances of today's world, it has strategic and military relationships with most of the main powers – the Russian Federation, the State of Israel, France, the USA, the UK, Italy. Russia is the biggest military supplier of India, followed by Israel and France. The Foundation for National Security Research in New Delhi recently published the report *India's Strategic Partners: A Comparative Assessment*, ranking the first 5 strategic partners of India: Russia – 62 scores, USA (58), France (51), UK (41) and Germany (37). Japan is at sixth position with 34 scores; the assessment scale is of up to 90 scores and none of the countries, mentioned, reaches this top position.

Both contribution to the war against terrorism and the high tidal wave in its economy help India develop active diplomatic relations. These dynamic activities strengthen the bilateral relations with the USA and the EU, and the bilateral trade between them has been doubled in the last 5 years.

3.6. India-USA

One of the most interesting peculiarities of their bilateral relationship reflects the changes occurred in their communication in respect to the nuclear armament proliferation – before, the American strategic thinking created an image of India related mainly to the US anxiety about nuclear and missile programs of the Asian state. In the 21st c., however, the American perception endured a serious transformation and reorientation: the Americans even more and more realize the failure of their insistence policy that India reduces totally its nuclear program; they have strated to promote, rather, the insistence policy that India exerts influence through its growing power and authority in favor of their aims concerning the nuclear non-proliferation and counterproliferation in the international communication.

The USA is the oldest modern democracy and ideas such as democracy and human rights are fixed in the grounds of their foreign political doctrine. On the other hand, India is

38 Known as „Pokhran-II“, a series of 5 A-bomb explosions in the region of the Indian state of Rajasthan, in Thar Desert, North West India and East Pakistan; these tests occurred in May, 1998.

the biggest modern democracy in the world, so it is difficult to neglect and not to respect it. Cooperation between them triggering stimulation of a global democracy is among the most important segments of the US-India bilateral relations. India is among the founders of the Community of Democracies (CoD), a well-known US initiative. At the same time, however, India rejects the US proposal to establish a Center for Asian Democracy.

3.7. India-the EU

India is among the first states launching a program for active relations with the EU, based on two main documents: Joint Political Statement (1993) and Agreement for Cooperation (1994). In 2004 India and the EU became strategic partners. The EU is the second biggest trade block in the Indian list of economic partnerships, almost 20 per cent of the Indian foreign trade belongs to the EU. The biggest block partner is the Council for Cooperation from the Persian Bay with almost \$160 bln total trade exchange. India is the 8th biggest commercial EU partner.

Conclusions

After the end of the Cold War, India faced a dynamic domestic economic liberalization which gradually imposed its mark on the foreign-political doctrine of the country and on its international image as well. Today India is an affirmative regional power, new-emerging global power and potential superpower. Its voice can be already clearly heard and distinguished, and its face is quite visible in the world affairs.

The image of the country in the international communication in the 21st c. has been developed in an unusually dynamic way, especially after the changes of 2014. It signals for new levels and stages of communicative behaviour intensity.

However, for decades on, its mainstream principal direction has been one and the same and its key messages are *non-violence, support, peace, non-interference* in the domestic affairs of the other countries and nations, *economic and cultural and not military provoking cooperation*. At the same time it develops a serious system of national defence, it develops the field of space research, nuclear, medicine and IT sectors, and the free trade zones are expanding.

The media images created and still under creation by the Indian international public diplomacy, are a combination of centuries-old traditions and innovative media techniques and technologies. India talks to the global world in a high voice and clear, unambiguous way, and so it proves that in the field of international communication, de facto, the question about monologue or dialogue does not exist, since in this field more important is the polilogue and the skill, ability and mastery to exactly formulate messages, to send them to the exact address in the exact hour and to guarantee listeners in order to get distinct and legible heariness in a global world where the voices are too many.

References

1. Сп. „Светилник“ [Svetilnik (Candlestick)] Periodical, published by Friends of India Club, 2018.
2. <https://www.president.bg/news4564/rumen-radev-i-ram-nath-kovind-balgariya-i-indiya-shte-zatvardyat-traditsionoto-si-priyatelstvo-s-nova-dinamika-v-dvustranniya-ikonomicheski>

obmen.html

3. <https://www.president.bg/news4565/prezidentat-rumen-radev-dnes-balgariya-i-indiya-zagovoriha-v-edin-glas-i-na-nay-visoko-politichsko-nivo-i-na-biznes-ravnishte.html>
4. <https://www.president.bg/news4566/prezidentite-na-balgariya-i-na-indiya-otkriha-pametnik-na-mahatma-gandi-v-sofiya.html>
5. <https://www.24chasa.bg/novini/article/7038627> - 04.09 2018, 14.07
6. <http://www.focus-news.net/news/0000/00/00/2563238/>
7. <https://www.economy.bg/bulgaria/view/32706/>
8. www.standartnews.com/.../golyam_potensial_za_ikonomichsko_i...
9. <https://www.novinite.com/articles/191982/> Indian+ President+Invites+Bulgaria+to+Become+the+Key+Partner+in+Defense+Sector,
11. <https://www.bnr.bg/indiiskiat-prezident-balgaria-moje-da-bade-kl...>
12. <http://bnr.bg/horizont/post/101015679/>
13. <http://bnr.bg/post/101015920/>
14. <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/1864701>
15. <http://news.bnt.bg/>
16. <http://news.bnt.bg/bg/a/prezident-na-indiya-v-su>
17. <https://www.dnes.bg/.../bylgariia-i-india-zasilvat-biznes-kontaktite...>
18. <https://nova.bg/news/view/2018/09/05/225979>
19. <https://www.tvevropa.com/2018/09/>
20. <https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/30341/> State+Visit+of+President+to+Cyprus+Bulgaria+and+Czech+ Republic+September+0209+2018/
21. <http://www.indianembassy.org/policy/30ar01.pdf>
22. <https://www.youtube.com/watch?v=1a8K9UE1X6c>
23. https://www.youtube.com/watch?v=Ojf_bM7SOW8
24. https://www.business-standard.com/article/118090500023_1.html
25. <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/india-among-worlds-top-five-defence-spenders-report/articleshow/55943803.cms>
26. <https://www.aninews.in/videos/world/india-bulgaria-friendship-very-special-president-kovind>
27. <https://www.tribuneindia.com/news/nation/president-kovind-arrives-in-bulgaria/647664.html>
28. <https://mumbaimirror.indiatimes.com/entertainment/bollywood/ articleshow/65711746.cms>
29. <https://www.reuters.com/article/us-india-president-idUSKBN1AA0V7>
30. World Development Indicators database, World Bank.
31. „IMF World Economic Outlook (WEO) Update, January 2017: A Shifting Global Economic Landscape“

Ivelyna Vatova holds a Master's degree in journalism (Sofia University) and in sociology (CEU); she has completed special courses in international relations in Great Britain, Belgium, China, and international communication study practice in India; she is author of the first BA taught course in public diplomacy (NBU). She has worked for the Bulgarian National Radio, lectured in different European universities, published academic texts in various Bulgarian and foreign editions. As a translator and editor, both from/into English she has published about 20 books and many articles in social science and humanities. Currently, she is a full-time PhD student at Sofia University in international communication, profile (South) East Asia, majors China, India and Japan.

Islam in Turkey *

Peter Vodenski

Religious beliefs – role and place of Islam

The predominant religion in Turkey is Islam; about 99.8% of the population identify themselves as Muslims. According to generally accepted studies about 80% of modern Turkey's population are Sunni, and 20% are Shia-Alevi. Islam spread in the lands of present-day Turkey in about the second half of the 11th century when the Seljuk Turks expanded in Eastern Anatolia. Since 1517 the Sultan became the only Caliph (from Arabic – „successor“, „steward“) of the prophet Mohammad, supreme head of the Islamic Community, performing spiritual and secular leadership of the Islamic world.

After WWI a group of patriotic nationalistic officers and intellectuals, headed by Mustafa Kemal, refused to accept the peace treaty of Sevre and started armed action that grew into a war of national liberation. The Republic of Turkey was established in 1923 (the peace treaty of Lausanne). The republic was built by Mustafa Kemal, who was named Atatürk (father of the Turks), on an ideology, resting on six principles: *populism, republicanism, nationalism, laicism, statism* (state control of the economy) all this *requiring reformism*.

Atatürk's reforms encompassed practically all spheres of Turkish society, including the role of religion. The Sultanate was annulled on 1 November 1922, and the Caliphate on 3 March 1924 (the position of Sheikh-ul-Islam was also annulled and all religious questions were handed over to a Directorate for Religious Affairs (Diyaret İşleri Başkanlığı). In subsequent years women were granted equal rights with men (1926-34), wearing the fez and hijab was banned (25 November 1925), a Civil Code was adopted (in March 1925 the sharia courts were disbanded and civil judicial procedures were introduced), and on 30 November 1925 the religious sects and orders were closed down. These reforms, in particular in the religious sphere, were met by strong resistance by the clergy and on certain occasions caused revolts which Atatürk suppressed radically.

Atatürk and his followers regarded organised religion as anachronism, opposing „civilisation“, which according to them was rational secular culture. When in the 1920s (and later for that matter) reforms were carried out in the direction of a secular society, the reformists strived to exclude religion from the sphere of public policy and to restrict it to personal morality, behaviour and faith. The aim of these changes was to place Islam under the control of the state.

Political parties and their relations with Islam

In any event, during Atatürk's time Islam incessantly played inalienable role in citizens' private life. This role grew after the relaxation of political control in 1946. The newly-established Democratic Party (DP) lead by Adnan Menderes included

* The article has also been included in the publication „Balkan Islam. A Barrier or a Bridge for Radicalisation?“ by Economics and International Relations Institute, Friedrich Ebert Stiftung and Bulgarian Diplomatic Society, Sofia, 2018.

in its programme some policies aimed at satisfying the aspirations of the religious circles, which brought it votes at elections.

After the DP came to office, it started gradually to meet the need for restoring religious education in state schools. In the 1950s religious education became obligatory in schools unless parents expressly objected. In 1949 a Faculty for Religious Education at the University of Ankara was established for training teachers in Islam and imams. In 1951 the DP government opened a special secondary school (Imam Hatip) for the education of imams and preachers. In 1982 religious education became obligatory for the pupils in primary and secondary school.

In the 1960s the successor party to the DP was the Justice Party (JP) headed by Süleyman Demirel, which gradually withdrew from the rural areas, and the space freed by it was occupied by newly created small parties with religious orientation. The deep changes in society brought to the forefront the respective politicians who had the skills to exploit voters' religious feelings. Such a politician was Necmettin Erbakan. On the basis of the "National Outlook" (*Millî Görüş*) ideology he created one after the other several pro-religious parties (at the first congress in 1970 of the National Salvation Party, created by Erbakan, it embraced an Islamist political philosophy and for the first time the chant „Allah-u-Akbar“ was heard at a party forum).

Speaking about such politicians, one should point out also the role of the current President Tayyip Recep Erdoğan. He was a member of Erbakan's Welfare Party, and in 1994 he was elected mayor of Istanbul; after the party relinquished power (under the pressure of the military) and after its ban, he was sentenced to four months imprisonment. In 2001 he established the Justice and Development Party (JDP) which won the parliamentary elections in November 2002. The court record of Erdoğan, burdened by imprisonment, prevented him initially from becoming prime-minister but later the law was amended. In 2014 he was elected President and after the win at the 2017 referendum on amending the Constitution and the transformation of the republic's form of government from parliamentary to presidential, in 2018 he was elected President and headed the executive. In parallel, Erdoğan preserved his position of party leader.

One of the reasons that in the 1970s and 1980s Islam underwent political renaissance was that the leaders to the right of the political centre regarded religion as a lever in the fight against left and leftist ideas, which were becoming socially popular. A very powerful and influential group of intellectuals, organised in the so-called „Intellectual Hearth“ (*Aydınlar Ocağı*), emerged, preaching that the true Turkish culture is a synthesis of the Turkish traditions before the adoption of Islam and the tenets of Islam itself.

Attitude of the state institutions towards the Islamic communities, existence of Islamic trends and religious organisations

The tolerant attitude of the state towards Islam leads to the development of private initiatives, including construction of new mosques and religious educational establishments in the cities, establishment of Islamic centres for research and holding conferences dedicated to Islam, development of Islamic newspapers and

magazines, opening of Islamic health centres and orphanages, as well as financial institutions and cooperatives. In 1994 the first Islamic TV channel (Channel 7) began broadcasting first in Istanbul and later also in Ankara.

Turkey was the first Muslim country which in 1925 officially banned women from wearing hijab. For the first time in 1984 the then prime-minister Turgut Özal, following the policy of „synthesis with Islam“, rescinded this ban, but under public pressure from secular circles in society he restored the ban in 1987. In 2008 Erdoğan's government made a new attempt to remove this ban in the universities, but the Constitutional Court left it in place. In 2010 the ban was lifted and in 2013 the wearing of hijab was allowed in government offices. In 2014 the ban to wear hijab was lifted for the upper classes in the state schools. In 2015 the Supreme Military Court of Turkey annulled the ban on wearing hijab by relatives of servicemen when visiting barracks.

Islamic sects, movements and organisations like Nakşibendi, Bektashi, Nurcu, etc. developed too. They also have their own media. It is believed that their membership includes a substantial part of the Turkish political, economic and cultural elite (it is a well-known fact that the former prime-minister Turgut Özal was a member of Nakşibendi and it is thought of Erdoğan as being „very close“ to Nakşibendi). The members of Süleymanlılar (Sülaymanites) – more than 100 000 persons – do not consider themselves an Islamic order but „followers“. In their ranks there are ministers, members of parliament, founders of political parties (after the formation of the JDP the Sülaymanites divided politically between the Motherland Party and the JDP). They carry out humanitarian, educational work in Germany, Belgium, the Netherlands, Austria, France, Sweden and Switzerland – a total of 1 700 associations. Support for Erdoğan and JDP was expressed, before the June 2018 elections, also by 14 organisations of the Salafites (there are claims that Turkish Salafites have taken part in the fighting in Syria on the side of the radical groups).

The religious charity foundation Maarif (there are rumours that it is under the control of President Erdoğan) not without help from Diyanet and TİKA (Development agency), as well as from other humanitarian organisations serving as cover for the intelligence service MIT (*Milli istihbarat teşkilatı*), is currently implanting itself in the place of FETO (Gülen movement), and not only in Turkey itself but also in the Balkan countries and among the Turkish communities in Western Europe, which FETO had penetrated through educational establishments, libraries and foundations.

In the last years the influence of the Directorate of Religious Affairs (Diyanet), established by Atatürk, is growing. The budget of this Directorate, subordinated directly to the President, amounts to billions of dollars. In 2002 its budget was USD 325 million and in 2016 – in excess of USD 2 billion, which is by 40% more than the budget of the ministry of interior and equals the budgets of the ministries of foreign affairs, energy and culture and tourism together.

The Directorate takes care of the construction and maintenance of mosques (almost 100 thousand in Turkey), of the wages of the imams, etc. It allocates resources also to the Islamic communities abroad – in the Balkans, in the Western countries with Turkish communities, etc., where it tries to send its imams and preachers, and to carry out work among them, including intelligence work. After the coup attempt in 2016 the Diyanet ordered its employees abroad to monitor and

report on activities of Gülenists and hundreds of intelligence reports from dozens of countries were sent to Ankara. The Diyanet has 150 thousand employees, which practically means an entire army of Islamism. The Diyanet has licence to create its own media – TV and radio stations, newspapers, magazines.

After 2011 the Diyanet started to issue fatwas on request and their number is growing steadily. At the end of 2015, for example, the fatwas explained that „one should not keep dogs at home, should not celebrate the Christian New Year, should not play lottery, neither have tattoos“. The establishment newspaper „Yeni Şafak“ (which advocates the policy of the JDP) publishes these fatwas periodically. However, although the Diyanet is a government body the fatwas issued by it do not have (at least so far) the obligatory character of a law in Turkey.

During the June 2018 presidential and parliamentary elections, the opposition defined as a sort of interference in the election struggle in Turkey the support for the JDP by the Muslim clergy and in particular their active campaign in favour of Erdoğan. For this purpose religious evenings (iftar) and the Muslim places of worship were used (during the prayers appeals were made for support of the JDP and Erdoğan's portrait was placed in every mosque or in front of its entrance).

It should be pointed out that the Diyanet takes care only of the Sunnis and the Alevis are deprived of such care. This creates a certain inequality since all Turkish citizens pay taxes (from which the budget is formed) regardless of the practiced religion (the Alevis visit their own places of worship – cemevi and their preachers are called „dede“).

It should be taken into account that a main pillar of secularism in the Republic of Turkey were the military, they were considered the staunchest supporters of Atatürk's legacy. After WWII the Turkish military made four coup-d'états, one attempt at a coup and were charged once of an attempted coup (the charge was dropped later) – all this to prevent (in their judgment) the deviation of certain politicians from the principles of Atatürkism, the Islamisation of society and the threats to national security. It should be definitely underlined that the gradual erosion of the role of the military in Turkish politics, their expulsion to the sidelines led – in addition to other consequences – to the undermining of the secular tenets of Atatürk's legacy. This expulsion happened not without help from Europe.

Islam and the foreign policy of Turkey

During the different periods of its development the Republic of Turkey has used Turkish/Turkic nationalism and the Muslim religion for the purposes of its foreign policy in the countries where the Ottoman Empire once ruled. Depending on the circumstances and the historic period this was based on the ideology of „pan-Turkism“, and later „pan-Islamism“, „Turkic-Islamic synthesis“, „strategic depth“ but the purpose had always been the same – strengthening the position of Turkey among these countries.

Presently Turkey is a regional factor with ambitions to become a global one. In order to gain advantages for its policy, in the course of its conduct Turkey uses all available hybrid means – political, military, „soft power“ for establishing influence over Turkic and Muslim groups in the neighbouring countries. This is done through

various tools: intelligence service (MIT), the Directorate of Religious Affairs (Diyanet), the Cooperation and Coordination Agency (TIKA), the „Yunus Emre“ Institute, the Agency of the Turks Abroad, NGO's, political and party engineering in the countries where conditions allow, etc. The *modus operandi* is „as much as is possible“.

Erdoğan's first visits after he was elected President in 2018 were in Azerbaijan and in the so-called Turkish Republic of Northern Cyprus. At both places Erdoğan used the phrase „...we are the same people divided in two states“.

Relations with the states of the Western Balkans traditionally have priority significance for Turkish foreign policy and Turkey often regards them through the prism of the Ottoman historic legacy, which at times brings about contradictory results and leads to exacerbating the existing historic burdens and prejudices. The Western Balkans are for Turkey the territory on which it has to exert influence through the Turkic-Muslim element, starting from Albania, through Bosnia and Herzegovina, Sandžak, Kosovo and Macedonia, through Thrace (Bulgaria and Greece). But Turkey's aspirations do not end here. What follows is the Black Sea (Crimea – the cause of the Crimean Tartars and the Gagauz in Bessarabia, particularly in Moldova where in less than 30 years the local Gagauz population – Orthodox but speaking a Turkic language – were subjected to intensive „soft“ cultivation that they are Turks), and further East – the Caucasus (with the Turkic-Muslim element among the local population), Central Asia and up to the Uygur region in China.

The basic parameters of Turkish foreign policy *vis a vis* the Republic of Macedonia are to build an image of „protector“ and closest ally of Skopje, always underlining the role of the Muslims in the Republic of Macedonia. Turkey officially defines the Bosnian Muslims as a „brother nation“ and Sarajevo, together with Skopje, is one of the Balkan capitals mentioned most often in President Erdoğan's speeches in the context of the promoted vision of the existence of a group of states upon which Turkish power is projected in the form of influence, protection and solidarity. For many years now the JDP has supported the Bosnian leader Bakir Izetbegović through nurturing among the Muslims the cult of his father – Alija Izetbegović. According to the TV series „Alija“ of the Turkish state TV (filmed in Sarajevo and Mostar) on his deathbed Alija „had bequeathed Bosnia to Erdoğan and had asked him to take care of the country“. The Turkish state leadership prioritises relations with Kosovo, which is justified with the argument that the residents there are Turkish citizens of Albanian origin. Albania is perceived as „friendly and brotherly“ (as opposed to the other countries in the region – with Serbia the Turkish side develops relations and increases its influence mainly on the basis of economic cooperation using TIKA).

Also interesting is the question of the so-called FETO (Gülen movement – some characterize it also as a Muslim sect), accused as the organizer of the unsuccessful coup attempt in 2016. Alongside the hundreds of thousands of supporters of the preacher, subjected to subsequent persecution, the Turkish side undertook the persecution of such persons abroad too through a different set of tools. For example, in Kosovo, Azerbaijan and the Ukraine MIT conducted operations for the „extraction“ to Turkey of the so-called Gülenists (as a matter of fact Kosovo politicians expressed public disagreement with the operation, which had been carried out without their knowledge). There was an attempt of such an operation also in Mongolia.

The existence of Turkish and Muslim communities in West European countries is used by Ankara in the election struggle – there were such cases both before the referendum for the amendment of the Constitution (April 2017) and before the elections for President and Majlis in 2018. Apparently, this was characterised as a problem for some of the countries like the Federal Republic of Germany, the Netherlands and Austria, which did not permit such election propaganda on their territory (this caused deterioration of their relations with Turkey).

The activity of the preachers sent by the Diyanet to other countries also causes problems in some countries. An indication of this is the case of Austria, where in the period of the election campaign for President and Majlis in Turkey among the Turkish citizens abroad the government decided to close down seven mosques (six related to the Arab community and one to the Turkish) and extradited six imams (all related to the Turkish community). This decision was the result of established violations of the Law on Islam and the Law on the Non-Profit Legal Persons related to the licencing regime, the form of financing and the advocating of extreme Islam. A similar incident happened also before the Bulgarian parliamentary elections in 2017 – the caretaker government applied a so-called „compulsory administrative measure“ in relation to six Turkish citizens (two of them were imams sent by the Diyanet with diplomatic passports), who were obliged to leave the country. As a matter of fact, a similar measure was applied by the Bulgarian Government also in 2006 in relation to a diplomat (attaché) from the Turkish Consulate General in Burgas (he had also been sent by the Diyanet).

At present there are eleven political parties in the European countries founded by „Muslims or with predominantly Muslim membership“. In France there are three such parties, in Spain – two, in Bulgaria – three, in Austria, the Netherlands and Greece – one. According to publications in the Turkish media, these parties are financed by official Ankara through different instruments. It is interesting that with the exception of Bulgaria in all other countries these are marginal organisations with „insignificant influence“ on the policies of the respective country. In the period of the caretaker government in Bulgaria prior to the early parliamentary elections in the spring of 2017 the Turkish ambassador in Sofia was invited to the Ministry of Foreign Affairs and his attention was drawn to the inadmissibility of interference in the country's internal affairs in the form of party-political engineering.

An interesting aspect of Turkish foreign policy is also its policy toward Islamic countries. As opposed to the times of Atatürk, at present Turkey emphasises by all possible means the common Muslim base for the relations with these countries. Ankara proclaimed itself as the most ardent defender of the Palestinian cause, which on the other hand caused problems with Israel.

Ankara used to maintain discreet relations with military and political groups opposing Bashar Assad in Syria, traded with energy resources with the „Islamic State“ (when a journalist published a story that the lorries, transporting the fuel, were with registration plates of Turkish intelligence, he, together with the newspaper's editor, was confined to prison for „disseminating classified information“). With its military operations in Afrin and Manbij, as well as in Iraq, Turkey demonstrated that it is an unsurmountable factor in the region.

In spite of the confrontation along the Sunni-Shia line, there are many delicate links between Turkey and Iran, related mainly to the sects Nakşibendi and Süleymançılar (Sülaymanites). There are „reasonable assumptions“ that these links are supervised and maintained by MIT. The intelligence service is using the Islamic banks in Iran in which there are assets of present-day Turkish leaders.

Processes and tendencies in the Islamic community – risks of radicalisation, influence of the „Islamic State“ ideology, recruitment of jihadist fighters

The existence in Turkey of jihadists (including Turkish citizens) – fighters of ISIL cannot be excluded, but what is more important is that Turkey tries to monitor and neutralise such fighters and strives to be recognised as „the staunchest opponent of jihadism, a barrier before the jihadists trying to go to Europe, protector of the European countries from terrorism“. Officially Erdoğan denies any involvement with ISIL.

At the same time, persons in opposition to Erdoğan who have found refuge in Western Europe claim that there were links between Erdoğan and members of Al-Qaeda, especially during the „Arab Spring“ and subsequently, when he tried to take part in the installation of proxy regimes from Tunisia and Libya to Egypt and Syria. According to these persons Erdoğan interfered in the judiciary in the Van vilayet, preventing the conviction of a local resident (Osman Nuri Gülaçar – an imam on the payroll of the Diyanet) for links with Al Qaeda, and in his capacity of prime-minister refused to answer a parliamentary enquiry in relation to this incident. Moreover, the same Gülaçar appeared on top of the ballot papers for the June 2018 elections.

The question „Does Turkey look like a secular or Islamic state today?“ is being asked not infrequently and moreover not just in philosophic terms. Under the Constitution the country observes secular laws and not the Sharia. But if one compares present-day Turkey with what the country used to be, for example, 40 years ago or to the situation prior to 2002 (Erdoğan's coming to office), one would inevitably notice exceptional changes in the religious field. Tens of thousands of new mosques have been built on the country's territory (just in the period 2002-2013, 17 000 new mosques were built, and a significant part of the ones, remaining from Ottoman times, were renovated). The existing ban on wearing hijab by the public employees – teachers, lawyers, parliamentarians, etc. was lifted by the JDP. In November 2015 a female judge became the first judge to preside in court wearing a hijab. And in August of the same year Ms Ayşen Gürçan became the first Turkish government minister wearing a hijab. The Imam Hatip schools train students to become imams. In 2002 there were 65 000 students in such schools, in 2013 their number was already 658 000, and in 2016 they reached one million. Compulsory religious courses were introduced in schools. Initially, when organising courses on the Quran, the children who had expressed such wish, had to be at least twelve years of age. This was abolished by the JDP government, and in 2013 such pilot courses were introduced also for children of pre-school age. In 2013 the JDP adopted a law, prohibiting advertising and sale of alcohol drinks within a radius of 100 metres of mosques and schools. The TV broadcasters were obliged to dim or cut out from their broadcasts scenes, showing alcohol drinks.

Opinion polls indicate that 56.3% of the Turkish population consider Turkey not a secular but an Islamic country (in 2015 this figure was 45%, in 2016 – 37.5%, and in 2017 г. – 39.9%). Almost 50:50 were the responses to the question whether the country was with „western“ or „eastern“ orientation, and on the assessment whether Turkey had the characteristics of a European or Middle Eastern country the latter prevailed by 54.4%.

In modern Turkish society voices are also heard that lately among the youngest part of the population a withdrawal from Islam and a sort of turn to deism (belief in God but without a religion) and even atheism can be observed. This was recognized even in a report, discussed in April 2018 in Konya (a conservative town in Anatolia). Right-wing pundits attribute this fact to the penetrating from the West „hedonist, materialistic and decadent“ influence, while others attribute it to the raging corruption, arrogance, narrow-mindedness and spitefulness, which can be observed among the otherwise loyal to Islam elite. As a reason the latter point to the excessive referral to Islam by JDP activists (e.g. a party functionary declared at a rally in an Istanbul district that „if we lose the elections, we shall lose Jerusalem and Mecca“, as if Islam could not exist if JDP was not in office). Turkish students studying in Western European universities often think that Erdoğan is not a true Muslim, believing unreservedly in Islam, but rather is exploiting religion to attain his political objectives.

Conclusions

Obviously, Islam has very deep roots in Turkey. During the Ottoman Empire the country observed Sharia law and the Sultan was Caliph (representative of Mohamad on Earth). The reforms of Atatürk in this field displaced Islam from the centre of public life but it continued to govern people's personal morality, behaviour and faith. After Atatürk's death and particularly in the period of the emergence of a real multi-party system (1946-1950) Islam gradually started to play a more prominent role, and not just as a private faith but also in the political system where it is „creeping“ to occupy an ever more serious place. For Turkey this is, obviously, a constant process, although the country is still secular in terms of political system.

At present Erdoğan is inclined to use Islam in politics for his own purposes but the process of strengthening the religious Islamic factor in domestic and in foreign policy is acquiring natural momentum, it cannot be stopped by force of will and it is unforeseeable when it will cross the limit, set for it by Erdoğan

In its foreign policy under Atatürk Turkey used actively the Turkic factor in neighbouring and more distant countries (pan-Turkism), while the Islamic factor was placed on the back-burner in view of the principle of the secular state in the ideology of reformism. After the beginning of the return of Islam to domestic policy, pan-Turkism is complemented by pan-Islamism (influence through the Islamic factor in neighbouring and more distant countries) additionally developed into „Turkic-Islamic synthesis“ and „strategic depth“ – neo-Ottomanism. Turkey has been establishing links with different Islamist groups in the Balkans, the Middle East, as far away as the Uyghur region, and providing refuge to compromised members of these groups. The instruments of this policy are the intelligence service (MIT), the Development Agency (TIKA) and the Directorate of Religious Affairs (Diyanet). MIT, for example,

carries out secret/dark operations for kidnaping Gülenists from other countries, for the time being just from Kosovo, the Ukraine, Azerbaijan and Mongolia.

There are grounds to expect that this policy will continue even after the actual transformation of Turkey from a parliamentary into a presidential republic, with an extreme concentration of power in the hands of President Erdoğan.

Ambassador Peter Vodenski is a career diplomat. He started his career at the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria in 1978, and has worked in different departments and directorates of the MFA. He was Director for European countries and for foreign policy analyses and coordination (political planning), and on two occasions he was head of the political cabinet of the Foreign Minister (Stanislav Daskalov and Solomon Passy). He is a former ambassador of Bulgaria in the Republic of Turkey (1991-1992), the Republic of Moldova (1995-2001) and the Republic of Cyprus (2005-2009), consul-general in Istanbul (1990).

He is the author of a number of publications, among which is the book „Other than that, diplomacy is a serious craft.“ At present he is a consultant at the Diplomatic Institute with the Minister of Foreign Affairs.

The Belgrade-Pristina Dialogue¹

Martin Kolev

1. Introduction

The problem related to Kosovo's status is deeply rooted in the historical past of the Balkan region. Following the end of the dispute between Kosovo and the Federal Republic of Yugoslavia (FRY), which turned into a military conflict in 1998-1999, a UN Security Council Resolution established a Civilian and Military Protectorate of the United Nations in this country. The objectives of the United Nations' missions have been to help establish in this country democratic institutions for the purpose of Kosovo's actual autonomy and self-governance. For the lack of a consensus within the international community, however, a number of negotiations for finally establishing the status of Kosovo have been a complete failure. As a result, in 2008, Kosovo declared unilaterally its independence from the Republic of Serbia by a declaration and this independence was recognized a little later as legitimate by the International Court of Justice in The Hague and by a number of countries, including the USA, France, Germany, Bulgaria, and some others. On the other hand, Russia, China and five EU Member States have not recognized Kosovo's independence yet. In 2010, an EU mediated dialogue was launched between Belgrade and Pristina for the purpose of getting the relations between the two countries back to normal on the basis of reaching a legally binding agreement. In the meantime, a number of interim bilateral agreements were negotiated but the dialogue has been somewhat slow and cumbersome, without reaching an agreement on the essential aspects of the dispute. On one hand, Kosovo desires full independence while, on the other, Serbia wishes to preserve its territorial integrity. Incidents and mutual provocations have been commonplace and have had a negative effect on the dialogue. There have been different scenarios to resolve the Kosovo problem but none of these has been entirely acceptable to the two parties or the international community. For the time being, the two countries' prospects for EU membership have played an essential role in this process but the process itself needs consistent support, as well as continuation and acceleration of the dialogue until finding a solution.

2. Legal and political aspects of the Kosovo problem

2.1. Origins of the problem related to Kosovo's status

The problem of the current status of Kosovo stems from the inclusion of its territory into the territory of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, without the status of an independent republic but rather as an autonomous community within the Republic of Serbia. The majority of the Kosovo population is from the Albanian ethnicity for which reason its desire for more autonomy and higher representation in government has been intensifying in the course of time. The Albanians' demands are partially satisfied through

¹ Policy paper presented within the framework of the 14th „St. St. Cyril and Methodius“ Diplomacy Course for trainee attaches organized by the Diplomatic Institute (September 17 - December 7, 2018). Consultants: Stoyan Stankoulov, senior diplomatic officer II degree at the South Eastern Europe Directorate of the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs; Ambassador Peter Vodenski, DI consultant.

the 1974 Constitution.² During the break-up of Yugoslavia, however, the Serbs did their best to restrict to the maximum Kosovo's independence and, as a result, much of the Kosovar autonomy was revoked. There followed widespread discontent which turned into tension and frequent clashes between the Albanian paramilitary groups with the Kosovo Liberation Army (KLA) at the head, on one hand, and the Yugoslav army, police, and Serbian paratroops, on the other. In 1998, all this grew into a military conflict which was followed by NATO's intervention a year later.

2.2. Kosovo's status

After the end of the conflict, the UN Security Council adopted, on June 10, 1999, Resolution No 1244 which established a UN Civilian and Military Protectorate in Kosovo. This resolution reaffirmed the sovereignty and the territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia, along with the calls from previous resolutions for „Kosovo's actual autonomy and self-government“³.

The interim administration, personified by KFOR /the Kosovo force/, has been acting as a „peace-enforcement unit“ under the UN auspices and NATO's unified command and control. KFOR has been in charge of maintaining law and order, of border patrol, of protection of the civilian personnel, of the refugee return, of the KLA disarmament, and of the withdrawal of the Yugoslav military forces, paramilitary formations and police. Currently, Bulgaria has 11 representatives deployed at the KFOR mission headquarters, and among the military observers.⁴

The civilian administration of Kosovo is being taken care of by UNMIK – the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. The UNMIK tasks are made up of 4 pillars and have been carried out jointly by a couple of international organizations as follows: Civil administration, police⁵ and justice (involving the establishment of multiethnic government institutions by the UN); Democratization and institution building (OSCE); Humanitarian aid (refugee return, the UN High Commissioner for Refugees), and Economic recovery (the EU). In 2000-2009, a Bulgarian engineering-and-construction unit consisting of 40 specialists took part in the construction, the maintenance, and the repair works of some engineering facilities, as well as in the reconstruction of some buildings for the purpose of satisfying the needs of the local population⁶.

A Common Provisional Government Unit (CPGU) was set up within UNMIK including an Interim Administrative Council, which was assigned the role of a government. The Council consisted of 4 UNMIK officers and 4 Kosovo representatives (3 Albanians and 1 Serb), with the assignment to perform jointly the governing functions. The UNMIK inter-

2 According to the so-called „ethnic distribution key“, the percentage correlation of the ethnic population has to be also present in the administration, in the universities, etc., which has not been achieved in this case because of the fairly small number of Albanians in the police and in the army.

3 Security Council Resolutions – 1244 (1999). <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm> [17/11/2018]

4 Ministry of Defense of the Republic of Bulgaria. Missions and operations. Kosovo (UNMIK u KFOR) https://www.mod.bg/bg/tema_MissionsOperations.html [21/11/2018]

5 The composition of the Kosovo Police Service encountered particular difficulties as the Kosovo Albanians did not want any Serbs in this service. The Serbs who wanted to get a job there were often threatened by the Albanians, and also blamed by the Serbs for national betrayal. In the context of the current relations, the creation of a Kosovo army is one of the main challenges.

6 Ministry of Defense of the Republic of Bulgaria. Missions and operations. Kosovo (UNMIK u KFOR) https://www.mod.bg/bg/tema_MissionsOperations.html [21/11/2018]

national representatives, however, have always had the final say. Another governing unit was set up in Kosovo – the Kosovo Transitional Council – with a more pluralistic composition of 34 representatives and the assignment to function as Parliament. The CPGU was later replaced by some provisional self-governing institutions elected directly by the citizens, including a Presidency, a Government, and a Parliament⁷.

In 2002, Michael Steiner, the UN special envoy in Kosovo, proclaimed „the standards preceding the status“ consisting of 8 criteria related to the functioning of the democratic institutions, to the dialogue with Belgrade⁸, to the structuring of the Kosovo Protection Corps that had to be constituted as a civil protection unit, etc. It is the obligation of the Kosovo society to satisfy all these criteria before the final settlement of the country's status.

The establishment of institutions, the recognition of the rights of minorities, and the fight against corruption and organized crime have continued for a fairly long time, mainly under the pressure exerted by UNMIK. The individual missions have not run very smoothly as a result of the internal political struggle between the Albanians themselves, as well as of the continuing conflict between the Albanians and the Serbs. The smuggling of weapons, drugs and women, the political assassinations, and the „negotiation“ of deals have been mainly connected with the former KLA fighters, many of whom have already become part and parcel of the current political elite.

In the mean time, the tension and the sporadic conflicts in Kosovo continued for which reason the UN decided to launch negotiations between Belgrade and Pristina. These negotiations are mediated currently by the UN special envoy, Martti Ahtisaari. In 2007, Mr. Ahtisaari presented his „Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement“⁹ according to which Kosovo had to become an actually independent state, following a transition period under international observation. On one hand, this proposal was in line with Kosovo's interests, but, on the other, it was rejected by Serbia on the grounds of infringing upon the international laws and on Serbia's sovereignty¹⁰. The UN Security Council did not adopt a new draft resolution because of Russia's disagreement. Later on, a new attempt was made to resume the negotiations, in a new format, with the involvement of EU, USA and Russia representatives; however, this attempt also turned out to be a failure as it did not produce an agreement between Belgrade and Pristina¹¹.

At an extraordinary session of the Kosovo Parliament held on February 17, 2008, but boycotted by the Serbian MPs, 109 out of a total of 120 MPs declared the following:

„We, the democratically-elected leaders of our people, hereby declare Kosovo to be an independent and sovereign state. This declaration reflects the will of our people and it

7 Currently, UNMIK continues to have control over the system of justice, the police, domestic affairs and finance. The UN special envoy has a reserved right to veto in all cases.

8 This does not take into account the Belgrade-Pristina dialogue described in Item 3 below.

9 Security Council Report. Report of the special envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status. <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/Kosovo%20S2007%20168.php> [19.11.2018]

10 The government of the Republic of Serbia. Resolution following UN Special Envoy Martti Ahtisaari's „Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement“ and continuation of negotiations on the future status of Kosovo-Metohija. <https://www.srbija.gov.rs/specijal/en/31679> [19/11/2018]

11 As a result of the negotiations in this format, the Serbian party has been getting more and more congenial and there has been a scenario for an almost full Kosovo independence within the framework of Serbia, except for the foreign policy and the protection of external borders areas. This option, however, has not been accepted by Kosovo. There has also been preparedness for negotiations on an option, unthinkable of at an earlier stage, involving a division into a Serbian part and an independent Kosovo. But there has never been an actual discussion on this option.

*is in full accordance with the recommendations of UN Special Envoy Martti Ahtisaari and his Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement.*¹²

The authorities in Belgrade declared this decision invalid as, they claimed, it was at variance with the UN Charter, the Helsinki Final Act, the UN Security Council Resolution No 1244, etc. The Serbian government appealed to the International Court of Justice in The Hague for an advisory opinion. On July 22, 2010, the Court came up with a conclusion that the independence thus declared had been legitimate.

As provided for in Martti Ahtisaari's Comprehensive Proposal, Kosovo remained under international observation but this time – under the observation of the EU, with a EULEX mission (the EU Rule of law mission in Kosovo). Unlike the UNMIK mission, however, the EU mission is not supposed to govern; it is only supposed to advise, assist and observe. The current term of office of this mission covers the period extending up to June 14, 2020.¹³

2.3. Recognition of Kosovo's independence

The international community is not unified in its position as regards the recognition of Kosovo's independence. The countries that have recognized the new independent state include Albania, France, Turkey, the USA, Great Britain, Germany, etc. To date, some 111 UN and 23 EU Member States have recognized the Republic of Kosovo.

Bulgaria recognized Kosovo on March 20, 2008. During the Bulgarian Presidency of the Council of the EU in 2018, we set as our top priority the Euro-Atlantic integration of the Western Balkans region, which provided a fresh impetus to our cooperation with the EU. The ultimate objective was to secure peace and security in the Balkans which was going to have a direct impact on Bulgaria's national security. The Sofia Summit „The EU – the Western Balkans“ held on May 17, 2018, adopted the so-called Sofia Declaration. This declaration reaffirmed the EU support to the European prospects of the Western Balkan countries and appealed to these countries to maintain good-neighborly relations, to enhance their cooperation for the purpose of more regional stability, and to make an additional reconciliation effort „in „finding and implementing definitive, inclusive and legally binding solutions to the bilateral disputes which are rooted in the past“¹⁴.

To date, Kosovo's independence has not been recognized by a number of large and influential states which have been concerned about setting a precedent that would have a direct bearing on similar regions within their own territories. The Kosovo Declaration of Independence, however, has made it clear that Kosovo is a *special case* resulting from the disintegration of former Yugoslavia and that this case is not going to create a precedent as it has no analogue elsewhere.

Five out of the 27 EU Member States have not recognized Kosovo's independence. These are Spain, Romania, Cyprus, Greece and Slovakia. Ergo, the EU does not have a unified position on Kosovo.

12 Republic of Kosovo. Assembly. Kosovo Declaration of Independence. <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,100> [19/11/2018]

13 European Union Rule of Law Mission in Kosovo. About EULEX. <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,60> [21/11/2018]

14 European Council. Council of the European Union. Sofia Summit Declaration “The EU – the Western Balkans”, May 17, 2018. <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2018/05/17/sofia-declaration-of-the-eu-western-balkans-summit/> [21/11/2018]

Russia has joined the Serbian position but, in addition, it has also required UNMIK to impose a veto on the decision made by the authorities in Pristina and to impose serious administrative sanctions.¹⁵ China has expressed deep concern over this issue claiming that „the unilateral decision made by Kosovo is going to entail a number of consequences and will have a negative impact on the peace and stability in the Balkans, as well as on the establishment of a multi-ethnic community in Kosovo.“¹⁶ On account of the positions of these two countries, which are permanent members of the UN Security Council, Kosovo’s way to the UN remains blocked.

2.4. Membership in international organizations

Prior to the Declaration of Kosovo’s independence, this country had become a member of the European Common Aviation Area (ECAA), the Central European Free Trade Agreement (CEFTA), the Southeast European Cooperation Initiative, etc., while after declaring its independence, it has been waging an active campaign to join some other international organizations. Kosovo is already a member of the International Monetary Fund, of the World Bank, the European Bank for Reconstruction and Development, NATO’s Cooperation for Peace Initiative, the Bulgaria-initiated South-East Europe Cooperation Process, the International Customs Organization, the international Olympic Committee, etc. An interesting case involves the permission received from Spain in November 2018 Kosovo to use national symbols during some competitions in that country.¹⁷

During the Interpol General Assembly of November, 2018, Kosovo did not manage to get sufficient support for Interpol membership. It was on this occasion that the authorities in Pristina accused Serbia of the offensive campaign it had been conducting against Kosovo’s independence, as well as against the participation of this country in international fora¹⁸.

3. The Belgrade - Pristina dialogue

3.1. Origins and ultimate objective

On account of the circumstances mentioned above, as well as because it had not been able to reach a political consensus, the EU declared its preparedness to mediate the dialogue between the two countries. The Belgrade-Pristina dialogue was officially launched after the adoption of resolution 64/298 by the UN General Assembly on October 13, 2010.¹⁹ Initially, this dialogue began on an expert level and was steered by Robert Cooper – special envoy of the EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy while, currently, the two parties have agreed that this dialogue should

15 Russian Federation. Ministry of Foreign Affairs. The Russian MFA declaration on Kosovo. http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/international_safety/conflicts/-/asset_publisher/xiEMTQ30vzcA/content/id/348618?p_p_id=101_INSTANCE_xiEMTQ30vzcA&_101_INSTANCE_xiEMTQ30vzcA_languageId=ru_RU [21/11/2018]

16 MFA PRC. Foreign Ministry Spokesperson Liu Jianchao’s Remarks on Kosovo’s Unilateral Declaration of Independence. Official website. <https://www.fmprc.gov.cn/zft/eng/fyrth/t408032.htm> [05/11/2018]

17 Gazetaexpress. Spain finally agrees to allow Kosovo athletes use state symbols. <https://www.gazetaexpress.com/en/news/spain-finally-agrees-to-allow-kosovo-athletes-use-state-symbols-174589/> [21/11/2018]

18 Including by means of negotiations with third countries to withdraw their recognition of Kosovo’s independence (according to the Serbian foreign ministry, these included the Republic of Surinam, São Tomé and Príncipe, Guinea Bissau, Burundi, Liberia, and Grenada), of threatening Kosovar Serbs in the ranks of the Kosovo Security Forces, of violating agreements on the participation of some organizations and members of the Kosovo state authorities in events staged within the territory of the Republic of Serbia, etc.

19 A resolution reaffirmed the decision taken by the International Court of Justice in The Hague on Kosovo’s independence.

be conducted on a presidential level, with the mediation of the EU High Representative, Federica Mogherini.

This approach has been aimed at concentrating on the more sensitive aspects of the disputes, rather than on the unseemly ones. And the idea has been to approximate the interests and create mutual trust on the highest possible political level. The ultimate objective has been to get the relations back to normal, to make some progress on the two countries' way to the EU, and to improve the life of their citizens through a legally binding agreement between Kosovo and Serbia.

Kosovo and Serbia, as well as the international community, are united in their positions that this problem should only be solved on the basis of a fair and constructive dialogue.

Kosovo's ultimate objective is to attain full independence from Serbia and become UN, NATO and EU member. In the opinion of Pristina, Serbia's recognition of Kosovo's independence is going to enhance the stability in the region.

And lastly, Serbia's ultimate objective is to preserve its own territorial integrity and to guarantee the security of its own population.

3.2. Achieved results

In the first phase of the dialogue (2011-2012), some agreements were negotiated in the the cadastre area, as well as in the area of mutual recognition of diplomas, free movement, participation in regional organizations, etc.²⁰. The most remarkable achievement happened in April, 2013. Worth mentioning here is the first agreement on getting the relations between the two countries back to normal (the so-called Brussels agreement) which was also important for the progress made in the relations with the EU²¹. The highlights of late 2016 include: the decision to let Kosovo have an independent telephone code; an agreement to let Kosovo use white stickers on the state symbols of car numbers; full integration of the Serbian civil protection units into the Kosovo administration (according to the Kosovo party), and as regards the integration of the police officers, this process is about to be completed soon; an agreement on the ultimate integration of the Northern Kosovo system of justice, bearing in mind that 40 Serbian judges and 13 Serbian prosecutors were integrated in 2017.

2017 witnessed the organization and holding of two summit meetings. On June 24th and July 18th two meetings were held in Brussels between the Presidents Aleksandar Vucic and Hashim Thaçi, on one hand, and the EU High Representative, Federica Mogherini. These meetings raised the hopes of the people for some better developments on the basis of the agreement to further intensify the normalization dialogue in 2018. The latest meeting in this context was held on November 8, 2018; however, this meeting can hardly be qualified as being successful because of the growing tension between the two countries over the past month described below.

20 Some aspects of the implementation of these agreements are still being negotiated.

21 Serbia launched its EU membership negotiations in January 2014, while Kosovo signed a Stabilization and Association Agreement (SAA) of a special legal nature because of the 5 EU Member States which have not recognized its independence („EU only agreement“ instead of „mixed agreement“).

3.3. Difficulties and challenges

The dialogue and the process of implementation of the arrangements thus worked out have been slow and the meetings have been held with long interruptions. The general situation remains unfavorable for quality progress to be made in the dialogue. There has been a kind of propaganda war between the two countries including the use of fake news. As soon as some positive results have been achieved, the negative developments afterwards seem to be „a must“. For example: raising a wall across the bridge in Northern Mitrovica²²; the 2017 arrest in Colmar, France, of the Kosovo Prime-Minister Ramush Haradinaj on a Serbian International Arrest Warrant and the subsequent resolution of the Kosovo Parliament calling for a freeze in the dialogue until the Prime-Minister has been released²³, as well as for abrogation by Serbia of all the international arrest warrants of former KLA leaders during the 1998-1999 conflict in Kosovo; the decision made on March 1, 2017, by the government in Pristina to nationalize all real estate registered in the name of former Yugoslavia; sending a train from Belgrade to Mitrovica with the colors of the Serbian national flag bearing inscriptions in different languages „Kosovo means Serbia“; seizing in 2018 the paintings of a Kosovo artist with the symbols of the KLA and the Kosovo and the Albanian flag, intended to be used at a festival held for the purpose of promoting the cultural rapprochement between the two countries; a number of statements made by politicians; conflicts between Albanians and Serbs on the domestic level, etc.

There is still a pending issue stipulated in the Brussels Agreement, namely the establishment of an Association/Community of the Serbian municipalities in Kosovo. According to the Stabilization and Association Agreement with the EU, the setting-up of such an association has been the legal obligation of Kosovo; however, it is not yet known what the executive powers of this association are going to be. The Serbian party declared that it was going to set up this association unilaterally on April 20, 2018. The Serbian President, Aleksandar Vucic, added that the Kosovar authorities could avail themselves of the 4-month deadline set by the EU for the establishment of this association, as of April 20, 2018. As a result, the authorities in Kosovo hurried up to formulate the Articles of Incorporation with the intention to finalize and present this document by August 4, 2018, but this has not happened until present day.

The Kosovo President's initiative to introduce changes to the Kosovo Security Forces (KSF) and transform the KSF into an army triggered the strong reaction of Belgrade. As, pursuant to the effective Kosovo Security Forces Act, the KSF may only have light weapons. The KSF have powers chiefly in the field of civil protection but they may also participate in foreign operations, provided they are invited to do so. Therefore, some proponents of this idea reckon that an amendment to the Kosovo Constitution is needed, which requires a majority of two thirds of the votes of the MPs involving the votes of 20 minority representatives. As it was clear that the Serbs were not going to support such an amendment, an alternative to this initiative was found: to adopt 3 draft laws at first reading. Currently, there are discussions and an attempt at a second reading which will make it possible to make the draft laws effective. In the meantime, there has been a

22 This wall was later pulled down as a result of the dialogue.

23 Following a decision issued by the Colmar Court of Appeal, the Prime-Minister was released. This elicited a sharp response on the part of Serbia.

wave of KSF departures on the part of the Serbian officers under the pressure exerted by Belgrade (over 50 persons to date) and the general idea is to block the process of turning the KSF into an army. In response, the Kosovar authorities detained, on July 10, 2018, five Serbian officers on suspicion of having exerted such a pressure. On his part, the NATO Secretary General – Jens Stoltenberg, declared on July 20, 2018, in an answer to the vice Prime-Minister and Minister of Domestic Affairs of the Republic of Kosovo, Behgjet Pacolli, that NATO was supporting the KSF in their current term of office and also that all the changes had to be effected on the basis of a dialogue following the relevant amendments introduced to the Constitution²⁴.

On January 16, 2018, one of the Serbian leaders in Kosovo, Oliver Ivanovic, was assassinated in Northern Mitrovica. He had been one of the most pronounced political opponents of the ruling Serbian Progressive Party, and of the leader of this party – the Serbian President Aleksandar Vucic. The assassination caused a very strong public resonance. Availing itself of this occasion, the Serbian party withdrew its delegation from the technical negotiations with Pristina, which had begun on the same day in Brussels. These negotiations were resumed on February 26, 2018. On March 26, 2018, the head of the Office for Kosovo and Metohija, Marko Đurić was detained in Kosovska Mitrovica and was expelled to Serbia. This raised the tension once again. The representatives of the „Serbian List“ parliamentary group in the Kosovo Parliament decided to leave the government. On November 23, 2018, the police arrested by order of the court in the Northern part of the town of Mitrovica four Serbs in connection with the assassination investigation²⁵.

A day after the meeting held in Belgrade between the Serbian President Aleksandar Vucic and a delegation of the „Serbian List“ parliamentary group, the Kosovo President Hashim Thaçi met, on July 26, 2018, in Pristina with the political representatives of the Serbian municipalities Presevo, Medveđa and Bujanovac. At the joint conference that followed, Hashim Thaçi declared that Kosovo respected the Serbian territorial integrity but he could not close his eyes to the injustices committed by the Albanians on the Serbian territory. He also shared his intentions that the Kosovo institutions were going to insist on respect for the national rights of the population in the Presevo Valley. Subsequently, his thesis underwent a development towards a possible accession of the Presevo Valley to Kosovo.

Important for the Belgrade-Pristina dialogue was the 2-day visit of President Vucic to the Northern part of Kosovo on September 8-9, 2018, which had been permitted in advance by the Kosovo authorities. The Serbian President's program included a visit to the „Gazivoda“ hydro-power plant²⁶, closing of the business forum in Leposavić, a meeting in Zvečan with representatives of the „Serbian List“ parliamentary group in the Kosovo Parliament, and a meeting with the residents of Kosovska Mitrovica before whom he made an important and comprehensive statement. However, according to the media and to some former KLA members, some Kosovars had made a blockade thus obstructing Mr. Vucic's path to the village of Banyia. This had made the Serbian President get back

24 This statement had been made prior to the adoption of the relevant draft laws on the changes that had to be introduced to the Kosovo Security Forces.

25 This happened after Kosovo had introduced unilaterally a customs duty on the goods imported from Serbia.

26 The main facilities of the „Gazivoda“ hydro-power plant are located in Serbia while the remaining part is situated in the Serbian-populated part of Kosovo. The plant was built with a loan paid by Serbia.

to Kosovska Mitrovica for security reasons. During his visit to Kosovo, Vucic was „sending messages“ for the preservation of peace and stability and the future improvement of the relations between the Serbs and the Albanians. He also shared his intentions for investments, new jobs, and an increase in the Serbian population in this part of the country.

In a kind of response, which strained additionally the relations, on September 29, 2018, the Kosovo President Hashim Thaçi paid a visit to the „Gazivoda“ hydro-power plant. This happened in an atmosphere of an increased presence of heavily armed representatives of the Kosovo law enforcement forces.

The investigation of the war crimes and of the crimes against humanity in the 1998-1999 war constitutes yet another challenge. The Kosovo Crime Investigation Commission, which had been appointed by the EU a little earlier, has arrived at the conclusion that only a special foreign court would be able to guarantee an independent, objective and impartial investigation. On December 14, 2016, Prof. Ekaterina Trendafilova was elected head of the Specialized Tribunal for Kosovo in The Hague in an atmosphere of serious competition with 148 candidates. This was a particular Bulgarian contribution to this process. The launch of the court action, however, is going to be an additional challenge to the unstable political situation in Kosovo and the dialogue with Belgrade, in view of the expected accusations against members of the current political elite, former KLA members. Some concerns were raised by an attempt made by 43 MPs from the Kosovo Parliament to initiate a court closure procedure, which has not taken place to date.

In November, 2018, Kosovo came up with a unilateral decision to introduce a customs duty on the goods imported from Serbia and Bosnia and Herzegovina at an initial rate of 10% but after the vote during the Interpol General Assembly against Kosovo's full membership in this organization, this rate was raised to 100%²⁷. On its part, Serbia declared that there was going to be no Belgrade-Pristina dialogue unless this customs duty was abolished. The EU High Representative, Federica Mogherini, condemned this measure strongly and appealed to Kosovo to immediately remove the customs duty as this duty had been in violation of the CEFTA rules, as well as of the spirit of the Kosovo SAA with the EU²⁸.

4. Prospects for development

Because of the differences in the positions of Belgrade and Pristina, as well as of the unforeseeable actions, which regularly have a direct impact on the dialogue and the bilateral relations, none of the possible scenarios for future development fully meets the interests of the parties; therefore, it is difficult to say how practicable these scenarios are going to be.

Some of the possible scenarios include:

- „The Ahtisaari + Plan“ according to which Northern Kosovo is going to receive

27 In addition to the political reasons for Serbia's offensive campaign against Kosovo's independence, as well as against the country's membership in international organizations, Kosovo has also pointed out to a number of economic reasons for the introduction of the customs duty, including unfair commercial practices disturbing the balance on the local market, unfair treatment of the goods imported from Kosovo to Serbia and Bosnia and Herzegovina, etc.

28 European Union External Action Service. Statement by Federica Mogherini on the Kosovo Government decision on taxing goods from Serbia and Bosnia and Herzegovina. <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/54242/statement-federica-mogherini-kosovo-government-decision-taxing-goods-serbia-and-bosnia-and-en> [23.11.2018]

greater autonomy and the country is going to function within two administrative units – a model fairly similar to the one functioning in Bosnia and Herzegovina. This scenario is going to have serious repercussions on both the Republic of Macedonia, as well as on Serbia, as the Albanians there could possibly open up a debate and voice a desire for reciprocity;²⁹

- The elaboration of a model involving some already existing solutions to similar disputes in some other regions, such as Northern Ireland, South Tyrol, the Dutch Islands or divided Germany³⁰. Given the current situation in the Balkans, the practical implementation of any of these existing models could entail negative consequences for the Balkan countries with multiethnic composition of their population;

- In late June, 2017, President Al. Vucic initiated „a domestic dialogue in Serbia about the future of Kosovo“ for the purpose of reaching a public consensus on this issue. The dialogue was actually launched in late October the same year. One of the options involved the exchange of territories between Serbia and Kosovo, which could provoke a series of attempts at changing the borders on the Balkan Peninsula, and, hence, to compromise the stability and security in the region. It is not clear whether this option is going to resolve the pending issues between the two countries, neither whether it will be possible to fully divide the two ethnicities in the two countries even if, as a result of the exchange of territories, some Serbs are left to live in Southern Kosovo;

- In case the Kosovo Security Forces are transformed into an army, it is possible that Kosovo is going to increase its military presence in Northern Kosovo, which, in turn, is going to gradually oust a number of Serbs from Kosovo to the Serbian territory. A probable migration influx into Serbia might make the authorities in Belgrade agree more easily to a compromise, which will be in favor of Pristina. But it is hardly possible that such a move on the part of Kosovo is going to win much international support;

- The EU criticism of the November 2018 tension could make the authorities in Pristina abandon their idea of taxing the goods imported from Serbia and Bosnia and Herzegovina in Kosovo; it might put an end to the incidents and continue the dialogue in Brussels until a final agreement is reached on getting the relations back to normal and a possible mutual recognition of the two countries. However, it will be difficult for the Kosovo government to justify before its electorate why it has given up its decisions. As this is going to be regarded as a sort of reconfirmation of Serbia's accusations that Kosovo has been employing an aggressive approach and will further complicate the situation in the country; as regards Serbia, a possible mutual recognition is going to trigger political instability in the country, as well as withdrawal from the staunch position it has upheld so far;

- Kosovo's independence within the framework of the Republic of Serbia, except for the foreign policy and the protection of external borders. Serbia agreed to discuss this option during the multilateral negotiations that were conducted before 2008 but Kosovo did not. In international relations, this scenario is fairly analogous to the situation of China and Hong Kong. Currently, however, it does not fully comply with the two parties'

29 Kosovar Institute for Policy Research and Development. Autonomy for the Northern part of Kosovo: Unfolding scenarios and regional consequences. <http://www.kipred.org/en/news/AUTONOMY-FOR-THE-NORTHERN-PART-OF-KOSOVO-UNFOLDING-SCENARIOS-AND-REGIONAL-CONSEQUENCES-79> [25.11.2018]

30 Blic.rs. Pet modela za Kosovo: od Severne Irske do dve Nemačke. <https://www.blic.rs/vesti/tema-dana/pet-modela-za-kosovo-od-severne-irske-do-dve-nemacke/71gdd7r> [25.11.2018]

stated positions, especially with the position of Kosovo. In addition, it is not going to affect so strongly the situation in the neighboring Balkan countries the way the other scenarios might do;

- Stepping up nationalism in the two countries and hindering/delaying the process of European integration, which is bound to put off further Kosovo's recognition by Serbia. On the other hand, Serbia's intention is to accede to the EU in 2025 and this scenario is going to make it almost impossible for this country to meet this deadline;

- Preserving the status quo and transforming the situation into a frozen conflict. This option is not a solution to the current dispute and could create opportunities for new incidents similar to the ones of the past few years.

5. Recommendations and opportunities for action on the Bulgarian side

The above scenarios make it clear that none of them can be actually put into effect in the short or the medium term. The option involving redrawing of the existing borders, which has been discussed more intensely over the past year³¹, is particularly unfavorable in respect of the security and should not be supported in any way due to the danger of future ethnic redistribution of this region.

After its Presidency of the Council of the EU, Bulgaria has to be consistent in its unflinching support for the region and to render assistance to the two countries and their EU integration. This support could take the form of offering administrative assistance, of encouraging the dialogue by focusing on the results achieved thus far, of a staunch position against any unilateral decisions, and of comprehensive support to the dialogue on the highest political level. Currently, the dialogue is the only constructive approach to the normalization of relations and to finding a solution acceptable to both parties. The EU integration process is particularly important for the pending reforms and for the establishment of the rule of law. On one hand, this is going to guarantee stability and a more constructive dialogue while, on the other, the EU membership prospects are going to mobilize the politicians and have a positive impact on the people's expectations and the possible reconciliation between the Albanian and the Serbian ethnicities in Kosovo and Serbia.

Too much pressure exerted on Serbia to recognize Kosovo on the part of the EU or the USA could make it possible for third countries, such as China and Russia, to intervene and seriously affect the European prospects of the Western Balkans countries. The sustainable development of the Balkan region, and of Serbia and Kosovo in particular, is going to have a direct strategic and economic effect on Bulgaria. Therefore, this country will have to take an active part in the thematic discussions in the EU, as well as in some other international fora, in order to help find a well-balanced approach and a mechanism for the solution to this problem.

Because of the sensitivity of the relations between Kosovo and Serbia and the unpredictable way in which the dialogue has been evolving so far, Bulgaria could continue to back up this dialogue as the only possible option in the process of seeking and finding a solution. This country should also continue to openly support the future EU membership of the two countries but it will have to take a more neutral position as regards the

31 At the Belgrade Security Forum held in October, 2018, the head of the Office for Kosovo and Metohija, Marko Đurić, made a statement in support of the possible exchange of territories between the two countries.

relations between Pristina and Belgrade. The latter approach of a more passive participation is in the spirit of Bulgaria's interest declared during its Presidency of the Council of the EU.

In the event of a possible common decision made between the authorities in Pristina and Belgrade, which could make Bulgaria reconsider its recognition of Kosovo, we will have to adhere to the common approach adopted by the EU. In that event, the scenario involving Kosovo's independence within the framework of the Republic of Serbia is going to be more appropriate, except for the protection of the external borders and the foreign policy. The Kosovo problem stems from the disintegration of former Yugoslavia and this scenario is not going to constitute a precedent as there is already an analogous situation involving Hong Kong and the formula „one state, two systems“. As the Serbian territorial integrity is going to be preserved and, at the same time, Kosovo is going to receive almost full independence. In turn, this could win the support of some countries that have not recognized Kosovo yet.

6. Conclusion

The problem involving the settlement of Kosovo's status has lasted too long. This has greatly reduced the chances of a final decision and is running the risk of turning this problem into a frozen conflict. This, in turn, is going to entail both instability, as well as unpredictability in the actions of the two countries.

Irrespective of the fact that the UN Security Council Resolution 1244 has explicitly specified that Kosovo is going to remain within the framework of FRY, it could be assumed – based on the UN's provisional administration and this administration's goals and tasks, as well as on the institutional and psychological grounds it has already established – that Kosovo's territory was actually removed from the federation and the country has opted for independent development. This is accounted for by the particular arrangements worked out in the course of the Belgrade-Pristina dialogue after 2011. The EU-mediated dialogue has been fairly slow, without any particular deadlines or a clear idea about a possible legally binding agreement between the two countries as an ultimate objective. It seems impossible that a working mechanism could be found to achieve normality in the improvement of the relations between Belgrade and Pristina.

The individual positions of Kosovo and Serbia indicate that each one of them is prepared for a dialogue and for reaching a consensus on the basis of mutual, common decisions. While in reality, the actions of the two countries to date have indicated something different. Their governments and their societies should be made well aware of all the political agreements reached so far, of the decisions made, and of the ultimate objective of the dialogue. This is how they will be able to abandon the unilateral decisions, as well as the propaganda, which impede the progress.

Apart from the two countries' potential EU membership, the EU will have to seek in this dialogue some other means in order to be able to get the relations back to normal, which in turn is going to bring about more consistency in the actions of the authorities in Kosovo and Serbia and will eventually help the dialogue find a lasting solution.

Reference

1. Raymond Detrez. The „special case“ of Kosovo. In the collection: „The Balkans in the first decade of the 21st century“. Paradigma 2013
2. Raymond Detrez. „Kosovo's postponed independence“. 2008
3. Noel Malcolm. A brief history of Kosovo. LIK. Sofia 2001
4. Republic of Bulgaria, Ministry of Defense. Missions and operations. Kosovo (UNMIK and KFOR). https://www.mod.bg/bg/tema_MissionsOperations.html
5. Security Council Resolutions – 1244 (1999). <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>
6. Security Council Report. Report of the special envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status. <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/Kosovo%20S2007%20168.php>
7. Bulgarian National Radio. The International Tribunal for Kosovo – a new challenge for a proven professional. <http://bnr.bg/radiobulgaria/post/100785512/mejdunarodniat-tribunal-za-kosovo-novo-predizvikatelstvo-pred-dokazan-profesionalist>
8. The government of the Republic of Serbia. Resolution following UN Special Envoy Martti Ahtisaari's „Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement“ and continuation of negotiations on the future status of Kosovo-Metohija. <https://www.srbija.gov.rs/specijal/en/31679>
9. Republic of Kosovo. Assembly. Kosovo Declaration of Independence. <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=2,100>
10. European Union Rule of Law Mission in Kosovo. About EULEX. <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,60>
11. European Council. Council of the EU. The Sofia Declaration adopted by „The EU – the Western Balkans“ Summit, May 17, 2018. <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2018/05/17/sofia-declaration-of-the-eu-western-balkans-summit/>
12. Министерство иностранных дел Российской Федерации. Заявление МИД России по Косово. http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/international_safety/conflicts/-/asset_publisher/xIEMTQ3OvzcA/content/id/348618?p_p_id=101_INSTANCE_xIEMTQ3OvzcA&_101_INSTANCE_xIEMTQ3OvzcA_languageId=ru_RU
13. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China. Foreign Ministry Spokesperson Liu Jianchao's Remarks on Kosovo's Unilateral Declaration of Independence. <https://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/fyrth/t408032.htm>
14. European Union External Action Service. Statement by Federica Mogherini on the Kosovo Government decision on taxing goods from Serbia and Bosnia and Herzegovina. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/54242/statement-federica-mogherini-kosovo-government-decision-taxing-goods-serbia-and-bosnia-and_en
15. Gazetaexpress. Spain finally agrees to allow Kosovo athletes use state symbols. <https://www.gazetaexpress.com/en/news/spain-finally-agrees-to-allow-kosovo-athletes-use-state-symbols-174589/>
16. Pristina Insight. Kosovo Security Force competences to expand with newly passed laws. <https://prishtinainsight.com/kosovo-security-force-competences-to-expand-with-newly-passed-laws/>
17. Dnes.bg. Arrests in Kosovo for the assassination of Oliver Ivanovic. <https://www.dnes.bg/temida/2018/11/23/aresti-v-kosovo-za-ubiistvoto-na-oliver-ivanovich.394449>
18. Kosovar Institute for Policy Research and Development. Autonomy for the Northern part of Kosovo: Unfolding scenarios and regional consequences. <http://www.kipred.org/en/news/>

AUTONOMY-FOR-THE-NORTHERN-PART-OF-KOSOVO-UNFOLDING-SCENARIOS-AND-REGIONAL-CONSEQUENCES-79

19. Blic.rs. Pet modela za Kosovo: od Severne Irske do dve Nemačke. <https://www.blic.rs/vesti/tema-dana/pet-modela-za-kosovo-od-severne-irske-do-dve-nemacke/71gdd7r>

20. N1. Three scenarios for Kosovo, Priština investigative group. <http://rs.n1info.com/a378654/English/NEWS/Future-Kosovo-in-three-scenarios.html>

21. Belgrade Security Forum. BSF 2018: Session 3: Where Is the New Phase of The Belgrade-Pristina Dialogue Taking Us? <https://www.youtube.com/watch?v=dzssPViF6iw&t=4699s>

***Martin Kolev** finished successfully the 14th „St. St. Cyril and Methodius“ Diplomacy Course for trainee attaches organized by the Diplomatic Institute. He is a „Business Chinese language“ graduate of the Xiamen University in China. In addition, he has graduated in „Diplomacy and International Relations“ from the New Bulgarian University. Currently, he works at the „Asia, Australia and Oceania“ Directorate of the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs.*

Sharing the V4 countries' experience

At the end of 2018, based on a Council of Ministers Decision by which an Interagency Coordination Mechanism for Bulgaria's accession to the Organization for Economic Cooperation and Development was established, and a Road Map adopted, the Bulgarian Diplomatic Institute, in cooperation with the Ministry of Foreign Affairs, launched a series of seminars and events under the initiative „Bulgaria – a candidate for membership in OECD“.

This long-term initiative started with a seminar titled „The role of the OECD in the structural reforms of a country. The V4 countries' experience“ that was organized in Sofia with the support of the Embassy of the Slovak Republic, featuring prominent experts from the Slovak Republic, Hungary, the Czech Republic and Poland who shared valuable input regarding Bulgaria's way to OECD accession.

*Diplomacy Journal is pleased to present an interview with four of them: H.E. Ms. Ingrid Brocková, Permanent Representative of the Slovak Republic to the OECD (Paris), Ms. Ágnes Jánszky, Head of OECD Unit at the Ministry of Finance of Hungary, H.E. Ms. Ivana Grollová, Head of OECD and Global Issues Unit, Department of Multilateral Economic Relations, Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, and Mr. Łukasz Błoński, First Secretary of the Permanent Representation of the Republic of Poland to the OECD (Paris).**

1. Why is it important to be an OECD member? What is OECD's role for its members, and what has specifically improved for your country since its membership? Are there any weak sides?

Ingrid Brocková: It is symbolic to answer this question this year, when the Slovak Republic will hold historically the first time Presidency of the OECD Ministerial Council Meeting (May 22-23, 2019). That would be an expression of our engagement with the OECD throughout 20 years of our membership and of our commitment to be a contribution to the work of the OECD by sharing our experience from the transformation and integration process.

The OECD has a special place in our modern history. It was the first international organisation where we succeeded with our accession process. In case of our country, it was not easy. We started together with all V4 countries, but we lagged behind because of political reason. The accession of Slovakia to the OECD in 2000 meant the confirmation that our country had functioning democracy and market economy in place. The experience from the rigorous accession process to the OECD was instrumental for us to comply much faster with the EU acquis. The process of accession meant addressing many difficult political, economic and social challenges. Throughout the whole process, our country received a lot of assistance from abroad and we fully feel our moral responsibility to „pay it back“. We have already managed, with the assistance also from the OECD, to build capacity to provide the development assistance and to help those who

* *The experts were interviewed separately, and their answers have been afterward structured in the present interview in the order of speaking at the seminar.*

need it the most. We try to help also the ambitions of other countries inspiring for the OECD membership.

Yet, the membership in the OECD is for my country a great inspiration. The OECD means for us a source of international experience and knowledge in public policies. We very much value the cooperation, a guidance and an assistance throughout many years. Slovakia appreciates the comparative advantage of the OECD in its evidence based analytical work, peerpressure and benchmarking best practices. We expect that the Organisation remains on the cutting edge of the economic thinking and continues to provide practical recommendations to my Government. Thinking about weak sides, I would say that is lack of analytical and policy-making capacity in the respected line ministries to fully benefit from our OECD membership.

Ágnes Jánszky: Being member of the OECD gives prestige. The OECD is a standard setting organisation which is based on analytical evidence. Hungary joined the OECD in 1996, six years after the political and economic regime change. Throughout the economic and political transformation process, the OECD has provided significant expertise for Hungary to help construct the institutional and legal framework of a market economy. Being a participant in the work of an international community was recognition and opportunity at the same time, as thus we could gradually join a global knowledge base. OECD recommendations not only set forth the direction of reform, but helped persuade domestic interest groups to accept changes. Most of the OECD recommendations are not legally binding. But the fact that they are based on in-depth analysis and supported by all member countries gives them considerable weight. Since our membership the OECD has helped to implement our reform agenda, e.g. it contributed to the development of a new tax system during the accession, and in the last more than 20 years co-operation has been very fruitful especially in the financial and corporate sectors, in higher education reform, in labour market developments, in the public governance domain and recently in modernising our SME strategy.

Ivana Grollová: Our OECD membership has undoubtedly helped our structural reforms during the post-socialism transition a lot. The Czech Republic is now fully integrated in the world economy, as an open, liberal economy, we are profiting from global trade and investment and Czech companies compete successfully at global markets. New topics of today's world economy, however, include digitalization, e-commerce, even the artificial intelligence – and our national experts cannot bring a „common EU position“ for help, as it often does not exist yet. This represents further burden and responsibility on our human resources and expert capacities already stretched a lot. The new trends influence many sectors of our economy and society simultaneously, therefore the horizontal coordination is crucial and, at the time being, quite difficult for us.

Łukasz Błoński: Poland joined the OECD in 1996, just a few years after the beginning of the post-communist transformation. Back then, the accession served as confirmation of our anchoring in the Western world values and principles of open-market economy. At the same time, the OECD has been offering its support in facilitating the development of pro-market institutions and designing wellbeing-oriented public policies.

The OECD has not only offered us general guidelines but also detailed help in building regulatory institutions and designing policies that enhanced domestic competition while protecting consumers. It also served as a stamp of credibility and like-mindedness before joining other international organizations: NATO in 1999 and European Union in 2004.

2. What criteria your country had to meet to become a member, and did it have to join any legislative instruments or bodies? What was the crucial factor? And the biggest challenge?

I.B. The road map for the OECD accession is well defined and has two dimensions: technical and political. From the technical point of view it is important to become intensively engaged in the work of various OECD working bodies and working groups, committees (to be engaged does not necessarily implies the membership). It is a way to learn the culture of the Organisation, the working methods, peer learning, etc. And the accession has obviously some political dimension. The accession country needs „to make a case“. Bulgaria and other EU, non-OECD member countries, have very strong comparative advantage – the EU membership. Our biggest challenge in the final stage of the accession process was the political situation in Slovakia.

A.J. As all other candidate countries Hungary had to accede the so-called OECD „acquis“ which means that before the accession and during the negotiations we had to demonstrate our strong commitment to OECD standards and to the values of Western democracies. As member of the OECD Partners of Transition programme from 1991, Hungary joined step by step all legislative instruments in force at that time, and took part in the work of various OECD working bodies as observer. E.g. Hungary joined the OECD Guidelines for Multinational Enterprises already in 1994, underwent the economic review process in 1991. The biggest challenge was to adjust the Hungarian legislation to the OECD standards. Especially taxation, environmental policies and financial issues were in focus. Rapid and wide-ranging structural changes were needed in order to fulfil all the criteria. After 5 years of adaptation process and 3 years of negotiations the OECD made a gesture towards Hungary by accepting it as member of the international organisation, thus acknowledging the significance and power of the country's historic step.

I.G. The Czech Republic acceded to the OECD on 21 December 1995, twenty-three years ago. She became the first member of the Organization from the former Eastern bloc, and its 26th member overall. The accession process was taken as a unique opportunity to make significant changes to our legal framework, to reform our tax system and sectoral policies, and to speed up privatisation. The adoption of the OECD standards and the accession was an important milestone for the Czech Republic – a seal of approval, a confirmation that our country is a well-functioning market economy and parliamentary democracy. Not only our political ambition, but more importantly the devotion to these standards by absolute majority of all experts and politicians involved in that time were the crucial factor.

L.B. The OECD is often named as „the rich man's club“. At the beginning of 1990s

Poland could not be named that way as our GDP per capita in the moment of accession was only 30% of the OECD average – now it is approx. 75%. Furthermore, Poland's accession process was taking place when our democratic and free-market oriented institutions were being coined. Therefore, overall adherence to highest standards set by most developed member states was a huge challenge and required coordinated actions by the whole public administration. In those days, the Organization was mainly focused on promoting free trade – therefore sticking to guidelines set by the Trade and Investment Committees was crucial in the accession process. The key instrument that Poland had to join was the OECD Code of Liberalisation of Capital Movements.

3. What were the institutional mechanisms in the accession process? How did the government work with the business associations, NGOs, and the academia?

I.B. There are three important aspects to complete the accession process successfully: the first is the capacity to deliver and ownership of the process; the second is coordination, and the third, communication. The accession process to the OECD is whole-of-government exercise, with a clear face or champion in the government who is the driving force of the accession process.

A.J. In Hungary the Ministry of International Economic Relations was responsible for the accession process. A chief negotiator for OECD was appointed and one of our diplomats in Paris had day-by-day contact with the OECD Secretariat. His personal contacts to the Secretariat helped a lot in the process. In Hungary an intra-governmental body, the OECD National Committee led by the chief negotiator was created in order to coordinate the preparation work of the various line ministries. Also the business associations and academia were involved. They had a big role in explaining to various interest groups why the changes should have taken place.

I.G. From what I could see during the seminar in Sofia, your mechanisms of cooperation among line-ministries, public sector or academic institutions are very similar to ours. The key question is, however, the understanding of the process and requirements by all your political representatives and decision-makers. By becoming an OECD member, they may be seeking international acknowledgement for your country. It should, nevertheless, be well understood by all stakeholders, that the price must be paid for the value. Is there a political will to take the OECD recommendations seriously and strive to implement them systematically, to make the economy prosperous and competitive, even if it means new deep and often socially painful structural reforms?

L.B. The accession process which lasted from 1994 to 1996 was coordinated by three key ministries: Ministry of Economy, Ministry of Finance and Ministry of Foreign Affairs. Until today, these three institutions play a leading role in Poland's contacts with the Organization. As the scope of OECD's activities reaches far beyond the competences of named Ministries, they tightly cooperate with other public entities, such as The National Bank of Poland or the Central Statistical Office. Until today there are regular coordination meetings – all public institutions take part in programming the country's cooperation with

the OECD. The cooperation with business associations, NGOs and academia is a recent phenomenon, but nowadays they all actively take part in the OECD's works – either as members of BIAC or contributors to reports issued by the Organization.

4. How was your country's candidacy communicated to both domestic and foreign publics, and most importantly, to other OECD members?

I.B. Domestically it was orchestrated through the Office of the Deputy Prime Minister for Economic Affairs, and later in the process the position of Plenipotentiary of the Slovak Government for the OECD accession process was created. Obviously business associations, relevant NGOs, the think-tank community were on board as well. A foreign channel of communication was organised by standard diplomatic channels (embassies). At a later stage of the process, especially communication with the US administration brought the creation of the OECD Task Force to negotiate the remaining outstanding issues. Diplomatic position with the OECD portfolio at the bilateral embassy in Paris helps, daily presence in the OECD is important. In our case also other international organisations, the IMF and the World Bank played an instrumental role.

A.J. The chief negotiator and the diplomat in Paris played a key role in this process. The chief negotiator made a kind of road show and visited the responsible government officials in OECD countries and presented Hungary's economic development and strong commitment to the process. The same has been done by the dedicated diplomat who visited the embassies and representations in Paris. In 1994, the Prime Minister of Hungary addressed the OECD Council in Paris which was also an important step in promoting our candidacy. Domestically the OECD experiences were disseminated through the OECD National Committee and there were several newspaper articles and workshops and seminars for wider public about the OECD. Nowadays also the social media might be used for these purposes.

I.G. Just after the „Velvet Revolution“ of 1989, the slogan read „Back to Europe“. We concentrated on three main priorities – parliamentary democracy, free market economy, a healthy environment. We strove to join the most important and relevant international organizations – the EU, NATO and the OECD. Those memberships had an important historical meaning: they were the visible evidence that our return to European values had been successfully accomplished. At some point of the accession process a special Ambassador was appointed to the OECD; his task was to reach more frequently to other member states and the Secretariat. Our work on the ground, the transition and all requested reforms were, however, the best „ticket to the club of high standards“ themselves, together, of course, with the over-all political image of the Czech Republic abroad in that time.

L.B. Poland was a candidate to the OECD in times of no internet and common online access to information. Therefore, the focus was on more traditional means of communication: most of all, bilateral embassies played their role to spread the news around the world about our country and the readiness to join the Organization. As the OECD was

the first big international organization that Poland was trying to join, the domestic administration was well aware of its significance and the three coordinating ministries had no problems collecting the needed information and convincing other ministries to implement essential reforms.

Nowadays, the Permanent Representation to the OECD has its website (www.msz.gov.pl/pl/p/paryzoecd_fr_s_pl/) where it informs about the OECD's works, as well as twitter account (@PLPermRepOECD) and monthly bulletin „OECD 360°“ that informs the Polish audience about the Organization's activities and publications.

5. What is the link between EU's membership and the prospects and mechanisms for accession to OECD?

I.B. Slovakia joined the OECD before the EU accession. So, in our case it was the OECD which was instrumental to comply with the EU acquis and also Eurozone criteria. A good example of our recent cooperation was the constructive and intensive cooperation during our EU Presidency in 2016 on tax agenda. Regarding the OECD reports, it is first of all always the Economic Survey, which still attracts a lot of attention of our top officials and is closely linked to the Country Specific Recommendations of the EU. We have managed to engage the OECD successfully to work on our top sectorial priorities, using the allocated EU funds for financing to prepare for example Public Governance Review, Review of Vocational Education Training System, National SDGs Strategy, etc.

A.J. At the time of the accession of Hungary the OECD was the first Western organisation which accepted Hungary as a member. It served like an „ante-room“ for the accession to the EU. The OECD played an invaluable role in the preparations for EU accession, through both dedicated programmes and our participation in the wide-ranging activities of the OECD. Now, the situation is different for non-OECD EU Member States. They fulfilled the EU acquis and therefore the EU position on OECD enlargement, which dates back to 2007, confirms that „all EU Member States that are not OECD members and apply for membership should be recognised as eligible to join the OECD and expressly included in the accession process“. Of course, it doesn't mean immediate membership after the invitation, because acceding to the OECD instruments needs quite substantial and long-lasting legislative adaptation. Nevertheless, the EU membership provides an appropriate basis for a smart and fast adaptation and the experiences gained by the EU accession process would be very useful in this regard.

I.G. In principle, it should not be a problem for an EU Member State to meet the standard criteria for the OECD membership. OECD is, however, not only the EU. We feel strongly on fulfilment of the OECD accession criteria adopted by the OECD Council in the so-called Framework in 2017. In that sense, it is in the interest of the organisation that this requirement makes no difference among the candidates, be them from the EU or the G-20.

L.B. EU membership definitely helps in joining the OECD. Just to give an example: the accession process for both Lithuania and Latvia took only two years. It did not go so

fast for other countries trying to join the Organization at the same time. This is due to the fact that there are plenty of similarities regarding EU and OECD policies; for example in the field of ecology, taxation or consumer policy – EU's position is sometimes even more firm than the Organization itself. Furthermore, as some of EU states policies are to a great extent coordinated by the EU (i.e. fisheries, climate, agriculture), the scope of instruments and committees to adhere to is reduced.

6. How has the OECD changed since the V4 countries' accession? Based on that and on your country's experience from the pre-accession process, what are the prospects for Bulgaria's joining the OECD and what would be the biggest challenge?

I.B. I am strong believer and supporter of the OECD work. This kind organisation, based on facts and evidence, we all need in the post-truth world. I think that the OECD has been doing good and relevant job. I find the environment here intellectually interesting and challenging. The Organisation helps my country a lot and with its in-house expertise in many sectorial policies contributes to enhancement of our policy-making in the EU as well. Relevancy increased a lot after the global financial and economic crisis, when the politicians need to address new types of economic challenges and are expected to offer new economic thinking to build trust among various stakeholders.

The challenge for the Bulgarian administration might be fatigue of the enlargement process, so is the reform drive for necessary systemic changes in your country. Please, count on our support, we are prepared to share our experience and knowledge.

A.J. The OECD has changed a lot in the last 20 years. From the rich men's club it became a global actor. It provides a forum in which governments can work together to share experiences and seek solutions to common problems. The OECD works on fast and global answers to the new challenges the world economy faces with, and that implies the creation of new instruments, standards and recommendation. Although there are more and more preconditions which a candidate country has to meet, it is evident that Bulgaria as an EU Member State is eligible to be one of them. Unfortunately, there is a lack of political will of one OECD member to send the invitation for negotiation and this decision needs unanimity. In the meantime Bulgaria can join the legal instruments and it can adjust its legislation to the OECD standards. Furthermore, it would be very useful if Bulgaria participates in as many committees and working parties as possible. All these actions will definitely shorten the negotiation period between the invitation and the OECD membership. I wish you perseverance through the next few years and every success in your work to achieve your final goal.

I.G. The normative role of the OECD as such is increasing – even the European Commission uses at least 60% of inputs to its normative proposals from the OECD. It is in our interest that as many countries in the world as possible – many of them „key partners“ – do really adopt the same standards of „fair play“. They should really open their economies and really exchange information on issues such as taxes, fight against corruption etc. It is not in our interest to let them use the OECD expertise to make themselves more competitive, but without adhering to rules by which the OECD members

feel voluntarily bound. We also do not want the OECD to become just general debate platform and duplicate other international organisations and the UN system – we want it to stay focused on economic links and prosperity, provide space for economy and experience-based discussions and, where feasible, for jointly elaborated solutions and recommendations.

The candidate can already work hard in the Committees and adopt OECD instruments before the accession itself. The OECD argumentation helps sectorial ministries to support their domestic reform proposals or, on the contrary, defend their stance against populist pressure for changes without economy-based reasons. The decision by the Council on the invitation to the accession process may take some time due to external factors out of your reach. You can and should, however, be factually well prepared, so, once the time for decision is ripe in the Council, there would be no doubt by any OECD member. New membership must be mutually beneficial for both the newcomers and the OECD as an organization – and real adherence to the OECD values and standards is a prerequisite.

L.B. The OECD has greatly changed: it is no longer the organization that focuses solely on investment flows and free trade. Inclusive and sustainable growth has become equally important which has greatly influenced public policies' recommendations issued by the Organization. In that context, proving that Bulgaria's economic growth is well distributed and people-centered would definitely be an asset while trying to access the Organization. Bulgaria has already joined some of the instruments, including Anti-bribery and Model Tax conventions. Joining as many OECD's instruments as possible, including the OECD Code of Liberalisation of Capital Movements would definitely be a step in the right direction, as it would be a clear sign that Bulgaria takes OECD's like-mindedness seriously and wants to base its policies on the Organization's recommendations.

International conference “Advancing 16+1 Cooperation Platform - the Way Ahead”

Summary *

On 29th June 2018 the Diplomatic Institute to the Minister of Foreign Affairs of Bulgaria (the Bulgarian Diplomatic Institute) in collaboration with the Institute of European Studies at the Chinese Academy of Social Sciences, the 16+1 China-CEEC Think Tanks Network and the Chinese Center for Contemporary World Studies, organized a one-day think-tanks conference ‘Advancing 16+1 Cooperation Platform - the Way Ahead’. The high level scientific and expert driven event was held as part of the official calendar of events of the 16+1 China-CEEC Summit in Sofia. The conference was hosted by the Ministry of Foreign Affairs of Bulgaria.

The China-CEEC Think Tanks forum in Sofia contributed to consolidating the community of university professors and researchers as well as think tanks policy experts around the 16+1 Think Tanks Network. It was utilized as an academic and intellectual platform for reviewing the results and outlining future prospects of 16+1 mechanisms and dimension of cooperation, as well as for legitimizing new innovative ideas within the 16+1 expert and academic fora. The think tanks conference also offered frank and honest discussions over the limitations and challenges the 16+1 China-CEEC initiative has been facing and suggested ways on how to overcome them.

The Bulgarian Diplomatic Institute constitutes a leading Bulgarian think tank providing specialized expertise to the Bulgarian Diplomatic Service on issues related to the 16+1 initiative and the Belt and Road Initiative (BRI). The expertise is being generated via own in-depth research studies and scientific and expert driven conferences organized by the Institute. In view of that, in September 2017, the BDI held an international conference on the potential of the Black Sea Region as a crossing point of the 16+1 and the BRI.

Apart from a reputable Chinese delegation from leading Chinese universities, institutes and think tanks, Sofia China-CEEC Think Tanks conference was enriched by the participation of a solid group of high level researchers and experts from 10 (out of 16) Central and Eastern European Countries – the Czech Republic, Hungary, the Republic of North Macedonia, Montenegro, Poland, Romania, Serbia, Slovakia, Slovenia, and Bulgaria.

In his opening address, the Deputy Foreign Minister of Bulgaria, Mr. Georg Georgiev pointed out the high expectations for the 16+1 initiative for boosting the economic development of the Central and Eastern Europe countries through investments, trade and various projects. The motto of the 16+1 Sofia Leaders Summit ‘Deepening Open and Pragmatic Cooperation for Inclusive Prosperity’ had reiterated the notion that the success of the 16+1 initiative depended on inclusiveness, pragmatism, and accomplishment of practical and achievable results.

On her part, the Director of the Bulgarian Diplomatic Institute (BDI), Ms. Mihaylova

* *The conference summary has been prepared by Dr. Valentin Katrandjiev, chief expert at the BDI and Head of BDI's Research Unit on the „16+1“ Cooperation Platform and the Belt & Road Initiative.*

emphasized the BDI's active commitment to the activities of the 16+1 China-CEEC Think Tanks Network. She also thanked the Chinese Embassy to Bulgaria and personally, the Chinese Ambassador H.E. Mr. Zhang Haizhou for assisting the BDI in deepening and expanding the network of contacts with the Chinese think tanks.

Key note speeches at the opening session were delivered by Director-General of the Institute for European Studies of the Chinese Academy of Social Sciences (CASS) and the Secretary of the China-CEEC Think Tanks Network, Prof. D. Huang Ping and by the Deputy Director-General of the China Center for Contemporary World Studies (CCCWS), Dr. Wang Liyong.

In Prof. Huang Ping's view, the cooperative nature of the 16+1 derives from joint synchronisation of rules, implementation of projects in particular fields, and finally, from sharing of cooperation results. He also emphasized the growing role of the 16+1 Think Tanks Network as an international collaborative research network (already encompassing more than hundred members). The scientific and think tank cooperation among the 17 partner countries rests on joint initiation of research projects, co-organisation of relevant think-tank conferences and symposiums and joint publication of research outcomes.

On his part, CCCWS Deputy-Director Dr. Wang Liyong presented the 16+1 cooperation platform as centred not on zero-sum but win-win relationship. In the new period of domestic reforms China has been committed to expanding its market access to foreign investors and traders (incl. setting up a favourable foreign investment environment and enhancement of intellectual property rights protection). This would have a positive impact on China-CEEC relations. Dr. Wang Liyong proposed the inclusion of China-CEEC connectivity projects into the China-EU infrastructure cooperation framework (as a way of overcoming Brussels' concerns over development of the 16+1). He also stressed the complementarity of the 16+1 and BRI for advancement of China's relations with the CEE countries.

His Excellency Mr. Zhang Haizhou, Ambassador of the People's Republic of China to Bulgaria, expressed his country's support for the 16+1 Think Tank conference and his appreciation of the Ministry of the Foreign Affairs of Bulgaria and the Bulgarian Diplomatic Institute's efforts for organizing the event. In his words, for a period of six years the 16+1 has developed into an influential cooperation platform. The economic, trade and investment relations of China with CEE countries have shown positive trend (e.g. trade exports of China to CEE countries with 16% increase and CEE countries exports to China with 24% increase). In reviewing the 16+1 sectoral cooperation, Ambassador Zhang Haizhou emphasized the growing popularity of the Bulgarian honey and rose oil products on the Chinese markets. He positively assessed the number of completed and ongoing projects in key fields under the 16+1 initiative: transport infrastructure (railway Budapest-Belgrade line construction; the highway in Montenegro-completed); energy (coal-fired powers station in Serbia already producing electricity); agriculture (establishment of the first China-CEEC agricultural cooperation demonstration zone in Bulgaria). The people-to-people dimension of the 16+1 platform has resulted in an increased number of direct flight connections and tourist related trips (seven cities across CEE countries have been directly connected to China by air and the number of tourist exchanges has doubled to reach nearly 1 million people). Culture has been serving as a bridge of mutual understanding and learning (performances by Chinese artists have been very

welcomed in Sofia). The Chinese Ambassador described the China-EU relations as open and mutually beneficial and restated his country's commitment to develop relations with CEE countries (in various fields) in line with the EU rules and regulations. He also welcomed other European countries and international organizations (incl. financial ones such as the European Bank for Reconstruction and Development) to step in as third party partners to jointly advance the 16+1 China-CEEC cooperation.

The think tank conference was structured along four panels.

The **first panel** featured the political aspects of the 16+1 cooperation platform.

The experts looked at the Chinese-led initiative from regional, European and global perspectives. It was said that the transitional stage of the current global order not only challenged but served as a window of opportunity for China-CEEC relations in the context of the EU-China strategic partnership. The EU is expected to remain a powerful player in international system even after Brexit.

It was emphasized that the 16+1 initiative had been perceived through three levels of acceptance (or non-acceptance). Firstly, the 16+1 has attracted a fair amount of criticism from Brussels and leading West European countries; secondly, there have been countries that view the platform (especially in the CEEC) as the one strengthening the EU-China interaction; thirdly, there are number of countries that regard the 16+1 as neither strengthening, nor undermining the EU-China dynamics. The experts reviewed the 16+1 cooperation platform through its interdependence with the BRI. Researchers from the Visegrad-4 shared the results of their research on how the 16+1 and the BRI impact their countries' internal politics and the level and intensity of relationship with China.

The panel discussion focused on the 16+1 as a model of South-South relations. This point of view shared by part of the Chinese think tanks' community was challenged by CEE experts. The CEE countries have currently been struggling against double standards and unequal treatment within the EU. It is in this context that the inclusion of 11 CEE countries (EU members) in the category of the Global South might reinforce the socio-economic divisions within the EU and legitimize the separation of the EU in advanced and less advanced regions). The interpretation of the 16+1 as a South-South model of cooperation (the one Beijing offers to countries of Asia, Africa and Latin America) will cement the narrative of the EU as nucleus and periphery and promote the notion of Europe of different speeds. This would be contrary to the interests of both the CEE countries and China. Moreover, the difference in industrial structure between Central Europe and the developing South should also be born in mind.

The **second panel** dealt with the economic dimension the 16+1 initiative.

The place of Visegrad-4 (as a sub-region of Central Eastern Europe), in Beijing's going-out strategy (through the 16+1 and the BRI) was reviewed. China's successful presence in Visegrad-4 comes from a positive image (generated via active public diplomacy and enhanced at a macro level policy). Within the CEE countries the Visegrad-4 have always carried a significant economic weight thanks to their industrial and technological base. It was pointed out that the economic and political stability (incl. high standards of education) in Visegrad-4 (within the EU) had been an important premise

for increased Chinese investments. Regardless of that, Chinese investments in the CEE countries have remained incomparably lower in relation to Chinese Foreign Direct Investments in Western Europe.

Further in the panel, the functioning of the 16+1 offices for sectoral cooperation was analysed. Their coordination role has to be improved. For instance, it was said that the 16 CEE countries lacked a shared vision on the functions of the newly set up maritime secretariat. The individual CEE countries have been competing on their own for attracting Chinese infrastructural investments. Instead, joint proposals by groups of countries within the 16+1 for sea port infrastructure development could have been initiated. (e.g. between Poland, Latvia and Lithuania or between Bulgaria and Romania, proposing common projects to China). The 16+1 sectoral cooperation centres have been weak in communicating with the general public on the contents, agendas and results of their activities (incl. publicizing the projects).

It was mentioned that CEE European companies faced difficulties as they had to undergo a long introduction period for their products on the Chinese market (for instance milk products, cereals and other breakfast products) without being able to generate the needed revenues to run their business. The same companies have found it easier to operate on the European market because the cycles of revenue generation were shorter than in China. Only big corporate giants could afford investing for a long time in a market without expecting the return on their investments. It was in this context that the panel experts offered practical suggestions on how to address accumulated problems and move the 16+1 forward.

The acute challenges to the 16+1 have derived from the growing China-CEEC trade imbalances, the asymmetries in size and of economies, as well as the heterogeneity of the region of Central and Eastern Europe (in political, historical and cultural terms).

The panel session also included strategic analysis of the BRI as an exercise of multilateralism with specific emphasis on economic and logistics issues. The BRI was interpreted as a wider shift towards new economic patterns. In terms of China-CEEC trade and industrial cooperation it was suggested that: firstly, the enterprises could benefit from forming cooperative industrial zones where common preferential policies and regulations could apply; secondly, China and the CEE countries need to take use of the competitive advantages of the products they produce (in agriculture, industry, transportation etc.) and guarantee mutual markets accessibility; thirdly, in formulating its trade policy towards the CEE countries Beijing needs to adopt a differentiated trade strategy (which took into consideration the specific national conditions of individual CEE countries).

The **third panel** was devoted to intercivilisational, cultural (spiritual), scientific, educational, and other people-to-people exchanges as a stepping stone towards meaningful CEEC-China relations.

The case studies of Bulgarian-Chinese cooperation in the field of higher education were presented (e.g. exchange of knowledge, research, know-how and education methodologies and practices) involving academic, business and technology driven communities: from 'Todor Kableshkov' Transport University of Bulgaria and Ningbo University of Technology; from the Bulgarian University of Architecture, Civil Engineering

and Geodesy (UACEG) and Beijing University of Civil Engineering and Architecture; from the Bulgarian University of Chemical Technology and Metallurgy and Wuhan University for Science and Technology, and Shenyang University of Chemical Technology to name a few. The positive impact of the 16+1 platform on intensification of Bulgarian-Chinese cultural, scientific and educational cooperation was acknowledged.

The people-to-people dimension has contributed significantly to the increase of exchanges in the field of tourism and sports as well. Regular exchanges between Bulgarian and Chinese academic communities, municipalities, province cities have become common practice.

Empirical results of a recent research study on the role of think tanks within the 16+1 platform were presented (covering think tanks from Serbia, Hungary, the Czech Republic, and the Republic of North Macedonia). The most tangible result of the 16+1 China-CEEC Think Tanks Network has been the creation of a community of scholars and experts who have been gathering in a repetitive basis several times a year. Through the network discourse existing knowledge, information and data have been shared and synthesized in value-added forms of knowledge. Thus, the network has contributed to new forms of expert and academic driven cooperation. It remained uncertain how influential CEE think tanks would have been in the policy making domain (particularly when it comes to formulating policies on China) as compared to their Chinese counterparts, which has been closely associated with the political policy-making process.

The **four panel** offered substantive readings and discussions on the local cooperation within the 16+1 platform. The interplay between local and central levels of governance in terms of policy formulation and implementation were examined. It was said that the cooperation at the level of municipalities had constituted the real essence of cooperation between countries and cultures. In view of that the formats and modes regarding how a city (or a town) has been operating in the international arena were observed.

Twining of cities not only in bilateral but trilateral formats as well, has emerged as an innovative form of cooperation among cities (e.g. Guangzhou - Los Angeles - Oakland City Economic Association; Birmingham – Lion - Frankfurt). It was assumed that the Chinese cities' governments were becoming an indispensable component in conducting Chinese foreign policy. In view of that city-to-city (and town-to-town) cooperation might start to play an important role in shaping relations between China and the CEE countries. In the course of the discussion it was pointed out that the 16+1 Local Leaders Forum turned out to be too standardized. The importance of the 16+1 local governance cooperation was recognized (such as mutual learning, training experience, trade and investment culture). However, experts from the CEE countries underscored a lack of substance in this dimension of cooperation. An application of a targeted approach was recommended (by focusing on addressing only few truly crucial issues, rather than spreading the cooperation over numerous subjects). The experts also acknowledged the failure of the top-down approach and proposed that the 16+1 started from grass root levels (starting from civil, cultural and business communities), after which it should be reinforced by the local governments and finally, backed at the level of central governance).

The Chinese experts approached the debate from a historical perspective by reminding that the local cooperation between China and individual CEE countries was

a fact long before the 16+1 had been initiated. Successful examples from the past such as the Chinese-Polish Joint Stock Shipping Company 'Chipolbrok' (1951), Zhongjie Friendship Farm" (1956, Sino-Czech-Slovak Friendship Farm) serve as an important prerequisite for developing economic and trade cooperation at municipal levels today. In 2018, Zhongjie Small and Medium Enterprises Cooperation Zone was established. The creation of this cooperation zone in the context of the 16+1 local cooperation format was described as a logical consequence of 70 years of maturing of the China and CEE countries relations.

Innovative ideas and practices in the field of education were reviewed. The panel offered an interesting case study of cooperation of the Montenegrin University of Donja Gorica [UDG] with Chinese partners. Established and run as a private academic institution, the UDG has developed entrepreneurial spirit for the introduction of business oriented study programs with the participation of interested Chinese stakeholders, both from academic and business communities. Such bottom-up approach has allowed for innovative forms of educational exchange to thrive. UDG's business oriented management model led to setting up of sectoral expert groups designed for negotiations with Chinese companies on potential investments related to production, tourism, infrastructure, agriculture. Finally, the UDG has become part of China-CEEC Small and Medium Enterprises' match making events.

The panel discussion provided an outline of the results in China-CEEC local cooperation. This included increase in twining of cities, opening of direct flight connections, setting up of direct freight routes between Chinese and European cities. The level of interplay between local and central government was discussed (and the extent to which regional and local authorities depended on the political direction from the central government in developing relationship with regional and local counterparts from the other side). It was acknowledged that the model of vertical central-regional/local interaction in China differed from the local-central governance model practiced in CEE countries. It was concluded that municipalities (especially of big cities) as sub-national actors could be co-setters of norms and regulations alongside the central governments.

Преводач

Иванка Ангелова

Translator

Ivanka Angelova

Отговорен редактор

Николай Крумов

Managing Editor

Nikolay Krumov

Предпечат

Медия Продукт ООД

Pre-print

Media Product Ltd.

ISSN 1313 – 6437

DOCENDO

DISCIMUS

<http://bdi.mfa.government.bg>

10 ГОДИНИ
СПИСАНИЕ
„ДИПЛОМАЦИЯ“

— 22/2019 —

10 YEARS
DIPLOMACY
JOURNAL

